

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร
THE SETTLEMENT PATTERN OF THE MON COMMUNITY AT BAN BANG KRADEE, BANGKOK

นางสาวจริยาพร รัศมีแพทย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางผังเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

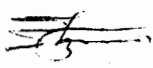
ปีการศึกษา 2544

ISBN 974-03-0960-7

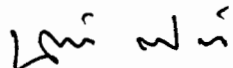
งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2543

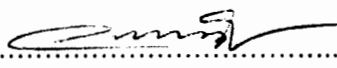
หัวข้อวิทยานิพนธ์	รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ
	กรุงเทพมหานคร
โดย	นางสาวจริยาพร รัชมีแพทย์
สาขาวิชา	การวางผังเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. วรรณศิลป์ พิรพันธุ์

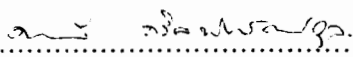
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

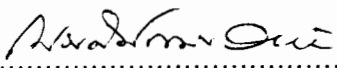

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. วีระ สัจกุล)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นพนันท์ ตาปนานนท์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. วรรณศิลป์ พิรพันธุ์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล)

..... กรรมการ
(ม.ร.ว. เปรมศิริ เกษมดนต์)

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีด้วยความกรุณาอย่างยิ่งของ รองศาสตราจารย์ ดร. วรณศิลป์ พืระพันธ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้สละเวลาอันมีค่าพร้อมให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ และให้กำลังใจเป็นอย่างดียิ่งตลอดมา และอาจารย์ประจำภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ประสานวิชาแก่ข้าพเจ้าจึงขอ กราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นพรัตน์ ตาปานนท์ รองศาสตราจารย์ ดร. ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล อาจารย์ประจำภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ ม.ร.ว. เปรมศิริ เกษมสันต์ หัวหน้ากองวางแผน พัฒนาเมือง สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร ที่กรุณาสละเวลามาร่วมเป็นกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้ข้อคิดเห็น และคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ ชาวชุมชนบ้านบางกระบือที่สละเวลา ร่วมมือ และให้ความเป็นกันเอง ในการสัมภาษณ์และการให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนเป็นอย่างดี ขอขอบคุณ คุณด้อม คุณแดง ที่ช่วย อำนวยความสะดวกในการติดต่อกับหน่วยงานราชการ ขอขอบคุณสำหรับน้ำใจของเพื่อนผังเมือง คุณถิ่น คุณกฤติยา คุณพามิลา คุณวิดา คุณคณิษฐา คุณจิราภา คุณกรวิภา คุณปาริชาติ คุณกรพินธุ์ และคุณดำรงพล ขอขอบคุณ คุณพรชัย คุณจรรยา คุณสมัศร คุณทิวาวรรณ คุณ นัดดา คุณธรรารณ์ และคุณรัฐภูมิ ที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนข้าพเจ้าอย่างดียิ่งตลอดมา สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณแม่ของข้าพเจ้าเป็นอย่างหาที่สุดไม่ได้สำหรับความเมตตาและความสบายใจที่มี ให้แก่ข้าพเจ้าเสมอมา

จริยาพร รัศมีแพทย์

บทคัดย่อวิทยานิพนธ์

จริยาพร รัชมีแพทย์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร. (THE SETTLEMENT PATTERN OF THE MON COMMUNITY AT BAN BANG KRADEE, BANGKOK) อ. ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร. วรณศิริ พิธีพันธุ์, 241 หน้า. ISBN 97403-0960-7

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะปัจจัยด้านวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการใช้แบบสอบถาม เพื่อสอบถามเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และการทำกิจกรรมในช่วงเวลาต่างๆ รวมทั้งศึกษาการเปลี่ยนแปลงและลักษณะทางกายภาพของชุมชนโดยการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศและการสำรวจภาคสนาม

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมอญแห่งนี้มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ได้แก่ 1) การวางทิศทางของบ้านเรือน ซึ่งมาจากความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของคนเชื้อชาติมอญ 2) การปลูกเรือนใกล้แหล่งน้ำ 3) การมีวัดเป็นศูนย์กลาง 4) การเกาะกลุ่มกันของบ้านเรือน 5) การมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่หัวและท้ายหมู่บ้าน 6) การมีพื้นที่เกษตรอยู่ล้อมรอบชุมชน การวางทิศทางของบ้านเรือนเป็นสิ่งที่สะท้อนความเป็นชุมชนมอญได้ชัดเจนที่สุด โดยที่บ้านเรือนในชุมชนร้อยละ 94 วางหน้าจั่วบ้านไปทางทิศตะวันออก-ตะวันตก นอกจากนี้วิถีชีวิตและกิจกรรมของประชาชนในชุมชนยังมีเอกลักษณ์ ทั้งในส่วนของการประเพณีและกิจกรรมประจำวัน บริเวณที่ยังคงเอกลักษณ์ด้านรูปแบบการตั้งถิ่นฐานได้มากที่สุดคือพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนฝั่งล่างของคลองบริเวณหมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 9

บริเวณโดยรอบชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา จากพื้นที่เกษตรกรรมเป็นชุมชนที่อยู่ติดกับโรงงานอุตสาหกรรมและบ้านจัดสรร ขณะที่ภายในชุมชนมีการเพิ่มขึ้นของสิ่งปลูกสร้างที่ขัดแย้งกับสภาพบ้านเรือนในชุมชน ทำให้เอกลักษณ์ของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานถูกทำลาย

ดังนั้นจึงเสนอแนะให้กรุงเทพมหานครคงเอกลักษณ์ของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบางกระบือไว้ โดย 1) การควบคุมความสูงและรูปแบบอาคาร 2) การเตรียมพื้นที่เพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชน 3) การอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรม 4) การจัดระเบียบพื้นที่เพื่อการพาณิชย์กรรม 5) การอนุรักษ์และส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม 6) การปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม 7) การพัฒนาโครงข่ายทางสัญจร ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะสำเร็จได้ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

ภาควิชา การวางผังภาคและเมือง ลายมือชื่อนิสิต.....จริยาพร รัชมีแพทย์.....
สาขาวิชา การวางผังเมือง ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา 2544

AN ABSTRACT

4174113725 : MAJOR URBAN PLANNING

KEY WORD: SETTLEMENT / SETTELEMENT PATTERN / MON / BANG KRADEE / CULTURE

JARIYAPORN RASMIBEAYA : (THE SETTLEMENT PATTERN OF THE MON COMMUNITY AT BAN BANG KRADEE, BANGKOK) . THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. WANNASILPA PEERAPUN, Ph.D. 241 pp. ISBN 974-03-0960-7.

This thesis is aimed at studying the settlement pattern of the Mon community at Ban Bangkradee Bangkok, especially the ones affected by cultural factors, which affect the settlement pattern. The research methodology includes deep interviews and questionnaires to acquire data about traditional way of life and activities, and the use of aerial photograph together with field surveys to analyze physical characteristics of the area.

The study reveals the following unique characteristics of the Mon community : 1) housing orientation resulting from the belief in ancestor spirits; 2) housing locating near waterbody; 3) having a temple as the community center; 4) housing agglomeration; 5) having sacred objects at the beginning and the end of the community; 6) having agricultural areas surrounding the community. Housing orientation is the obvious characteristic of this Mon community. About 94 percent of the houses are oriented towards the east-west direction. The traditional way of life and activities of local people are also unique. The areas where the identities of the settlement still remain are most parts of the village number 8 and 9, south of Sanam Chai Canal.

The area surrounding the community has continuously changed since 1987, from agriculture lands to factories and real estates. The community itself has also changed. More buildings contrasting with traditional housing have been built in the community, causing its identity to decline.

To conserve the identity of the settlement pattern of the Mon community at Ban Bangkradi, the following measures are recommended : 1) controlling the height and appearance of new buildings; 2) acquiring land for community expansion; 3) conserving agricultural areas; 4) regulating commercial areas; 5) conserving and promoting cultural activities ; 6) improving landscape and the environment ; and 7) developing transportation network. The successes of these measures require local supports and participation.

Department Urban and regional planning Student's signature.....

Field of study Urban Planning Advisor's signature.....

Academic year 2001

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนที่.....	ฏ
สารบัญภาพ.....	ฒ
สารบัญรูปถ่าย.....	ณ

บทที่	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
ขอบเขตของการวิจัย.....	2
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	3
ข้อจำกัดของงานวิจัย.....	3
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่รับจากการศึกษา.....	4
วิธีดำเนินการวิจัย.....	5

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎี.....	9
1. ความหมายของการตั้งถิ่นฐาน.....	9
2. การตั้งถิ่นฐานรูปแบบต่างๆ.....	10
3. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน.....	13
4. ความหมายของคำว่าสังคม.....	18
5. ความหมายของคำว่าวัฒนธรรม.....	20
6. ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นกับวัฒนธรรม.....	21
7. แนวความคิดเรื่อง กิจกรรม เวลา สถานที่.....	24

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
8. ข้อสังเกตในการสำรวจเพื่อช่วยเข้าใจอดีตของสภาพแวดล้อม.....	25
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	26
1. งานวิจัยเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของคนป่า.....	26
2. งานวิจัยเรื่องเรือนพื้นถิ่นไทย-มอญ.....	27
3. งานวิจัยเรื่อง ชีวิต พิธีกรรม และเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญ ในเมืองไทย.....	29
4. งานวิจัยเรื่อง การศึกษาชุมชนมอญในพื้นที่อำเภอพระประแดง สมุทรปราการ	30
5. งานวิจัยเรื่องเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรมและกระบวนการ การผสมผสานทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ ตำบลทรงคนอง อำเภอพระ ประแดง จังหวัดสมุทรปราการ.....	32
6. งานวิจัยเรื่องการอ้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ.....	32
7. งานวิจัยเรื่องการอ้างชาติพันธุ์และการผสมกลมกลืนของชาวมอญ.....	33
8. วิทยานิพนธ์เรื่อง เรือน-ชุมชนมอญ.....	34
กรอบแนวคิดในการศึกษา.....	34
บทที่ 3 พื้นที่ศึกษา	
พื้นที่โดยรอบของชุมชน.....	36
1. ที่ตั้งและอาณาเขต.....	36
2. ประชากร.....	37
3. โครงสร้างทางเศรษฐกิจ.....	39
4. โครงสร้างทางสังคม.....	47
5. การขยายตัวของเมืองในเขตบางขุนเทียน.....	49
6. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน.....	50
7. โครงข่ายคมนาคม.....	54
8. โครงข่ายการบริการสาธารณะ.....	56
9. สภาพแวดล้อม.....	59
พื้นที่ชุมชน.....	62

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
1. ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์.....	62
2. ความเป็นมาของหมู่บ้าน.....	62
3. ประชากร.....	63
4. สภาพเศรษฐกิจและสังคม.....	63
5. รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน.....	67

บทที่ 4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

ส่วนที่ 1

ปัจจัยทางภูมิศาสตร์.....	82
ปัจจัยทางประเพณีและความเชื่อ.....	85
1. ประเพณีต่างๆของชาวมอญ.....	85
2. ความศรัทธาและความเชื่อ.....	93
3. ความเชื่อที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน.....	98
ปัจจัยด้านวิถีชีวิต.....	106
1. ชีวิต.....	107
2. ประเพณี.....	112
3. กิจวัตร.....	119
4. ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมและพื้นที่.....	131
ปัจจัยภายนอก.....	153
1. การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี.....	153
2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเกษตรกรรม.....	154
3. การพัฒนาอุตสาหกรรม.....	154
4. นโยบายและแผนจากภาครัฐ.....	156

ส่วนที่ 2

องค์ประกอบของแหล่งตั้งถิ่นฐาน.....	159
1. บ้านเรือน.....	159
2. วัด.....	169
3. ศาลเจ้า.....	175

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
4. โรงเรียน.....	177
5. อนามัย.....	178
6. พื้นที่ว่างสาธารณะ.....	179
7. ตลาด.....	181
8. พื้นที่ทำกิน.....	182
9. ทางสัญจรในชุมชน.....	184
ส่วนที่ 3	
สรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญ.....	170
1. การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในแต่ละช่วงเวลา.....	193
2. สรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญบ้านบางกระดี่.....	196
3. สรุปความสัมพันธ์ของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานกับปัจจัยต่างๆ.....	199
บทที่ 5 เสนอแนะการพัฒนารูปแบบการตั้งถิ่นฐานเพื่อการอนุรักษ์ชุมชน	
เอกลักษณ์ชุมชน.....	203
แนวทางการพัฒนาชุมชน.....	206
1. การแบ่งกลุ่มพื้นที่พัฒนา.....	206
2. การประเมินคุณค่าของพื้นที่เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนา.....	210
3. แนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์เอกลักษณ์รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน.....	215
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย	
สรุปผลการวิจัย.....	226
อภิปรายผลการวิจัย.....	232
ข้อเสนอแนะจากการศึกษา.....	234
รายการอ้างอิง.....	235
ภาคผนวก	
ประวัติผู้เขียน	

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตาราง 3.1 แสดงจำนวน ประชากร พื้นที่ ความหนาแน่น และจำนวนบ้าน ในเขตบางขุนเทียนในปีพ.ศ. 2542.....	38
ตาราง 3.2 แสดงการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร ของเขตบางขุนเทียนและแขวงแสมดำ(คน)	38
ตาราง 3.3 แสดงการเปลี่ยนแปลงจำนวนบ้าน (หลัง).....	39
ตาราง 3.4. แสดงการย้ายเข้า-ออกของประชากร ของเขตบางขุนเทียน(คน).....	39
ตาราง 3.5. แสดงการย้ายเข้า-ออกของประชากร ของเขตบางขุนเทียน(คน) (ต่อ).....	39
ตาราง 3.6. แสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมในเขตบางขุนเทียน ระหว่างปีพ.ศ. 2534-2538.....	42
ตาราง 3.7. แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตบางขุนเทียน ระหว่างปีพ.ศ. 2534-2538.....	43
ตาราง 3.8. แสดงการเปลี่ยนแปลงครัวเรือนเกษตรกรรมในเขตบางขุนเทียน ระหว่างปีพ.ศ. 2534-2538.....	43
ตาราง 3.9. แสดงสถิติการขอจดทะเบียนการค้ารายแขวงในเขตบางขุนเทียนปีพ.ศ. 2537-2538	44
ตาราง 3.10. แสดงจำนวนสถานประกอบการและคนงานภาคเอกชน ในเขตบางขุนเทียน เปรียบเทียบกับกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2537.....	45
ตาราง 3.11. แสดงประเภทอุตสาหกรรม จำนวนโรงงาน จำนวนคนงานและเงินทุนจดทะเบียน แขวงแสมดำเทียบกับเขตบางขุนเทียน ในปี พ.ศ. 2537.....	45
ตาราง 3.12.แสดงประเภทอุตสาหกรรม จำนวนโรงงาน จำนวนคนงานและเงินทุนจดทะเบียน แขวงแสมดำเทียบกับเขตบางขุนเทียนในปี พ.ศ. 2537.....	46
ตาราง 3.13. แสดงจำนวนโรงงาน คนงาน และ เงินทุนจดทะเบียน อุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้น ในแขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน.....	47
ตาราง 3.14.แสดงจำนวนรายและพื้นที่อาคารที่ได้รับอนุญาตให้ปลูกสร้างในปี พ.ศ. 2542 เรียงลำดับตามปริมาณพื้นที่รวม.....	54
ตาราง 3.15.แสดงค่าตัวชี้วัดคุณภาพน้ำในคลองสนามชัยปี 2542.....	60
ตาราง 3.16. แสดงจำนวนประชากร และ จำนวนครัวเรือนใน หมู่ 2, 8 และ 9 ในปีพ.ศ. 2543.....	63

สารบัญตาราง(ต่อ)

ตารางที่	หน้า
ตาราง 4.1. แสดงการคำนวณหาจำนวน และการแบ่งกลุ่มตัวอย่าง.....	107
ตาราง 4.2. แสดงจำนวนตัวอย่างจำแนกตามเขตปกครอง.....	108
ตาราง 4.3. แสดงจำนวนตัวอย่างจำแนกตามเชื้อชาติ.....	108
ตาราง 4.4. แสดงจำนวนตัวอย่างจำแนกตามช่วงอายุ.....	108
ตาราง 4.5. แสดงจำนวนตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ.....	109
ตาราง 4.6. แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง พื้นที่พักอาศัย กับเชื้อชาติของผู้ตอบแบบ สอบถาม.....	109
ตาราง 4.7. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่พักอาศัย กับ ช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	109
ตาราง 4.8. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่พักอาศัยกับอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	110
ตาราง 4.9. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติและการถือผีของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	110
ตาราง 4.10. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับการถือผีของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	111
ตาราง 4.11. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุและเชื้อชาติของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	111
ตาราง 4.12. แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง อายุและอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	112
ตาราง 4.13. แสดงการมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนจำแนกตามพื้นที่พักอาศัย.....	113
ตาราง 4.14. แสดงการมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนจำแนกตามเพศของผู้ตอบ แบบสอบถาม.....	113
ตาราง 4.15. แสดงการมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนจำแนกตามเชื้อชาติของผู้ตอบ แบบสอบถาม.....	114
ตาราง 4.16. แสดงการมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนจำแนกตามช่วงอายุของผู้ตอบ แบบสอบถาม.....	115
ตาราง 4.17. แสดงการมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนจำแนกตามอาชีพของผู้ตอบ แบบสอบถาม.....	115
ตาราง 4.18. แสดงการมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนจำแนกตามการถือผีของผู้ตอบ แบบสอบถาม.....	116
ตาราง 4.19. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพและเวลาเริ่มงานของกลุ่มตัวอย่าง.....	120
ตาราง 4.20. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพและเวลาเลิกงานของกลุ่มตัวอย่าง.....	120

สารบัญตาราง(ต่อ)

ตารางที่	หน้า
ตาราง 4.21. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับเวลาที่ใช้ทำงานบ้านของกลุ่มตัวอย่าง	121
ตาราง 4.22. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับเวลาซื้อของหรือจ่ายตลาดของ กลุ่มตัวอย่าง	122
ตาราง 4.23. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับเวลาพูดคุยกับเพื่อนบ้านหรือญาติ ต่างหมู่	123
ตาราง 4.24. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับเวลาพูดคุยกับเพื่อนบ้าน หรือญาติในหมู่เดียวกัน	124
ตาราง 4.25. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับเวลาเล่นพักผ่อนของกลุ่มตัวอย่าง	124
ตาราง 4.26. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับเวลาที่ใช้ในการเดินเล่นของกลุ่มตัวอย่าง	125
ตาราง 4.27. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้บาตรกับพื้นที่พักอาศัยของกลุ่มตัวอย่าง	125
ตาราง 4.28. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้บาตรกับเพศของกลุ่มตัวอย่าง	126
ตาราง 4.29. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้บาตรกับเชื้อชาติของกลุ่มตัวอย่าง	126
ตาราง 4.30. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้บาตรกับอายุของกลุ่มตัวอย่าง	126
ตาราง 4.31. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้บาตรกับอาชีพของกลุ่มตัวอย่าง	127
ตาราง 4.32. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้บาตรกับการถือผีของกลุ่มตัวอย่าง	127
ตาราง 4.33. แสดงความถี่ของการประกอบกิจกรรมในรอบสัปดาห์จำแนกตามอายุ	128
ตาราง 4.34. แสดงความถี่ของการประกอบกิจกรรมในรอบสัปดาห์จำแนกตามอาชีพ	129
ตาราง 4.35. แสดงค่าตัวชี้วัดคุณภาพน้ำในคลองสนามชัยปี 2542	155
ตาราง 4.36. แสดงการจำแนกบ้านตามเขตปกครอง	159
ตาราง 4.37. แสดงการจำแนกบ้านตามกิจกรรมการใช้สอย	160
ตาราง 4.38. แสดงการจำแนกบ้านตามจำนวนชั้นอาคาร	160
ตาราง 4.39. แสดงการจำแนกบ้านตามวัสดุก่อสร้าง	163
ตาราง 4.40. แสดงการจำแนกสิ่งปลูกสร้างตามรูปแบบสถาปัตยกรรม	163
ตาราง 4.41 แสดงลำดับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นผลมา จากปัจจัยต่างๆ	194
ตาราง 4.42. แสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมมอญดั้งเดิม ปัจจัยด้าน วัฒนธรรมมอญและปัจจัยอื่นๆที่ส่งผลกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน	201
ตาราง 5.1. การประเมินศักยภาพของพื้นที่จากรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน	212

สารบัญ(ต่อ)

ตารางที่	หน้า
ตาราง 5.2. การประเมินปัญหาของพื้นที่.....	214
ตาราง 5.3. แสดงศักยภาพในการพัฒนาของพื้นที่.....	214

สารบัญแนที่

แนที่ที่	หน้า
แนที่ 1.1. ที่ตั้งพื้นที่ศึกษา และ การแบ่งแวงในเขตบางขุนเทียน.....	7
แนที่ 1.2. แสดงการแบ่งเขตปกครองในชุมชนมอญบ้านบางกระดี.....	8
แนที่ 3.1. ความหนาแน่นของประชากรรายเขตในกรุงเทพมหานคร ปีพ.ศ. 2537.....	40
แนที่ 3.2. การเปลี่ยนแปลงประชากรรายเขตในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2532-2537.....	41
แนที่ 3.3. การกระจายตัวของชุมชนชานเมืองในเขตบางขุนเทียน.....	48
แนที่ 3.4. การใช้ที่ดินในเขตบางขุนเทียน ปีพ.ศ. 2529.....	52
แนที่ 3.5. การใช้ที่ดินในเขตบางขุนเทียน พ.ศ. 2539.....	53
แนที่ 3.6. สถานที่ให้บริการสาธารณะและสถานที่ราชการในเขตบางขุนเทียน.....	57
แนที่ 3.7. การกระจายตัวของสถานศึกษาในเขตบางขุนเทียน.....	58
แนที่ 3.8. แสดงขอบเขตและเส้นทางคมนาคมในเขตบางขุนเทียน.....	68
แนที่ 3.9. แสดงการใช้ที่ดินในเขตบางขุนเทียนปีพ.ศ. 2540.....	69
แนที่ 4.1. แสดงที่ตั้งของกลุ่มบ้านกรณศึกษา.....	102
แนที่ 4.2. แสดงความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ นักเรียน.....	141
แนที่ 4.3. แสดงความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ แม่บ้าน.....	142
แนที่ 4.4. แสดงความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ ผู้ที่ทำงานโรงงาน.....	143
แนที่ 4.5. แสดงความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ ผู้ที่ทำงาน.....	144
แนที่ 4.6. แสดงความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ ผู้ที่ทำงานรับจ้าง.....	145
แนที่ 4.7. แสดงความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ กลุ่มอาชีพเย็บจาก.....	146
แนที่ 4.8. แสดงความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ ผู้ที่ทํานา.....	147
แนที่ 4.9. แสดงความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ กลุ่มที่ไม่ได้ทำงาน.....	148
แนที่ 4.10. แสดงความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ กลุ่มอาชีพ.....	149
แนที่ 4.11. แสดงกิจกรรมการใช้สอยอาคารในชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี.....	161
แนที่ 4.12. แสดงจำนวนชั้นความสูงอาคารในชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี.....	162
แนที่ 4.13. แสดงวัสดุก่อสร้างอาคารในชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี.....	164
แนที่ 4.14. แสดงรูปแบบบ้านเรือนในชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี.....	166
แนที่ 4.15. แสดงการแบ่งกลุ่มสิ่งปลูกสร้างภายในชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี.....	167
แนที่ 4.16. แสดงลำดับคักยของเส้นทางสัญจรในชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี.....	191
แนที่ 5.1. การแบ่งเขตย่อยของพื้นที่ศึกษา.....	209

สารบัญแนบที่

แนบที่ที่	หน้า
แนบที่ 5.2. แสดงการแบ่งกลุ่มพื้นที่พัฒนา.....	217
แนบที่ 5.3. แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม.....	222
แนบที่ 5.4. แนวทางการพัฒนาโครงข่ายเส้นทางสัญจร.....	226

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพ 2.1. แสดงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานต่างๆ.....	13
ภาพ 2.2. การตั้งถิ่นฐานของชาวเมืองนาน.....	20
ภาพ 2.3. แนวความคิดเรื่องวัฒนธรรม.....	22
ภาพ 2.4. การตั้งถิ่นฐานของเผ่าบุขแมน.....	26
ภาพ 2.5. แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา.....	35
ภาพ 3.1. แสดงสภาพโดยรอบพื้นที่ศึกษาในปี พ.ศ. 2517.....	71
ภาพ 3.2. แสดงสภาพโดยรอบพื้นที่ศึกษาในปี พ.ศ. 2530.....	72
ภาพ 3.3. แสดงสภาพโดยรอบพื้นที่ศึกษาในปี พ.ศ. 2544.....	73
ภาพ 3.4. แสดงโครงสร้างการตั้งถิ่นฐานจากภาพถ่ายทางอากาศปีพ.ศ.2496.....	76
ภาพ 3.5. แสดงโครงสร้างการตั้งถิ่นฐานจากภาพถ่ายทางอากาศปีพ.ศ.2517.....	77
ภาพ 3.6. แสดงโครงสร้างการตั้งถิ่นฐานจากภาพถ่ายทางอากาศปีพ.ศ.2530.....	78
ภาพ 3.7. แสดงโครงสร้างการตั้งถิ่นฐานจากภาพถ่ายทางอากาศปีพ.ศ.2538.....	79
ภาพ 3.8. แสดงโครงสร้างการตั้งถิ่นฐานจากภาพถ่ายทางอากาศปีพ.ศ.3542.....	80
ภาพ 3.9. แสดงการเปรียบเทียบการขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างระหว่างปีพ.ศ. 2497-253881	
ภาพ 4.1. แสดงการวิเคราะห์ทิศทางการวางตัวของบ้านจากภาพถ่ายทางอากาศ.....	100
ภาพ 4.2. ผังกลุ่มบ้านกรณีศึกษาที่ 1.....	103
ภาพ 4.3. ผังกลุ่มบ้านกรณีศึกษาที่ 2.....	104
ภาพ 4.4. ผังกลุ่มบ้านกรณีศึกษาที่ 3.....	105
ภาพ 4.5. แสดงการประกอบกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลาของแต่ละกลุ่มอาชีพ.....	133
ภาพ 4.6. แสดงความสัมพันธ์ของ กลุ่มอาชีพ กิจกรรม และ เวลา.....	140
ภาพ 4.7. องค์ประกอบของวัดบางกระดี่.....	173
ภาพ 4.8. แสดงที่ตั้งของศาสนสถาน สถานศึกษา และสถานพยาบาล.....	180
ภาพ 4.9. ความเชื่อมโยงของชุมชนกับการใช้ที่ดินโดยรอบ.....	185
ภาพ 4.10. แสดงสภาพการสัญจรในชุมชนมอญบ้านบางกระดี่.....	189
ภาพ 4.11. แสดงสภาพเส้นทางเดินเท้าในชุมชนมอญบ้านบางกระดี่.....	190
ภาพ 4.12. โครงสร้างการตั้งถิ่นฐานของบ้านบางกระดี่.....	196

สารบัญรูปถ่าย

รูปที่	หน้า
รูป 4.1. การพิธีกรรมเทศนา.....	85
รูป 4.2. การถือศีล.....	86
รูป 4.3. การสรงน้ำพระของฝ่ายชาย.....	86
รูป 4.4. การสรงน้ำพระของฝ่ายหญิง.....	86
รูป 4.5. การสรงน้ำพระพุทธรูป.....	87
รูป 4.6. การสรงน้ำพ่อนุ.....	87
รูป 4.7. คอนเสิร์ตลอยชาย.....	87
รูป 4.8. การเล่นสบ้าที่สมาคมชาวรามัญ.....	88
รูป 4.9. การแสดงรำวงส์.....	88
รูป 4.10. การเล่าเรื่องราวของมอญ.....	88
รูป 4.11. พื้นที่ที่ทางวัดจัดให้สำหรับใส่บาตร.....	89
รูป 4.12. ชาวบ้านที่มาใส่บาตรวันออกพรรษา.....	89
รูป 4.13. การวางศาลพระภูมิ.....	105
รูป 4.14. บ้านไต่บันหันลงไปทางทิศใต้.....	106
รูป 4.15. ด้านข้างพระอุโบสถวัดบางกระดี่.....	170
รูป 4.16. ด้านหน้าพระอุโบสถวัดบางกระดี่.....	170
รูป 4.17. ศาลาการเปรียญในปัจจุบัน.....	171
รูป 4.18. มณฑปวัดบางกระดี่.....	171
รูป 4.19. ศาลาทำน้ำ และ โรงครัว.....	172
รูป 4.20. สุสานท้ายวัด และโรงเก็บเรือ.....	172
รูป 4.21. ภาพมุมกว้างของวัดบางกระดี่ จากลานด้านหน้าวัด.....	174
รูป 4.22. ภาพมุมกว้างของคลองสนามชัย จากวัดบางกระดี่.....	174
รูป 4.23. ศาลพ่อนุข้างมณฑป.....	175
รูป 4.24. ป้ายวัดบางกระดี่และเสาหงส์.....	175
รูป 4.25. ศาลเจ้าพ่อนุบางกระดี่ที่เพิ่งสร้างเสร็จ.....	177
รูป 4.26. ศาลเจ้าแม่หัวละหนหลังใหม่และเกาซึ่งอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน.....	177
รูป 4.27. อาคารโรงเรียนวัดบางกระดี่.....	177
รูป 4.28. ทางเข้าโรงเรียนวัดบางกระดี่.....	177

สารบัญรูปถ่าย(ต่อ)

รูปที่	หน้า
รูป 4.29. ศูนย์บริการสาธารณสุข.....	178
รูป 4.30. ศูนย์สุขภาพชุมชน.....	178
รูป 4.31. การรวมกลุ่มกันหน้าร้านของชำ ของเยาวชน.....	179
รูป 4.32. การรวมกลุ่มกันเล่นฟุตบอลภายในที่ว่างเล็กๆ.....	179
รูป 4.33. มินิมาร์ท บริเวณปากทางเข้าชุมชน.....	181
รูป 4.34. ตลาดสดบางกระบือ.....	181
รูป 4.35. ตลาดนัดบริเวณปากซอยบางกระบือ.....	181
รูป 4.36. ตลาดนัดบริเวณกลางซอยบางกระบือ.....	181
รูป 4.37. ป่าจากท้ายหมู่ 9.....	182
รูป 4.38. การทำจากในชุมชน.....	182
รูป 4.39. นาทุ่งท้ายหมู่บ้าน.....	183
รูป 4.40. เรือนพักของคนดูแลบ่อทุ่ง.....	183
รูป 4.41. มุมมอง โรงงานจากชุมชน.....	184
รูป 4.42. โรงงานอุตสาหกรรมด้านข้าง.....	184
รูป 4.43. ถนนบริเวณทางเข้าชุมชน.....	186
รูป 4.44. ต้นสายรถสองแถว ท้ายหมู่บ้าน.....	186
รูป 4.45. คิวรถจักรยานยนต์บริเวณทางเข้าชุมชน.....	186
รูป 4.46. ถนนด้านข้างโรงเรียนวัดบางกระบือ ขณะปรับปรุง.....	187
รูป 4.47. ถนนสำหรับรถยนต์วิ่งด้านทิศใต้ของชุมชน.....	187
รูป 4.48. ทางสัญจรหลักในหมู่ 2.....	188
รูป 4.49. ถนนด้านข้างโรงเรียนวัดบางกระบือ.....	188
รูป 4.50. ทางสัญจรในหมู่.....	189
รูป 4.51. ทางสัญจรในหมู่ 8.....	188
รูป 4.52. ทางสัญจรในหมู่ 8 ฝั่งตะวันออกของคลองบางกระบือ.....	188
รูป 4.53. คลองสนามชัยจากสะพานบางกระบือ.....	192
รูป 4.54. คลองสนามชัยมองจากสะพานบางกระบือ.....	192
รูป 4.55. การเดินทางทางน้ำในคลองสนามชัย.....	192
รูป 4.56. ของจอดเรือริมคลองบางกระบือ.....	192

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมที่ต่างกันส่งผลต่อให้เกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ต่างกัน กล่าวคือ วัฒนธรรมที่เป็น ค่านิยม การปฏิบัติสืบต่อกันมา หรือสิ่งที่ยอมรับในกลุ่มของตนว่าดีงาม เหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ เหล่านี้มีลักษณะเป็นนามธรรม เมื่อพิจารณาให้มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้นวัฒนธรรมจะแสดงออกให้เห็นเป็นวิถีชีวิตที่ต่างกันของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งวิถีชีวิตจะถ่ายทอดไปสู่ระบบกิจกรรมในพื้นที่ และถ่ายทอดเป็นการตั้งถิ่นฐานในท้ายสุดซึ่งมีความเป็นรูปธรรมมากที่สุด

ชาวมอญเองมีวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการหันหน้าจั่วบ้านไปทางทิศตะวันออก ความเชื่อเกี่ยวกับทิศของการปลูกเรือนใหม่กับเรือนเก่า ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับน้ำ ความเชื่อเกี่ยวกับทิศของคนตาย ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างศาลผี ความเชื่อเกี่ยวกับคุณโทษสถานที่ปลูกบ้าน ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา รวมถึงเรื่องของเศรษฐกิจของชุมชนซึ่งมาจากความรู้ความสามารถของคนในชุมชนสะสมมา เป็นต้น ความเชื่อต่างๆเหล่านี้ส่วนหนึ่งปรากฏออกมาในกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองซึ่งใช้พื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมทั้งสิ้น

หมู่บ้านบางกระบือ เป็นพื้นที่ที่มีชาวมอญเก่าอพยพมาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก และชาวบ้านจะตั้งบ้านเรือนเกาะกลุ่มกันอย่างชัดเจนบนพื้นที่ประมาณ 0.34 ตารางกิโลเมตร (พื้นที่ที่ตั้งของบ้านเรือน) อยู่ในลึกเข้าไปในซอยบางกระบือประมาณ 3 กิโลเมตร จากการสังเกตเบื้องต้นพบว่าชาวบ้านยังคงยึดถือและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นอยู่มาก และมีความกลมเกลียวกันดีระหว่างคนในหมู่บ้าน อีกทั้งสภาพบ้านเรือนมีความเปลี่ยนแปลงไม่มากนักเมื่อเทียบกับชุมชนมอญแห่งอื่น อย่างไรก็ตามสภาพแวดล้อมของชุมชนแห่งนี้ที่ตั้งอยู่บริเวณชานเมืองกรุงเทพฯ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไม่ว่าจะเป็น การเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมและคลังสินค้าที่กระจายอยู่ประมาณ 400 โรงงานในรัศมีประมาณ 3 กิโลเมตรจากหมู่บ้าน ซึ่งจะส่งผลทั้งในแง่สิ่งแวดล้อมและความต้องการแรงงานในพื้นที่ และการเกิดขึ้นหมู่บ้านจัดสรรโดยพัฒนาที่ดินจากภาคเอกชนเพื่อรองรับความต้องการที่อยู่อาศัยของคน

กรุงเทพฯ การเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ และการพัฒนาพื้นที่โดยไม่คำนึงถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ขาดการวางแผน และกำลังจะพัฒนาต่อไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และกายภาพรอบชุมชน สิ่งต่างๆดังกล่าวจะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนในที่สุด

การพัฒนาพื้นที่ที่จะมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ชุมชนบางกระดี่ทำหน้าหน้าที่รักษาพัฒนา และสืบทอดวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้เหมาะกับยุคสมัย จำเป็นต้องศึกษาถึงประวัติศาสตร์ ความเชื่อ สังคม และวิถีชีวิตที่ถ่ายทอดมาสู่รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแห่งนี้ และค้นหาเอกลักษณ์ของชุมชนแห่งเพื่อนำไปเสนอแนะการพัฒนาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติความเป็นมา สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชุมชนมอญบ้านบางกระดี่
2. ศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญบ้านบางกระดี่
3. เสนอแนะแนวทางในการพัฒนารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนมอญบ้านบางกระดี่

ขอบเขตของการวิจัย

1. เนื้อหา

การศึกษาเน้นการวิเคราะห์ถึงกิจกรรมและความเชื่อซึ่งส่งผลต่อซึ่งเป็นปัจจัยทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานดังแสดงให้เห็นในกรอบแนวคิดในการศึกษาเป็นหลัก (ดูรูป 1.1) ร่วมด้วยการวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบต่างๆของแหล่งตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ศึกษา ประกอบกับการพิจารณารูปแบบทางสถาปัตยกรรม ในเรื่องของจุดประสงค์ในการสร้าง หรือการใช้งาน การออกแบบ ขนาด วัสดุที่ใช้ คุณภาพ สภาพและการบำรุงรักษา เพื่อให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงและเอกลักษณ์ของชุมชน

2. พื้นที่

ศึกษาพื้นที่หมู่บ้านบางกระบือ หมู่ 2 8 และ 9 แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ บริเวณที่เป็นชุมชนจะเป็นบริเวณที่เก็บตัวอย่างและสัมภาษณ์โดยอิงอาณาเขตชุมชนจากภาพถ่ายทางอากาศ ปี 2495 (ดูแผนที่ 1.1, 1.2) ร่วมด้วยการพิจารณาพื้นที่รอบชุมชนบางกระบือประมาณ 4 กิโลเมตร เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโดยรอบชุมชนและปัจจัยจากภายนอกที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

3. เวลา

ใช้เวลาเพื่อสังเกตกิจกรรมที่เกิดขึ้น 1 ปี และเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในช่วง ปี 2543-2544

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การศึกษานี้ไม่ได้พยายามค้นหารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญที่บริสุทธิ์แท้จริงของชุมชนตามธรรมชาติ แต่ศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบางกระบือซึ่งเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของชาวไทย-มอญ ที่ปัจจุบันมีผู้อยู่อาศัย และกำลังจะพัฒนาต่อไปท่ามกลางผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

2. การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบสถาปัตยกรรมของสิ่งก่อสร้างนั้น เน้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน เพื่อค้นหารูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ ไม่เน้นเรื่องความงามของสถาปัตยกรรม

ข้อจำกัดของงานวิจัย

1. เนื่องจากเวลาที่มีจำกัดจึงไม่สามารถศึกษาทุกปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานได้โดยละเอียดแต่จะศึกษาเน้นปัจจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประกอบด้วยปัจจัยทางด้านความเชื่อที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานโดยตรง และวิถีชีวิตที่ถ่ายทอดผ่านกิจกรรมและส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน และศึกษาปัจจัยอื่นๆที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานร่วมด้วย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. รูปแบบ หมายถึง การแสดงออกเชิงกายภาพของระบบที่สอดคล้องต่อเนื่องที่แฝงอยู่ ซึ่งเป็นผลของการรวมองค์ประกอบต่างๆที่มีความซ้ำกันมากหรือน้อย บ่อยครั้งที่รูปแบบหนึ่งกลมกลืนไปกับรูปแบบอื่น หายไปอย่างรวดเร็ว หรือ ในบางครั้งก็ขาดตอนไป คุณลักษณะที่ซับซ้อนของรูปแบบจะขึ้นอยู่กับความละเอียดอ่อนที่สอดคล้องกันของตัวมันเอง รูปแบบทั้งหมดถูกแสดงเป็นส่วนๆได้ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ที่ระบุให้เป็นเมือง พื้นที่ตามขอบเขตการปกครอง หรือหมู่บ้านก็สามารถเข้าใจได้โดยผ่าน ส่วนที่เป็นต้นแบบ (typical sector) ได้แก่ ทางสัญจร ตึกต่างๆ และพื้นที่เปิดโล่ง¹

2. การตั้งถิ่นฐาน หมายถึง องค์การซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นจำนวนมากให้ทำหน้าที่อันซับซ้อนภายใต้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ทั้งองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้น และองค์ประกอบธรรมชาติรวมกันเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่ตั้งใช้เป็นแหล่งดำเนินชีวิต เลี้ยงดูครอบครัว ประกอบอาชีพ ตลอดจนแสวงหาการอยู่ดีกินดีทางด้านกายภาพ จิตใจ และสติปัญญา²

3. ชุมชนมอญ หมายถึง ชุมชนที่เป็นที่อยู่ของชาวไทยเชื้อสายมอญ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญบ้านบางกระดี ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งถิ่นฐานแห่งหนึ่งของชาวมอญในประเทศไทย ปรากฏการณ์ด้านการตั้งถิ่นฐานนี้จะแสดงให้เห็นการปรับตัวของชาวมอญกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในการดำรงความเป็นชุมชนมอญ

2. ทราบวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านบางกระดีซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจาก ศาสนา ความเชื่อ ความรู้ความสามารถที่สะสมมา รวมทั้งกระบวนการที่สิ่งต่างๆได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

3. ทราบถึงจุดอ่อนที่ควรปรับปรุงแก้ไข และจุดแข็งที่ควรส่งเสริมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนรวมทั้งข้อเสนอแนะการพัฒนาารูปแบบการตั้งถิ่นฐานแห่งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่

4. ทราบถึงความสำคัญของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและความสำคัญขององค์ประกอบแต่ละส่วนของชุมชนบ้านบางกระดี่ซึ่งมีความสำคัญต่อการตัดสินใจต่างๆเกี่ยวกับอนาคตของชุมชนแห่งนี้

5. สามารถนำประเด็นในการศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญในพื้นที่นี้ไปพิจารณาการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญในพื้นที่อื่นซึ่งจะช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ถูกต้องยิ่งขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร

ประชากรเป้าหมาย คือ คน บ้านและกลุ่มบ้านในพื้นที่ศึกษา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ แบบสอบถาม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

เอกสารที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ หนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ จากห้องสมุด เอกสารของทางราชการ

3.2. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์

ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อ ชีวิตความเป็นอยู่ โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบมีจุดประสงค์ เพื่อให้ได้ประชากรที่มีลักษณะพิเศษ คือเป็นผู้สูงอายุที่มีพ่อหรือแม่เป็นคนมอญ 20 คน

3.3. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจและสังเกต

สำรวจและสังเกตข้อมูลทางกายและกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนและบริเวณโดยรอบด้วยการบันทึกลงบนแผนที่ ถ่ายรูป และจดบันทึก

3.4. การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร

ใช้แบบสอบถามรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ คน กิจกรรม และเวลา โดยคำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างตามวิธีของ Yamane สูตรที่ใช้คือ

$$N = N/(1 + Ne^2) \text{ เมื่อ}$$

e คือ ความคลาดเคลื่อนในการสุ่มตัวอย่าง

n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N คือ ขนาดของมวลประชากร

ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ในกรณีที่ทราบมวลประชากรแล้ว โดยประชากรทั้งหมดเท่ากับ 3,540 คน และกำหนดให้ มีค่าความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 0.1 จะได้กลุ่มตัวอย่าง 99 ตัวอย่าง และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบมีชั้นภูมิด้วยการแบ่งประชากรออกเป็นกลุ่มย่อยตามเขตการปกครอง ได้แก่ หมู่ 2 8 และ 9 แล้วจึงใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายในการแจกแบบสอบถามตามระยะห่างของที่พักอาศัยที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ศึกษา

4. ขั้นตอนและการวิเคราะห์ข้อมูล

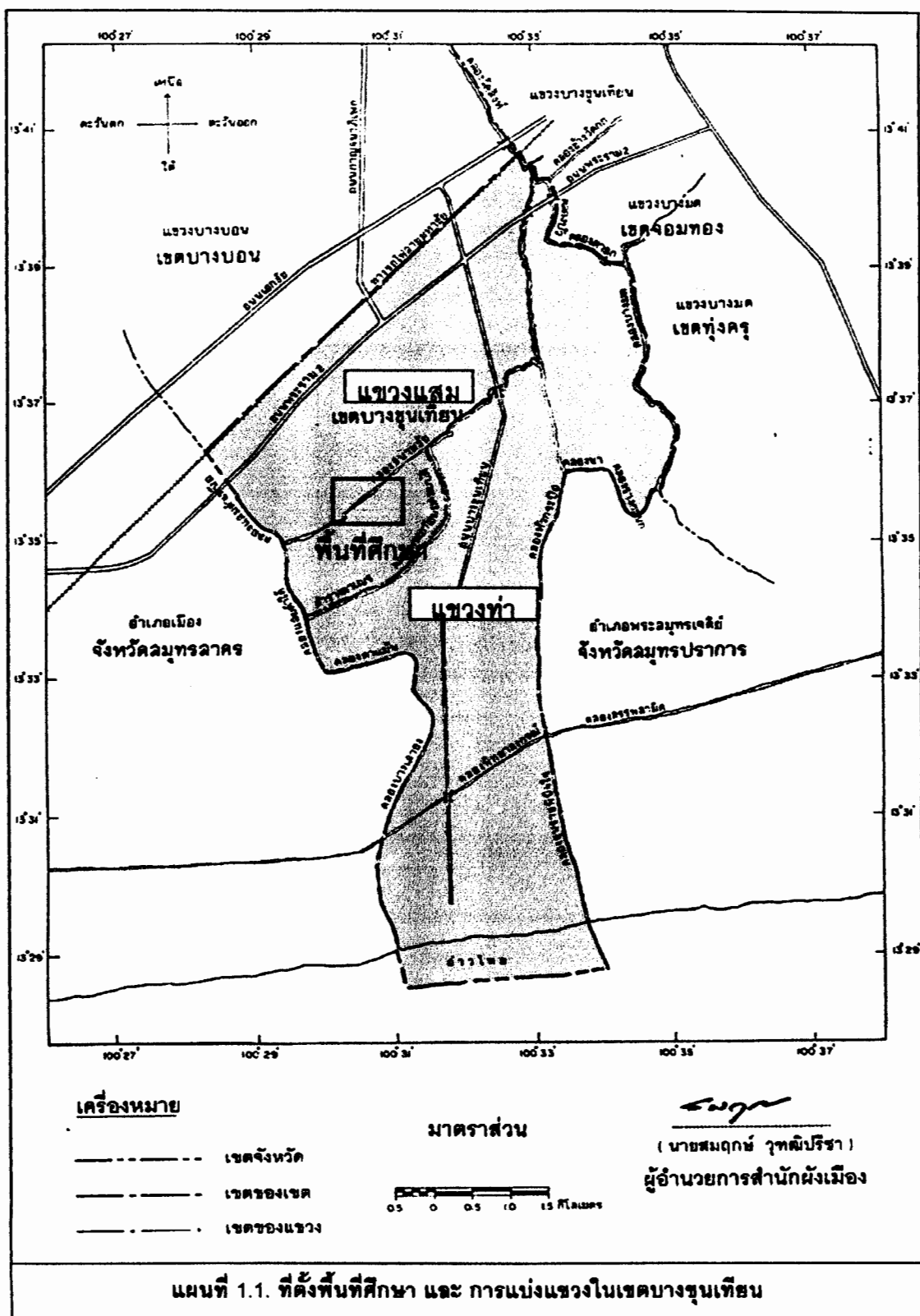
4.1. วิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ วัฒนธรรมที่ส่งผลมายังรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน และข้อมูลทั่วไปของชุมชนโดยใช้ข้อมูลจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์ เพื่อนำไปตรวจสอบกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา

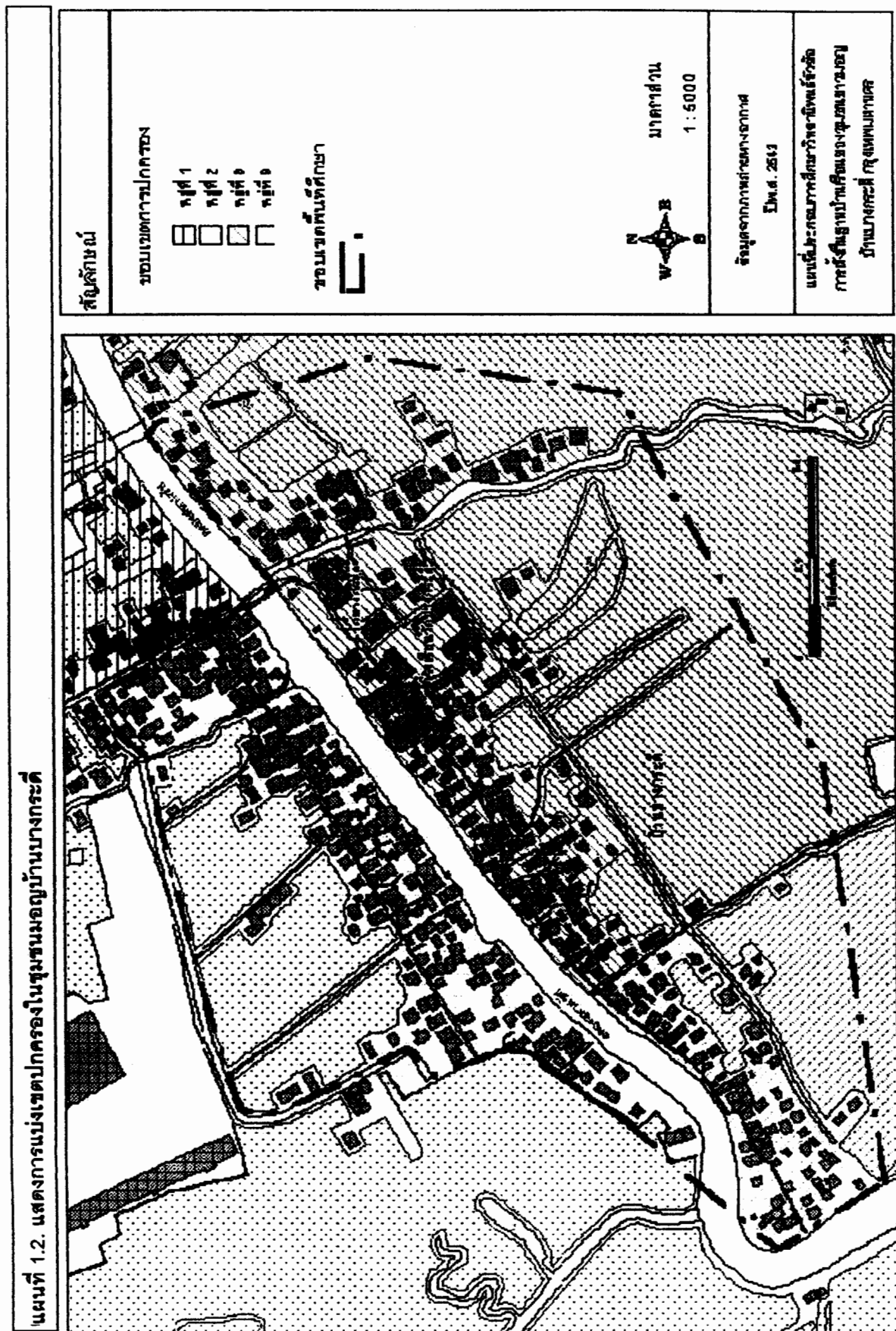
4.2. วิเคราะห์รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน วิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โดยรอบและพื้นที่ชุมชนจากภาพถ่ายทางอากาศและจากการสำรวจและสังเกต รวมทั้งวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆของแหล่งตั้งถิ่นฐาน เพื่อให้ทราบว่ารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนนี้พัฒนามาอย่างไรและปัจจุบันเป็นอย่างไร

4.3. วิเคราะห์ปัจจัยด้านอื่นๆที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน จากภาพถ่ายทางอากาศ ข้อมูลเอกสาร และจากการสัมภาษณ์

4.4. วิเคราะห์เอกลักษณ์ชุมชนไทย-มอญบ้านบางกระบือที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

4.5. สรุปผลการวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการพัฒนารูปการตั้งถิ่นฐานและเอกลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎี

1. ความหมายของการตั้งถิ่นฐาน

โจนส์³ การตั้งถิ่นฐานมนุษย์หมายถึง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอันเน้นถึงที่กำบัง ที่อาศัย ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกสบายที่มนุษย์ได้คิดสร้างขึ้นมารวมถึงการศึกษารูปแบบการกระจายและประเภทของการตั้งถิ่นฐาน

ซอร์ลีย์ และ แสกเกตต์⁴ การตั้งถิ่นฐานมนุษย์หมายถึง มวลรวมอันซับซ้อนซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ส่วนแหล่งตั้งถิ่นฐานคือ รูปแบบที่มองเห็นชัดเจนจากภูมิประเทศ เป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ในอดีต จึงเน้นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพและพรรณนาต่างๆที่มนุษย์เข้าครอบครองพื้นที่รวมถึงศึกษารูปแบบการกระจายของแหล่งตั้งถิ่นฐาน ลักษณะของแหล่งตั้งถิ่นฐาน และมักจะวิเคราะห์เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับรูปแบบทางกายภาพ

เบรก และ เวบบ์⁵ การตั้งถิ่นฐานมนุษย์หมายถึง เครื่องมือ อุปกรณ์และ ความสะดวกสบายต่างๆที่มนุษย์คิดขึ้นมาเมื่อตั้งตัวอยู่เป็นหลักแหล่งแล้ว การตั้งถิ่นฐานจึงประกอบด้วย ตัวมนุษย์ อาคารบ้านเรือน ทรัพย์สินสมบัติ ถนนหนทาง ตลอดจนแนวรั้วที่กั้นตัวอาคารออกจากกัน นอกจากนี้ยังรวมไปจนถึงบทบาทหน้าที่และรูปร่างของแหล่งตั้งถิ่นฐานเป็นส่วนรวมด้วย สิ่งต่างๆนี้เป็นผลรวมของวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งๆซึ่งอาจแตกต่างไปจากสังคมอื่น

เทตเช⁶ การตั้งถิ่นฐานมนุษย์หมายถึง เครื่องมือที่มนุษย์ใช้มากที่สุดเพราะหมายถึงสถานที่ที่มนุษย์ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและปฏิบัติการกิจ เป็นรากฐานการพัฒนาค้า การบริหาร และอุตสาหกรรม ทั้งยังเป็นสถานที่พักผ่อน แหล่งศึกษาอบรม และประกอบกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมและสังคมด้วย

องค์การสหประชาชาติ⁷ การตั้งถิ่นฐานมนุษย์หมายถึง องค์กรซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นจำนวนมากให้ทำหน้าที่อันซับซ้อนภายใต้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ทั้งองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้น และองค์ประกอบธรรมชาติรวมกันเป็นดินที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่

ตั้งใช้เป็นแหล่งดำเนินชีวิต เลี้ยงดูครอบครัว ประกอบอาชีพ ตลอดจนแสวงหาการอยู่ดีกินดีทางด้านกายภาพ จิตใจ และสติปัญญา

ดอกริชิตส์⁸ นักผังเมืองและนักวางแผน การตั้งถิ่นฐานมนุษย์หมายถึง การจัดรูปแบบพื้นที่โดยมนุษย์เพื่อมนุษย์ทั้งนี้เพื่อการอยู่รอดของมนุษย์และยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นตามลำดับ การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ จึงหมายถึงการพัฒนาของมนุษย์นั่นเอง การที่จะเข้าใจการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ได้ต้องอาศัยมิติของเวลาและสถานที่ และเริ่มด้วยจักรภพลงมาถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ บรรยากาศ ตัวมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานที่มีขนาดตั้งแต่ที่อยู่อาศัยชั่วคราวไปจนถึงที่อยู่อาศัยถาวรและถาวร ดังนั้นการศึกษาการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ต้องพิจารณาหลักเกณฑ์ 5 ประการ คือ มนุษย์ สังคม สภาพแวดล้อม ที่อาศัย และโครงสร้างพื้นฐานในลักษณะที่ละเอียดแต่ละอย่างและในที่สุดจึงผสมผสานเข้าเป็นหนึ่งเดียว

องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ⁹ การตั้งถิ่นฐานมนุษย์หมายถึงระบบนิเวศน์และระบบวัฒนธรรมรวมกัน และองค์ประกอบทางด้านวัฒนธรรมก็เป็นรูปแบบหลักและสำคัญยิ่งของระบบแหล่งตั้งถิ่นฐานมนุษย์ โดยเฉพาะโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมของประชากรก็จัดเป็นปัจจัยสำคัญที่จะต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากเป็นตัวจัดการองค์ประกอบอื่นๆ ในระบบ เช่น องค์ประกอบด้านสุขภาพอนามัยและการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ระบบแหล่งตั้งถิ่นฐานมนุษย์จึงเป็นระบบที่เกิดจากความสัมพันธ์ของแหล่งตั้งถิ่นฐานจำนวนหนึ่งในลักษณะที่เป็นพลวัต และเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ทั้งเป็นระบบที่ต้องพึ่งพากันและกัน ทำหน้าที่เป็นแหล่งสร้างสรรค์ ส่งผ่าน เปลี่ยนแปลง และสะท้อนความเปลี่ยนแปลง และสะท้อนความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นส่วนรวม

ดังเชอไร¹⁰ นักภูมิศาสตร์ชาวแคนาดา การตั้งถิ่นฐานมนุษย์หมายถึง สถานที่มนุษย์กลุ่มหนึ่งได้สร้างขึ้นมาเพื่อครอบครองผิวโลกส่วนนั้นและร่วมกันใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด พื้นที่ดังกล่าวคือขอบเขตของระบบนิเวศน์ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันเพราะความอุดมสมบูรณ์ของระบบดังกล่าวต่างกัน

พจนานุกรมอเมริกันเฮอริเทจ¹¹ การตั้งถิ่นฐานคือ ชุมชนเล็กๆชุมชนหนึ่ง

2. การตั้งถิ่นฐานรูปแบบต่างๆ

2.1. การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม (Clustered Settlement) หรือการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุก

การตั้งถิ่นฐานแบบนี้จะมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางธรรมชาติหรือปัจจัยทางกายภาพ เช่น ที่ราบลุ่มแม่น้ำ แหล่งแร่ธาตุ หุบเขา บริเวณแยกของถนน บริเวณคั่งน้ำ และบริเวณที่แม่น้ำบรรจบกัน เป็นต้น ในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐาน อาจเริ่มจากบ้านโคตจำนวน 2-5 หลังคาเรือน ในระยะหลังจำนวนคนมากขึ้น กลุ่มบ้านขนาดเล็กขยายใหญ่ขึ้นเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ หมู่บ้านที่สร้างมานานมักมีขนาดใหญ่ การตั้งถิ่นฐานแบบนี้จะเป็นการตั้งถิ่นฐานในชนบทที่ประกอบอาชีพการเกษตร โดยพื้นที่การเกษตรจะอยู่บริเวณรอบหมู่บ้าน ส่วนการเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ หมู วัว จะเลี้ยงในบริเวณบ้านหรือบริเวณใกล้ๆ บ้าน บางครั้งเรียกรวมๆ ว่า หมู่บ้านเกษตรกรรม (Farm Village) การตั้งถิ่นฐานประเภทนี้มักพบในเขตภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ตอนใต้ของเบลเยียม เดนมาร์ก ตอนใต้ของสวีเดน ตอนใต้ของอิตาลี สหรัฐอเมริกา อินเดีย ปากีสถาน อินโดนีเซีย และบริเวณทั่วไปในเขตที่ราบภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ของประเทศไทย โดยเฉพาะหมู่บ้านที่คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา

ผลจากการตั้งถิ่นฐานแบบนี้ ถ้าพิจารณาในเชิงเศรษฐกิจแล้วจะก่อให้เกิดผลเสียทางเศรษฐกิจเพราะพื้นที่การเกษตรอยู่ห่างไกลจากบ้านเรือนของเกษตรกร ทำให้ไม่สะดวกและเสียเวลาในการเดินทางไปกลับระหว่างพื้นที่การเกษตรกับที่อยู่อาศัย พื้นที่การเกษตรอาจไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร แต่มีผลดีทางสังคมและจิตใจ คือ การได้อยู่รวมกันเป็นกลุ่มทำให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและอบอุ่น

2.2. การตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย (Dispersed หรือ Scattered Settlement)

การตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย เป็นการตั้งถิ่นฐานที่บ้านเรือน ทุ่งฉาง คอกสัตว์ โรงเก็บเครื่องมือต่างๆ ของเกษตรกรตั้งอยู่ในพื้นที่การเกษตรของตนเอง หรืออาจเรียกว่าการกระจายในลักษณะโดดเดี่ยว (Isolated Settlement) ความห่างของบ้านเรือนขึ้นอยู่กับขนาดที่ดินแต่ละครอบครัว การตั้งถิ่นฐานแบบนี้จะมีศูนย์กลางร่วมกัน เช่น วัด โรงเรียน สถานีอนามัย ตลาด ลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายนี้จะพบในชนบทของประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ตอนเหนือของสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เนเธอร์แลนด์ ออสเตรเลีย เป็นต้น สำหรับประเทศไทย การตั้งถิ่นฐานประเภทนี้จะปรากฏในบริเวณที่เกษตรกรประกอบอาชีพเกี่ยวกับการทำไร่ เช่น ไร่อ้อย ไร่สับปะรด ไร่มันสำปะหลัง รวมทั้งพวกที่ทำสวนผลไม้ โดยจะกระจายอยู่ไม่ไกลนักในพื้นที่สวนของแต่ละครอบครัว แนวเขตของสวนจะมีคูคลองกัน การตั้งถิ่นฐานแบบนี้ทำให้ไม่เสียเวลาในการเดินทางไปกลับระหว่างพื้นที่เกษตรกับบ้าน ดังนั้นจึงมีเวลาดูแลผลผลิตได้อย่างเต็มที่ บางบริเวณอาจจะใช้วิธีการทำฟาร์มผสม (Mixed Farming) คือใช้ทั้งเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์

2.3. การตั้งถิ่นฐานแบบสุ่ม (Random Settlement)

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร

การตั้งถิ่นฐานแบบสุม เป็นการตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะเป็นกลุ่มและกระจายแบบโดดเดี่ยว สลับกัน โดยการตั้งถิ่นฐานครั้งแรกจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อมีคนมากขึ้น มีการขยายพื้นที่เกษตร ขยายการตั้งถิ่นฐาน และในขณะเดียวกันมีบางบ้านต้องการความเป็นอิสระ กับต้องการที่จะไปสร้างที่อยู่อาศัยในพื้นที่ของตนเองเพื่อจะได้ดูแลไร่ นา เต็มที่ จึงปรากฏว่ามีการตั้งถิ่นฐานกระจายออกไปจากหมู่บ้าน

2.4 การตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางคมนาคม (Linear Settlement)

การตั้งถิ่นฐานประเภทนี้จะปรากฏในบริเวณที่ราบเป็นส่วนใหญ่ โดยไม่ค่อยพบในบริเวณที่สูง ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะเป็นแนวยาวตามเส้นทางคมนาคมที่สะดวก โดยอาจจะตั้งอยู่เป็นกลุ่มติดต่อกันในเขตที่เป็นชุมชนการค้า หรือทางแยกของเส้นทางคมนาคม ส่วนบริเวณที่อยู่ไกลออกไปอาจมีการตั้งบ้านเรือนห่างกัน สำหรับพื้นที่เกษตรจะอยู่บริเวณด้านหลังของที่อยู่อาศัย เส้นทางคมนาคมที่ส่งเสริมให้มีการตั้งถิ่นฐานได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง ถนน ตามแนวยาวของหุบเขา แควๆ และบริเวณแนวของน้ำพุ เป็นต้น

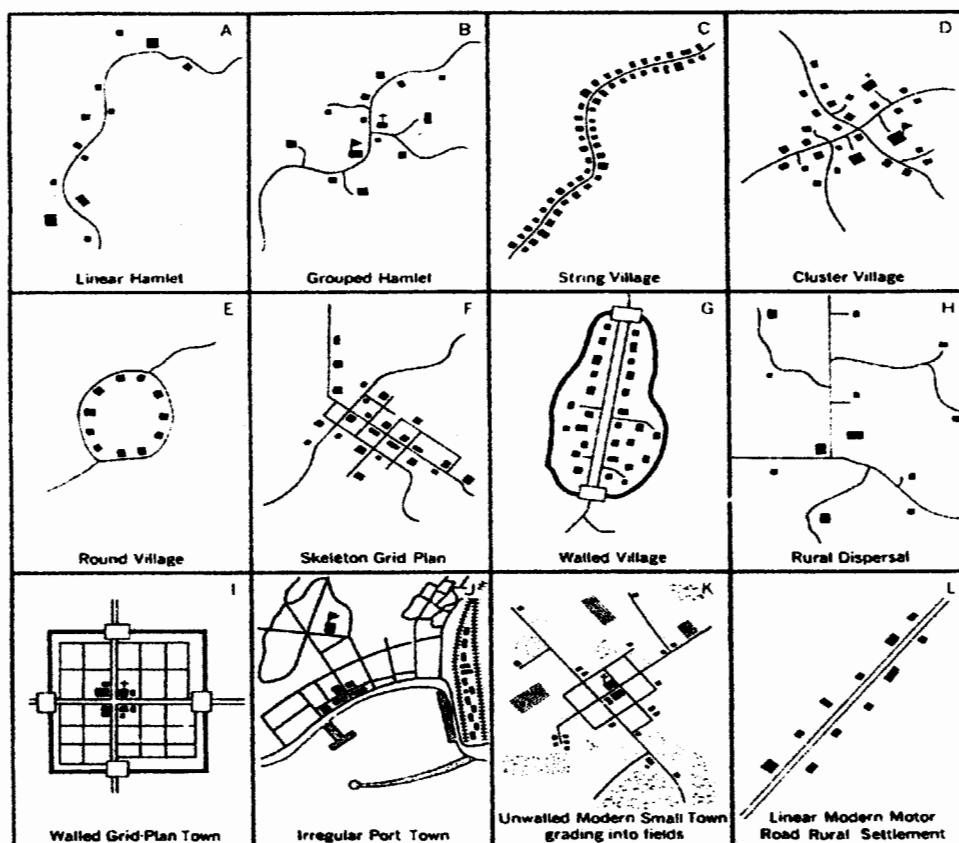
2.4.1. แม่น้ำ การตั้งถิ่นฐานบริเวณริมฝั่งแม่น้ำส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณที่เป็นคันดินธรรมชาติที่น้ำท่วมไม่ถึง หรือบริเวณที่ราบชั้นบันได ส่วนมากเป็นการตั้งถิ่นฐานระยะแรกๆ ของโลก เมืองหลวงหรือเมืองต่างๆ มักจะอยู่ริมฝั่งแม่น้ำล้น ทั้งนี้เพราะแม่น้ำมีปัจจัยหลายอย่างที่ดึงดูดให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน แนวคิดของ Fairchild¹² ที่ว่า แม่น้ำมีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เพราะเป็นแหล่งน้ำจืดอันสำคัญที่ส่งเสริมให้มีอาหาร การคมนาคม สันทนาการ เมืองต่างๆ มักจะตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำโดยใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อกับบริเวณอื่นได้สะดวก และยังช่วยในการเผยแพร่วัฒนธรรมต่างๆ สู่บริเวณรอบนอกอีกด้วย

ความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำจะมีความแตกต่างกัน โดยบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนล่างซึ่งเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง ที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำจะเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นมากกว่าแม่น้ำตอนบน

2.4.2. ลำคลอง เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำอีกประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ โดยขุดเพื่อเชื่อมระหว่างแม่น้ำกับแม่น้ำ ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นแนวตรงและอยู่ในบริเวณที่ราบเพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำจืด การคมนาคมขนส่ง การเกษตร การอุปโภคและบริโภค ดังนั้นจึงเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือนหรือเมืองต่างๆ

2.4.3. ถนน เส้นทางคมนาคมทางบกไม่ว่าจะเป็นรถยนต์หรือรถไฟ เป็นเส้นทางที่เกิดขึ้นระยะหลังที่ดึงดูดให้มีการอพยพจากพื้นที่บริเวณภายในที่เป็นแหล่งเกษตรกรรมให้ออกมาตั้งถิ่นฐานบริเวณสองฝั่งของถนน ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและ

รวดเร็วกว่าทางน้ำ จากการที่ถนนเป็นปัจจัยดึงดูดให้มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นขึ้นเรื่อยๆ ดังจะเห็นว่าบางบริเวณกลายเป็นชุมชนใหญ่หรือกลายเป็นเมืองหลังจากมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคม นอกจากนี้ยังปรากฏว่าราคาที่ดินใกล้ถนนจะสูงอีกด้วย

ภาพ 2.1. แสดงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานต่างๆ

3. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์

การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ได้รับการดัดแปลงปรับปรุงอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ระบบเศรษฐกิจสังคม และสภาพแวดล้อมธรรมชาติ¹³ ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ ปรากฏแบ่งออกเป็น ปัจจัยทางธรรมชาติและปัจจัยทางวัฒนธรรม

3.1. ปัจจัยทางธรรมชาติ (Natural Factors)

ปัจจัยทางธรรมชาติ ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ มีผลงานของชาวยุโรปที่แสดงให้เห็นว่าการตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย (Dispersion) เพิ่มขึ้นเป็นสัดส่วนโดยตรงกับความขรุขระของพื้นผิว ในทำนองเดียวกัน นาที่มีโรงเรือน (farmsteads)

ที่ตั้งอยู่โดดโดดมักจะอยู่บนพื้นที่ที่เป็นเขา ในขณะที่หมู่บ้านจะรวมตัวกันอย่างหนาแน่นบนที่ราบ พื้นที่ที่มีดินเหมาะแก่การเพาะปลูกและมีน้ำจะเป็นที่ที่นาอยู่ นอกจากนี้ยังพบความสัมพันธ์ของพื้นที่ที่ดินไม่ติดกับการตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะกระจายในประเทศเยอรมันและฟินแลนด์ และการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายบนทุ่งแพลงเดอร์ในประเทศเบลเยียมเพราะมีน้ำใต้ดินอุดมสมบูรณ์ในขณะที่พื้นที่ที่ขาดแคลนน้ำก็จะมีการตั้งบ้านอยู่รวมกัน

3.2. ปัจจัยทางวัฒนธรรม (Cultural Factors)

การเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจมีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในโลก ในยุโรปจะพบการตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย และวิถีชีวิตบนท้องทุ่งได้ทั่วไป บนที่สูงของประเทศออสเตรียและนอร์เวย์จะพบคนเลี้ยงสัตว์มาตั้งกระท่อมบนภูเขา (Almhutte) ตามฤดูกาล ในช่วงที่ชาวนาต้องป้องกันตนจากศัตรูก็จะมาอยู่รวมกันในหมู่บ้านเพื่อความปลอดภัยของชีวิต และทรัพย์สิน ส่วนเหตุผลทางด้านความมั่นคงหมดไปเมื่อมีการเปิดประเทศมากขึ้นพร้อมกับการเสื่อมของระบบขุนนางและการปลดปล่อยทาส การเปลี่ยนจากการทำนาเป็นกลุ่มมาเป็นการถือที่ทำกินเป็นส่วนตัวทำให้มีจำนวนการแยกทำนาเพิ่มขึ้น การปฏิวัติอุตสาหกรรม การปรับปรุงการคมนาคมและการทำการเกษตรเพื่อการค้ารวมถึงการแบ่งแปลงที่ดินในรูปของมรดกก็ทำให้เกิดการกระจายของการตั้งถิ่นฐาน¹⁴

เหตุผลทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสามารถนำมาอธิบายการตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏในแต่ละช่วงเวลาดังนี้

เหตุผลทางด้านความเชื่อ การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรครั้งแรกอาจเกิดมาจากการนับถือผีบรรพบุรุษ มีการสร้างที่สำหรับให้คนตายได้พักอย่างถาวรและให้พระสามารถทำพิธีได้ ความเชื่อเช่นนี้ทำให้เกิดโครงสร้างของพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการตาย และที่อยู่อาศัยของพระ ซึ่งแม้จะผ่านมา ประมาณ 5000 ปีแล้วเรายังสามารถเห็นโบสถ์และวัดซึ่งในสมัยก่อนนั้นนับเป็นสิ่งก่อสร้างที่สูงที่สุดของชุมชน

เหตุผลทางด้านการเลี้ยงดูครอบครัว การเลี้ยงดูบุตร การตั้งถิ่นฐานของครอบครัวเปิดโอกาสให้บรรดาผู้ขายเดินทางได้ไกลขึ้นเพื่อหาอาหาร ส่วนผู้หญิงก็ประคองชีวิตของเครื่องใช้ในบ้าน เช่น หม้อและเสื้อผ้า และเด็ก ๆ ก็จะได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ จากแหล่งตั้งถิ่นฐานนั้นๆ เมื่อเวลาผ่านไปกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ปฏิบัติกันต่อมา จะกลายเป็นค่านิยมและมรดกของแหล่งตั้งถิ่นฐานนั้นๆ ทุกวันนี้เราจะสามารถเห็นแหล่งตั้งถิ่นฐานซึ่งประกอบไปด้วย โรงเรียน ห้างสรรพสินค้า พิพิธภัณฑ์ และที่เก็บรวบรวมความรู้ที่ส่งผ่านจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง การตั้งถิ่นฐานในชนบทของประเทศที่กำลัง

พัฒนาจะพบว่าผู้ชายมักเดินทางเข้าไปในเมือง หรือเดินทางไปต่างประเทศเพื่อหางานทำ ซึ่งจะคงเหลือแต่ผู้หญิงและเด็กในหมู่บ้าน

เหตุผลทางด้านความปลอดภัย ผู้นำทางการเมืองของกลุ่มจะอาศัยอยู่ในแหล่งตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรเพื่อปกป้องพื้นดินและคนในชุมชนซึ่งสามารถถูกโจมตีจากคนกลุ่มอื่นได้ ในบางครั้งอาจต้องสร้างกำแพงล้อมรอบดังเช่น เมืองในยุโรปยุคกลาง ในสมัยใหม่เราสามารถเห็นหมู่บ้านบางแห่งที่มีรั้วกันสูงและมียามรักษาความปลอดภัย

เหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ บทบาทของแหล่งตั้งถิ่นฐานจะเห็นชัดเจนขึ้นในยามที่เกิดวิกฤต หรือ อยู่ในช่วงเวลาขาดแคลน แหล่งตั้งถิ่นฐานยังมีที่สำหรับเก็บอาหารเพื่อใช้ในยามขาดแคลน สิ่งต่อมามนุษย์ก็เริ่มเรียนรู้ว่าเมล็ดพันธุ์บางอย่างก็ใช้เพาะปลูกได้ จากศูนย์กลางการเก็บอาหารนำไปสู่ศูนย์กลางการทำการเกษตรและต่อมาเมื่อมนุษย์เริ่มมีความชำนาญในการทำอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆมากขึ้น สามารถผลิตสิ่งของต่างๆ สะสมและขายเป็นสินค้าได้ แหล่งตั้งถิ่นฐานจึงมีหน้าที่เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรม และเนื่องจากแหล่งตั้งถิ่นฐานต่างๆ มีวัตถุดิบและความชำนาญต่างกันแหล่งตั้งถิ่นฐานจึงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้าขายสิ่งของเหล่านั้นกับคนภายนอก ซึ่งนั้นรวมถึงความชำนาญในการให้บริการ เช่น ซ่อมรองเท้า ผูกมัด ด้วย การผลิตสินค้าและการติดต่อค้าขายนี้ก็ต้องอาศัยสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ระบบเงินตรา ระบบการขนส่ง เป็นต้น¹⁵

ในอดีตนั้นนักภูมิศาสตร์อ้างว่าสภาพทางกายภาพบนพื้นที่นั้นมีอิทธิพลอย่างมากต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานไม่ว่าจะเป็นชนิดของดิน สภาพอากาศ ความลาดชันและอื่นๆ แต่ปัจจุบันปัจจัยทางด้านสังคมก็มีความสำคัญเช่นกันต่อที่ตั้งและลักษณะการพัฒนาของการตั้งถิ่นฐานนั้นๆ มีความเป็นไปได้ว่าการที่มนุษย์จะเลือกตั้งถิ่นฐานที่ใดนั้นแน่นอนเพราะถือว่าที่ตั้งนั้นดีกว่าที่อื่น แต่รูปแบบของที่ตั้งจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับทักษะและเทคโนโลยีของคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นๆ กล่าวคือปัจจัยทางสภาพกายภาพจะลดความสำคัญลงไปตามกาลเวลาเมื่อมนุษย์มีวิธีการเดินทางแบบใหม่ๆ มีการปรับปรุงวิธีการเพาะปลูก ด้วยเหตุนี้เองทำให้บางที่ตั้งกลับมีความน่าสนใจมากขึ้นในขณะที่บางที่ตั้งไม่เป็นที่นิยมแล้วในปัจจุบัน¹⁶

3.3. ปัจจัยจากการทำให้ทันสมัย (Modernization)

นักมานุษยวิทยาในยุคของการล่าอาณานิคมได้สังเกตและบันทึกถึงลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อ ระบบการเมือง เศรษฐกิจ ของชาวพื้นเมือง และอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมด้วยมโนทัศน์บางประการ เช่น 1) การค้นพบและการคิดค้น เครื่องมือเครื่องใช้หรือเทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ 2) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เช่น การหยิบยืมความคิด ความเชื่อหรือเทคโนโลยีการผลิตจากสังคมและวัฒนธรรมอื่นที่อยู่ใกล้เคียง และ 3) การ

กรอบำทางวัฒนธรรมซึ่งหมายถึงการปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรม 2 วัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างกันทั้งในด้านของอำนาจทางการเมืองและความเจริญด้านเทคโนโลยี ในภาวะเช่นนี้การเรียนรู้วัฒนธรรมระหว่างกันมักเป็นไปในทิศทางเดียว นั่นคือวัฒนธรรมที่มีสถานะและอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองด้อยกว่าจะเป็นฝ่ายถูกรอบำและยึดเยียดแนวความคิดและแบบแผนทางวัฒนธรรมอื่นๆ

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พัฒนาการของระบบทุนนิยม และการแพร่กระจายของระบบทุนนิยมเข้ามาในประเทศกำลังพัฒนา ได้ก่อให้เกิดการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมและชุมชนเมือง และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมขึ้นในหลายๆด้านด้วยกัน เช่นการพึ่งพาและถูกรอบำ โดยการแลกเปลี่ยนเชิงพาณิชย์และกลไกตลาด การแลกเปลี่ยนเชิงการค้าและกลไกตลาดทำให้เงินเข้ามาแทนที่การแลกเปลี่ยนและระบบความสัมพันธ์ประเภทอื่นๆ เช่นการลงแขกเกี่ยวข้าวถูกแทนที่ด้วยการจ้างงานเป็นรายวันด้วยค่าตอบแทนเป็นเงินสดเพื่อแลกเปลี่ยนเงินสดสำหรับซื้อสินค้าที่ตนเองไม่เคยมีความต้องการมาก่อน การเปลี่ยนระบบการผลิตของตนจากการทำไร่เพื่อยังชีพ มาสู่การทำสวนยางเพื่อการค้าชาวมันดูคูในลุ่มน้ำอะเมซอน ทำให้อำนาจทางการเมืองของหัวหน้าเผ่าลดลงเป็นลำดับ ยิ่งไปกว่านั้นการผลิตยางเพื่อการค้าเริ่มเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวมันดูคู โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคลื่อนย้ายแรงงานจากการทำการเกษตรเพื่อยังชีพไปสู่การเป็นแรงงานในสวนยาง ความเปลี่ยนแปลงไปถึงจุดที่ชาวสวนยางจำนวนหนึ่งตัดสินใจเคลื่อนย้ายครอบครัวไปสร้างบ้านเรือนของตนในสวนยางอย่างถาวรทำให้ห่างไกลจากเพื่อนบ้านไม่มีการปะทะสังสรรค์ ไม่มีสำนักแห่งความเป็นชุมชนดังเช่นหมู่บ้านเดิม งานเลี้ยงและพิธีกรรมของชุมชนเริ่มหมดไปเพราะชาวสวนยางไม่มีเวลาสำหรับสิ่งไร้สาระเหล่านี้ นับตั้งแต่นั้นมา ประเพณี ความเชื่อ และแบบแผนพฤติกรรมของชุมชนก็เริ่มหมดไปอย่างรวดเร็ว

ตามวิธีคิดของนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก ซึ่งเน้นการเจริญเติบโตของภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ทรัพยากรธรรมชาติและชุมชนเป็นเพียงปัจจัยการผลิต มนุษย์เป็นเพียงแรงงาน และธรรมชาติเป็นเพียงที่ดิน และวัตถุดิบ ส่วนชุมชนและสถาบันทางสังคมเป็นเพียงตลาด ความสำเร็จทางเศรษฐกิจถูกวัดด้วยการเจริญเติบโต การขยายกำลังผลิตและผลกำไร ผลของวิธีคิดในลักษณะนี้ ทำให้การพัฒนาทำลายธรรมชาติ ทำลายความเป็นชุมชน และทำลายวัฒนธรรมและเป็นภัยต่อความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมในระยะยาว¹⁷

นอกจากนี้การมีความคิดแบบบริโภคนิยมตามแบบตะวันตกซึ่งกลายเป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิต บ่งบอกถึงความเจริญ ความดี เกียรติภูมิ และความสำเร็จของปัจเจกบุคคลและสังคม

ทำให้การบริโภคได้เข้ามาครอบงำความหมายของชีวิตและแทนที่ความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่างๆด้วยวิธีโฆษณาชวนเชื่อในรูปแบบต่างๆ

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 3 จึงมีแนวความคิดอันหนึ่งที่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนา คือ ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization theory) ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจโดยเน้นการขยายตัวและการเจริญเติบโต ด้วยการเลียนแบบความสำเร็จของสังคมอุตสาหกรรมตะวันตก โดยนำระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่พัฒนาแล้วมาให้ขยายการผลิตในภาคการเกษตรแล้วนำรายได้จากภาคการเกษตรมาสร้างความเจริญให้กับการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตเมือง เมื่อหลายทศวรรษของการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยผ่านพ้นไปกลับพบว่ามีปัญหาจนมีมากขึ้น ช่องว่างของการกระจายรายได้มีมากขึ้น มีการพึ่งพิงทุนและเทคโนโลยีจากภายนอกมากขึ้น ภาคเกษตรกรรมในชนบทล้มละลาย เกษตรกรสูญเสียที่ทำกินและกลายมาเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูกในเขตเมือง เกิดปัญหาสังคมต่างๆมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเมืองโตเดี่ยว ปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด เป็นต้น¹⁸

สเมลเซอร์ (Smelser, 1963) เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นกระบวนการไปสู่ความทันสมัยซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการ 4 อย่างที่แตกต่างกันแต่มีความเกี่ยวเนื่องกัน คือ

- 1) ทางด้านเทคโนโลยี สังคมจะเปลี่ยนจากการใช้เทคโนโลยีง่ายๆและดั้งเดิมไปสู่การใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์
- 2) ทางด้านเกษตรกรรม สังคมจะเปลี่ยนจากการทำการเกษตรเพื่อยังชีพ ไปสู่การผลิตสินค้าเกษตรกรรมเพื่อการค้า ซึ่งหมายรวมถึงการปลูกพืชที่ทำเงินเฉพาะอย่าง การซื้อสินค้าที่ไม่ใช่สินค้าเกษตรในตลาดและว่าจ้างแรงงานเพื่อการเกษตร
- 3) ทางด้านอุตสาหกรรม จะเปลี่ยนจากการใช้แรงงานมนุษย์และสัตว์ไปสู่การทำอุตสาหกรรมอย่างแท้จริง นั่นคือ การที่คนทำงานเพื่อค่าจ้างแรงงานโดยการใช้เครื่องจักรกลเพื่อการผลิตสินค้าส่งตลาด
- 4) ทางด้านการจัดการทางนิเวศวิทยา จะเปลี่ยนจากการตั้งถิ่นฐานที่กระจายไปในพื้นที่เพาะปลูกและหมู่บ้านไปสู่การตั้งถิ่นฐานแบบเมือง¹⁹

การเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐานของเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีสาเหตุหลักจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค นักภูมิศาสตร์ได้เสนอว่า เอเชียมีการพัฒนาเศรษฐกิจ และรูปแบบเชิงพื้นที่ที่รู้จักกันคือ “มหาภาคเมือง” (“Metropolitan mega-region”) ซึ่งเป็นรูปแบบที่เกิดจากการขยายการเชื่อมโยงทางพื้นที่ระหว่างศูนย์กลางรอง (Sub-

centers) ทำให้พื้นที่เมืองขยายออกไปพร้อมด้วยการเกิดโรงงานอุตสาหกรรมและพื้นที่เพาะปลูกเชิงพาณิชย์ การเติบโตของเมืองในลักษณะเช่นนี้จะเป็นตัวเร่งการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวนาชาวสวน การใช้ที่ดินและการพัฒนาที่มาจากการลงทุนข้ามชาติและในท้องถิ่นจะทำให้ภูมิภาคเมืองที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์อันเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมสูญหายไป ซึ่งทำให้สูญเสียความรู้สึกของสถานที่ (Sense of place) ของท้องถิ่นและของชุมชน²⁰

การทำให้ทันสมัยนั้นกระทบต่อสภาพแวดล้อมของเมืองอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การใช้พื้นที่และความหมายของพื้นที่ ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วยส่วนที่เป็นกายภาพและส่วนที่ไม่ใช่กายภาพ มีทั้งตึก รูปปั้น กิจกรรม ความหมายและสัญลักษณ์ต่างๆ ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปซึ่งผู้ที่อยู่อาศัยในเมืองจะถูกบังคับให้ยอมรับวิถีชีวิตซึ่งพวกเขาไม่ได้รับการเตรียมความพร้อมและอาจไม่ต้องการ มาร์ค อาสคิว (Marc Askew) ยังกล่าวว่าการรักษาพื้นที่เมืองที่มีความสำคัญเชิงวัฒนธรรมในกรุงเทพมหานครทั้งส่วนของท้องถิ่น และของเมืองในระดับกว้างโดยมากไม่ได้เกิดจากนโยบาย แต่เกิดจากความต่อเนื่องของการจัดการทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งที่สะท้อนออกมาผ่านแนวคิดของอำนาจและการสักการะบูชาในสังคมไทย²¹

4. ความหมายของคำว่าสังคม

สังคม คือ ผู้คนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่พวกทั้งกลุ่มเดียวกัน หรือหลายกลุ่มอย่างต่อเนื่องหลายชั่วอายุในอาณาบริเวณเดียวกัน แล้วได้ร่วมกันสร้างวัฒนธรรมขึ้นมา เพื่อกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ที่สามารถ เอื้อประโยชน์ร่วม เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย สร้างความผาสุกในการดำรงชีวิตร่วมกันของผู้คนเหล่านั้นได้²²

4.1. องค์ประกอบของสังคม²³

4.1.1. กลุ่มคน (Groups) หมายถึงผู้คนที่รวมตัวกันตั้งแต่สองคน อาจรวมกันเป็นกลุ่มพวกเพียงกลุ่มเดียวหรือมากกว่า

4.1.2. สถานที่ (Space) หมายถึงอาณาบริเวณหรือดินแดนที่ผู้คนเหล่านี้ได้มาอยู่รวมกัน ซึ่งถือเป็นอาณาบริเวณของพวกเขา

4.1.3. ช่วงเวลา (Time) หมายถึงช่วงเวลาที่ยาวนานและมีความต่อเนื่อง จากการที่ผู้คนเหล่านั้นได้มารวมกัน สืบสายเหล่าพวกเผ่าพันธุ์หลายชั่วอายุ

4.1.4. ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social relations) เกิดจากการที่ผู้คนเหล่านั้นได้มีการติดต่อเกี่ยวข้องกัน ด้วยความปรารถนาและประโยชน์ร่วมกันจนสามารถร่วมกันสร้างระบบความสัมพันธ์ที่สนองความต้องการและเกิดประโยชน์ต่อกัน จึงได้เผยแพร่และถ่ายทอด

รูปแบบความสัมพันธ์นั้นๆ ไปสู่กลุ่มพวกแล้วร่วมกันปฏิบัติอย่างเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า วัฒนธรรมในสังคมนั้น

4.2. โครงสร้างทางสังคม

เป็นส่วนประกอบของสังคมที่แสดงลักษณะทางสังคมแล้วบอกความเหมือนหรือต่างจากสังคมอื่น ทำหน้าที่แสดงระบบของสังคมนั้นเป็นเสมือนแนวทางควบคุมสังคมและจัดระเบียบภายในสังคม โครงสร้างหลักของสังคมมี 4 ประการ²⁴ คือ

4.2.1. กลุ่มคน

4.2.2. สถานภาพทางสังคม

4.2.3. บทบาททางสังคม

4.2.4. บรรทัดฐานหรือปทัสถานทางสังคม

โครงสร้างเชิงพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐานมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมอย่างเห็นได้ชัด ศาสนาและความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคม²⁵ รูปแบบทิศทางการตั้งบ้านเรือนบนที่ดินแปลงหนึ่งๆในแต่ละกลุ่มสังคมนั้นแตกต่างกันได้เพราะประเพณีความเชื่อ ตัวอย่างเช่น ประเพณีการสร้างบ้านทางตอนเหนือของลาวซึ่งมีความเชื่อเรื่องผีชะชะว่าเป็นของสูงและทำเป็นของต่ำ เขาจะหันศีรษะและเท้าไปในทิศทางตรงกันข้ามกับเพื่อนบ้านที่อยู่ติดกันกล่าวคือ เป็นลักษณะศีรษะเจอศีรษะ เท้าเจอเท้า นอกจากนี้ถ้าปลูกสร้างบ้านติดกับบ้านของพ่อแม่ถ้าหันศีรษะไปทางเท้าของพ่อแม่จะแสดงออกถึงการเชื่อฟังด้วยดังรูปด้านล่าง ซึ่งแตกต่างกับคนญวนและชาน (Yaun and Shan) ทางภาคเหนือของไทยที่จะนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันออกเสมอซึ่งเป็นทิศทางที่มาจากความเชื่อทางพุทธศาสนา และจะไม่วางบันไดหันไปทางทิศตะวันตกเพราะเชื่อว่าเป็นทิศของคนตายและวิญญาณ

นอกจากนี้หมู่บ้านของเมืองนาน (Muang Nan) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ลาว) ยังหันหน้าบ้านออกไปยังแนวทางเดินหาบ้านฝั่งตรงข้ามโดยมีทางเดินคั่นกลาง ส่วนเส้นสันหลังคาของบ้านจะวางตั้งฉากกับทางเดินแต่จะขนานกับแม่น้ำ ขณะที่บ้านของหมู่บ้านแม่สะกุด ประเทศไทย (Mae Sakud) นั้นสันหลังคาจะไม่วางในแนวเส้นตรงแต่จะขนานกับทางเดินเพราะมีความเชื่อว่า ผีจะไปในแนวเส้นตรง²⁶

ภาพ 2.2. การคั่งถิ่นฐานของชาวเมืองน่าน

5. ความหมายของคำว่าวัฒนธรรม

มนท์คนเรื่องวัฒนธรรมตามแนวความคิดทางมานุษยวิทยา ได้รับการพัฒนาขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยนักมานุษยวิทยาท่านแรกที่ใช้คำว่าวัฒนธรรมคือ เซอร์เอ็ดเวิร์ด บี ไทเลอร์ (Sir Edward B. Tylor) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษโดยได้ให้คำจำกัดความของคำว่าวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม คือ “ผลรวมของระบบความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถและอุปนิสัยต่างๆซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม” ซึ่งต่อมานักมานุษยวิทยาก็ได้ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมต่างกันออกไปกว่า 100 ความหมาย ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วคำจำกัดความของคำว่าวัฒนธรรมมักจะเน้นถึงระบบความเชื่อ (belief system) และค่านิยมทางสังคม (social value) วัฒนธรรมมิใช่พฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ แต่เป็นระบบความเชื่อและค่านิยมทางสังคมซึ่งอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์ วัฒนธรรมคือกฎระเบียบหรือมาตรฐานของพฤติกรรมที่คนในสังคมยอมรับ วัฒนธรรมคือวิถีชีวิต (way of life) ของคนในสังคมเป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมทั่วโลกนักมานุษยวิทยาสรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ 6 ประการ

1) วัฒนธรรม เป็นความคิดร่วม และค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรม คนในวัฒนธรรมเดียวกันจะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของคนอื่นในสถานการณ์ต่างๆได้ซึ่งทำให้พฤติกรรมของเขาสอดคล้องต้องกันกับผู้อื่น

2) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ที่ละเล็กละน้อยจากการเกิดและโตมาในสังคมหนึ่งโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมเปรียบเสมือนมรดกทางสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

3) วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ พฤติกรรมของมนุษย์มีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ ชีวิตประจำวันของเราเกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเงินตราหรือสัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น นอกจากนี้ยังนับรวมถึงภาษาด้วย

4) วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ในลักษณะนี้วัฒนธรรมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่น สอนให้มนุษย์รู้จักหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ วางกฎเกณฑ์เพื่อให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผน และเพื่อให้สังคมทำงานได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนั้นวัฒนธรรมยังช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม เป็นพื้นฐานของการพัฒนาทางเทคโนโลยีเพื่อความเจริญและความอยู่รอดของมนุษย์

5) วัฒนธรรม คือ กระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา การกำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตซึ่งอาจจะออกมาในรูปของความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรม ในกระบวนการกำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่างๆ นั้นเอง มนุษย์ได้สร้างสถาบันหรือองค์กรขึ้นมาเพื่อรองรับการตีความดังกล่าว

6) วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง และมีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอาจมาจากเหตุผลหลายประการเช่นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

6. ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้น (Built environment) กับ วัฒนธรรม²⁷

ตามคำจำกัดความแบบดั้งเดิมของคำ “วัฒนธรรม” สามารถแบ่งได้เป็น 3 ชั้นกว้างๆ คือ

- 1) วัฒนธรรมเป็นแบบแผนวิถีชีวิตของกลุ่ม
- 2) วัฒนธรรมเป็นระบบของสัญลักษณ์ ความหมาย แบบโครงสร้าง (Schemata) ที่ถ่ายทอดผ่านการผสมผสานทางวัฒนธรรม
- 3) วัฒนธรรมเป็นชุดกลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดโดยสัมพันธ์กับทรัพยากรและนิเวศวิทยา

คำจำกัดความข้างต้นชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้น แต่แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมดังกล่าวนั้นกว้างและเป็นนามธรรมจนในทางปฏิบัติแทบจะเป็นไปไม่ได้ที่จะเกิดข้อถกเถียงถึงความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นมา

เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นและการจัดระเบียบทางพื้นที่จึงต้องทำให้แนวคิดของวัฒนธรรมมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น ดังรูป 2.3 แกนตั้งแสดงแนวคิดของวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เมื่อทำให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นจะเปลี่ยนเป็น การแสดงออกต่างๆทางสังคม โครงสร้างทางสังคมที่แท้จริง เช่น กลุ่มคน โครงสร้างครอบครัว สถาบันต่างๆ โครงข่ายทางสังคม บทบาท กฎระเบียบ บ่อยครั้งที่โครงสร้างทางสังคมมีอิทธิพลต่อการจัดระเบียบทางพื้นที่และรูปแบบของสิ่งที่สร้าง ส่วนแกนนอน เมื่อจำกัดให้ “วัฒนธรรม” มีลักษณะเฉพาะเจาะจงมากขึ้น เป็น ภาพของโลก ค่านิยม วิถีชีวิต และระบบกิจกรรม ภาพของโลกอาจยังเป็นนามธรรมอยู่ แต่ 3 อย่างหลังนั้นสามารถเชื่อมโยงให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นได้

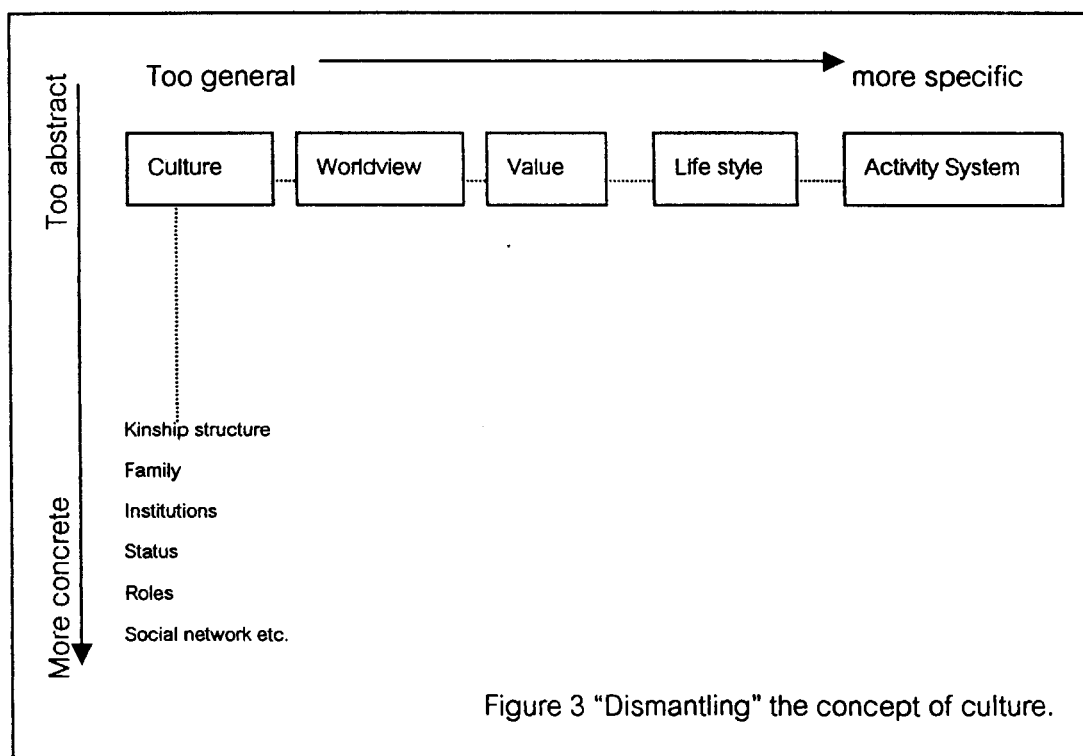

Figure 3 "Dismantling" the concept of culture.

ภาพ 2.3. แนวความคิดเรื่องวัฒนธรรม

การจัดระเบียบทางพื้นที่สัมพันธ์กับการจัดระเบียบความหมาย การจัดระเบียบการสื่อสาร และการจัดระเบียบเวลา การจัดระเบียบทางพื้นที่มีอิทธิพลต่อการจัดระเบียบการสื่อสาร กล่าวคือ การแบ่งพื้นที่จะกระทบต่อวิธีการเดินทาง รูปแบบของการสื่อสาร และการปฏิสัมพันธ์กัน ส่วนการจัดระเบียบความหมายจะมีอิทธิพลต่อการจัดระเบียบทางพื้นที่ เวลา และการสื่อสาร กล่าวคือ เมืองจะมีความหมายเป็นนัยว่าเป็นพื้นที่อันตราย ทำให้สูญเสียความเชื่อมั่นในการติดต่อสื่อสาร และการเดินทาง นำไปสู่การอยู่กันห่างๆของกลุ่มคน ด้วยเหตุผลนี้ การจัดระเบียบทางพื้นที่

และการจัดระเบียบความหมายจะมีผลต่อพฤติกรรม การเคลื่อนที่เข้าไป รวมทั้งการจัดระเบียบการสื่อสาร พฤติกรรมที่เกิดขึ้นเหมือนกันทำให้เกิดความชัดเจนและนำไปสู่การแก้ปัญหา เช่น ความเป็นส่วนตัวสามารถจัดการโดยใช้การจัดระเบียบเวลา และการแบ่งแยกพื้นที่ เช่นการทำเครื่องหมาย การสร้างกำแพง ประตู สัญลักษณ์ ซึ่งการกระทำเช่นนี้จะทำให้เกิดการจัดระเบียบความหมาย เพื่อให้เกิดความเป็นส่วนตัว

แง่มุมหนึ่งของการจัดระเบียบความหมายจะแสดงออกมาทางกายภาพในการจัดระเบียบพื้นที่ โดยตัวของการจัดระเบียบทางพื้นที่เองนั้นก็คือ ที่ตั้งของวัตถุต่างๆ บุคคล และกลุ่มคนต่างๆบนพื้นที่ ซึ่งสื่อความหมายในทุกระดับ เกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ เช่น ความมั่งคั่ง สถานะ อำนาจ วิถีชีวิต ค่านิยม องค์การทางสังคม และความเป็นส่วนตัว วัฒนธรรมที่ต่างกันทำให้การจัดระเบียบทางพื้นที่มีเหตุผลที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังแตกต่างกัน

การหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและความหมายทำได้โดยวิธี การสื่อสารแบบไม่ใช้การพูด²⁸ เป็นวิธีการศึกษาโดยใช้การสังเกต บันทึก การวิเคราะห์ตามเหตุและผล และการตีความ โดยพื้นฐานแล้ววิธีการศึกษาแบบดังกล่าวพิจารณาที่ตัวสภาพแวดล้อมและสภาพบริเวณ (Setting)

องค์ประกอบของการสังเกตพฤติกรรมเชิงสภาพแวดล้อม²⁹ (Elements in Environmental Behavior Observation) ใครคือ ผู้แสดง หรือผู้กระทำ ทำอะไร กับใคร มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ในสถานการณ์ และวัฒนธรรมเช่นไร และที่ไหน มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นอย่างไร (ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่) สภาพทางกายภาพ (Setting) ประกอบด้วย ศักยภาพเชิงพฤติกรรมของสภาพทางกายภาพ เกะกะกัน ฉาก วัตถุต่างๆ และฟิลด์ (Fields) ซึ่งประกอบด้วย รูปร่างของพื้นที่ ขนาด สภาพแวดล้อม ทิศทางของที่ๆหนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ทิศทางนี้มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์เชิงพฤติกรรมระหว่างคนในที่นั้น

7. แนวความคิดเรื่องกิจกรรม เวลา สถานที่

องค์ประกอบทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหลักและสำคัญยิ่งของระบบแหล่งตั้งถิ่นฐาน³⁰ เราสามารถศึกษาวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง แบบแผนวิถีชีวิตของกลุ่ม ได้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สุดนั่นคือ ระบบกิจกรรม³¹ ระบบกิจกรรมของมนุษย์ทั้งหมดจะเกิดขึ้นบนพื้นที่และเวลาที่ซ้อนทับกันสนิท นั่นหมายถึงการให้ความสำคัญทั้งเรื่องของกิจกรรมและการตัดสินใจพร้อมกัน เมื่อเราทราบตำแหน่งที่เกิดกิจกรรมในเวลาหนึ่งก็จะสามารถนำไปเชื่อมโยงกับตำแหน่งของกิจกรรมอื่นในเวลาหนึ่งหรือนำไปเชื่อมโยงกับที่ตั้งในช่วงเวลานั้นได้ การศึกษากิจกรรมบนพื้นที่ทำได้โดยพิจารณากิจกรรมที่เกิดขึ้นประจำวัน และใช้เมทริกซ์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และเวลา เราสามารถรู้ได้

ว่ากิจกรรมนั้นเกิดขึ้นที่ไหนเมื่อไร กิจกรรมและเหตุการณ์อาจจะระบุลงไปบนแผนที่เวลา-พื้นที่ (Time-space map)³²

ผลลัพธ์ของการศึกษาองค์ประกอบทั้ง 3 ก็คือ รูปแบบกิจกรรม (Activity patterns) ซึ่งมีโครงสร้างที่ถูกส่งผ่านเชิงวัฒนธรรม (culturally transmitted structure) ที่แสดงการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน การศึกษากิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ทำให้เราอยู่ในสถานะที่ดีกว่าในการอธิบายพื้นที่ และในการประเมินนโยบายที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่³³

8. ข้อสังเกตในการสำรวจเพื่อช่วยในการเข้าใจอดีต วิวัฒนาการ และสภาพปัจจุบันของสภาพแวดล้อมเมือง³⁴

8.1. สิ่งก่อสร้าง

สามารถบอกเราได้ว่าใครที่อาศัยอยู่ หรือใช้มัน มีการเปลี่ยนแปลงอะไรและมีจุดอ่อนอะไรบ้างสำหรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต อย่างไรก็ตามสิ่งก่อสร้างดูจะกว้างเกินไปในการพิจารณา ลักษณะเฉพาะ นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาสิ่งก่อสร้างในลักษณะที่เป็นกลุ่มมากกว่าที่จะแยกเดี่ยว สิ่งที่เราควรพิจารณาประกอบด้วย รูปแบบทางสถาปัตยกรรม จุดประสงค์ในการสร้าง หรือการใช้งาน ขนาด วัสดุที่ใช้ คุณภาพ คุณภาพการออกแบบ สภาพ และการบำรุงรักษา

8.2. ที่ดินและภูมิทัศน์

ที่ดินสามารถบ่งบอกฐานะทางเศรษฐกิจ เชื้อชาติ ค่านิยม ผู้สังเกตอาจสังเกตว่ามีการใช้พื้นที่นอกบ้านอย่างไร โดยใคร มีการทำอาหารกันนอกบ้านหรือไม่ มีการดูแลพื้นที่บริเวณบ้านอย่างไร คุณภาพของสภาพภูมิทัศน์มีความสำคัญเท่ากับคุณภาพของสิ่งก่อสร้าง นอกจากนี้ยังมีเรื่องของชนิดของต้นไม้และดอกไม้ และการจัดวางสภาพภูมิทัศน์ ซึ่งจะมีผลต่อการสื่อสารกันระหว่างเพื่อนบ้าน

8.3. การใช้สิ่งก่อสร้างและที่ดิน

การใช้ที่ดินสามารถสังเกตได้โดยตรงซึ่งจะสามารถระบุถึงธรรมชาติของกิจกรรมที่เกิดขึ้นด้วย ขนาดของพื้นที่ทำให้เรารู้ว่ามีคนจำนวนมากเท่าไรที่ทำกิจกรรมต่างๆบนพื้นที่ สิ่งที่มาคือพวกเขาเหล่านั้นเข้าถึงพื้นที่นั้นๆได้อย่างไร และกิจกรรมเกิดขึ้นตอนไหน นอกจากนี้การขาดการใช้ที่ดินบางประเภทและระดับความเข้มของการใช้ที่ดินยังแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของคนในพื้นที่นั้นด้วย

กล่าวคือ ผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่มีความหนาแน่นสูงอาจจะพอใจหรือมีความต้องการแหล่งพักผ่อนหย่อนใจที่อยู่ห่างจากบ้านมากกว่าผู้ที่อยู่อาศัยบนพื้นที่ที่มีความหนาแน่นต่ำ

8.4. พื้นที่สาธารณะ

สามารถบอกถึงการพัฒนาการเชิงประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ โดยสังเกตสิ่งต่างๆดังต่อไปนี้ ชื่อถนน ความกว้างของถนน ทางเดิน วัสดุที่ทำทางเดิน ต้นไม้ และการบำรุงรักษา การรักษาความสะอาด

8.5. ผังและรูปแบบของถนน

แสดงให้เห็นระดับการพัฒนา เหตุการณ์สำคัญๆ โครงการสาธารณะ รูปแบบที่ธรรมดาและแบบไม่ธรรมดา รูปแบบถนนที่ไม่ธรรมดาบ่งบอกเป็นนัยว่าพื้นที่นี้มีการเพิ่มขึ้นของประชากร โดยไม่ได้มีการวางแผน มาตราส่วนและขนาดของบล็อก พื้นที่ที่อยู่ในบล็อกขนาดเล็กมักจะเก่ากว่าพื้นที่ที่อยู่ในบล็อกขนาดใหญ่ นักพัฒนาพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชนเชื่อว่าบล็อกที่มีขนาดใหญ่ นั้นน่าจะมีประสิทธิภาพในการใช้ที่ดินได้สูงกว่า เพราะบล็อกขนาดใหญ่ทำให้เกิดจุดเชื่อมต่อน้อยกว่าและทำให้สามารถใช้ความเร็วได้ สร้างถนนน้อยกว่าซึ่งทำให้ค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาน้อยกว่า

8.6. การจัดวางสิ่งก่อสร้าง

การจัดวางสิ่งก่อสร้างใช้เป็นตัวชี้วัดค่านิยมของชุมชนและการสื่อสารกันของคนในชุมชนได้ เนื่องจากยิ่งบ้านปลูกติดกันเท่าใดก็จะทำให้เกิดการประสานตากันมากขึ้นเท่านั้น รวมทั้งการสนองตอบกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

ตัวอย่างคำถามในการวัดความเปลี่ยนแปลง³⁵

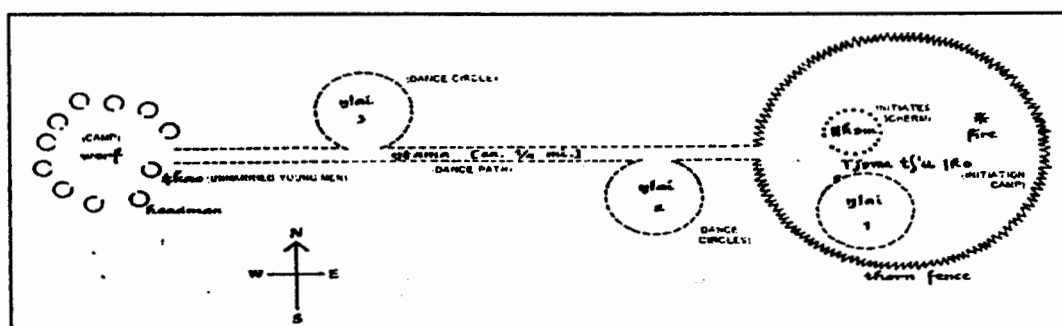
- พื้นที่นี้มีรูปแบบหรือไม่ หากมีเป็นอย่างไร
- รูปแบบนี้ตรงกับรูปแบบที่คาดหวังให้เป็นหรือไม่ และมีพัฒนาการอย่างไร
- มีองค์ประกอบอะไรใหม่ที่หยุดรูปแบบพื้นที่เดิม และแตกต่างกันอย่างไร
- องค์ประกอบใหม่นั้นใหม่เพียงใด และมีความสำคัญหรือไม่
- อัตราการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นช้าหรือเร็ว
- สาเหตุที่ทำให้เกิดองค์ประกอบใหม่ขึ้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยของดักกลาส ฟราเซอร์ และคณะ เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของคนป่าสมัยวัฒนธรรมยุคหิน³⁶

งานวิจัยแสดงให้เห็นว่า ทศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของสังคมมีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานซึ่งยังปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เขาศึกษาโดยใช้วิธีตรวจสอบทัศนคติคนในท้องถิ่นต่อสิ่งที่ปรากฏ ตัวอย่างเช่น การตั้งถิ่นฐานของชาวอาฟริกันดำเผ่าบุชแมน (Kung Bushmen) ซึ่งดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์และเก็บของป่า พวกบุชแมนมีการตั้งถิ่นฐานที่เรียกว่า ค่าย (Werf) ที่มีรูปแบบไม่คงที่แต่จะตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ โดยหัวหน้าเผ่ามีสิทธิได้เลือกที่ดีที่สุดสำหรับตั้งกระท่อมก่อน ครอบครัวเดียวจะตั้งกระท่อมใกล้ๆกระท่อมของหัวหน้าเผ่ารายล้อมรอบกองไฟ ส่วนกระท่อมของชายที่ยังไม่แต่งงานจะตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านหัวหน้า ชาวบุชแมนเชื่อว่าเทพสูงสุดและเทพแห่งศาสนาตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของค่าย พวกเขาจะมีพิธีกรรมบูชาไฟ(The Ceremonial Fire) ตรงบริเวณหนึ่งทางทิศตะวันออกของค่าย โดยกองไฟจะอยู่ทางทิศตะวันออกของกระท่อมแรกของเด็กผู้ชาย(Boys initiation camp) ทั้งหมดจะถูกล้อมด้วยลวดหนามเชื่อมจาก werf ด้วยทางเดินรำที่มีวงเด่นรำและอยู่ห่างจาก werf ประมาณ 1 ไมล์ ชาวบุชแมนจะย้ายถิ่นเมื่อน้ำและอาหารบนพื้นที่นั้นลดลง การวางผังของชนเผ่าบุชแมนนี้สะท้อนแนวคิดทิศตะวันออก (Concept of Solar Orientation) และแนวความคิดการตั้งตามแกน (Concept of Axial Alignment)

นอกจากนี้เรายังได้ศึกษาการตั้งถิ่นฐานของพวกปิกมี (Mbuti Pygmies) ซึ่งเป็นชาวแอฟริกันดำที่อาศัยอยู่ในป่าอิทูรี (Ituri) ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศคองโก พวกปิกมีจะตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของพวกปิกมีสะท้อนแนวคิดศูนย์กลาง (Concept of the Center)

ภาพ 2.4. การตั้งถิ่นฐานของเผ่าบุชแมน

การตั้งถิ่นฐานรูปแบบนี้จะทำให้รักษาความสามัคคีในกลุ่มซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการทำงานร่วมกันในการหาอาหารเพื่อยังชีพโดยสามารถหันกระโถมไปในทิศทางอื่นเมื่อเกิดความขัดแย้งเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดหรือจะหันกระโถมเข้าหากันเมื่อต้องการพูดคุยกัน นอกจากนี้ผังบริเวณที่

มีรูปร่างอิสระรอบจุดศูนย์กลางคือกองไฟจะช่วยป้องกันสัตว์ร้ายและให้พลังงานความอบอุ่นทำให้รู้สึกปลอดภัยด้วย

จากการศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ข้างต้นปัจจัยทางภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการเลือกทำเลที่ตั้งของแคมป์และหมู่บ้าน จากนั้นความสัมพันธ์ทางสังคมจะเป็นสิ่งที่กำหนดการวางผัง มีความเป็นไปได้ว่ารูปแบบพื้นฐานของการตั้งถิ่นฐานที่ไม่ถึงกับเป็นเมือง (town-city) แท้จริงสืบเนื่องมาจากการตั้งถิ่นฐานของยุคหินเก่านี้ โดยการแก้ปัญหาในแต่ละยุคนั้นมีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน เช่น การสร้างป้อมปราการ การดำเนินชีวิตที่มีการติดต่อกันอย่างอิสระก็สามารถก่อให้เกิดรูปแบบการอยู่อาศัยที่หลากหลายตั้งแต่ลักษณะของครอบครัวเดี่ยวที่อยู่อย่างกระจัดกระจายกันมากจนถึงการอยู่รวมกันอย่างหนาแน่นของคนหลายคน³⁷

2. งานวิจัยของอาจารย์ อรศิริ ปาณินท์ เรื่อง เรือนพื้นดินไทย-มอญ³⁸

งานวิจัยนี้กล่าวถึงรูปพรรณสัณฐานของหมู่บ้านมอญ 10 แห่งพบว่าแหล่งที่ตั้งของ 9 หมู่บ้านตั้งอยู่ริมน้ำอันประกอบด้วย แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำรังสิต ลำห้วยของการเลีย และลำห้วยมิดคลี โดยสภาพหมู่บ้านจะเกาะเรียงกันไปตามแนวยาวของลำน้ำ บ้านเรือนที่สร้างภายหลังจะกระจายตัวเป็นกลุ่มๆ ขึ้นไปยังส่วนที่ลึกจากลำน้ำ เช่น บ้านเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี บ้านทรงคนอง จังหวัดสมุทรปราการ บ้านบางเตย จังหวัดปทุมธานี และบ้านทองบ่อ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บ้านที่สร้างอยู่ริมน้ำจะแสดงลักษณะเฉพาะของเรือนริมน้ำ คือจะมีศาลาท่าน้ำ ทางเดินริมน้ำ และสวนพักผ่อนริมน้ำ แต่บ้านที่ตั้งอยู่ริมน้ำแต่มีตลิ่งสูงชันจะไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและลำน้ำ นอกจากนี้ยังพบว่าบ้านที่อยู่ริมน้ำยังนิยมหันหน้าจั่วของบ้านไปยังทิศทางของแม่น้ำ ถ้าเป็นเรือนลำน้ำที่มีทิศทางของลำน้ำไปทางเหนือได้ การหันหน้าจั่วของบ้านก็จะหันไปยังทิศทางการระบายลมของบ้าน แต่หากเป็นแม่น้ำแม่กลองซึ่งมีบางช่วงไหลไปทางตะวันออกตะวันตก เช่น ช่วงที่ผ่านอำเภอบ้านโป่ง การหันหน้าจั่วบ้านลงน้ำคือ การหันทิศทางเหนือได้ ซึ่งทำให้ส่วนของเรือนด้านยาวโดนแดดเต็มที่ทำให้อยู่ไม่สบาย แต่ถ้าแม่น้ำไหลไปทิศเหนือได้ในช่วงที่แม่น้ำแม่กลองไหลผ่านอำเภอโพธารามเรือนริมน้ำที่หันหน้าจั่วไปทางแม่น้ำจะได้ทิศทางระบายอากาศ แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากอุปสรรคของความสูงของตลิ่งลำน้ำแม่กลองทำให้บ้านเรือนส่วนใหญ่ถึงแม้จะเกาะไปตามยาวของลำน้ำ แต่ไม่ได้อยู่ชิดลำน้ำพบว่าการหันหน้าจั่วของเรือนไม่ได้หันไปในทิศทางเกี่ยวเนื่องกับการไหลของน้ำแต่จะขึ้นอยู่กับการวางของเสาเอก และเสาผีเรือน

ทิศทางของคนตายที่จะเอาออกไปจากบ้าน คือ ทิศเหนือ และทิศตะวันตก ส่วนทิศหัวนอนของคนถือเป็นทิศได้และทิศตะวันออก แต่ไม่ระบุเกี่ยวกับทิศทางบันไดขึ้นบ้านไว้แน่ชัด หาก

วิเคราะห์ว่า ทางขึ้นบ้านควรอยู่คนละตำแหน่งกับทิศคนตาย บ้านใดบ้านก็ควรอยู่ทิศใต้กับทิศตะวันออก แต่จากการสำรวจทางกายภาพพบว่า ทิศทางการวางบันไดขึ้นบ้านมีทุกทิศแม้แต่ทิศเหนือและทิศตะวันตก แต่ที่พบว่าใช้เป็นตำแหน่งขึ้นบ้านมากที่สุดคือ ทิศตะวันออก ประมาณร้อยละ 44 ทิศใต้และทิศตะวันตกมีร้อยละ 14.5 ส่วนทิศเหนือมีร้อยละ 27 และพบว่าบ้านที่มีการขึ้นบ้านอยู่ทางทิศตะวันตกมักอยู่ติดน้ำและบันไดขึ้นจากท่าน้ำไปยังบ้านเป็นทิศตะวันตก ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างแม่น้ำและบ้านมีความสำคัญว่า กลุ่มของบ้านที่ใช้ทิศตะวันออกและทิศใต้ก็ยังเป็นกลุ่มใหญ่ คือรวมแล้วเป็นร้อยละ 58.5 ที่ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับทิศของคนเป็นและทิศของคนตายอยู่

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านและพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่หมู่บ้านโดยรอบจะเป็นพื้นที่เกษตร ทุกหมู่บ้านจะมีวัดและโรงเรียนประจำหมู่บ้าน สำหรับหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กรุงเทพมหานครสภาพการใช้ที่ดินโดยรอบหมู่บ้านเปลี่ยนไปหมดแล้ว พื้นที่เกษตรกรรมในอดีตเปลี่ยนการใช้สอยไปตามการพัฒนาเมืองส่วนรวม อาชีพเปลี่ยนไปทำให้ไม่มีพื้นที่เกษตรกรรมหลงเหลืออยู่เหมือนหมู่บ้านที่อยู่ห่างออกไป

ระบบทางสัญจรในหมู่บ้าน เนื่องจากหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านที่เกาะตัวยาวตามลำน้ำ ดังนั้นที่ตั้งหมู่บ้านมักอยู่ห่างไกลถนนสายหลัก ดังนั้นหมู่บ้านจะมีถนนเชื่อมต่อกับถนนสายหลักไปยังหมู่บ้านกับเส้นทางเชื่อมยาวไปตามลำน้ำ ระบบถนนในหมู่บ้านเป็นระบบตาตารางที่ไม่เป็นระเบียบเท่ากันนัก

องค์ประกอบของหมู่บ้าน ประกอบไปด้วย

- บ้านในหมู่บ้าน
- วัดในหมู่บ้าน
- โรงเรียน
- ศาลประจำหมู่บ้าน (นอกเหนือจากศาลผีและศาลพระภูมิของบ้านและวัด) เชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตเจ้าพ่อ เจ้าแม่ หรือวิญญาณที่คุ้มครองป้องกันภัยให้แก่หมู่บ้านและจะตั้งชื่อตามความเชื่อของแต่ละพื้นที่
- ตลาดและร้านค้า สำหรับหมู่บ้านที่ใกล้กรุงเทพมหานครจะมีตลาดและร้านค้าเป็นของชุมชนถาวร ส่วนในพื้นที่อื่นๆจะมีตลาดนัด
- โรงสี เป็นองค์ประกอบสำคัญเพราะเป็นแหล่งเก็บผลผลิตของชาวบ้านซึ่งพบใน 2 หมู่บ้าน ส่วนหมู่บ้านอื่นที่ไม่มีโรงสีจะมีเครื่องสีข้าวขนาดเล็กและมียุ้งเก็บข้าวสาร ข้างเปลือก

ลักษณะทางกายภาพของผังบริเวณหมู่บ้าน พบว่าผังของเรือนพื้นบ้านไทย-มอญสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

1) บ้านเดี่ยว มีรั้วกันอาณาเขตเฉพาะ บ้านลักษณะนี้จะมีพื้นที่ประมาณ 100 ตารางวาถึง 1 ไร่ และส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ใกล้กรุงเทพมหานคร ตัวบ้านแทบทุกหลังเป็นบ้านที่มีการต่อเติมพื้นที่ใช้สอยจากบ้านที่สร้างเริ่มแรกนานมาแล้วทั้งสิ้น ในผังบริเวณที่ขาดไม่ได้คือตุ่มน้ำขนาดใหญ่ที่เก็บน้ำฝนไว้สำหรับบริโภค

2) บ้านเดี่ยวไม่มีรั้วกันอาณาเขตเฉพาะ บ้านลักษณะนี้จะปลูกใกล้กันแต่ไม่ติดกัน มีทั้งแบบที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกันทางเครือญาติและแบบที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติใกล้ชิด โดยเฉพาะที่บ้านบางเขาทอง บรรพบุรุษชุดแรกเป็นพี่น้องท้องเดียวกันหมด 8-9 คน บ้านบางกลุ่มมีการกันรั้วไม้ล้อมรอบได้ทุนบ้านเพื่อเก็บของและเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ยังมีตุ่มเก็บน้ำของแต่ละบ้าน แต่พื้นที่ระหว่างบ้านนั้นไม่นิยมปลูกพืชสวนครัว

3) บ้านกลุ่ม มีรั้วกันอาณาเขตเป็นกลุ่ม ผังบ้านแบบนี้มักเป็นบ้านที่มีครอบครัวใหญ่ เป็นเครือญาติกันปลูกบ้านอยู่ติดๆกันแบบสามารถเดินทะลุได้จนบ้าน 6-7 หลังต่อเนื่องได้ตลอด ในแต่ละกลุ่มมีการกันรั้วไม้ระแนงหรือรั้วต้นไม้เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของเฉพาะกลุ่ม ถ้าในอาณาเขตบ้านมีพื้นที่ว่างก็จะปลูกพืชสวนครัวเพื่อใช้ร่วมกันในกลุ่มเครือญาติ

4) บ้านกลุ่มไม่มีรั้วกันอาณาเขตเฉพาะ ผังบริเวณของบ้านแบบนี้คล้ายกับกลุ่มบ้านที่มีรั้วกัน หากบ้านปลูกติดกันมากก็จะแยกยุงข้าวออกไปต่างหากแต่อยู่ในกลุ่มบ้าน

สำหรับห้องน้ำของบ้านทุกประเภทมักแยกออกจากตัวบ้านโดยจะอยู่ด้านหลังของบ้าน

3. งานวิจัยของ อะระโห โฉมิมารื่อง ซีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญในเมืองไทย : กรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี^๓

งานวิจัยนี้กล่าวถึงความคิดเกี่ยวกับสาเหตุที่คนมอญนิยมสร้างบ้านให้หันหน้าไปทางทิศเหนือไว้ 2 แนวคิด แนวคิดแรกคือ บ้านมอญมักจะสร้างให้หันหน้าไปทางทิศเหนือ เพราะถือว่าในสมัยโบราณมอญต้องอพยพถิ่นฐานมาจากทิศเหนือ เมื่อย้ายมาอยู่ในประเทศไทยก็ระลึกถึงถิ่นฐานเดิมจึงปลูกบ้านให้หันหน้าไปทางทิศเหนือ เนื่องจากแม่น้ำในประเทศไทยมีแนวจากทางเหนือไปทางใต้ทั้งนั้น เมื่อมอญที่ปลูกบ้านอยู่ริมน้ำต้องการให้หน้าบ้านหันไปทางทิศเหนือก็ต้องปลูกบ้านขวางแม่น้ำโดยไม่มีทางเลือก สุเอ็ด ครเสนี ส่วนแนวความคิดที่สองคือ ในสมัยก่อนทหารพม่าจะยกกองทัพมาทางแม่น้ำซึ่งแม่น้ำต่างๆในประเทศไทยและประเทศพม่ามีแนวจากทางเหนือไปทางใต้ทั้งนั้น ดังนั้นเพื่อไม่ให้ทหารพม่าขึ้นบ้านได้ง่ายจึงหันหน้าบ้านไปทางทิศเหนือ ผู้เขียนกล่าว

ว่าแนวความคิดที่สองขึ้นอยู่กับประวัติการอพยพของคนมอญจากพม่าและทำให้ชาวบ้านไม่มีความแค้น และความกลัวที่มีทหารพม่า

อย่างไรก็ตามการปลูกบ้านเรือนของชาวมอญที่บ้านมนนี้ เป็นไปตามตำราโลกสิทธิเสียส่วนใหญ่ ผู้เขียนได้อธิบายถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานของตำบลบ้านมน (นามสมมติ) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาว่า โดยส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณที่ไม่ห่างจากแม่น้ำแม่กลองไปกว่า 500 เมตร และชาวบ้านนิยมหันหน้าบ้านไปทางทิศเหนือตามตำราของโหราศาสตร์ถึงร้อยละ 84 ซึ่งชาวบ้านให้เหตุผลว่า ถ้าปลูกบ้านตามตำราผีร้ายจะไม่เข้าบ้าน ความกลัวผีร้ายนี้ทำให้ชาวบ้านที่มีเชื้อสายไทย และคนไทยเชื้อสายจีนปนอยู่ด้วยก็พลอยปลูกบ้านตามตำราไปด้วย ส่วนพวกที่ไม่ทำตามตำรามักพบในกรณีเจ้าของบ้านไม่ใช่คนมอญ หรือเป็นคนมอญแต่ไม่มีผีมอญในบ้าน หรือเจ้าของบ้านต้องการสร้างบ้านแบบสมัยใหม่ที่คำนึงถึงความสะดวกซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นภายใน 7 ปีหลังนี้

การสร้างบ้านเรือนใหม่หลังจากแต่งงานแล้วนิยมสร้างให้อยู่ในบริเวณเดียวกับบ้านของบิดามารดา บ้านมอญในบ้านมนที่มีการสร้างมากกว่า 100 ปี จะมีการสืบทอดบ้านโดยผู้ชายมาตลอด เช่นเดียวกับการสืบทอดผีบ้านก็เป็น การสืบทอดทางผู้ชาย ถ้าลูกสาวเป็นผู้สืบทอดบ้านหรือแต่งงานแล้วสร้างบ้านใหม่ในบริเวณเดียวกันกับบ้านบิดามารดาของฝ่ายหญิงก็จะมี ความไม่สะดวกเกิดขึ้น การที่หมู่บ้านมนมักนิยมสร้างบ้านใหม่ในบริเวณเดียวกับบิดามารดาจึงทำให้เกิดกลุ่มบ้านเล็กๆมากมายกลุ่มละประมาณ 5-10 หลังคาเรือน กลุ่มบ้านดังกล่าวเรียกว่าหมู่ สมาชิกในหมู่เดียวกันมักอุปสมบทพร้อมกัน

4. งานวิจัยของ ร.ศ. ผุสดี ทิพาพัส และ ผ.ศ. สุวัฒน์ ภาดานิติ การศึกษาชุมชนมอญในพื้นที่อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ⁴⁰

ชาวมอญมีความเชื่อเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมากมาย ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานดังนี้

-การวางตั้งเรือนที่นิยมปฏิบัติและพบถึงร้อยละ 84 ตัวเรือนจะวางตามแนวตะวันออก – ตะวันตก ทำให้ด้านยาวของตัวเรือนไม่ถูกแดดและรับลมประจำได้เต็มที่ และสอดคล้องกับทิศทางการหันหัวนอนไปทางทิศใต้

-ทิศทางประตูเข้าบ้าน ประตูเข้าบ้านมอญจะอยู่ทิศตะวันออก ร้อยละ 45 ทิศเหนือร้อยละ 25 บ้านที่มีประตูอยู่ทางทิศตะวันตกเกือบทั้งหมดเป็นเพราะมีลักษณะที่ดินบังคับ ซึ่งประตูเข้าบ้านจะสัมพันธ์กับบันไดและชานเรือน อย่างไรก็ตามชาวมอญรุ่นหลังมาไม่ถือว่าทิศตะวันตกเป็นทิศต้องห้ามแต่อย่างใด

-การวางบันได ชาวมอญไม่นิยมวางบันไดทอดลงไปทางทิศตะวันตก เป็นทิศของคนตาย ถือเป็นทิศที่ไม่เป็นมงคล

-การนับถือรูปเคารพ หรือเทวรูปที่ถือเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากเมืองมอญ บางศาลเป็นศาลประจำหมู่บ้านมอญหลายหมู่บ้าน และบางหมู่บ้านมีทั้งศาลเจ้าพ่อและศาลเจ้าแม่ด้วย

ในส่วนของผังบริเวณวัด วัดมอญทั้งหมดในอำเภอนี้ส่วนใหญ่ใช้รูปแบบวัดไทย คือ ตัวโบสถ์ ภูมิสงฆ์จะแยกกันคนละหลัง แต่วัดมอญในประเทศพม่าที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและที่อยู่ของพระสงฆ์จะอยู่ในอาคารหลังเดียวกันคล้ายเรือนขนาดใหญ่ ในส่วนของรูปแบบของผังบริเวณ ไม่มีระบบหรือกฎเกณฑ์ตายตัว แต่แต่ละวัดมีรูปแบบไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับลักษณะที่ดิน ทิศทาง และทางเข้าวัด

เนื่องจากปัจจุบันชุมชนมอญแต่ละหมู่บ้านมักถูกห้อมล้อมด้วยชุมชนอื่นตลอดจนแหล่งพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม สภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบค่านิยมและทัศนคติของคนรุ่นใหม่ในชุมชนมอญล้วนกระทบต่อเอกลักษณ์ของชุมชนมอญแห่งนี้ งานวิจัยนี้จึงเสนอความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เอกลักษณ์ของชุมชนมอญ ได้แก่ ส่งเสริมให้อำเภอพระประแดงมีบทบาทในการฟื้นฟูและการจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของมอญ กันเขตชุมชนที่ควรอนุรักษ์ทั้งทางกายภาพและสภาพแวดล้อมให้ห่างจากโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะชุมชนที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมบ้านเรือนและวัดแบบเก่า และให้มีมาตรการควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมที่รัดกุม

การที่พื้นที่มอญบริเวณนี้แวดล้อมไปด้วยโรงงาน และได้รับอิทธิพลความเจริญจากภายนอกในส่วนในเมืองทั้งพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมรวมทั้งสาธารณูปโภคสาธารณูปการจากภาครัฐสิ่งเหล่านี้มีผลทำให้สภาพดั้งเดิมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ศาสนาและความเชื่อชาวมอญที่นี้ยังเชื่อไสยกลางข้อห้าม และยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี มีการถือผี เจ้าพ่อซึ่งเป็รูปเคารพที่ถือเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์จากเมืองมอญ นอกจากนี้มีการความเชื่อ เรื่องทิศโดยทิศที่เป็นมงคลได้แก่ทิศใต้ ทิศเหนือ ทิศตะวันออก ซึ่งมักจะให้เป็นทิศหัวนอน บันไดหน้าเรือน และประตูทางเข้าบ้าน อย่างไรก็ตามประเพณีและพิธีกรรมต่างๆในปัจจุบันลดน้อยลงและที่มีอยู่ก็ลดขั้นตอนลงให้เหมาะกับเวลาและสภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลักของคนมอญที่นี้คือรับราชการ รองลงมาคือ รับจ้าง ค้าขาย ทำนา ครอบครัวยังมีขนาดไม่ใหญ่มากนักมักมีเครือญาติ 2-3 รุ่นอยู่ด้วยกัน คนมอญส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ วัดส่วนใหญ่จะเป็นวัดสงฆ์สังกัดนิกายมหายาน สร้างในสมัยรัชกาลที่ 2 และ 3 มีลักษณะคล้ายวัดไทยภาคกลางทั่วไป ในการวางผังวัดไม่พบกฎเกณฑ์ตายตัว

แต่จะมีสัญลักษณ์ของวัดแบบมอญ คือ เจดีย์แบบมอญมีทั้งทรงกลมหรือแปดเหลี่ยมที่เลียนแบบเจดีย์พระมุนีนาในหงสาวดีและที่เลียนแบบเจดีย์เขาดากอง

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและผลกระทบต่อชุมชนมอญในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาพิจารณาในเรื่อง (1) ความหนาแน่น พบความหนาแน่นมากบริเวณที่ใกล้ศูนย์กลางความเจริญ (2) การเปลี่ยนแปลงสาธารณูปโภค โดยเฉพาะในเรื่องการคมนาคมทางบก (3) การเปลี่ยนของอาคารชาวบ้านมักไม่รู้สึกรู้ว่ามีการเปลี่ยนแปลง ที่เห็นได้ชัดคือ แต่เดิมบ้านมอญปลูกใกล้ๆกันไม่มีรั้ว แต่เมื่อมีความหนาแน่นมากขึ้นทำให้ต้องทำรั้วกันเขตพื้นที่ของตน

5. งานวิจัยของ สรัชชา เวชพุดติ เรื่องเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรมและกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ ตำบลทรงคะนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ⁴¹

การวิจัยนี้ศึกษาปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อการรักษาเอกลักษณ์และการสูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนมอญ และพบว่าปัจจัยที่ช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้แก่ ผู้นำทางศาสนา และผู้นำทางการศึกษา โดยผู้วิจัยได้กำหนดสิ่งที่แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ 24 อย่างได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน การเล่นสะบ้า(ป้อน) ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่ปลา-ปล่อยนก ประเพณีแห่ธง-ธงตะขาบ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีทำบุญศาลเจ้าพ่อลัดโพธิ์ ประเพณีการบวช ประเพณีการเกิด ประเพณีการแต่งงาน โฉงศพ ทะแะมอญ รำมอญ วงปี่พาทย์ การแต่งกาย วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันพระ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง การนับถือผี ส่วนปัจจัยภายนอกที่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้แก่ ความทันสมัย (เข้ามาในรูปของระบบราชการและระบบเศรษฐกิจ) การเป็นเมือง การเป็นอุตสาหกรรม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสื่อสารมวลชน และจากการสังเกตพบว่า นับวันเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของมอญจะลดลงไป เนื่องจากกระแสของโลกาภิวัตน์

6. งานวิจัยของ ศิริรัตน์ แอดสกุล เรื่องการธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ กรณีศึกษาชุมชนมอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี⁴²

การศึกษานี้ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวมอญ และศึกษาวิถีชีวิตของชาวมอญ โดยเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ได้แก่ ภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ก็มีบางส่วนที่ถูกผสมกลมกลืนให้เข้ากับ

สังคมไทยด้วย จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านม่วงมีการผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมไทยซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ได้เป็นอย่างดี และปัจจัยที่ทำให้ชาวมอญเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมได้แก่นโยบายของรัฐ การศึกษา อาชีพ การแต่งงาน และการตั้งถิ่นฐานและการอพยพย้ายถิ่น

ผู้วิจัยอธิบายความสัมพันธ์ของวัดกับชาวบ้านว่า วัดยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน พุทธศาสนิกชนชาวมอญแสดงออกอย่างชัดเจนถึงความเลื่อมใสในพุทธศาสนา โรงเรียนยังตั้งอยู่บนที่ดินของวัด โดยเฉพาะที่วัดม่วง มีการแบ่งงานให้เด็กชาย และผู้ชายในหมู่บ้านทำ มีการสอนภาษามอญ เมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา วัดคือแหล่งรวบรวมคนทุกเพศ ทุกวัย และไม่ว่ามีเรื่องอะไรเกิดขึ้นก็มักไปปรึกษาหลวงพ่อเสมอ นอกจากนี้ชาวบ้านยังนับถือผีควบคู่ไปกับพุทธศาสนา โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษจะมีการเซ่นไหว้กันในเดือนหกของทุกปี ทุกครอบครัวมักกำหนดให้ลูกชายคนโตเป็น "ตันผี" หรือ "ผู้รับผี" ซึ่งเป็นผู้สืบทอดการทำพิธีกรรมต่างๆ การที่ชาวมอญมีความเชื่อเรื่องผี ทำให้มีประเพณีจารีตเกี่ยวกับผีมาก นอกจากผีบรรพบุรุษแล้ว ยังมีผีอื่นที่ชาวบ้านม่วงนับถือ ได้แก่ ศาลต่างๆ ในวัด ในหมู่บ้าน ตลอดชีวิตของชาวมอญบ้านม่วงนั้นเกี่ยวข้องกับวัดตั้งแต่เกิดจนตาย และเจ้าอาวาสมีบทบาทเป็นผู้นำทางจิตใจ การศึกษา และการพัฒนาชุมชนมาโดยตลอด

7. งานวิจัยของ โฉน สนสกุล เรื่องการอ้างชาติพันธุ์และการผสมกลมกลืนของชาวมอญ ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบางขันหมาก จังหวัด ลพบุรี

การศึกษานี้กำหนดปัจจัยที่ทำให้เกิดการอ้างชาติพันธุ์ของมอญ ได้แก่ (1) การสืบทอดบรรพบุรุษที่เป็นมอญ (2) ภาษา (3) ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ (4) ชนบทธรรมเนียมประเพณี ชาวมอญที่บางขันหมากทุกคนนับถือศาสนานาพุทธฝ่ายธรรมยุติตามแบบที่บรรพบุรุษนับถือต่อกันมาควบคู่ไปกับการถือผี ปัจจุบันยังมีพิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติอยู่ได้แก่ การเลี้ยงผีประจำตระกูล และการเลี้ยงผีศาลเจ้า ซึ่งมีบางส่วนเปลี่ยนไปจากของเดิมที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่นการเปลี่ยนแปลงเวลาที่ทำกรเลี้ยงผี ขั้นตอนต่างๆ ของพิธีกรรม และความศรัทธาเริ่มน้อยลงเนื่องจากเด็กรุ่นใหม่ขาดความเชื่อถือประกอบกับการแต่งงานกับคนไทยมากขึ้น ส่วนเรื่องความเชื่อนั้นชาวมอญที่นี้ยังคงมีความเชื่อเรื่องผีและเคล็ดต่างๆ ถึงแม้สภาพแวดล้อมและสังคมจะเปลี่ยนไป เช่น เรื่องธรรมเนียมการปลูกบ้านและการหันหัวนอน ในส่วนประเพณีของชาวมอญมีบางส่วนที่คล้ายไทยเช่น ประเพณีการแต่งงาน บวชนาคและโกนจุก ในส่วนที่เป็นมอญได้แก่ ประเพณีการเลี้ยงผีประจำตระกูล ประเพณีทำศพ และประเพณีสงกรานต์ แต่ประเพณีดังกล่าวมีการปรับเปลี่ยนขั้นตอนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมปัจจุบัน

8. วิทยานิพนธ์ของ ทศพร สัยพันธุ์ เรื่อง เรือน-ชุมชนมอญ ⁴³

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี กรุงเทพมหานคร

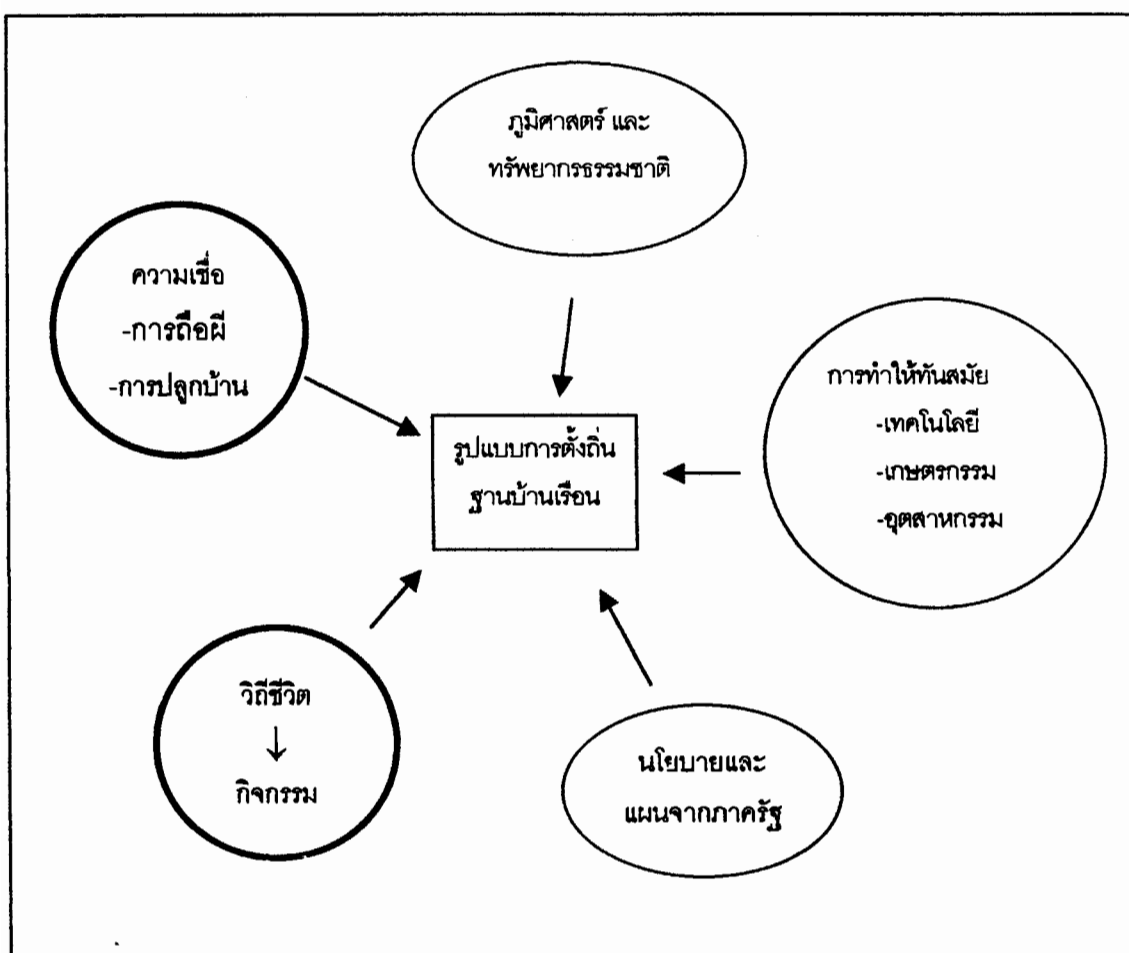
งานวิจัยชิ้นนี้กล่าวว่าความเชื่อและลักษณะครอบครัวแบบขยายส่งผลต่อรูปแบบทางกายภาพของหมู่บ้านซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ที่ต่างจากเรือนพื้นบ้านชนบททั่วไป เช่น มีเรือนที่มีพื้นที่ใช้สอยต่อเนื่องกันด้วยชานหรือระเบียง บางเรือนติดต่อกัน 7-8 หลังซึ่งเป็นลักษณะของการอยู่อาศัยแบบเครือญาติ เวลาลูกสาวจะออกเรือนจะใช้วิธีต่อเรือนออกไปโดยใช้ระเบียงเป็นตัวเชื่อม ทำให้เกิดโถงที่มีขนาดใหญ่เชื่อมต่อกันไปตลอดหลายหลังซึ่งเป็นการแก้ปัญหาบ้านที่มีพื้นที่น้อยเนื่องจากชาวมอญมีความเชื่อว่าห้ามปลูกเรือนใหม่ทางทิศหัวนอนของเรือนใหญ่ ส่วนในเรื่องของความเชื่อเกี่ยวกับการวางทิศทางของบ้าน ผู้วิจัยกล่าวว่าตามความเชื่อมอญจะหันหน้าจั่วบ้านไปทางทิศตะวันออก เป็นการหันด้านสักระยะและมีความผูกพันกับเสาเอกซึ่งเป็นเสาต้นแรกทางด้านทิศตะวันออกเป็นเสาที่รับแป้วเสาของจั่วบ้านด้านทิศตะวันออก และหากทิศทางการไหลของน้ำเป็นในแนวเหนือใต้ ก็จะตรงกับคำโบราณที่ว่า “มอญขวาง” หากสร้างบ้านขวางในตำแหน่งที่ไม่เป็นมงคลก็จะทำให้คนในบ้านเกิดความไม่สบายใจ เจ็บป่วย การวางศาลผีใหญ่ (เป็นศาลต้นตระกูลของบรรพบุรุษ) และศาลพระภูมิจะตั้งอยู่เคียงกันทางทิศหัวนอนคือ ทิศใต้และทิศตะวันออก

กรอบแนวคิดในการศึกษา

กรอบแนวความคิดนี้ประยุกต์แนวคิดของ เอมอส แรพโพพอร์ท (Amos Rappoport) ที่ว่าความแตกต่างทางวัฒนธรรมทำให้สภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นแต่ละที่ต่างกัน และด้วยสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นหรือบางอย่างที่ไม่ถูกสร้างขึ้นในแต่ละที่ที่เกิดขึ้นได้โดยผ่านการคิดมาก่อน สภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นนั้นจึงต้องมีไว้เพื่อความเหมาะสมหรือจุดประสงค์บางอย่างสิ่งเหล่านั้นจึงยังใช้กันอยู่ มีกิจกรรมต่างๆเกิดขึ้น และมีการจัดระเบียบทางพื้นที่ เราสามารถเข้าใจสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นได้โดยศึกษากิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ซึ่งเป็นผลมาจากการส่งผ่านของแต่ละวัฒนธรรม⁴⁴

จากการที่แหล่งตั้งถิ่นฐานที่ศึกษานี้เป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของชาวไทย-มอญ จากการคนที่อาศัยอยู่ที่พื้นที่ศึกษามีเชื้อสายมอญ จึงน่าจะทำให้มีวัฒนธรรมบางอย่างที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานด้วย จากกรอบแนวคิดด้านล่าง ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ความเชื่อเหล่านี้มีบางอย่างที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานโดยตรงและบางอย่างจะส่งผลกระทบต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานโดยผ่านกิจกรรม แต่ทั้งนี้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นยังเป็นผลมาจากปัจจัยอื่นๆอีก ไม่ว่าจะเป็น สภาพภูมิศาสตร์ หรือ กระบวนการทำให้ทันสมัย จากแนวความคิดของมาร์ค อาสคิว และ วิลเลียม โลแกน (Marc Askew and William S. Logan) ที่กล่าวว่า การทำให้ทันสมัย

สมัยนั้นกระทบต่อสภาพแวดล้อมของเมืองอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ทั้งการใช้พื้นที่และความหมายของพื้นที่ ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วยส่วนที่เป็นกายภาพและส่วนที่ไม่ใช่กายภาพ สัญลักษณ์ต่างๆ ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปซึ่งผู้ที่อยู่อาศัยในเมืองจะถูกบังคับให้ยอมรับวิถีชีวิตซึ่งพวกเขาไม่ได้เตรียมพร้อมและอาจไม่ต้องการ⁴⁵ เราพิจารณากระบวนการทำให้ทันสมัยจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม⁴⁶ นอกจากนั้นนโยบาย และแผนจากทางภาครัฐก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่นำมาพิจารณาร่วม กับปัจจัยด้านความเชื่อและวิถีชีวิตที่วิทยานิพนธ์นี้กำหนดให้เป็นตัวแปรหลักในการศึกษา

ภาพ 2.5. แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 3

พื้นที่ศึกษา

เพื่อความเข้าใจการวิเคราะห์ในบทต่อไป บทนี้จะกล่าวถึงพื้นที่ศึกษาโดยสังเขป ซึ่งแบ่งเป็นสองส่วนคือ 1) พื้นที่โดยรอบของชุมชนบางกระบือซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลทุติยภูมิราย แขวง เพื่อให้ทราบถึงภาพรวมในระดับมหภาคของพื้นที่ทั้งสภาพในปัจจุบันและเปลี่ยนแปลง ตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา 2) พื้นที่ของชุมชนบางกระบือซึ่งมีทั้งข้อมูลทางกายภาพจากการสำรวจและสัมภาษณ์ ซึ่งจะนำไปใช้วิเคราะห์รูปแบบการตั้งถิ่นฐานในบทที่ 4 สำหรับลักษณะทางกายภาพของชุมชนจะแสดงไว้โดยละเอียดในบทที่ 4

พื้นที่โดยรอบชุมชน

1. อาณาเขต และ ที่ตั้ง

พื้นที่ศึกษาดังอยู่ใน แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน เขตพื้นที่ชานเมืองด้านตะวันตกของ กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีอัตราการขยายตัวของพื้นที่เมืองอย่างรวดเร็ว และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ จากเดิมที่เน้นหนักในสาขาปฐมนิคม มาเป็นสาขาทุติยภูมิ และตติยภูมิ

เดิมทีนั้นเขตบางขุนเทียนประกอบไปด้วย 7 แขวงได้แก่ แขวงบางค้อ แขวงจอมทอง แขวงบางขุนเทียน แขวงบางบอน แขวงท่าข้าม แขวงบางมด และแขวงแสมดำ ดังนั้นข้อมูลประชากรหรือข้อมูลพื้นฐานอื่นๆของเขตบางขุนเทียนจึงนับรวมแขวงดังกล่าวไว้ด้วย ต่อมาหลังจาก ปี 2531 กรุงเทพมหานครได้แยกเขตจอมทองออกไปโดยประกอบด้วย 4 แขวงได้แก่ แขวงบางค้อ แขวงจอมทอง แขวงบางขุนเทียน แขวงบางมด และเขตบางขุนเทียนจึงประกอบไปด้วย แขวงบางบอน แขวงท่าข้าม และแขวงแสมดำ และเมื่อปี 2541 แขวงบางบอนได้แยกออกมาอยู่กับเขตบางบอน ในปัจจุบันเขตบางขุนเทียนจึงประกอบด้วยแขวง แสมดำและแขวงท่าข้าม ซึ่งทางกรุงเทพมหานครเพิ่งประกาศขอบเขตที่ชัดเจนเมื่อ 2540 ซึ่งวิทยานิพนธ์นี้ได้ใช้ขอบเขตพื้นที่ดังกล่าวเป็นกรอบในการวิเคราะห์เรื่องปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อชุมชนบางกระบือ แขวงแสมดำมีเนื้อที่ประมาณ 47.11 ตารางกิโลเมตรมีรายละเอียดของพื้นที่แขวงแสมดำดังนี้

แนวเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ แขวงบางบอน เขตบางบอน
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับ แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง
 ทิศใต้ ติดต่อกับ แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร
 แนวเขตปกครองของแขวงแสมดำ

ทิศเหนือ เริ่มต้นจากจุดบรรจบระหว่างแนวแบ่งเขตการปกครองระหว่างกรุงเทพฯ กับอำเภอเมืองจังหวัดสมุทรสาคร กับเขตทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัยด้านเหนือ ไปทางทิศตะวันออกตามแนวเขตทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย ด้านเหนือบรรจบคลองวัดสิงห์ฝั่งตะวันออก

ทิศตะวันออก เริ่มต้นจากจุดบรรจบระหว่างเขตทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัยด้านเหนือ กับคลองวัดสิงห์ฝั่งตะวันออกบรรจบคลองสนามชัยฝั่งตะวันออก ไปทางทิศใต้ตามแนวคลองสนามชัยฝั่งตะวันออกบรรจบกับแนวคลองข้างวัดกกฝั่งเหนือ

ทิศใต้ เริ่มต้นจากจุดบรรจบระหว่างคลองสนามชัยฝั่งตะวันออก กับแนวคลองข้างวัดกกฝั่งเหนือ ไปทางทิศใต้ตามแนวคลองสนามชัยฝั่งตะวันตกถึงบริเวณบรรจบกับคลองห้วยกระบือ ไปทางทิศตะวันตกตามแนวคลองสนามชัยฝั่งเหนือ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามแนวคลองพระยาไชยยศสมบัติฝั่งเหนือบรรจบลำตาเณรฝั่งเหนือ ไปทางทิศตะวันตกตามแนวลำรางตาเณรฝั่งเหนือ บรรจบกึ่งกลางคลองแสมดำได้

ทิศตะวันตก เริ่มต้นจากจุดบรรจบระหว่างลำรางตาเณรฝั่งเหนือ กับกึ่งกลางคลองแสมดำได้บรรจบกึ่งกลางคลองแสมดำเหนือ จนถึงจุดสิ้นสุดคลองแสมดำเหนือ ไปทางทิศเหนือตามแนวแบ่งเขตการปกครองระหว่างกรุงเทพมหานคร กับจังหวัดสมุทรสาคร จนถึงแนวแบ่งเขตการปกครองระหว่างกรุงเทพมหานคร กับจังหวัดสมุทรสาคร บริเวณแนวเขตทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัยทางด้านเหนือ⁴⁷

2. ประชากร

การขยายตัวของเมืองโดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของที่ พักอาศัยและโรงงานอุตสาหกรรมในเขตบางขุนเทียน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของเขต จากภาคเกษตรกรรมมาสู่ภาคอุตสาหกรรม และการค้าบริการ ทำให้มีการขยายตัวของประชากรในพื้นที่เพิ่มมากขึ้นไปด้วย การวิเคราะห์โครงสร้างประชากรและการคาดการณ์แนวโน้มประชากรในอนาคต จะช่วยให้สามารถจัดเตรียมแผนการใช้ที่ดินและโครงสร้างพื้นฐานในอนาคตสำหรับเขต ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

ในปีพ.ศ. 2542 เขตบางขุนเทียนมีประชากรตามทะเบียนราษฎร 10,5616 คนส่วนใหญ่อยู่ในแขวงแสมดำ(ร้อยละ71.27) ซึ่งเป็นเขตที่มีระดับความเจริญสูงกว่า แขวงแสมดำมีประชากรทั้งสิ้น 75,270 คน คิดเป็นความหนาแน่นประชากรเท่ากับ 2,092 คนต่อตารางกิโลเมตร ซึ่งนับว่ามีความหนาแน่นน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นๆของกรุงเทพมหานครอาจเพราะในเขตบางขุนเทียนยังคงพื้นที่เกษตรกรรมไว้มากและยังอยู่ในระยะเริ่มต้นของการเป็นเมือง โดยมีจำนวนบ้านทั้งสิ้น 25,300 หลังคาเรือน

ตาราง 3.1. แสดงจำนวน ประชากร พื้นที่ ความหนาแน่น และจำนวนบ้าน ในเขตบางขุนเทียนใน ปีพ.ศ. 2542

แขวง	พื้นที่ (ตร.กม.)	ประชากร (คน)	ความหนาแน่น (คน:ตร.กม.)	จำนวนบ้าน (หลัง)
แสมดำ	38.562	75,270	2,092	25,300
ท่าข้าม	15.634	30,346	358	14,600
เขตบางขุนเทียน	12.687	10,5616	875	39,900

ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

การแบ่งเขตปกครองของกรุงเทพมหานครเป็น 50 เขตในปีพ.ศ. 2540 ทำให้เขตบางขุนเทียน ลดพื้นที่ลงเหลือเพียง 2 แขวงคือ แขวงแสมดำ และ แขวงท่าข้าม ซึ่งทำให้ข้อมูลเชิงปริมาณในระดับเขตก่อนและหลังปี พ.ศ. 2540 ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ แต่จากข้อมูลความเปลี่ยนแปลงของประชากรในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2531 –2542 พบว่า แขวงแสมดำ มีการเพิ่มขึ้นของทั้งจำนวนประชากรและจำนวนบ้านในอัตราที่สูงอย่างต่อเนื่อง โดยเมื่อพิจารณาแล้วพบว่า สาเหตุหลักของจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นในเขตบางขุนเทียนมาจากการโยกย้ายเข้ามาในพื้นที่จากประชากรในเขตอื่น ที่มีส่วนต่างของการย้ายเข้ามากกว่าการย้ายออกตลอดมานับจากช่วงปีแรกที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูล

ตาราง 3.2. แสดงการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร ของเขตบางขุนเทียนและแขวงแสมดำ(คน)

ปีพ.ศ.	2531	2534	2537	2538	2542
เขตบางขุนเทียน	118,609	130,546	139,096	147,646	105,616
แขวงแสมดำ	53,218	54,522	60,780	63,683	75,270

ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ตาราง 3.3. แสดงการเปลี่ยนแปลงจำนวนบ้าน (หลัง)

ปีพ.ศ.	2531	2534	2537	2538	2542
เขตบางขุนเทียน	23,269	35,363	55,160	61,075	36,481
แขวงแถมดำ	10,275	NA	18,690	20,977	25,107

ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ตาราง 3.4. แสดงการย้ายเข้า-ออกของประชากร ของเขตบางขุนเทียน(คน)

ปีพ.ศ.	2534		2536		2537		2538	
	เข้า	ออก	เข้า	ออก	เข้า	ออก	เข้า	ออก
เขตบางขุนเทียน	12,808	6,936	15,981	7,362	17,374	6,342	17,210	8,118

ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ตาราง 3.5. แสดงการย้ายเข้า-ออกของประชากร ของเขตบางขุนเทียน(คน) (ต่อ)

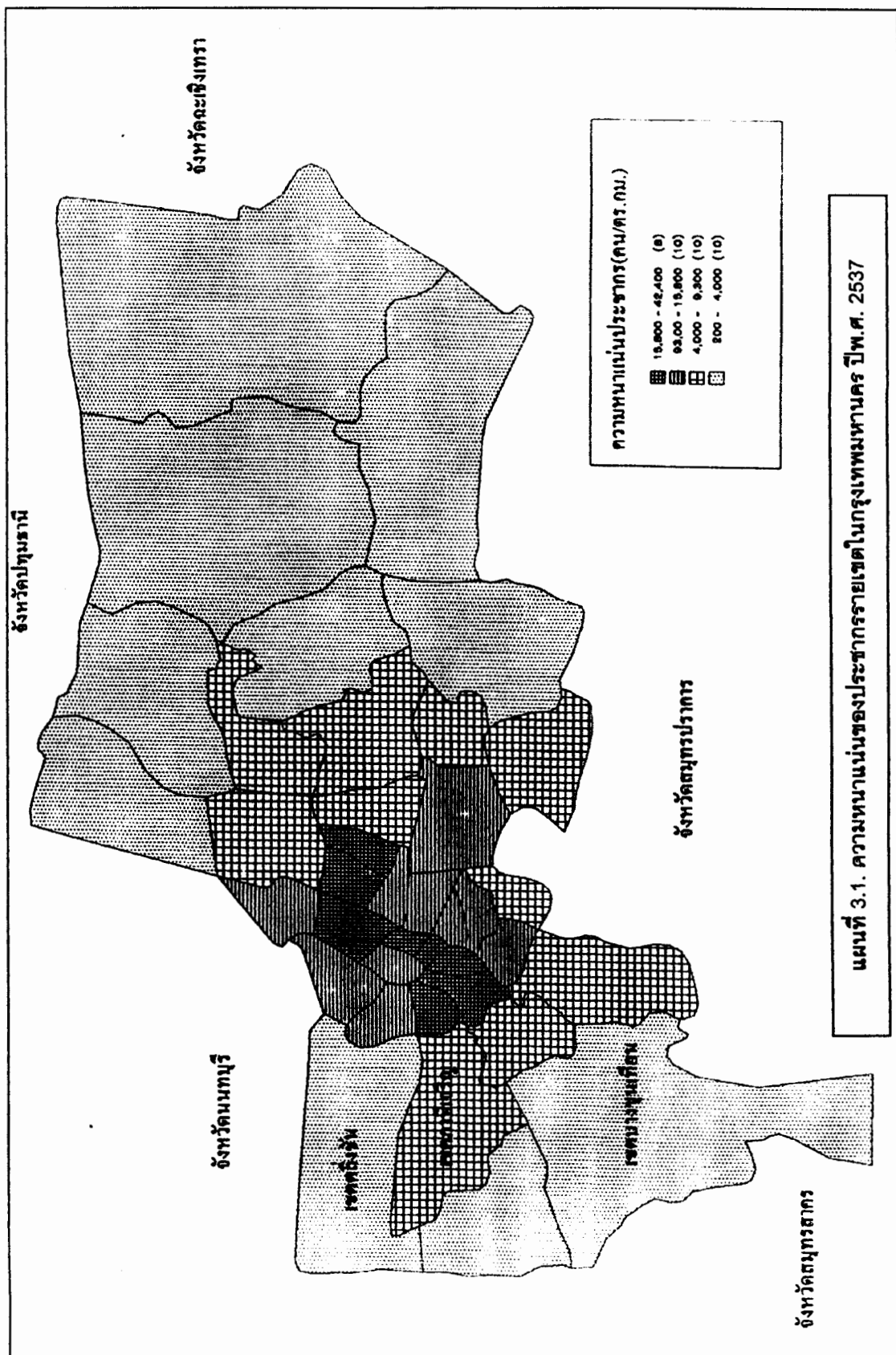
ปีพ.ศ.	2540		2541		2542	
	เข้า	ออก	เข้า	ออก	เข้า	ออก
เขตบางขุนเทียน	17,225	8,642	10,767	6,300	9,651	5,598

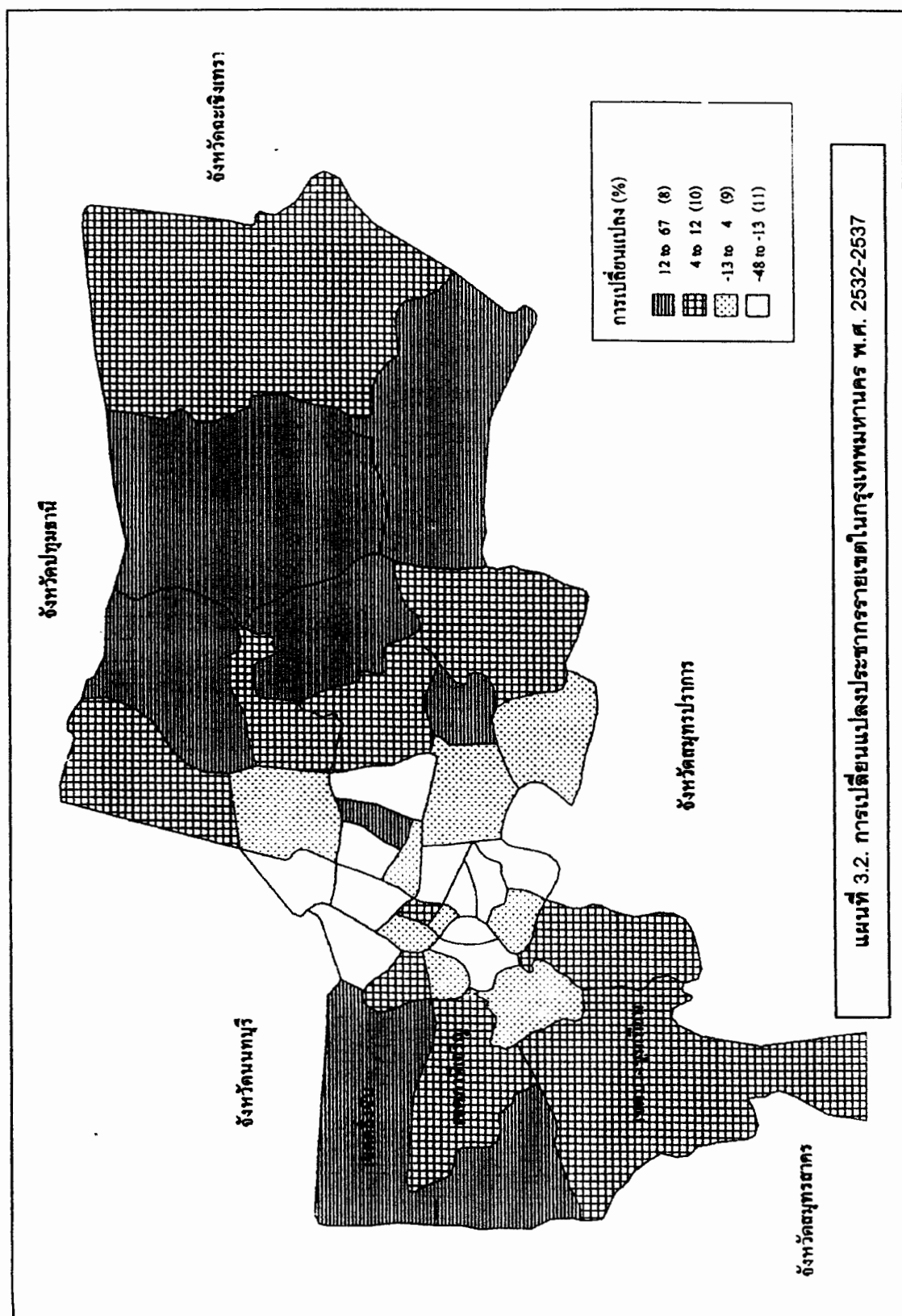
ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

3. โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

จากข้อมูลในปี 2537 พบว่ากรุงเทพมหานคร มีประชากร 5,584,308 คน และ มีการจ้างงาน 2,823,514 คน หรือคิดเป็นสัดส่วนของลูกจ้างต่อประชากรเท่ากับ 0.51:1 ในขณะที่ เขตบางขุนเทียน มีประชากร 139,096 คน เป็นลูกจ้าง 89,781 คน และสัดส่วน ลูกจ้างต่อประชากรเท่ากับ 0.65:1 จัดอยู่ในระดับปานกลาง ถึงแม้จะอยู่ในเขตชานเมือง แต่น่าจะเป็นเพราะเขตเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากถึง 3,053 แห่ง จึงทำให้เกิดการจ้างงานขึ้นภายในพื้นที่^{๕๕}

สภาพทั่วไปของเขตบางขุนเทียนประกอบด้วยคลองหลายสาย ส่วนมากเป็นคลองที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในอดีตเพื่อใช้ในการคมนาคมขนส่ง และ เกษตรกรรม ซึ่งในปัจจุบันก็ยังคงมีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะเขตบางขุนเทียนเป็นเขตเดียวของกรุงเทพมหานครที่มีพื้นที่ติดทะเล จึงมีการขุดบ่อเลี้ยงปลาในพื้นที่ตอนล่างของเขต อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการประกอบอาชีพของประชาชนในเขตบางขุนเทียนได้เปลี่ยนแปลงไป มีการประกอบอาชีพในด้านพาณิชยกรรมมากขึ้น และที่สำคัญได้แก่การจ้างงานในโรงงาน

อุตสาหกรรม ที่มีสถานประกอบการเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากกิจการที่สำคัญได้แก่ การผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ และ ผลิตภัณฑ์โลหะ

3.1. เกษตรกรรม

เขตบางขุนเทียนยังมีพื้นที่เกษตรกรรมเหลืออยู่ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในแขวงบางบอนและแขวงท่าข้าม แต่จากสภาพการขยายตัวอย่างรวดเร็วของพื้นที่เมือง เพื่อรองรับประชากรที่เพิ่มขึ้น ประกอบกับการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง ในพื้นที่ทำให้ พื้นที่เกษตรกรรมของเขตบางขุนเทียนลดน้อยลงเรื่อยๆ จากตารางแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมเป็นรายแขวงในระหว่างปี พ.ศ. 2534-2538 พบว่าในปี 2534 นั้น เขตบางขุนเทียนมีพื้นที่เกษตรกรรมถึง 40,693 ไร่ และลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วเหลือเพียง 21,016 ไร่ในปี 2538 คิดเป็นพื้นที่ที่ลดลงถึง 19,677 ไร่หรือ ร้อยละ 48.35 โดยแขวงแสมดำนั้น แม้จะจัดว่ามีพื้นที่เกษตรกรรมน้อยที่สุด คือ 5,633 ไร่ แต่ในปีพ.ศ. 2538 คงเหลือพื้นที่เกษตรกรรมเพียง 2,063 ไร่เท่านั้น หรือคิดเป็นเพียงร้อยละ 36.62 ของปี 2534⁴⁹

ตาราง 3.6. แสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมในเขตบางขุนเทียนระหว่างปีพ.ศ. 2534-2538

แขวง	พื้นที่เกษตรกรรม(ไร่)					การเปลี่ยนแปลง 2534-2538		
	พ.ศ.2534	พ.ศ.2535	พ.ศ.2536	พ.ศ.2537	พ.ศ.2538	พื้นที่(ไร่)	%จากเดิม	%ทั้งหมด
บางบอน	11,672	8,050	5,324	2,449	3,815	-7,857	67.31	18.15
แสมดำ	5,633	3,478	2,896	1,507	2,063	-3,570	63.38	9.82
ท่าข้าม	23,388	23,388	23,388	14,797	15,138	-8,250	35.27	72.03
รวม	40,693	34,916	31,608	18,753	21,016	-19,677	48.35	100.00

ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชน เขตบางขุนเทียน

เมื่อพิจารณาที่ประเภทของกิจกรรมการเกษตรที่เปลี่ยนแปลงในระหว่างปี พ.ศ. 2534-2538 ของเขตบางขุนเทียน พบว่าพื้นที่การประมงลดลงมากที่สุดคือ 9,919 ไร่รองลงมาได้แก่ การเพาะปลูกสวนผักผลไม้ ที่ลดลง 8,768 ไร่ การทำนาลดลง 2,551 ไร่ ส่วนพื้นที่เกษตรกรรมที่เพิ่มขึ้นได้แก่ พื้นที่การเพาะปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ที่เพิ่มขึ้น 1,567 ไร่โดยส่วนใหญ่เพิ่มขึ้นในแขวงบางบอน ส่วนแขวงแสมดำที่เป็นที่ตั้งของพื้นที่ศึกษานั้น มีการลดลงของพื้นที่เพื่อการเกษตรในทุกประเภท และ มีการลดลงของ ครั้วเรือนที่ทำการเกษตรสูงถึงร้อยละ 81.63 คือจาก 800 ครั้วเรือนในปี พ.ศ. 2534 เหลือเพียง 107 ครั้วเรือนในปี พ.ศ. 2538 มากที่สุดจากทั้ง 3 แขวงในเขตบางขุนเทียน

ตาราง 3.7. แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตบางขุนเทียนระหว่างปีพ.ศ. 2534-2538

แขวง	ประเภทการใช้ที่ดินที่เปลี่ยนแปลง				
	การประมง	ทำสวนผักผลไม้	การปลูกสัตว์	ไม้ดอกไม้ประดับ	ทำนา
บางบอน	-2,349	-4,388	-4	1,435	-2,551
แสมดำ	-2,497	-936	-2	-135	-
ท่าข้าม	-5,073	-3,444	-	267	-
เขตบางขุนเทียน	-9,919	-8,768	-6	1,567	-2,551

ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชน เขตบางขุนเทียน

ตาราง 3.8. แสดงการเปลี่ยนแปลงครัวเรือนเกษตรกรรมในเขตบางขุนเทียนระหว่างพ.ศ. 2534-2538

แขวง	ครัวเรือนเกษตรกรรม		การเปลี่ยนแปลง		
	พ.ศ.2534	พ.ศ.2538	ครัวเรือน	%จากเดิม	%จากทั้งหมด
บางบอน	650	334	-316	-48.62	26.16
แสมดำ	800	107	-693	-86.63	57.37
ท่าข้าม	926	727	-199	-21.49	16.47
เขตบางขุนเทียน	2,376	1,168	-1,208	-50.84	100.00

ที่มา : สำนักงานเขตบางขุนเทียน

3.2. พาณิชยกรรม

ในด้านพาณิชยกรรมของเขตบางขุนเทียนนั้น เมื่อพิจารณาในระดับแขวงในปีพ.ศ. 2538 พบว่า แขวงบางบอนมีสัดส่วนของการจดทะเบียนการค้าสูงที่สุดคือ 2,032 รายหรือร้อยละ 62.50 ของทั้งเขต รองลงมาได้แก่ แขวงแสมดำเท่ากับ 973 รายหรือร้อยละ 29.93 ของทั้งเขต ส่วนแขวงท่าข้ามมีการจดทะเบียนการค้าน้อยที่สุดเพียง 243 รายหรือร้อยละ 7.57 เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และเมื่อพิจารณาการขยายตัวทางด้านพาณิชยกรรมในเขตบางขุนเทียน พบว่าในช่วงปี 2537-2538 มีการขอยื่นจดทะเบียนการค้า เพิ่มขึ้น 356 รายโดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นในแขวงบางบอน⁵⁰

การพาณิชยกรรมในเขตบางขุนเทียนส่วนใหญ่ยังเป็นธุรกิจขนาดเล็ก ในรูปของตึกแถว เนื่องจากเขตบางขุนเทียนยังมีระดับความเป็นเมืองไม่สูงนัก ยกเว้นบริเวณชุมชนบางบอนและแสมดำ บริเวณถนนพระราม2(ถนนธนบุรี-ปากท่อ) ที่มีอาคารที่พักอาศัย อาคารพาณิชย์ และโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่หนาแน่น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแนวโน้มในอนาคตแล้ว คาดว่าเขตบางขุนเทียนจะมีการขยายตัวทางด้านพาณิชยกรรมสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี กรุงเทพมหานคร

ตาราง 3.9. แสดงสถิติการจดทะเบียนการค้ารายแขวงในเขตบางขุนเทียนในปีพ.ศ. 2537-2538

แขวง	การจดทะเบียนรายใหม่			
	ปีพ.ศ.2534		ปีพ.ศ.2538	
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ
บางบอน	1,664	57.48	2,032	62.50
แสมดำ	969	33.47	973	29.93
ท่าข้าม	262	9.05	246	7.57
บางขุนเทียน	2,895	100.00	3,251	100.00

ที่มา : สำนักงานเขตบางขุนเทียน

3.3. อุตสาหกรรม

จากตารางที่ 3.10 แสดงจำนวนสถานประกอบการและคนงานภาคเอกชนในเขตบางขุนเทียนเทียบกับเขตอื่นๆอีก 37 เขตในกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2537 พบว่าเขตบางขุนเทียนมีสถานประกอบการรวมกันทั้งสิ้น 3,053 แห่งหรือร้อยละ 2.47 ของสถานประกอบการในกรุงเทพมหานคร มีแรงงานชายหญิงรวมกันทั้งสิ้น 89,773 คน หรือร้อยละ 3.01 ของจำนวนแรงงานทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร สถานประกอบการที่มีมากที่สุดได้แก่ สถานประกอบการประเภทการผลิต ที่มีจำนวนทั้งสิ้นถึง 2,227 แห่ง นับเป็นร้อยละ 72.94 ของสถานประกอบการในพื้นที่ และ เป็นร้อยละ 6.06 ของกรุงเทพมหานคร รองลงมาได้แก่ กิจกรรมเกี่ยวกับการขายในร้านอาหารและภัตตาคาร

อุตสาหกรรมเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของเขตบางขุนเทียน จากสถิติของ กองควบคุมโรงงานอุตสาหกรรม กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม พบว่าในปี 2537 เขตบางขุนเทียนมีโรงงานที่จดทะเบียนกับกรมโรงงานอุตสาหกรรมรวม ทั้งสิ้น 2,058 แห่ง มีคนงาน 61,529 คน และทุนจดทะเบียนรวม 13,748.87 ล้านบาท สำหรับ แขวงแสมดำที่เป็นที่ตั้งของพื้นที่ศึกษานั้น จัดเป็นเขตที่มีกำลังการผลิตจากภาคอุตสาหกรรมสูงเป็นอันดับที่ 2 ในเขตบางขุนเทียน รองจาก แขวงบางบอน (ปัจจุบันกลายเป็นเขตบางบอน) โดยมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม 802 โรง หรือร้อยละ 38.97 มีคนงาน 29,603 คนหรือ ร้อยละ 48.11 และมีจำนวนเงินทุนจดทะเบียน 6,879.07 ล้านบาท หรือ ร้อยละ 50.03 ส่วน แขวงท่าข้าม มีจำนวนโรงงานน้อยที่สุดเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่ม และพื้นที่ชายฝั่งทะเล ที่น้ำทะเลท่วมถึง และมีโครงข่ายการคมนาคมขนส่งที่จำกัด

ตาราง 3.10. แสดงจำนวนสถานประกอบการและคนงานภาคเอกชน ในเขตบางขุนเทียน เปรียบเทียบกับกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2537

ประเภท	เขตบางขุนเทียน		กรุงเทพมหานคร		ร้อยละ
	แห่ง	ร้อยละ	แห่ง	ร้อยละ	
เหมืองแร่	1	0.03%	126	0.10%	0.79%
ผลิต	2,227	72.94%	36,745	29.72%	6.06%
ไฟฟ้า ก๊าซ ประปา	14	0.46%	616	0.50%	2.27%
ก่อสร้าง	68	2.23%	5,183	4.19%	1.31%
ร้านอาหาร	463	15.17%	50,593	40.93%	0.08%
ขนส่ง คมนาคม	45	1.47%	4,664	3.77%	0.96%
การเงิน ประกันภัย	49	1.60%	9,498	7.68%	0.52%
บริการชุมชน	186	6.09%	16,192	13.10%	1.15%
รวม	3,053	100.00%	123,617	100.00%	2.47%
จำนวนรวมคนงาน(คน)	89,773		2,979,534		3.01%

ที่มา : กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน

ตาราง 3.11. แสดงประเภทอุตสาหกรรม จำนวนโรงงาน จำนวนคนงานและเงินทุนจดทะเบียนในเขตบางขุนเทียน ในปี พ.ศ. 2537

ประเภทโรงงาน	จำนวนโรงงาน (แห่ง)		จำนวนแรงงาน (คน)		เงินทุน (ล้านบาท)	
	แขวง แสมดำ	เขตบางขุน เทียน	แขวง แสมดำ	เขตบาง ขุนเทียน	แขวง แสมดำ	เขตบาง ขุนเทียน
1.อาหาร	26	45	4,333	5,324	513.99	639.69
2.สิ่งทอ	85	297	5,689	15,649	1,059.41	2,230.40
3.ไม้ กระดาษ	81	164	2,637	4,118	871.93	1,456.82
4.เคมี	27	38	713	1,022	278.06	386.35
5.ยาง พลาสติก และหนังสือ	207	592	8,226	17,695	1,768.94	3,925.51
6.วัสดุก่อสร้าง	9	24	189	400	41.62	115.57
7.โลหะ	299	740	5,341	12,486	1,571.65	3,763.98
8.เครื่องยนต์	3	10	40	195	16.70	42.73
9.เครื่องใช้ไฟฟ้า และอุปกรณ์ไฟฟ้า	14	33	249	856	172.24	375.29
10.อื่นๆ	51	115	2,186	3,784	584.53	842.53
รวม	802	2,058	29,603	61,529	6,879.07	13,748.87

ที่มา : กองควบคุมโรงงาน กรมโรงงานอุตสาหกรรม

ส่วนประเภทโรงงานอุตสาหกรรมนั้น เขตบางขุนเทียน มีโรงงานอุตสาหกรรมประเภทผลิตโลหะรวมกันถึง 704 แห่ง หรือร้อยละ 35.96 ของโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด โดยมีคนงานทำงานอยู่ในอุตสาหกรรมประเภทนี้ 12,486 คนหรือร้อยละ 20.29 ประเภทอุตสาหกรรมที่มีจำนวนรองลงมาได้แก่ โรงงานประเภทยาง พลาสติก และ หนังสือพิมพ์ มีจำนวน 592 โรง หรือร้อยละ 28.77 แต่กลับมีการจ้างงานมากที่สุดคือ 17,695 คน หรือร้อยละ 28.76 และมีเงินทุนจดทะเบียน 3,925.51 ล้านบาท หรือร้อยละ 28.55 นอกจากนี้ยังมีโรงงานเกี่ยวกับ สิ่งทอ 297 แห่ง โรงงานเกี่ยวกับ ไม้และกระดาษ หรือ 164 แห่ง⁵¹

ตาราง 3.12. แสดงประเภทอุตสาหกรรม จำนวนโรงงาน จำนวนคนงานและเงินทุนจดทะเบียนแขวง แสมดำเทียบกับเขตบางขุนเทียนในปี พ.ศ. 2537

ประเภทโรงงาน	จำนวนโรงงาน (ร้อยละ)		จำนวนแรงงาน (ร้อยละ)		เงินทุน (ร้อยละ)	
	แขวง แสมดำ	เขตบางขุน เทียน	แขวง แสมดำ	เขตบางขุน เทียน	แขวง แสมดำ	เขตบางขุน เทียน
1.อาหาร	1.26	2.19	7.04	8.65	3.74	4.65
2.สิ่งทอ	4.13	14.43	9.25	25.43	7.71	16.22
3.ไม้ กระดาษ	3.94	7.97	4.29	6.69	6.34	10.38
4.เคมี	1.31	1.85	1.16	1.66	2.02	2.81
5.ยาง พลาสติก และหนังสือพิมพ์	10.06	28.77	13.37	28.76	12.87	28.55
6.วัสดุก่อสร้าง	0.44	1.17	0.31	0.65	0.30	0.84
7.โลหะ	14.53	35.96	8.68	20.29	11.43	27.38
8.เครื่องยนต์	0.15	0.49	0.07	0.32	0.12	0.31
9.เครื่องใช้ไฟฟ้า และอุปกรณ์ไฟฟ้า	0.68	1.60	0.40	1.39	1.25	2.73
10.อื่นๆ	2.48	5.59	3.55	6.15	4.25	6.13
รวม	38.98	100	48.12	100	50.03	100

ที่มา : จากการคำนวณ

จากตารางที่ 3.13 พบว่ามีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในแขวงแสมดำเขตบางขุนเทียนในอัตราที่ค่อนข้างสูงอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีการคมนาคมที่สะดวก และอยู่ติดกับย่านอุตสาหกรรมเดิม ในเขตราชบุรีบูรณะ และในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ที่เพิ่มมากขึ้นจะเป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางที่มีคนงาน 11-50 คน และ อุตสาหกรรมขนาดเล็ก ที่มีคนงานไม่เกิน 10 คน

ตาราง 3.13. แสดงจำนวนโรงงาน คนงาน และ เงินทุนจดทะเบียน อุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้น ในแขวง
แสมคำ เขตบางขุนเทียน

ปี พ.ศ.	จำนวนโรงงาน (แห่ง)	จำนวนคนงาน (คน)	เงินทุนจดทะเบียน (ล้านบาท)
2532	39	5,388	0.008
2533	52	323	0.659
2534	92	1,941	0.038
2535	111	2,325	0.689
2536	163	2,687	1.201
2537	167	1,945	1.365

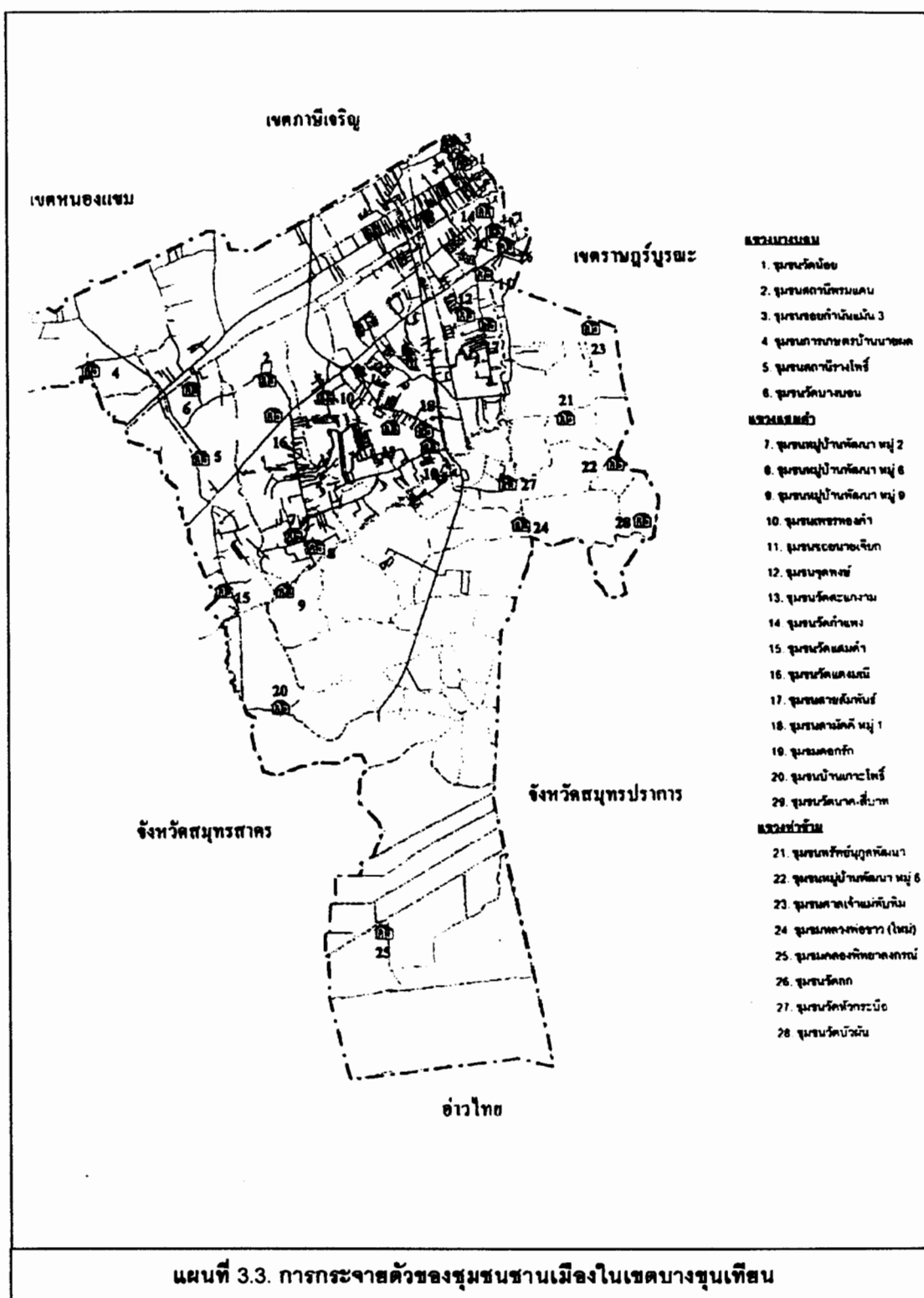
ที่มา : กองควบคุมโรงงาน กรมโรงงานอุตสาหกรรม

สรุปได้ว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจของเขตบางขุนเทียนสาขาทางเศรษฐกิจหลักที่สำคัญคือ เกษตรกรรม และ อุตสาหกรรม ส่วนการค้าขายและบริการยังไม่รู้มีความสำคัญมากนัก ในอนาคต คาดว่าเขตบางขุนเทียนจะมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง เนื่องจากมีแหล่งงานที่สำคัญ คือ โรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม ซึ่งเป็นแหล่งงานของทั้งคนในพื้นที่และผู้ที่ยอพยพมาจากต่าง จังหวัด ขณะเดียวกันการขยายตัวของพื้นที่พักอาศัย ก็มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการขยายตัวของทั้งอุตสาหกรรมการผลิต และ พื้นที่พักอาศัย จะส่งผลให้มีการขยายตัวของการค้าและการบริการตามไปด้วย ขณะที่ภาคเกษตรกรรมมีแนวโน้มที่จะลดความสำคัญลง

4. โครงสร้างทางสังคม

เขตบางขุนเทียนมีประชากรส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงาน รองลงมาคือประชากรในวัยเรียน โดยมีประชากรในช่วงอายุ 11-45 ปีรวมกันถึงร้อยละ 65 ของประชากรทั้งหมด ขณะที่เด็กที่อยู่ในช่วงอายุ 0-10 ปีและผู้สูงอายุที่มีอายุเกิน 60 ปีมีสัดส่วนน้อยกว่า มีการจัดกลุ่มองค์กรและการรวมกลุ่มกันทางสังคมในรูปของชุมชน ประชาชนในเขตบางขุนเทียนมีการศึกษาไม่สูงนัก โดยส่วนใหญ่จะจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาภาคบังคับ มีการประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม และ เกษตรกรรม

ในปี พ.ศ. 2537 เขตบางขุนเทียนมีชุมชนทั้งสิ้น 23 ชุมชนคิดเป็นร้อยละ 1.85 ของจำนวนชุมชนทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร โดยจัดเป็นชุมชนชานเมืองทั้งหมด มีประชากรอยู่

แผนที่ 3.3. การกระจายตัวของชุมชนในเมืองในเขตบางขุนเทียน

ที่มา : สำนักงานเมือง

อาศัยในชุมชนเหล่านี้ทั้งหมด 21,714 คน 4,977 ครอบครัว และ 4,084 หลังคาเรือน และมีประชากรเฉลี่ยครอบครัวละ 4 คน

ชุมชนในเขตบางขุนเทียนส่วนใหญ่เป็นชุมชนขนาดเล็ก ซึ่งชุมชนเหล่านี้ตั้งอยู่ในที่ดินของเอกชนทั้งสิ้น โดย จากทั้ง 23 ชุมชนมีภาวะการถือครองที่เป็นเจ้าของด้วยตนเองเป็นสัดส่วนสูงที่สุดร้อยละ 52 เป็นการถือครองที่ดิน เป็นการถือครองที่ดินแบบผสมที่มีทั้งที่เป็นเจ้าของเองและการเช่า ร้อยละ 35 ส่วนอีก ร้อยละ 13 เป็นการเช่าที่หรือบ้านเพื่อการอยู่อาศัย

บ้านเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเรือนพักอาศัยในชุมชนชานเมือง ซึ่งบ้านเรือนแต่ละหลังกระจายตัวห่างกัน สภาพฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี มีพื้นที่ทำนาทุ่งเลี้ยงปลา ประกอบเป็นอาชีพเสริม ส่วนใหญ่มีเส้นทางคมนาคมทางบกเข้าถึง ยกเว้นพื้นที่ตอนใต้ของเขต ที่ยังจำเป็นต้องใช้ลำคลองเป็นเส้นทางสัญจรสำคัญ ชุมชนประมาณร้อยละ 44 มีทางเดินเท้าถาวรเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ร้อยละ 70 ของชุมชนในเขตบางขุนเทียน มีมิเตอร์น้ำประปา และ ทุกบ้านมีมิเตอร์ไฟฟ้าเป็นของตนเอง

ในด้านปัญหาภายในชุมชนพบว่าพื้นที่ชุมชนส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มต่ำยังไม่มีทางระบายน้ำทำให้เกิดสภาพน้ำท่วมขังในบางพื้นที่ อีกทั้งทางเดินยังคับแคบชำรุด เมื่อพิจารณาลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของเขตบางขุนเทียนแล้ว เห็นได้ว่ายังมีระดับการพัฒนาความเป็นอยู่แบบเมืองค่อนข้างต่ำ ประชาชนส่วนใหญ่มีชีวิตอยู่ค่อนข้างเรียบง่าย อย่างไรก็ตาม แนวโน้มในการพัฒนาระดับความเป็นเมืองในเขตบางขุนเทียนค่อนข้างสูง โดยเฉพาะการขยายตัวของพื้นที่พักอาศัยและโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ซึ่งจะส่งผลให้โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป

5. การขยายตัวของเมืองในเขตบางขุนเทียน⁵²

จากหลักฐานแผนที่มณฑลกรุงเทพ ซึ่งจัดพิมพ์โดยกรมแผนที่ทหารในปี พ.ศ. 2449 แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในเขตบางขุนเทียน ซึ่งเดิมมีชื่อว่าอำเภอบางขุนเทียนในเวลานั้น ยังไม่มีการพัฒนาระบบถนนในพื้นที่ การคมนาคมในท้องถิ่นต้องอาศัยคลองข่อยสายต่างๆ ที่เชื่อมต่อกับ คลองชักพระ คลองบางกอกน้อย และคลองบางกอกใหญ่ คลองข่อยเหล่านี้ส่วนใหญ่วางตัวในแนวตะวันออก-ตะวันตก-ตะวันออก ได้แก่ คลองหนามแดง คลองบางโคล่ คลองบางบอน คลองมะหาไชย(คลองสนามชัย) คลองแสมดำ ฯลฯ ส่วนเส้นทางสัญจรอื่นๆ ในช่วงเวลาดังกล่าว ได้แก่เส้นทางรถไฟท่าจีน (ทางรถไฟสายแม่กลองในปัจจุบัน) ในด้านการปกครอง เขตบางขุนเทียนมีพื้นที่เหนือคลองสนามชัยและคลองแสมดำเท่านั้นที่อยู่ในเขตมณฑลกรุงเทพ

จากแผนที่กรุงเทพมหานครในอดีตพบว่าสภาพการใช้ที่ดินที่เป็นเขตบางขุนเทียนในปัจจุบัน แต่เดิมเป็นสวนและชุมชนเล็กๆตาม 2 ฝั่งคลองซึ่งใช้เป็นเส้นทางคมนาคมหลัก การใช้ที่ดินโดยทั่วไปในขณะนั้นเป็นสวนผลไม้ผสม บ้านเรือนอยู่เป็นหมู่เป็นกลุ่มตามริมคลอง โดยมีความหนาแน่นในบริเวณที่อยู่ใกล้กับจุดตัดของคลองสายต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ต่อเนื่องกับคลองบางกอกน้อย ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชน วัดที่มีชื่อปรากฏในแผนที่ขณะนั้นได้แก่ วัดกก วัดลาว(วัดเลา) วัดกำแพง และ วัดบางกระบือ

พื้นที่ด้านตะวันออกของเขตบางขุนเทียน ซึ่งเป็นบริเวณเชื่อมต่อกับคลองบางกอกน้อย เป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนริมน้ำมานาน นับได้จากสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างน้อย ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสร้าง"สะพานพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลก" เชื่อมกรุงเทพฯ และธนบุรีเข้าด้วยกัน ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มของการพัฒนาโครงข่ายถนนในฝั่งธนบุรี จนกระทั่งในปัจจุบัน มีสะพานที่เชื่อมต่องั่งกรุงเทพฯและฝั่งธนบุรีถึง 9 สะพาน มีการพัฒนาโครงข่ายถนนสายหลัก ถนนสายรอง และถนนซอยในพื้นที่เขตบางขุนเทียน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินจากสวนผสมมาเป็นโรงงานอุตสาหกรรมและที่พักอาศัยเป็นพื้นที่กว้างขวาง ครอบคลุมด้านตะวันตกและด้านเหนือของเขต ต่อเนื่องกับการพัฒนาที่เกิดขึ้นในจังหวัดสมุทรสาคร

6. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน⁵³

แผนที่แสดงการใช้ที่ดินในเขตบางขุนเทียนในปี พ.ศ.2529 แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ปลูกสร้างอาคารพักอาศัยมีความหนาแน่นอยู่บริเวณสองฟากถนนสายหลัก ได้แก่ ถนนเอกชัย ถนนพระราม 2(ธนบุรี-ปากท่อ) ถนนบางขุนเทียน ทางรถไฟสายมหาชัย รวมทั้งบริเวณสองฝั่งคลองที่สำคัญต่างๆเช่น คลอดพระยาราชมนตรี คลองบางพราน คลองบางลิบาท เป็นต้น โดยการพัฒนาส่วนใหญ่อยู่ในระยะห่างไม่เกิน 0.5 ถึง 1 กิโลเมตรจากถนนถัดจากนั้นเข้าไปเป็นพื้นที่เรือกสวนไร่นา

ในปีพ.ศ. 2529 พบว่าการใช้ที่ดินในเขตบางขุนเทียนโดยทั่วไปเป็นแบบผสมมีการใช้ที่ดินหลายประเภทปะปนกัน โดยมีการกระจายตัวของการใช้ที่ดินที่สำคัญ ได้แก่

- 1) ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม ส่วนใหญ่เกาะกลุ่มอยู่บริเวณสองฟากถนนเอกชัย และกระจายตัวห่างๆบริเวณแขวงแสมดำ สองฟากทางรถไฟสายมหาชัยและ ถนนพระราม2
- 2) ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม กระจายตัวอยู่ทางด้านตะวันออกของเขตบริเวณ 2 ฝั่งของ ถนนพระราม 2 ถนนเอกชัย ถนนบางขุนเทียน และถนนแสมดำ

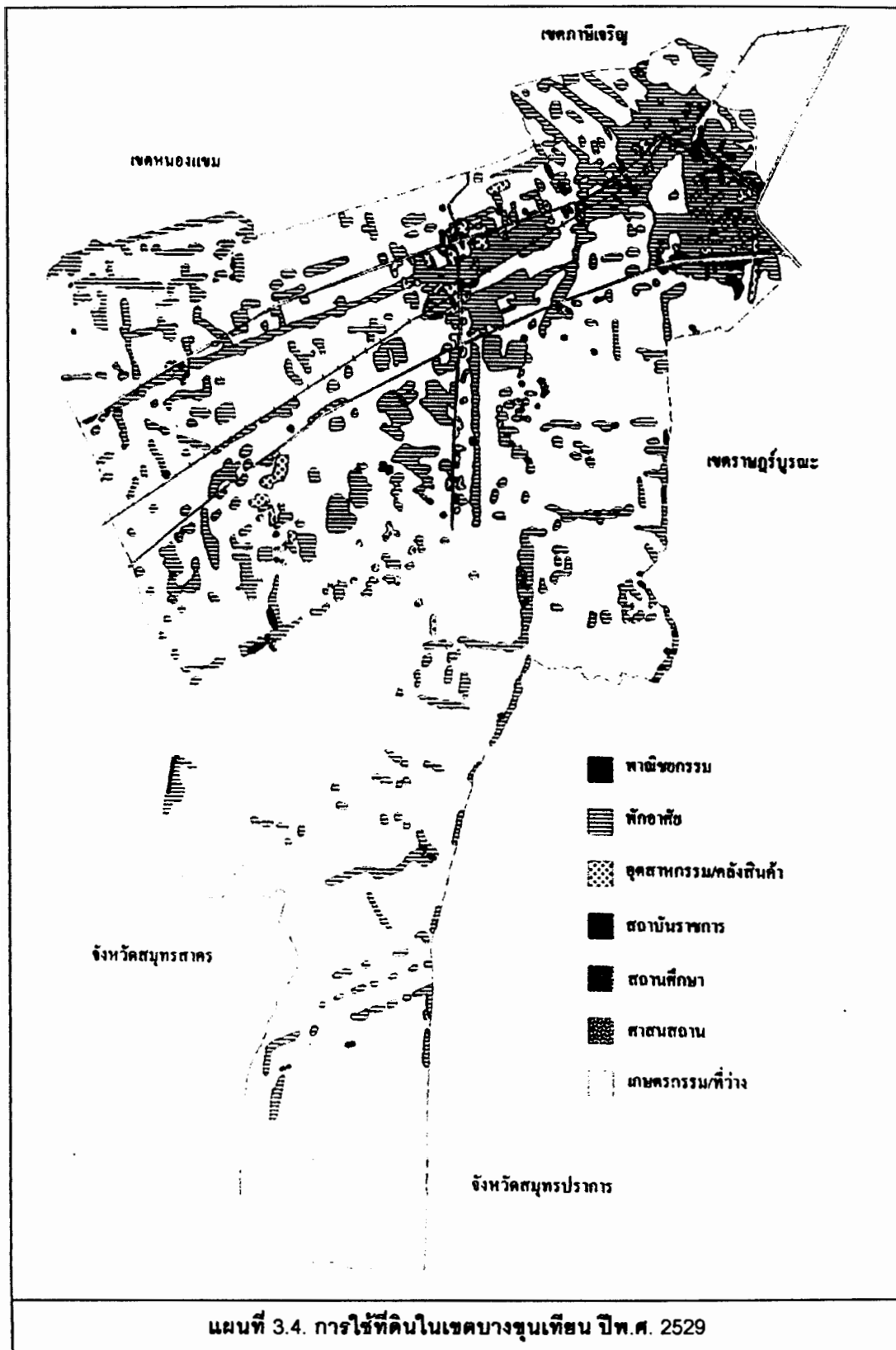
- 3) ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย กระจายตัวอยู่ทางด้านตะวันออกของเขต บริเวณสองฟากของถนนสายหลัก เช่น ถนนเอกชัย ทางรถไฟสายมหาชัย ถนนพระราม2 และ บริเวณสองฝั่งคลองสายสำคัญ เช่น คลองพระยาราชนนตรี
- 4) ที่ดินประเภทเกษตรกรรมและที่ว่าง เป็นประเภทการใช้ที่ดินที่มีพื้นที่มากที่สุดโดยส่วนใหญ่อยู่ในแนวท่งน้ำและแนวแสมดำ

นอกจากนี้ยังมีการใช้ที่ดินประเภทอื่นกระจายตัวอยู่อย่างประปรายในพื้นที่เขตบางขุนเทียน เช่น คลังสินค้า สถานที่ราชการ สถานศึกษา และสถานเอนกนาคเป็นต้น

การปรับปรุงถนนเพชรเกษม และถนนพระราม2 ทำให้มีการขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างอาคารอย่างรวดเร็ว จากแผนที่แสดงการใช้ที่ดินในเขตบางขุนเทียนในปีพ.ศ.2539 พบว่ามีการใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัยเพิ่มจากปี พ.ศ. 2529 มาก โดยมีการขยายตัวของเมืองในแนวตะวันออก-ตะวันตก แปลงที่ดินส่วนใหญ่มีขนาดใหญ่ซึ่งเป็นลักษณะของโครงการจัดสรรประเภทบ้านและดินหรือทาวน์เฮาส์ ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะถูกล้ำเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรม บริเวณด้านเหนือของแนวแสมดำมากขึ้น

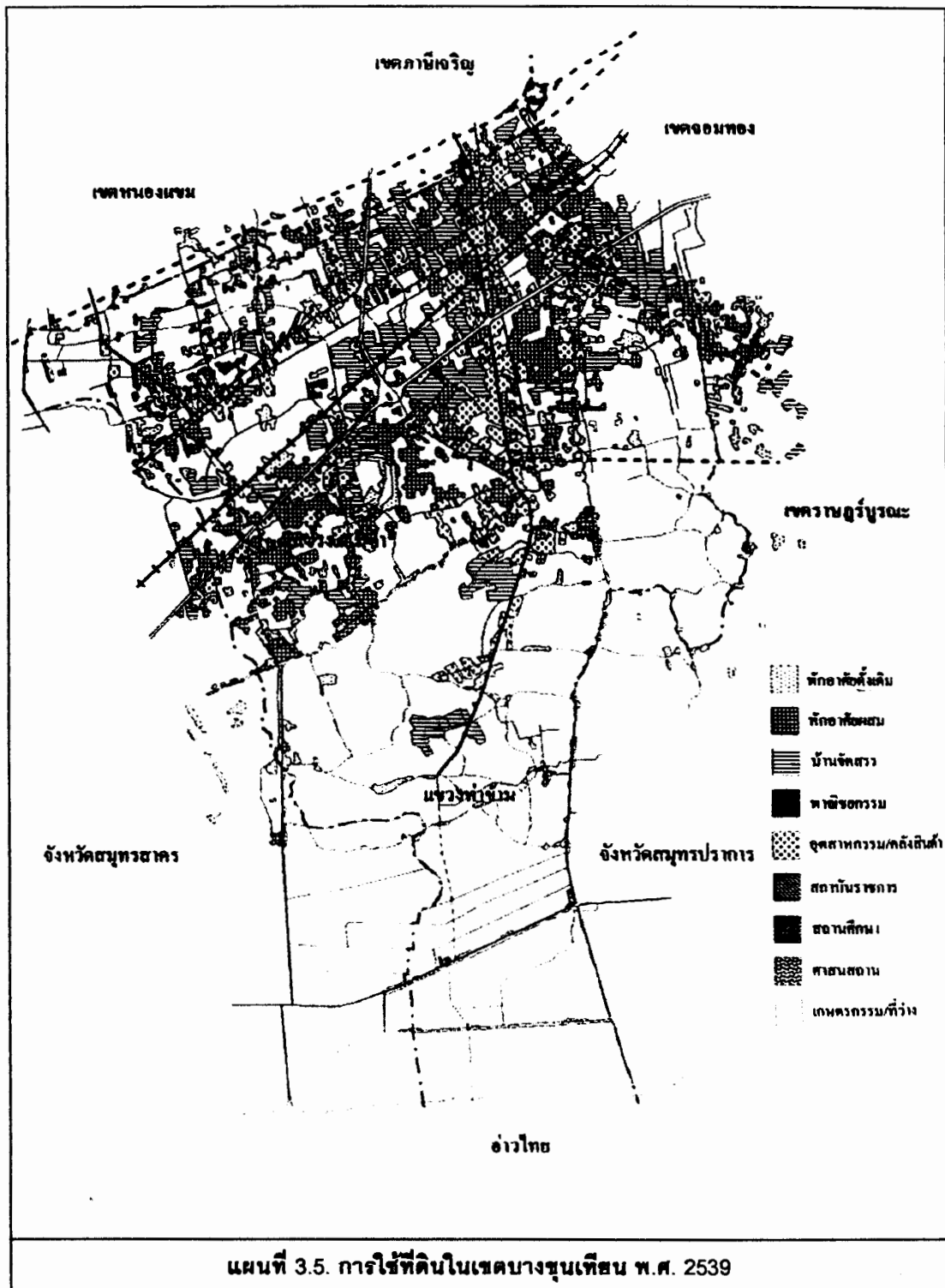
จากภาพรวมของการใช้ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้น ทำให้มองเห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่ดินในอนาคตของเขตบางขุนเทียน ซึ่งคาดว่าจะมีการขยายตัวของที่พักอาศัยเพิ่มมากขึ้น แทนที่พื้นที่เกษตรกรรมดั้งเดิม เมื่อพิจารณาประกอบกับความได้เปรียบในด้านที่ตั้งที่อยู่ไม่ไกลจากศูนย์กลางเมือง โครงข่ายคมนาคมที่ค่อนข้างสะดวก โดยเฉพาะโครงการทางด่วนสายเฉลิมมหานคร และโครงการพัฒนาโครงข่ายคมนาคมอื่นๆในอนาคต พบว่าเขตบางขุนเทียนมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของที่อยู่อาศัยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่สำคัญในอนาคต

เขตบางขุนเทียน มีการขออนุญาตปลูกสร้างอาคารในปีพ.ศ. 2542 ถึง 12 ราย หรือคิดเป็นพื้นที่ก่อสร้างถึง 375,914 ตารางเมตร สูงที่สุดในกรุงเทพมหานคร และสูงกว่า เขตคลองเตยที่มีลำดับรองลงไปถึง กว่า 200,000 ตารางเมตร ประเภทของสิ่งปลูกสร้างนั้นมีทั้งที่เป็นอาคารเพื่อการอยู่อาศัยและอาคารพาณิชย์ โดยเฉพาะส่วนพื้นที่สำหรับพาณิชย์กรรมนั้น มีการขออนุญาตเพื่อทำการปลูกสร้างถึง 324,289 ตารางเมตร สูงเป็นสัดส่วนเกือบจะถึงกึ่งหนึ่งของการอนุญาตเพื่อปลูกสร้างอาคารพาณิชย์ทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร พื้นที่พักอาศัยปริมาณ 27,716 ตารางเมตรนั้นมากเป็นอันดับสองของกรุงเทพฯรองจากเขตคลองเตย และขออนุญาตเพื่อปลูกสร้างอาคารคลังสินค้าสูงถึง18,510 ตารางเมตร หรือราวร้อยละ 76.36 ของการขยายตัวจากการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้ทั่วกรุงเทพมหานคร

ที่มา : สำนักผังเมือง

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

ตาราง 3.14. แสดงจำนวนรายและพื้นที่อาคารที่ได้รับอนุญาตให้ปลูกสร้างในปี พ.ศ. 2542 เรียงลำดับตามปริมาณพื้นที่รวม

ลำดับ	เขต	รวม		พักอาศัย		พาณิชย์		อื่นๆ	
		ราย	พื้นที่(ตร.ม.)	ราย	พื้นที่(ตร.ม.)	ราย	พื้นที่(ตร.ม.)	ราย	พื้นที่(ตร.ม.)
1	บางขุนเทียน	12	375,914	4	27,716	5	324,289	3	23,909
2	คลองเตย	10	164,600	7	28,262	3	136,338	0	-
3	บางกระบือ	14	116,369	4	15,062	6	2,632	4	98,675
4	พญาไท	7	65,057	4	8,077	3	56,980	0	-
5	สาทร	16	61,113	9	18,682	5	38,091	2	4,340
6	ดินแดง	6	48,782	3	18,602	3	30,180	0	-
7	ภาษีเจริญ	3	36,988	0	-	1	36,842	2	146
8	บางรัก	7	35,706	2	10,956	0	-	5	24,750
9	จตุจักร	9	35,706	5	23,787	0	-	4	11,919
10	วัฒนา	6	34,510	6	24,393	0	-	0	10,117
	กรุงเทพฯ	206	1,233,573	90	281,298	57	707,277	59	244,998

ที่มา : กองวิชาการและแผนงาน สำนักผังเมือง

7. โครงข่ายคมนาคม⁵⁴

7.1 การคมนาคมขนส่งทางบก

จากข้อมูลของสำนักงานโยธากรุงเทพมหานคร เขตบางขุนเทียนมีถนนที่อยู่ในความดูแลของกรุงเทพมหานคร 33 สายมีความยาวถนน 62.30 กิโลเมตร เขตทาง 628.50 เมตร และมีพื้นที่ถนนและทางเท้ารวมกัน 1,496,905 ตารางเมตร เส้นทางคมนาคมหลักของเขตบางขุนเทียนคือ ถนนพระราม2(ถนนธนบุรี-ปากท่อ) ในแนวตะวันออก-ตะวันตก ซึ่งเชื่อมต่อถนนสุขสวัสดิ์และทางด่วนเฉลิมมหานครกับพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดอื่นๆในภาคตะวันตก ถนนนี้ตัดผ่านกลางพื้นที่เขต บริเวณด้านบนของแขวงแสมดำ โดยมีถนนวงแหวนรอบนอกที่ต่อเนื่องมาจากแขวงภาษีเจริญ มาบรรจบกับถนนพระราม 2 บริเวณโรงเรียนบางขุนเทียนวิทยา

เส้นทางคมนาคมภายในชุมชนที่สำคัญได้แก่ ถนนบางขุนเทียนในแนวเหนือ-ใต้ ซึ่งแยกจากถนนเอกชัยตัดผ่านถนนพระราม2 เข้าสู่พื้นที่แขวงแสมดำจนถึงคลองสนามชัย นอกจากนี้ยังมีถนนบางกระบือ ถนนท่าข้าม ถนนแสมดำ ถนนเคหะวัฒนา และถนนจุฬพงษ์เป็นต้น ซึ่งเป็นถนนที่ใช้เข้าสู่ชุมชนในแขวงแสมดำ

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

7.1.1. ปริมาณการจราจรบนถนนสายหลัก

พื้นที่ด้านตะวันออกของเขตบางขุนเทียนเป็นย่านพาณิชยกรรมที่สำคัญและเป็นพื้นที่เชื่อมต่อกับเขตราชบุรีบูรณะและเขตจอมทอง เป็นพื้นที่ที่รองรับปริมาณการจราจรที่ผ่านเขตบางขุนเทียนเข้าสู่เขตเมืองชั้นกลางและเมืองชั้นใน ปริมาณการจราจรในบริเวณนี้จึงหนาแน่นตลอดเวลา โดยเฉพาะช่วงเวลาเร่งด่วนทั้งตอนเช้าและตอนเย็น จากการสำรวจปริมาณการจราจรบนถนนพระราม2 ระหว่างปีพ.ศ.2534-2537 พบว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวปริมาณการจราจรจะเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 180.54 โดยในปีพ.ศ. 2537 มีปริมาณรถสูงถึง 36,484 คันต่อวัน

7.1.2. ระบบขนส่งมวลชน

ในเขตบางขุนเทียนมีรถประจำทางให้บริการ 15 สายเป็นรถโดยสารธรรมดา 9 สายได้แก่สาย15 สาย43 สาย68 สาย76 สาย105 สาย140 สาย141 สาย142 และ สาย205 เป็นรถประจำทางปรับอากาศ 2 สายคือ ปอ.140 และ ปอ.142 และรถปรับอากาศไมโครบัส 4 สายคือ ปอ.พ.7 ปอ.พ.9 ปอ.พ.14 และ ปอ.พ.19

รถโดยสารธรรมดามีเส้นทางเดินรถไปยังฝั่งพระนครบริเวณสนามหลวง บางลำพู อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพชรินิจิต และปากน้ำ มีระยะทางเดินรถระหว่าง 22.5-41 กิโลเมตร ส่วนรถปรับอากาศมีการเดินรถไปยัง ปากน้ำ จตุจักร หัวขวาง ลำโพง และกล้วยน้ำไท ซึ่งมีระยะทางระหว่าง 25-41 กิโลเมตร จำนวนรถโดยสารธรรมดาทั้งหมด 228 คัน/วัน เดินรถรวม 2,154 เที่ยว/วัน สามารถทำรายได้รวมประมาณ 24,763 บาทต่อวัน มีผู้โดยสารที่บริการรวมประมาณ 200,000 คน/วัน รถปรับอากาศสาย ปอ.140 และ ปอ.142 มีรถ 59 คัน/วันวิ่งได้ 471 เที่ยวต่อวัน มีผู้โดยสารรวม 29,473 คนต่อวัน ส่วนรถปรับอากาศไมโครบัสมีผู้โดยสารรวมประมาณ 8,000 คน/วัน

เส้นทางคมนาคมที่สำคัญอีกเส้นทางหนึ่ง คือ เส้นทางรถไฟฟ้าชานเมืองสาย กรุงเทพฯ-สมุทรสาคร มีสถานีหลักอยู่ที่วงเวียนใหญ่ เส้นทางเดินรถผ่านระหว่างแขวงบางบอนกับแขวงแสมดำ ในแนวตะวันออกเจียงเหนือ-ตะวันตกเฉียงใต้ ขนานไปกับถนนพระราม 2 สถานีรถไฟในเขตนี้มีหลายสถานี ได้แก่ สถานีการเคหะ สถานีรางสะแก สถานีรางโพธิ์ สถานีสามแยก และสถานีพรหมแดน

7.1.3. การคมนาคมทางน้ำ

เขตบางขุนเทียนมีคลองสำคัญหลายสาย ได้แก่ คลองบางขุนเทียน คลองบางปะกอก คลองดาวคะนอง คลองบางโคล่ คลองบางบอน คลองสนามชัย คลองราชมนตรี คลองบางมด เป็นต้น คลองเหล่านี้ไม่ได้มีการเปิดเส้นทางบริการเดินเรือโดยสารสาธารณะ แต่จะใช้สำหรับการ

สัญจรของประชาชนในชุมชนเท่านั้น ทั้งนี้คลองดาวคะนองมีเรือท่องเที่ยวจำนวนมากเนื่องจากสามารถเชื่อมโยงกับคลองสนามชัย คลองบางขุนเทียน คลองบางมด และ คลองภาษีเจริญ

8. โครงข่ายการบริการสาธารณะ ⁵⁵

8.1. สาธารณูปโภค

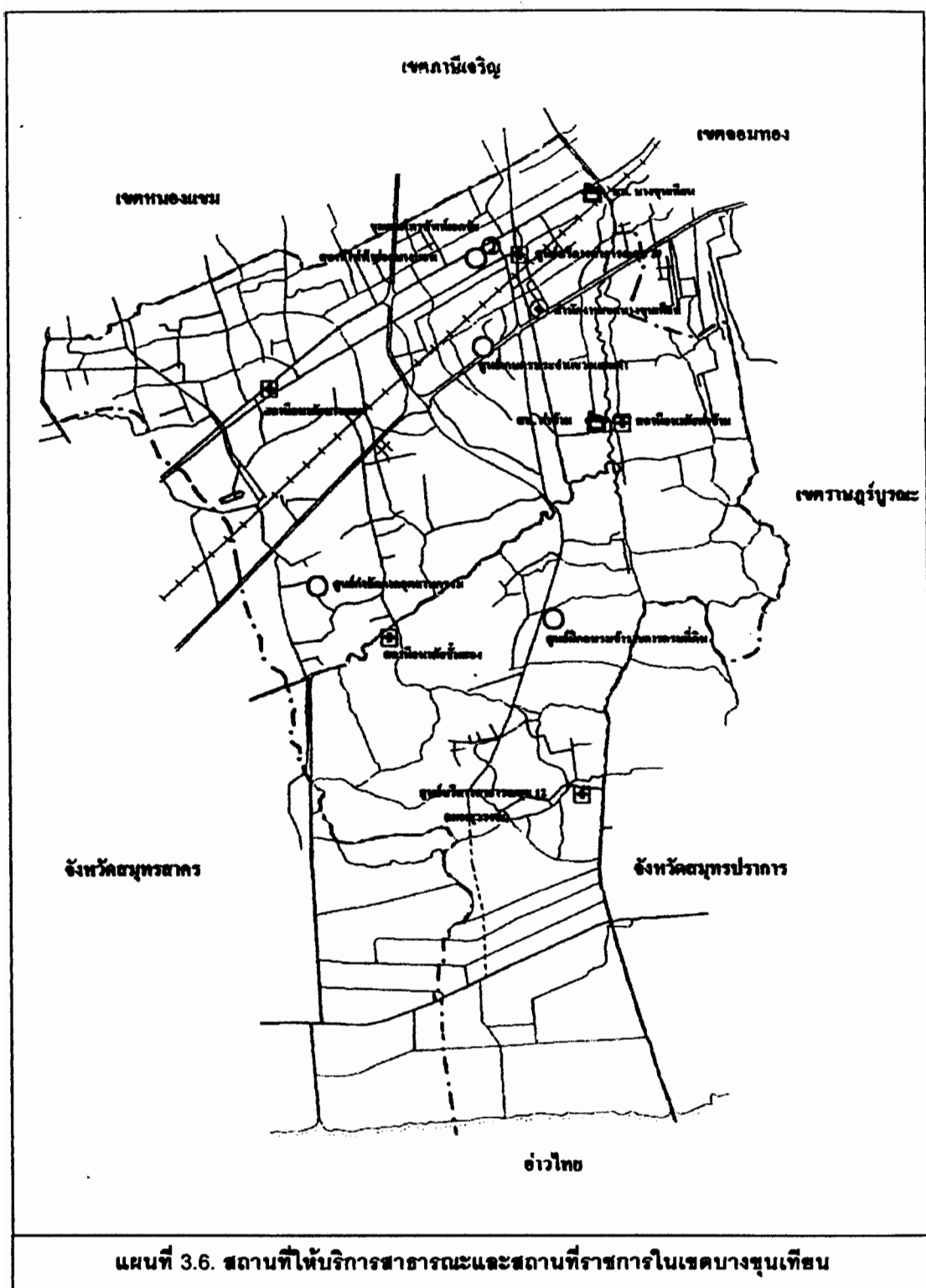
ปัจจุบันการประปานครหลวง ได้ดำเนินการขยายพื้นที่ให้บริการออกไปยังชานเมืองรอบนอก ดังจะเห็นได้ว่า พื้นที่ชานเมืองรอบนอกรวมทั้งในบริเวณพื้นที่ศึกษาด้วยนั้นมีจำนวนการขอติดตั้งประปารายใหม่มากกว่าพื้นที่ในเขตเมืองชั้นใน และจากพื้นที่จ่ายน้ำของการประปานครหลวงจะเห็นได้ว่าปัจจุบัน การจ่ายน้ำครอบคลุมบริเวณริมถนนสายหลักในเขตบางขุนเทียน โดยมีจำนวนผู้ต้องการใช้น้ำรายใหม่สูง ในปีพ.ศ. 2539 มีการใช้น้ำในพื้นที่เขตบางขุนเทียน จำนวน 20,861 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน และมีครัวเรือนที่ได้รับการเฉลี่ย ประมาณร้อยละ 36.64 ซึ่งถือได้ว่ามีอัตราการได้รับการบริการน้ำประปาในปริมาณที่น้อยมาก ไม่ถึงครึ่งของครัวเรือนทั้งหมด โดยแขวงที่ข้ามมีครัวเรือนที่ได้รับการบริการร้อยละ 86.97 แขวงแสมดำร้อยละ 54.79 ทำให้ประชาชนในพื้นที่ต้องอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำอื่น เช่น บ่อน้ำตื้น บ่อน้ำบาดาล และน้ำในคูคลอง แต่เนื่องจากในปัจจุบันมีการเน่าเสียของแหล่งน้ำภายในพื้นที่ และปัญหาการรุกรานของน้ำเค็ม ทำให้ปัญหามีเพิ่มขึ้น ประกอบกับการขยายตัวที่รวดเร็วของเมือง โดยเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมและที่อยู่อาศัย ทำให้เขตบางขุนเทียนมีความต้องการการใช้น้ำมากขึ้น การเร่งขยายบริการน้ำประปาในเขตนี้จึงมีความจำเป็นเป็นอย่างยิ่ง

ในปีพ.ศ.2538 เขตบางขุนเทียนมีจำนวนผู้ใช้ไฟฟ้าทั้งหมด 109,144 รายคิดเป็นร้อยละ 6.42 ของผู้ใช้ไฟฟ้าทั้งหมดของการไฟฟ้านครหลวง ในปัจจุบัน เขตบางขุนเทียนมีการให้บริการไฟฟ้าครอบคลุมทั่วถึงทุกพื้นที่

พื้นที่เขตบางขุนเทียนตั้งอยู่ในเขตการให้บริการของสำนักงานโทรศัพท์สาขาเอกชัย ซึ่งมีหมายเลขให้บริการทั้งสิ้น 32,354 เลขหมาย

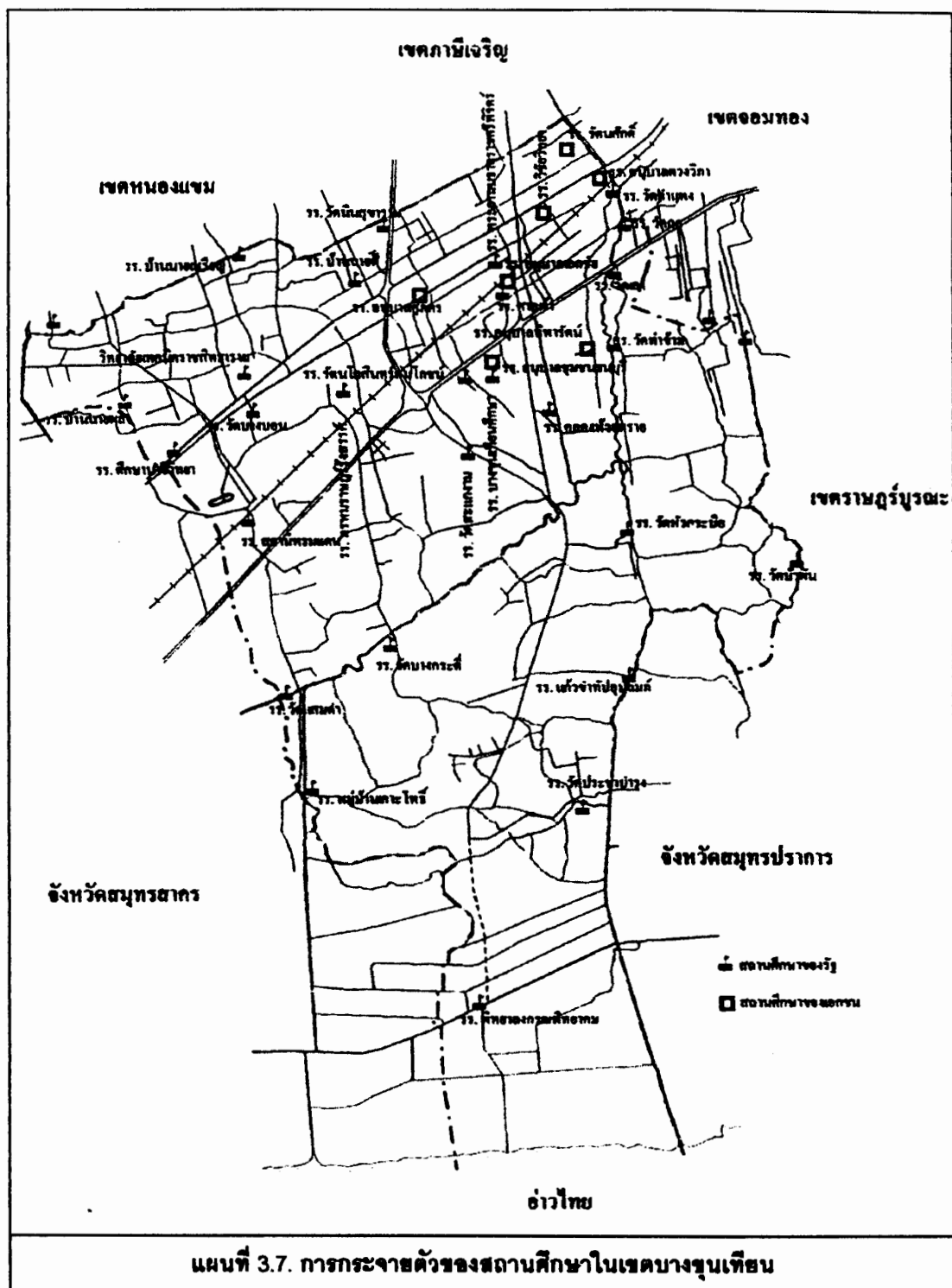
8.2. สาธารณูปการ

ในเขตบางขุนเทียนมีสถานศึกษาของรัฐกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ทั้งสิ้น 35 แห่งเป็นโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา 3 แห่ง โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร 23 แห่ง(อยู่ในแขวงแสมดำ 8 แห่ง) โรงเรียนสังกัดกรมอาชีวศึกษา 3 แห่ง และโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการศึกษาเอกชน (สช.) 8 แห่ง โรงเรียนเหล่านี้กระจายตัวอยู่ริมคลองสายหลัก และตามแนวถนนพระราม 2 ถนนเอกชัย และถนนบางขุนเทียน โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตวัด

ที่มา : รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดทำแผนผังพัฒนาเขต

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

ที่มา : รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดทำแผนผังพัฒนาเขต

เขตบางขุนเทียนมีวัดในพุทธศาสนา 17 แห่งอยู่ในแขวงแสมดำ 6 แห่งแขวงบางบอน 3 แห่ง และแขวงท่าข้าม 8 แห่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมคลองทางฝั่งตะวันออกของเขตและกระจายทั่วไปในทุกแขวง

ในเขตบางขุนเทียนมีศูนย์บริการสาธารณสุข 42 ซึ่งสังกัดสำนักอนามัยกรุงเทพมหานคร 1 แห่ง และสถานอนามัยหรือศูนย์สาขากระจายตามแขวงต่างๆ ได้แก่ ศูนย์สาขาสุขาภิบาล สาขาท่าข้าม สาขาบางกระบือ สาขาพิทยาลงกรณ์ และสาขาคามเจริญ มีโรงพยาบาลเอกชน 5 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลบางมด 2 และ 3 โรงพยาบาลบางประกอก 2 โรงพยาบาลบางบอน โรงพยาบาลนครธน และโรงพยาบาลพระราม 2

8.3. สภาพแวดล้อม

8.3.1. คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำ

พื้นที่ฝั่งธนบุรีโดยเฉพาะในเขตบางขุนเทียน อาศัยคลองเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ เพื่อการอุปโภคและบริโภคในชีวิตประจำวัน เพื่อการเกษตรกรรม และเพื่อการคมนาคม เนื่องจากในปัจจุบัน การประปานครหลวงยังให้บริการน้ำประปาเฉพาะพื้นที่ริมถนนสายหลัก ทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่ในเขตบางขุนเทียน โดยเฉพาะพื้นที่ทางตอนล่างของเขตยังไม่มีน้ำประปาใช้ โกงข่ายคลองและคุณภาพน้ำในคลองจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต และ คุณภาพชีวิตของประชาชน

กรมควบคุมมลพิษได้กำหนดมาตรฐานคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน แบ่งเป็น 5 ประเภท ตั้งแต่ประเภทที่ 1 ซึ่งคุณภาพดีที่สุดและสามารถดื่มกินได้โดยตรง ไปจนถึงประเภทที่ 5 ซึ่งคุณภาพต่ำสุดที่ใช้ประโยชน์อื่นไม่ได้นอกจากเพื่อการคมนาคม จากผลการสำรวจและวิเคราะห์คุณภาพน้ำในเขตคลองบางขุนเทียน พบว่าคลองทางด้านบนของเขตที่ต่อเนื่องมาจากเขตภาษีเจริญและเขตจอมทองมีคุณภาพน้ำเทียบเท่าแหล่งน้ำประเภทที่ 5 ที่ไม่เหมาะต่อการอุปโภคบริโภค กล่าวคือมีค่า BOD สูง และมีค่า DO ต่ำ ส่วนคลองที่อยู่ถัดลงมาบริเวณตอนกลางของเขตมีคุณภาพน้ำที่ดีกว่าบ้างสามารถใช้ในการอุปโภค และการเกษตรกรรมได้ในระดับหนึ่ง ส่วนคลองที่อยู่ทางตอนใต้ของเขต มีปัญหาน้ำกร่อยและเค็มเนื่องจากอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย^{๕๕}

สำหรับพื้นที่หมู่บ้านบางกระเจ็ดนั้นเนื่องจากอยู่ตอนกลางของแขวงบางขุนเทียน จึงมีคุณภาพน้ำอยู่ในระดับปานกลาง และดีกว่าเมื่อเทียบกับจุดวัดคุณภาพน้ำจุดอื่นๆ ในคลองสนามชัย คือมีค่า DO 2.1 mg/l สูงกว่ามาตรฐาน และ ค่า BOD 6.0 mg/l เกินกว่ามาตรฐานไป 2.0 mg/l

ตาราง 3.15. แสดงค่าตัวชี้วัดคุณภาพน้ำในคลองสนามชัยปี 2542

จุดเก็บตัวอย่าง	DO (mg/l)	BOD (mg/l)
วัดสิงห์	1.5	12
วัดเลา	0.4	11
สน.ท่าข้าม	1.2	12
วัดบางกระดี่	2.1	6
ค่ามาตรฐาน	ไม่ต่ำกว่า 2.0	ไม่เกิน 4.0

ที่มา : สำนักการระบายน้ำกรุงเทพมหานคร

8.3.2. การทรุดตัวของแผ่นดิน⁵⁷

เนื่องจากเขตบางขุนเทียนมีพื้นที่กว้างใหญ่และยาวติดทะเล มีสภาพเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมถึง การกระจายการให้บริการทำได้ลำบากกว่าพื้นที่เขตอื่นๆ จึงยังมีพื้นที่กว่าครึ่งหนึ่งของเขตอยู่นอกเขตบริการจ่ายน้ำประปา ประกอบกับมีการขยายตัวของชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้มีการใช้น้ำบาดาลมาก ซึ่งส่งผลต่อการทรุดตัวของแผ่นดินด้วย

จากการศึกษาพื้นที่วิกฤติแผ่นดินทรุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้สรุปสภาพวิกฤติของแผ่นดินเป็น 4 อันดับได้แก่

อันดับที่ 1 เขตทรุดตัวของแผ่นดินเฉลี่ยมากกว่า 4.0 เซนติเมตรต่อปี

อันดับที่ 2 เขตทรุดตัวของแผ่นดินเฉลี่ย 3.0 เซนติเมตรต่อปี

อันดับที่ 3 เขตทรุดตัวของแผ่นดินเฉลี่ย 2.0 เซนติเมตรต่อปี

อันดับที่ 4 เขตทรุดตัวของแผ่นดินเฉลี่ยน้อยกว่า 1.0 เซนติเมตรต่อปี

ซึ่งพบว่าเขตบางขุนเทียนมีการทรุดตัวของแผ่นดินอยู่ในเกณฑ์ไม่รุนแรงนัก เมื่อเทียบกับเขตอื่นๆทางฝั่งพระนคร และในจังหวัดสมุทรปราการ มีเฉพาะบริเวณที่เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม และชุมชนหนาแน่นในแขวงบางบอนและ แขวงสามลำเต้านั้น ที่มีการทรุดตัวของแผ่นดินมากกว่าในพื้นที่อื่นๆของเขต ประมาณ 3 เซนติเมตรต่อปี แต่ก็ยังเป็นบริเวณไม่กว้างนัก ขณะที่พื้นที่อื่นๆมีการทรุดตัวของแผ่นดินค่อนข้างต่ำคือประมาณ 1 เซนติเมตรต่อปีเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ชายฝั่งทะเล

8.3.3. การแทรกตัวของน้ำเค็ม⁵⁸

เนื่องจากมีพื้นที่ติดอ่าวไทย และ ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ยไม่ถึง 1 เมตร เขตบางขุนเทียนจึงมีปัญหาการแทรกตัวของน้ำเค็มเข้ามาตามแม่น้ำลำคลองสายต่างๆ ที่ค่อนข้างรุนแรงโดยเฉพาะในช่วงระหว่างเดือน มีนาคมถึงเดือนกรกฎาคม ซึ่งอยู่ในฤดูแล้งเนื่องจาก น้ำที่

ระบายจากท้ายเขื่อนทางทิศเหนือมีปริมาณน้อยลง โดยการแทรกตัวของน้ำเค็มนั้นทำให้เกิดความเสียหายกับสวนผักผลไม้ และการใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภคของประชาชน

8.3.4. ระบบการระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม^{๕๖}

จากการที่เขตบางขุนเทียนมีสภาพพื้นที่ที่เป็นที่ลุ่มต่ำบริเวณกว้างขวาง มีความสูงของพื้นที่เหนือระดับน้ำทะเลเพียง 1 เมตร ประกอบกับมีพื้นที่อยู่ติดทะเลและมีคลองจำนวนมากจึงเป็นบริเวณที่มีโอกาสเกิดน้ำท่วมขังในพื้นที่ โดยปกติแล้วพื้นที่ทางตอนใต้ของเขตที่ติดกับอ่าวไทยนั้นจะมีน้ำทะเลท่วมขังถาวรเป็นบริเวณกว้างอยู่แล้ว แต่จากการใช้เป็นพื้นที่การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและที่ว่าง จึงไม่มีปัญหาน้ำท่วมและการระบายน้ำ จะมีก็แต่พื้นที่ถัดขึ้นไปในตอนบนของเขต ที่เป็นพื้นที่ชุมชนเมือง บริเวณที่เป็นจุดอ่อนน้ำท่วม ได้แก่ บริเวณถนนท่าข้าม และ บริเวณถนนสุขาภิบาล 1 ซึ่งอยู่ห่างจากพื้นที่ศึกษาออกไป

นอกจากจะใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรม และการคมนาคมภายในพื้นที่แล้ว คลองที่มีอยู่ในพื้นที่ยังทำหน้าที่เป็นคลองระบายน้ำที่รองรับน้ำปริมาณมากจากพื้นที่ตอนบนแล้วระบายลงสู่ทะเล โดยเฉพาะคลองที่อยู่ในแนวเหนือใต้ เนื่องจากระบบระบายน้ำในเขตบางขุนเทียนยังมีไม่มากและ ไม่ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของเขต การระบายน้ำโดยเฉพาะน้ำฝน จึงระบายลงสู่ลำรางสาธารณะที่อยู่สองข้างถนน หรือลงสู่พื้นที่ว่างที่เป็นที่ลุ่มต่ำ

ระบบระบายน้ำในพื้นที่เป็นระบบระบายน้ำรวม(Combined system) โดยน้ำทั้งจากชุมชนและกิจกรรมต่างๆ จะไหลรวมกับน้ำฝนลงสู่ท่อระบายน้ำ และคลองต่างๆ สำนักงานระบายน้ำเป็นผู้ออกแบบและบำรุงรักษา ท่อระบายน้ำตามถนนสายหลักต่างๆ ส่วนท่อระบายน้ำตามซอยต่างๆสำนักงานเขตบางขุนเทียนเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ ทั้งนี้ไม่รวมถึงระบบระบายน้ำในหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งทางเอกชนจะเป็นผู้รับผิดชอบเอง

เนื่องจากเป็นที่ลุ่มต่ำระดับท่อระบายน้ำบางส่วนจึงจมอยู่ในน้ำ ทำให้การไหลของน้ำในท่อระบายไม่สะดวก อันจะทำให้เกิดตะกอนอุดตันในเส้นท่อ อันจะเป็นอุปสรรคต่อการระบายน้ำเพิ่มขึ้นไปอีก พื้นที่เกษตรกรรมที่หายไปทำให้พื้นที่รองรับน้ำลดน้อยลง ทำให้พื้นที่บางแห่งเกิดน้ำท่วมขังได้ง่าย รวมทั้ง น้ำทั้งจากบ้านเรือนและโรงงานอุตสาหกรรมบางส่วน ยังไม่ผ่านผ่านกระบวนการบำบัดน้ำเสีย จำทำให้เกิดสารแขวนลอย และ มลพิษทางน้ำ

พื้นที่ชุมชน

1. ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์

หมู่บ้านมอญบางกระดี่ในพื้นที่ศึกษาตั้งอยู่หน้าคลองสนามชัย ประกอบไปด้วย หมู่ 2 หมู่ 8 และหมู่ 9 ตั้งอยู่สุดซอยบางกระดี่ ถนนพระราม 2 หรือ ถนนปรางค์กู่ แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ ที่พื้นที่ศึกษามีเนื้อที่ประมาณ 0.34 ตารางกิโลเมตรครอบคลุม พื้นที่หมู่ 8 และพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่ 2 และหมู่ 9 โดยหมู่ 8 และหมู่ 9 อยู่ทางทิศใต้ของคลองสนามชัย หมู่ 9 จะอยู่ทางตะวันออก ส่วนหมู่ 2 จะอยู่ทางทิศเหนือของคลอง ตรงข้ามกับหมู่ 8

พื้นที่บริเวณนี้เป็นดินเหนียวเสียส่วนใหญ่และมีระดับความสูงประมาณ 1.5 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล และอยู่หน้าคลองสนามชัยซึ่งเป็นคลองที่เชื่อมต่อไปสู่อ่าวไทยได้ ดังนั้นสภาพพื้นที่บริเวณนี้จึงมีลักษณะเป็นที่ลุ่มมีน้ำท่วมถึง และเป็นน้ำกร่อย จึงพบปอเลียงกุ่มบริเวณรอบนอกหมู่บ้านออกไปและมีมากบริเวณทิศใต้ของคลองสนามชัย ส่วนบริเวณที่ติดกับหมู่ 8 ทางทิศใต้บางส่วนเป็นพื้นที่เปิดโล่งและสวนจาก ทางทิศเหนือของคลองสนามชัยและทางทิศตะวันออกของหมู่ 2 เป็นป่าเลนน้ำเค็ม มีพื้นที่ประมาณ 0.25 ตารางกิโลเมตร

2. ความเป็นมาของหมู่บ้านบางกระดี่

กล่าวกันว่าบรรพบุรุษของชาวมอญบ้านบางกระดี่เป็นกลุ่มที่อพยพมาจากเมืองเมะระแม่มอง ประเทศพม่า เส้นทางอพยพเล่ากันสองทาง คือ อพยพหนีภัยสงครามพม่ามาจากเมืองหงสาวดีทาง แม่สอด วังช้า ผ่านลงมาทางอยุธยา กรุงเทพฯ เมื่อเห็นว่าคงพำนักจึงตั้งหลักแหล่ง ส่วนอีกสายหนึ่งเล่าว่า เข้ามาทางด้านเจดีย์สามองค์ ส่วนที่ได้ชื่อว่าบางกระดี่นั้น ก็กล่าวถึงที่มาเป็นสองทางว่า เดิมพวกเขาอพยพกันมาจาก “บ้านบางกระดี่” เมืองหงสาวดี เมื่อมาตั้งเป็นชุมชนหมู่บ้านจึงใช้ชื่อเหมือนเดิม และอีกทางหนึ่งว่า เพราะแต่ก่อนในคลองข้างวัดด้านตะวันออกเฉียงเหนือมีปลากระดี่ชุมมาก เพิ่งจะมาหมดไปเมื่อประมาณ 5-6 ปีมานี้เอง^{๕๑} ส่วนพิศาล บุญสูง^{๕๒} ให้ข้อสันนิษฐานว่า บรรพบุรุษของชาวมอญแห่งนี้อพยพมาจากมหารัษฎ์ จังหวัดสมุทรสาครและคลองสุนัขหอนเพื่อมาจับจองแหล่งทำมาหากิน เนื่องจากบริเวณหมู่บ้านบางกระดี่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีสภาพเป็นป่าชายเลน อุดมไปด้วยป่าจาก และมีคลองสนามชัยซึ่งสามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมไปยังมหารัษฎ์ กรุงเทพฯ และที่ปากเกร็ด การขายผืนและการเียบจากจากสร้างรายได้ดีต่อมาก็มีชาวมอญจากบริเวณใกล้เคียง เช่น บางไผ่ไก่ คลองบางหลวง และปากลัด อพยพมาอยู่รวมกันเกิดเป็นชุมชนใหญ่

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร

3. ประชากร

เฉพาะชุมชนบางกระดี่นั้น ในปี 2543 หมู่ 2 มีประชากรรวม 1,373 คน มีบ้านเรือนทั้งสิ้น 230 หลังคาเรือน หมู่ 8 มีประชากรรวม 1,311 คน 253 หลังคาเรือน หมู่ 9 มีประชากรรวม 856 คน 159 หลังคาเรือน ไม่มีสถิติการย้ายออกของทั้ง 3 หมู่บ้านแต่มีสถิติการย้ายเข้าโดย ย้ายเข้าหมู่ 2 21 คน หมู่ 8 4 คน และหมู่ 9 5 คน รวมเป็น 30 คน เฉพาะพื้นที่ปลูกสร้างนั้นประชากรของ หมู่ 2 มีความหนาแน่นของครัวเรือนต่อพื้นที่สูงที่สุดคือ 2,409 ครัวเรือนต่อตร.กม. ขณะที่หมู่ 9 มีความหนาแน่นรองลงมาคือ 2,271 และหมู่ 8 มีความหนาแน่นของครัวเรือนต่ำที่สุดเท่ากับ 1,581 ตร.กม.

ตาราง 3.16. แสดงจำนวนประชากร และ จำนวนครัวเรือนใน หมู่ 2, 8 และ 9 ปีพ.ศ. 2543

เขตปกครอง	พื้นที่ (ตร.กม.)	ประชากร (คน)	ย้ายเข้า (คน)	ครอบครัว (ครอบครัว)	ความหนาแน่น ประชากร (คน:ตร.กม.)	ความหนาแน่นครัว เรือน (ครัวเรือน:ตร.กม.)
หมู่ 2	0.11	1373	21	265	12,482	2,409
หมู่ 8	0.16	1311	4	253	8,194	1,581
หมู่ 9	0.07	856	5	159	12,229	2,271
รวม	0.34	3540	30	677	10,412	1,991

ที่มา : จากการประมาณการ และ ข้อมูลจากสำนักงานเขตบางขุนเทียน

4. สภาพเศรษฐกิจและสังคม

ในอดีตชุมชนพึ่งพาการเกษตรกรรมในการยังชีพ ทั้งป่าจากที่ล้อมชุมชนเอาไว้ และ นาข้าวที่อยู่ลึกเข้าไปจากแม่น้ำ การปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตทำให้เกิด โรงงานอุตสาหกรรม จำนวนมากขึ้นแทนที่ทุ่งนา หรือการเพาะเลี้ยงกุ้งที่ได้รับความนิยมในช่วงระยะเวลาไม่นานนี้ แต่แม้ว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในพื้นที่ จะเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ก็ยังสามารถพบเห็น การใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ธรรมชาติเหลืออยู่ในหลายส่วนของพื้นที่

จากการเป็นชุมชนที่มีลักษณะปิด ด้วยสภาพทางกายภาพ ความแตกต่างทางเชื้อชาติ และที่ตั้งซึ่งมีระยะห่างจากถนนอันเป็นรูปแบบการเดินทางหลักในปัจจุบัน ทำให้จำกัดขนาดของชุมชนจนคล้ายครอบครัวขนาดใหญ่ คนในชุมชนจะรู้จักมักคุ้น ในแบบที่ไม่สามารถพบเห็นได้จากสังคมเมือง ชุมชนมีวัดบางกระดี่เป็นศูนย์กลางทางสังคม กิจกรรมเกิดขึ้นที่วัดทุกวันพระ ขณะที่ ในหน่วยย่อยของสังคมเช่นครอบครัว ก็ยังมีความเข้มแข็ง สมาชิกในวัยทำงานสามารถใช้ชุมชนเป็นที่พักถาวรแม้ว่ารูปแบบของงานจะเปลี่ยนไป แต่ยังมีแหล่งงานที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชน

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร

สมาชิกสูงอายุของครอบครัวถ่ายทอด บรรทัดฐานการใช้ชีวิต ให้กับคนรุ่นต่อไป ขณะที่เด็กก็ได้รับบริการการศึกษา จากวัดและโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่

4.1. สภาพเศรษฐกิจ

อาชีพของชาวมอญส่วนใหญ่คือการทำนา⁶² อาชีพหลักเริ่มแรกของคนในชุมชนนี้คือ การทำนา หลังจากช่วงปี 2510-2512 ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนอาชีพมาเป็นเย็บจาก และตัดพินขาย เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปรายได้จากการเย็บจากตัดพินไม่พอยังชีพจึงมีการหันไปประกอบอาชีพอื่น เช่น ทำวังกุง วังปลา รวมไปถึง ค้าขาย รับราชการ และทำงานโรงงาน

4.1.1. การทำนา

พื้นที่บริเวณนี้เป็นน้ำกร่อยน้ำจะจืดตอนช่วงหน้าฝนจะมีน้ำไหลลงมาทำให้สามารถทำนาได้เพียงช่วงเวลาเดียว เมื่อถึงฤดูทำนาชาวบ้านก็จะอพยพไปอยู่ที่นา พอหมดหน้านาก็จะตัดจากมาเย็บขาย และตัดพินขาย ปัจจุบันแม้ยังมีการประกอบอาชีพดังกล่าวอยู่แต่เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ชาวบ้านที่ทำนาในสมัยก่อนขายได้เกวียนละ 1,800 บาท ปีหนึ่งทำได้ 100 ถึง⁶³

สาเหตุที่เลิกทำนาเพราะ น้ำเค็ม ต้องรอตอนฝนตกจึงทำได้ เมื่อตอนช่วงที่เศรษฐกิจดี คนที่เป็นเจ้าของที่นาที่ขาย ซึ่งในเวลานั้นขายได้ถึงไร่ละ 13-14 ล้านบาท⁶⁴

4.1.2. การเย็บจาก

ชาวบ้านบางกระดี่โดยเฉพาะผู้หญิงนิยมเย็บจากโดยจะเข้าไปตัดใบจากจากป่าจากที่อยู่รอบนอกชุมชนและใช้เรือบรรทุกมา จากที่เย็บมีลักษณะเป็นแผ่น นำไปใช้มุงหลังคา หรือทำเสาเปิดไถได้ มีลักษณะนามเรียกว่า ดับ

พัฒนาการเกี่ยวกับรายได้จากการเย็บจากขายนั้นเมื่อประมาณ ปี 2511 นั้นจาก 1,000 ดับ ขายได้ 300 บาท และมีการเปลี่ยนแปลงราคาเรื่อยมาจนปัจจุบัน จาก 1,000 ดับ ขายได้ 1,300-1,400 บาท จากที่ชาวบ้านเย็บนั้นปัจจุบันไปตัดที่สวนจากโดยใบจากที่สามารถเย็บจากได้ 1,000 ดับมีต้นทุน 200-300 บาท ซึ่งปัจจุบันเหลือเพียง 10 สวนและเป็นสวนขนาดเล็ก ชาวบ้านที่นี้มีอาชีพเย็บจากจะสามารถเย็บได้วันละ 200 ดับโดยประมาณ⁶⁵

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ประสงค์ นาคนุช อายุ 50 ปี อาชีพ รับจ้าง “สมัยก่อนที่นาดั้งแต่ปากซอยบางกระดี่จนถึงทะเลเป็นของคนบางกระดี่ คนที่นี้พอถึงหน้าฝน เดือน 6-7 ก็จะไปอยู่ที่นา พอหน้าแล้งก็ทำจากทำพินเป็นมาอย่างนี้ตั้งแต่สมัยปู่ชวด ลุงเองก็เคยทำแต่ที่คนเลิกกันไปเพราะพอเริ่มมีความเจริญ ชาวบ้านก็เริ่มขายที่ดิน ไร่หนึ่งตอนที่เศรษฐกิจดีขายได้ 13-14 ล้าน และการทำนาสำหรับที่นี้ทำได้เพียงครั้งเดียวคือช่วงหน้าฝน พอเก็บเกี่ยวผลผลิตน้ำก็จะเค็ม เมื่อตอนลุงอายุ 17-18 ลุงจึงเปลี่ยนมาทำอาชีพรับซื้อจากไปขาย เรือลำหนึ่งบรรทุกจากไปขายได้

ประมาณ 20,000 ตับไปขายที่รังสิต หนองแค สุพรรณบุรี สมัยนั้นจาก 1,000 ตับ ขายได้ 300 บาท ก็ทำอย่างนั้นมาเพียงเลิกไปเมื่อ 4-5 ปี ที่ผ่านมาเปลี่ยนมาเป็นขั้บรดส่งของแทน”⁶⁶

ด้วยเหตุผลจากการที่ผลผลิตขายไม่ได้ราคาจึงทำให้ชาวบ้านที่เคยเย็บจากเปลี่ยนอาชีพไปทำค้าขาย รับจ้างทั่วไป และทำให้เด็กรุ่นใหม่หันไปทำอาชีพอื่นแทน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นาย วิชัย คงสมนึก อายุ 53 ปี อาชีพ หมอประจำหมู่บ้าน

“ตอนนี้คนที่ไม่มีเหลืออาชีพทำจากกันน้อยมากเพราะทำแล้วไม่คุ้ม คนกลางเป็นผู้กำหนดราคา แต่พูดถึงแฉนี้ก็ดังทางใต้ก็มีแต่ถ้าขนมาขายมันก็ไม่คุ้ม ทางพระประแดงทำงานโรงงานได้มากกว่า เขาก็ให้คนบางกระเจี่ซื้อจากที่โน้นมาเย็บแล้วก็ขาย ส่วนใหญ่ออกไปหางานทำข้างนอก เพราะป่าจากเขาขายกันไปหมดแล้ว ป่าที่เห็นเหลืออยู่นี้ถ้ามีคนมาซื้อก็ไม่มีแล้ว”⁶⁷

4.1.3. อาชีพทำวังกุ้ง

ปัจจุบันคนทำวังกุ้งมากกว่าเย็บจากขายเพราะคนซื้อมีน้อยมาก⁶⁸ คนที่ทำจากจึงเลิกทำหันมาทำวังกุ้งแต่มีปัญหาเรื่องน้ำเน่า

นาง ลำรวย จันทร์หอม เล่าว่า“นาุ้งที่ทำปัจจุบัน แต่ก่อนเป็นป่าเขาแล้วก็ถาง ทำมาแล้ว 3 ปี ได้(เพิ่งเริ่มทำ) กุ้งนี้ส่งมหาชัย สมุทรสาคร ตอนนี้ขายถูกโลละ 100 ใหญ่ 300 แต่ก่อน600-700ได้ แล้วเลี้ยงกุ้งไข่จะดี เดือนหนึ่งอาจไม่ได้เลยมีแต่ปลา เพราะน้ำมันเน่า น้ำคลองไม่ดี กุ้งที่เราเลี้ยง เลี้ยงตามธรรมชาติ ไม่ได้ให้อาหาร คนที่เลี้ยงก็เฝ้านาุ้ง อาจหางานอื่นทำไปด้วย นานที่สุด 4เดือนขึ้นได้ ไม่ได้จับตัวใหญ่ได้ที่เดียวยังมีตัวเล็กอีก ก็รอไปอีก อย่างปลอย 10,000 ตัว บ่อขนาดที่เห็น?ถ้าเล็กไปก็ไม่โต มันจะโตไม่เท่ากันบ้างก็ตาย เลือกจับเฉพาะที่โต ไม่ต้องทำความสะอาด ไม่ได้เป็นแบบบ่อพัฒนาเพราะไม่มีเงินทุน เราจะมีเฮายามาใส่ ลูกกุ้งไปซื้อตามฟาร์มตัวเท่าเส้นผม 80สตางค์ เลี้ยง 4 เดือน คนชอบเลี้ยงกุ้งเพราะมันอยู่เฉยๆได้ ตามคลองเข้าไปเราทำกันหลายเจ้า ที่ก็เช่าเขา เป็นที่คนกรุงเทพบ้างที่บริษัทบ้าง ที่ชาวบ้านบาง เขาราคามีตั้งแต่ไร่ละ 500-800-1000ต่อปี แล้วแต่บ่อพัฒนาที่ว่าจะให้อาหาร 3 ครั้ง กลางคืนอีกดูแลตลอด”⁶⁹

ผู้ที่ให้สัมภาษณ์คนนี้เล่าว่า เย็บจากมาตั้งแต่อายุ 16 แต่ก่อนมีอาชีพทำนา แต่เพราะว่าน้ำเค็มแพร่ไปทั่ว เขาจึงเลิกทำกันหมด ตอนนี้ทำทั้งเย็บจากและวังกุ้ง จากที่เย็บหากเขาซื้อไปทำแล้วเปิดแล้วกำไรขายต่บละ 2 บาท แต่มีต้นทุนคือ ไม้รวกที่เขาเอาไปเย็บ ซื่อเป็นพัน พันละ 200 บาท เย็บได้วันละ 50-100 ตับ คนที่มาซื้ออยู่ในแสมดำซึ่งเขาจะเอาไปส่งอีกที่ ไปขายคนต่างจังหวัดบ้างใช้ทำหลังคาบ้านได้

4.2. สภาพสังคม

ปัจจุบันครอบครัวของชาวมอญในหมู่บ้านบางกระดี่ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว กล่าวคือ เมื่อบุตรหลานแต่งงานมีครอบครัวแล้ว ถ้ายังไม่สามารถสร้างฐานะได้ก็จะอาศัยอยู่กับบิดามารดา แต่เมื่อสามารถสร้างฐานะได้แล้วก็จะแยกไปสร้างบ้านเรือนอยู่ต่างหาก โดยบิดามารดาอาจให้ความช่วยเหลือ เช่น ให้ที่ดินซึ่งอาจอยู่ใกล้บริเวณบ้านของบิดามารดานั่นเอง อย่างไรก็ตามถึงจะแยกบ้านแล้ว ความสัมพันธ์ที่มีต่อบ้านของบิดามารดาก็ยังคงมีอยู่อย่างเหนียวแน่น มีการไปมาหาสู่กัน เช่น ช่วงเทศกาลสงกรานต์ ก็จะไปรดน้ำบิดามารดา และตามปกติเมื่อสมรสแล้ว ถ้าฝ่ายชายถือผีฝ่ายหญิงจะถือผีตามผีบรรพบุรุษของฝ่ายชาย

การเลือกคู่ ชาวไทย-มอญในหมู่บ้านบางกระดี่ให้อิสระแก่บุตรหลานในการเลือกคู่ แต่ไม่นิยมให้บุตรหลานแต่งงานกับญาติที่ใกล้ชิดมาก เช่น หญิงหรือชายที่มีพ่อหรือแม่ของฝ่ายชายเป็นพี่น้องกับพ่อหรือแม่ของฝ่ายหญิง สำหรับการเลือกคู่ที่เป็นคนภายนอกหมู่บ้านนั้น สมัยก่อนชาวมอญในหมู่บ้านจะแต่งงานกันเองเสียเป็นส่วนใหญ่ เพราะสมัยก่อนคนที่นี่มีอาชีพทำนาเป็นหลักหนุ่มสาวไม่ค่อยได้ไปไหนนอกจากอยู่บ้าน อีกทั้งลักษณะทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านก็เป็นแบบปิด หญิงชายชาวมอญจึงนิยมแต่งงานกันเอง แต่ในปัจจุบันเมื่อการคมนาคมเจริญขึ้น มีการตั้งโรงงานใกล้หมู่บ้านมากมาย ชาวมอญออกไปทำงานก็พบคนจากถิ่นอื่นมากขึ้น ดังนั้นจึงมีการแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้านมากขึ้น กล่าวคือ ฝ่ายชายจะไปสู่ขอและทำพิธีแต่งงานที่บ้านฝ่ายหญิง มีการแห่ขันหมาก การเลี้ยงดูแขก แต่ที่แตกต่างจากประเพณีไทยคือ จะมีการทำพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษด้วย สำหรับนามสกุลของชาวมอญในหมู่บ้านบางกระดี่ที่ใช้กันมากและแสดงให้เห็นเด่นชัดว่าเป็นคนมอญ คือ มะคนมอญ มอญตะ กระดี่ โดดดี เตียเป็น ปานหงษา พงษ์เพ็ง ปุ่งบางกระดี่ เป็นต้น

สำหรับการเลี้ยงดูบุตรหลาน จากการสังเกตพบว่า หากครอบครัวใดภรรยาแยกจากหรือทำงานบ้าน ภรรยาจะเป็นผู้เลี้ยงดูไปด้วย ส่วนครอบครัวใดที่ภรรยาต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ก็จะต้องให้แม่ของสามีหรือภรรยาเป็นผู้ดูแลแทน จะไม่มีการจ้างคนมาทำงานบ้านหรือดูแลเด็กไม่ว่าทางบ้านจะมีฐานะเป็นอย่างไร และเป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อเด็กชายแรกเกิดจะไว้ผมเปีย ส่วนเด็กหญิงจะไว้ผมจุก ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ หากไม่ทำเด็กอาจไม่สบาย เมื่ออายุ 3-6 ปีจึงตัดทิ้ง

ในด้านความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน จากการที่สมัยก่อนชาวบ้านแต่งงานกับคนในหมู่บ้านเสียเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้มีการเกี่ยวดองและเกิดระบบเครือญาติที่แน่นแฟ้น ในการปกครองหมู่บ้าน ซึ่งสมัยก่อนมี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับทางราชการ มาจากการเลือกตั้งของชาวบ้าน ผู้ใหญ่ที่ได้รับเลือกจะเป็นชาวมอญ นอกจากนี้มีการจัดตั้งสมาคมไทยรามัญ

มีศาสตราจารย์ นายแพทย์ สุเจ็ด ศษเสณี เป็นนายกสมาคมคนปัจจุบัน สมาคมนี้จัดตั้งขึ้นเพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่คนไทยเชื้อสายมอญ และอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีชาวมอญ จะมีการรวมตัวกันปีละครั้ง และมักจะจัดในช่วงเทศกาลสงกรานต์ โดยในงานจะมีการแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับชาวมอญ และมีการละเล่นพื้นบ้านของชาวมอญ

ในด้านการปกครอง ชาวบ้านไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องเรียน หากมีปัญหา ก็จะปรึกษาผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน มีการทะเลาะวิวาทกันบ้างแต่ไม่รุนแรง ไม่มีปัญหาการลักขโมยแม้ชาวบ้านที่นี่จะไม่นิยมกันรั้วบ้าน หากจะออกนอกบ้านก็ฝากคนข้างบ้านซึ่งเป็นญาติกันให้ดูแล ปัญหาเรื่องโจรผู้ร้ายก็มีนานครั้งส่วนใหญ่โจรจะเป็นคนนอกหมู่บ้าน ปัญหาเรื่องยาเสพติดปัจจุบันเป็นปัญหาที่คนในหมู่บ้านพบเห็นอยู่ และเป็นปัญหาลังคมที่น่าเป็นห่วงสำหรับเยาวชนในหมู่บ้าน

ในด้านความสัมพันธ์ของระหว่างโรงเรียนกับชาวบ้าน ชาวบ้านถือว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้าน ทางโรงเรียนมีการทำกิจกรรมของชุมชนโดยการ จัดให้ครูและนักเรียนไปร่วมกิจกรรมการแห่เทียน จัดดูริยางค์ไปช่วยงานแห่ภาค จัดครูไปร่วมกิจกรรมการจัดงานต่างๆ โรงเรียนจึงเป็นสถานที่ทำกิจกรรมร่วมกันของบรรดาเด็กและผู้ปกครองในหมู่บ้าน

5.รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

5.1. ความสัมพันธ์ของชุมชนบ้านบางกระบือกับพื้นที่โดยรอบ

ในแขวงแสมดำที่หมู่บ้านบางกระบือตั้งอยู่มีโครงข่ายคมนาคมทางบกที่ใช้เชื่อมต่อกับพื้นที่อื่นคือ ถนนพระราม2 และเชื่อมต่อกับทางด่วนข้ามไปยังฝั่งพระนคร มีเส้นทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย(สมุทรสาคร) ซึ่งอยู่ขนานถนนพระราม2ไปทางทิศเหนือประมาณ 630 เมตร ส่วนเส้นทางที่ใช้คมนาคมภายในแขวงจะมีเส้นทางหลักคือ ถนนที่ตัดจากถนนพระราม 2 ลงมาในแนวเหนือ-ใต้ ได้แก่ ถนนท่าข้าม ถนนบางขุนเทียนชายทะเล ถนนสะแกงาม ถนนบางกระบือ ถนนแสมดำ เรียงลำดับจากทิศตะวันออกมาทิศตะวันตก ถนนต่างๆเหล่านี้มีรอยแยกเข้าไปในพื้นที่อีกและมีรอยเชื่อมระหว่างถนนดังกล่าวด้วย

การคมนาคมทางน้ำ ในแขวงแสมดำมีคลองที่เรียงลำดับจากทิศตะวันออกไปตะวันตก โดยวางตัวตามแนวเหนือใต้ดังนี้ คลองสนามชัย คลองราชมนตรี คลองรางโพธิ์ คลองเลนเบน คลองระหาญและคลองแสมดำ ส่วนคลองสนามชัยนั้นวางตัวตามแนวเหนือใต้ในช่วงฝั่งตะวันออก แต่ผ่านมายังทางใต้ของแขวงแสมดำเป็นคลองขนาดความกว้างประมาณ 20-25 เมตร คลองนี้ยังใช้เป็นเส้นทางคมนาคมของชาวบ้านเพื่อนำจากที่ตัดไปขาย หรือเดินทางไปยังพื้นที่ทำกินที่อยู่ลึกเข้าไป

แผนที่ 3.9. แสดงการใช้ที่ดินในเขตบางขุนเทียนปีพ.ศ. 2540

✦ มาตรฐาน 1:100,000

สัญลักษณ์

พื้นที่ปลูกข้าวโพด

พื้นที่ปลูกข้าวสาลี

พื้นที่ปลูกข้าว

พื้นที่ปลูกข้าวสาลี

พื้นที่ปลูกข้าวโพด

พื้นที่ปลูกข้าว

แผนที่ประกอบการศึกษาวิจัยเพื่อ
การพัฒนาฐานข้อมูลของชุมชนบางขุนเทียน
บางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี กรุงเทพมหานคร

ลักษณะการใช้ที่ดินบริเวณรอบนอกหมู่บ้านนอกจากจะเป็นที่ว่าง ป่าจาก ป่าละเมาะ และนา
ทุ่งแล้ว จากการสำรวจพื้นที่ในซอยบางกระบือคาดว่ามีโรงงานอย่างน้อยประมาณ 20 โรง คิดเป็น
ร้อยละ 20 ของแขวงแสมดำ

ส่วนลักษณะการใช้ที่ดินของสองฝั่งถนนบางกระบือซึ่งเป็นทางเข้าหมู่บ้านความยาวทั้งหมด
3.5 กิโลเมตร บนพื้นที่ที่ขนาบด้วยคลองเลนเบนกับคลองระหาญ เนื้อที่ประมาณ 6.6 ตร.กม.
ตลอดเส้นทางมีโรงงานอุตสาหกรรมและคลังสินค้ากระจายอยู่ตลอดทาง ประปนกับชุมชนที่อยู่
อาศัยและพาณิชยกรรมที่อยู่ติดถนน

เมื่อเปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศของพื้นที่โดยรอบพื้นที่ศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2517
กับ 2544 พบว่าตลอดช่วงเวลา 27 ปีที่ผ่านมาเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากกับที่ดินบริเวณนี้
แม้ขนาดของชุมชนขยายตัวออกไปจากเดิมไม่มาก แต่สภาพแวดล้อมโดยรอบชุมชนกลับ ถูกรุกราน
ด้วยวิธีการใช้ที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไป ธรรมชาติที่ไม่มีขอบเขตถูกแปรเป็นแปลงที่ดินที่มีรูปร่างต่างๆ
กันไป พื้นที่ว่างตามธรรมชาติปริมาณมากถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ปลูกสร้าง พื้นที่ทำกินก็เปลี่ยนสภาพ
จากสวนป่า ไปเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งเลี้ยงปลาตามกระแสราคาตลาด การขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างส่วน
ใหญ่จะเกาะกับถนนบางกระบือเป็นหลัก ทั้งอาคารขนาดใหญ่ที่น่าจะเป็นโรงงานอุตสาหกรรม และ
กลุ่มของการจัดสรรที่ดินเพื่อการพักอาศัย จนกระทั่งเข้ามาอยู่ติดชิดกับชุมชน เกิดเป็นความขัด
แย้งของรูปลักษณะภายนอกอาคาร ซึ่งลดคุณค่าของชุมชนลง

5.3. รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านบางกระบือ

วิเคราะห์โดยการภาพถ่ายทางอากาศที่เก่าที่สุด คือ ปี 2495 (ประมาณ 50 ปีที่แล้ว) ภาพ
ถ่ายปี 2517 2530 2538 และ 2542 ตามลำดับพร้อมกับการสำรวจการใช้ที่ดินในปัจจุบัน เพื่อให้
เข้าใจลักษณะการตั้งถิ่นฐานโดยรวมและการเปลี่ยนแปลงการขยายตัวของชุมชนแห่งนี้ตั้งแต่อดีต
จนถึงปัจจุบัน

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนวัดบางกระบือ ในภาพรวม มีลักษณะเป็นชุมชนริมคลองที่
ก่อสร้างอาคารโดยอิงกับทิศทางของน้ำ ซึ่งเป็นรูปแบบการสัญจรหลักในอดีต เรือนพักอาศัยจึง
ทอดยาวไปตามคลอง และมีวัดที่เป็นศูนย์กลางทางด้านสังคม เป็นศูนย์กลางของฝั่งซึ่งสามารถ
เข้าถึงได้จากทุกทิศทาง แม้ว่าถนนจะทำให้ เกิดการขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างที่ถอยออกมาจาก
แนวคลอง แต่ยังสามารถระบุงขอบเขตที่ชัดเจนของชุมชนได้

จากหลักฐานภาพถ่ายปี 2495 พบว่าบ้านเรือนตั้งรวมกลุ่มยาวไปตามน้ำของทั้งสองฝั่ง
คลอง โดยที่บ้านเรือนที่อยู่อยู่คลองฝั่งใต้ จะตั้งขนานวัดทั้งทางตะวันออกและทางตะวันตกของ
วัด แต่ทางตะวันตกของวัดจะมีบ้านเรือนตั้งอยู่หนาแน่นมากกว่า ส่วนบ้านเรือนที่อยู่ฝั่ง

ภาพ 3.1. แสดงสภาพโดยรอบพื้นที่ศึกษาในปี พ.ศ. 2517

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

ภาพ 3.2. แสดงสภาพโคจรอบพื้นที่ศึกษาในปี พ.ศ. 2530

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

ภาพ 3.3. แสดงสภาพโดยรอบพื้นที่ศึกษาในปี พ.ศ. 2544

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

ตรงข้ามก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน โดยที่จะมีบ้านตั้งอยู่ถัดจากริมคลองไปยังพื้นที่ด้านใน ประมาณ 2-4 แถว พื้นที่บริเวณโดยรอบเป็นป่าละเมาะ ไม่ปรากฏว่ามีนาข้าว หรือสวนอย่างชัดเจน ในช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านจะเดินทางโดยใช้เรือและการเดิน จะพบว่าเส้นทางที่ใช้ในการคมนาคมคือคลองสนามชัย และทางเดินเท้า จากภาพถ่ายทางอากาศจะเห็นมีเส้นทางเดินเท้าเข้าหมู่บ้านจากถนนใหญ่ทางทิศเหนือ และมีเส้นทางเดินภายในหมู่บ้านทางฝั่งใต้เกิดขึ้นแล้ว แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่มีสะพานข้ามคลองดังนั้นชาวบ้านที่อยู่ทางฝั่งใต้น่าจะใช้เรือเพื่อข้ามฝั่ง

จากหลักฐานภาพถ่ายปี 2517 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น 22 ปี ต่อมา พบว่าอาณาเขตบริเวณหมู่บ้านขยายออกไปทางทิศริม น้ำ ริมถนน และทางเดิน กล่าวคือมีบ้านเรือนที่เกิดขึ้นใหม่อยู่ที่บริเวณคู้่งน้ำฝั่งใต้ บริเวณถนนทางเข้าหมู่บ้านซึ่งแต่เดิมเป็นทางเดินธรรมดา และบริเวณริมทางเดินที่อยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของวัด จากภาพถ่ายพบว่ามีการทำสะพานเชื่อมคลอง และมีทางเดินภายในหมู่บ้าน และทางเดินเชื่อมระหว่างแปลงที่ทำกิน พื้นที่ที่อยู่รอบๆ หมู่บ้านสวนมากยังคงเป็นป่าละเมาะแต่ก็พบว่ามีสวนจากติดกับบ้านเรือนและที่อยู่ใกล้เคียงออกไป

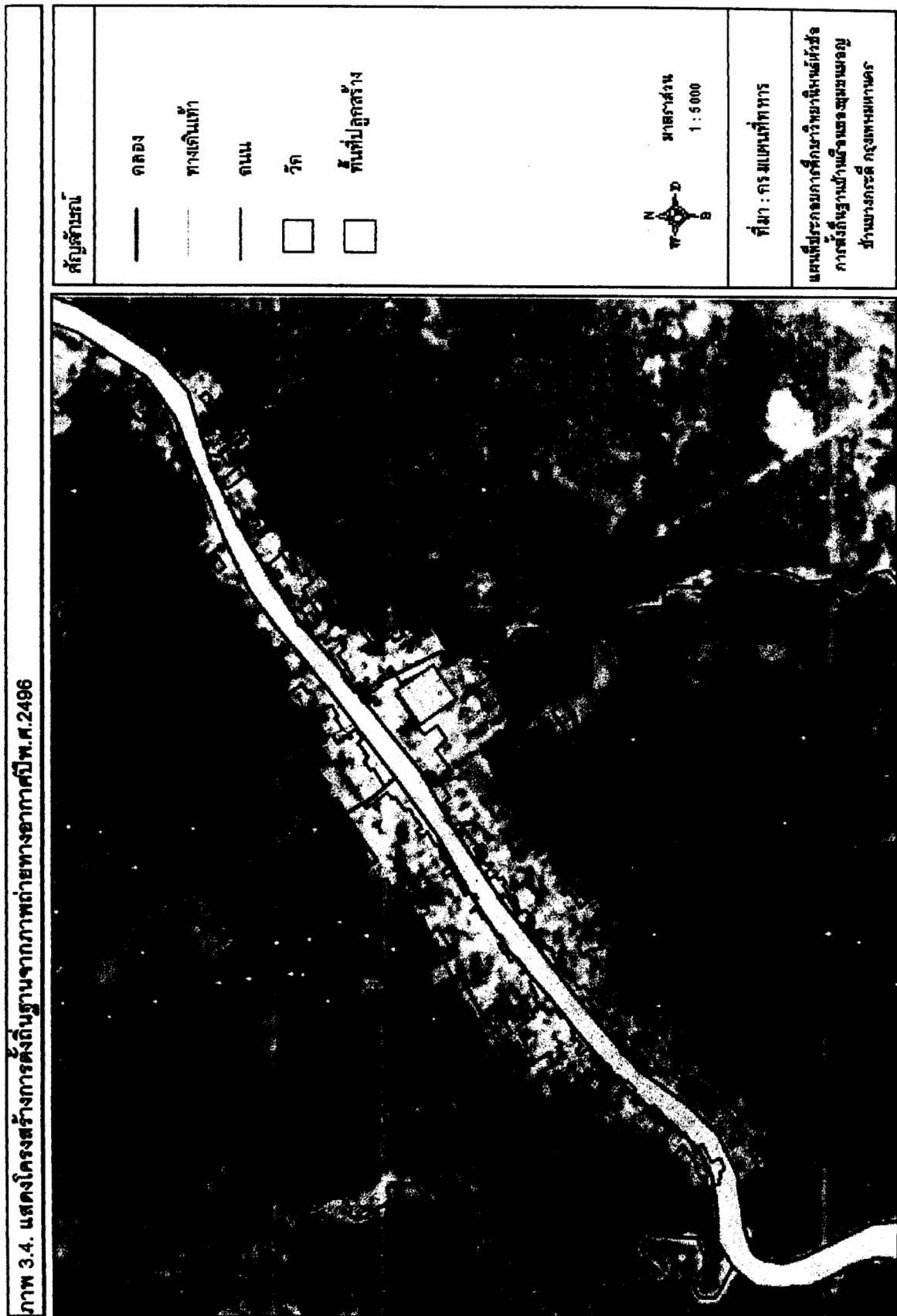
จากหลักฐานภาพถ่ายปี 2530 จะพบว่าช่วงปี 2517-2530 มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างชัดเจน กล่าวคือ การขยายตัวของหมู่บ้านจะขยายออกในแนวกว้างโดยมีการสร้างบ้านเรือนถัดเข้าไปในพื้นที่ดินด้านในพร้อมกับมีการสร้างทางเดินภายในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นนอกจากนี้ยังมีการขยายตัวแถบถนนทางเข้าหมู่บ้านบริเวณทางขึ้นสะพานข้ามฝัก บริเวณรอบนอกหมู่บ้านทางฝั่งใต้ไม่มีการขยายตัวของบ้านเรือนอย่างชัดเจน มีการทำทางเดินทางเส้นหลังวัดใหม่ แทนทางเดินเก่าที่มีลักษณะเป็นทางเดินแคบๆ ผ่านที่ทำกิน ส่วนบริเวณทางฝั่งเหนือคลองมีการขยายตัวของบ้านเรือนตามถนนมากขึ้น และพบว่ามีที่ดินขอยเข้ามาในบริเวณแปลงที่ดินเพิ่มขึ้นด้วย ในช่วงเวลานี้พบว่ามีสวนจากบางที่เปลี่ยนไปเป็นนาทุ่ง

จากหลักฐานภาพถ่ายปี 2538 จะเห็นพัฒนาการในช่วงเวลา 8 ปีต่อมา พบว่าชุมชนบางกระดี่มีการขยายตัวน้อยมาก แต่จะพบความเปลี่ยนแปลงในส่วนบริเวณรอบนอกชุมชนออกไปโดยเฉพาะส่วนที่อยู่ฝั่งเหนือคลองที่มีถนนตัดเข้ามามีสิ่งปลูกสร้างใหม่เกิดขึ้นมากมาย ทั้งบ้าน โรงงาน อาคารพาณิชย์ จากภาพถ่าย ปี 2538 จะพบสิ่งปลูกสร้างที่เป็นโรงงานเกิดขึ้นมากบริเวณ 2 ฝั่งของซอยบางกระดี่ ส่วนพื้นที่ที่ติดกับชุมชนพบว่าจากที่เป็นสวนจากกลายมาเป็นที่ตั้งของโรงงานหลายบริเวณ มีการเปิดพื้นที่โล่ง มีที่อยู่อาศัยและร้านค้าขยายตัวหนาแน่นขึ้นโดยสร้างติดกับถนนและตัดซอยเข้าไปสร้างยังบริเวณด้านใน ส่วนพื้นที่ทางฝั่งใต้คลองยังคง

มีบ้านเรือนเกิดขึ้นใหม่บ้าง และยังคงมีสวนจาก นาทุ่ง สลับกับป่าละเมาะ และไม่มีการเปิดพื้นที่ไถ่

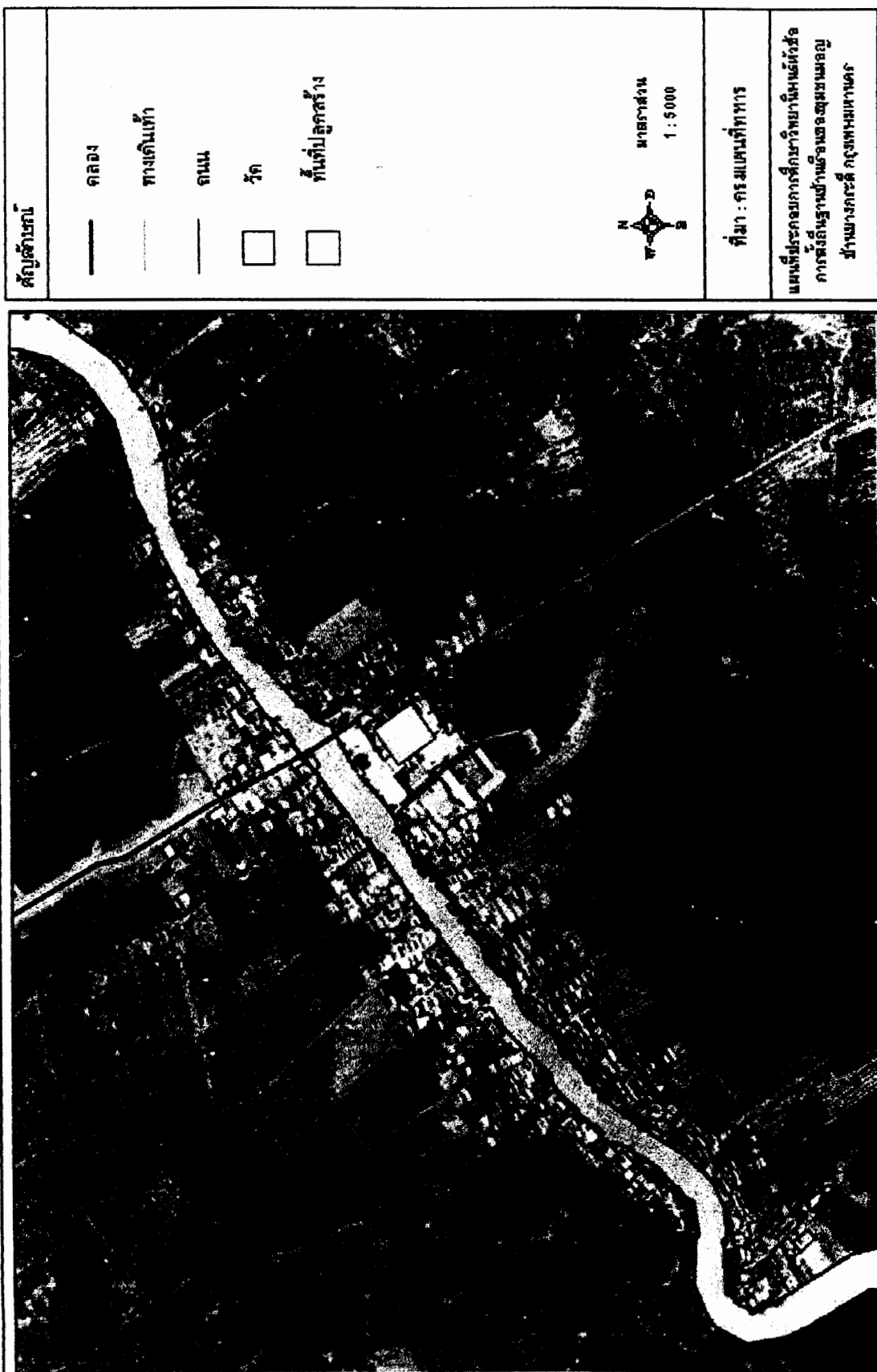
จากการสำรวจสภาพทางกายภาพในปัจจุบันและภาพถ่ายทางอากาศของปี พ.ศ. 2542 ของบ้านบางกระบือพบว่า การขยายตัวของหมู่บ้านทางฝั่งใต้และฝั่งเหนือคลองมีเพียงเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศ ปี 2538 แต่ยังพบว่าการขยายตัวของบ้านเรือนหนาแน่นขึ้นตรงจุดใกล้กับสะพานข้ามคลอง ส่วนบริเวณรอบชุมชนแห่งนี้มีหมู่บ้านจัดสรร และโรงงานอุตสาหกรรม เกิดขึ้นใหม่มีทั้งที่ตั้งติดกับหมู่บ้าน และอยู่ในซอยบางกระบือ หมู่บ้านจัดสรรที่ติดกับชุมชนแห่งนี้อยู่ติดกับบ้านทางฝั่งเหนือคลองบริเวณหลังหมู่ 2 และ ติดทางด้านข้างหมู่ 8

เมื่อวิเคราะห์จากหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศทั้ง 5 ปี และจากการสำรวจสภาพทางกายภาพปัจจุบัน จะเห็นว่าบ้านเรือนชุมชนมอญแห่งนี้จะอยู่รวมกลุ่มกัน โดยจะปลูกบ้านอยู่ใกล้ๆกัน และใช้วิธีการเดินทางไปยังที่ทำกินที่อยู่นอกหมู่บ้านออกไป²⁰ แม้ว่าชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนเก่าที่คาดกันว่าอพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (ปี 2199-2231)²¹ และสามารถเห็นพัฒนาการทางกายภาพของชุมชนประมาณ 50 ปีก่อนเท่านั้น แต่จากหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศ ปี 2495 จะเห็นว่าหมู่บ้านมอญแห่งนี้ตั้งอยู่กลางป่าละเมาะ แยกตัวออกจากชุมชนแห่งอื่นอย่างชัดเจน โดยการเลือกที่ตั้งริมแม่น้ำจะมีความสำคัญมากต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแห่งนี้ โดยในช่วงแรกที่มีการตั้งถิ่นฐานชาวบ้านจะสร้างบ้านบนที่ดินบริเวณริมน้ำทอดยาวไปทั้ง 2 ฝั่งคลอง เมื่อประชากรในหมู่บ้านมีมากขึ้น การขยายตัวของหมู่บ้านไม่ได้ขยายตามแนวลำคลองออกไปเนื่องจาก บ้านที่เป็นเครือญาติกันจะนิยมสร้างบ้านอยู่ใกล้กันมากกว่าที่จะไปสร้างให้อยู่ติดริมแม่น้ำแต่ห่างไกลกัน การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านที่เห็นจึงเป็นลักษณะรวมกลุ่มกันและตั้งอยู่ริมน้ำ ในช่วง ปี 2517 ที่มีการทำถนนเข้าหมู่บ้านแล้วพบว่าการขยายตัวของหมู่บ้านออกไปตามแนวถนนมากขึ้น และเกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินบริเวณแนวถนน มีการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรม หมู่บ้านจัดสรร และมีการขยายตัวของบ้านเรือนที่อยู่ทางฝั่งเหนือคลองมากกว่าโดยเฉพาะตรงจุดทางขึ้นสะพานข้ามฝาก

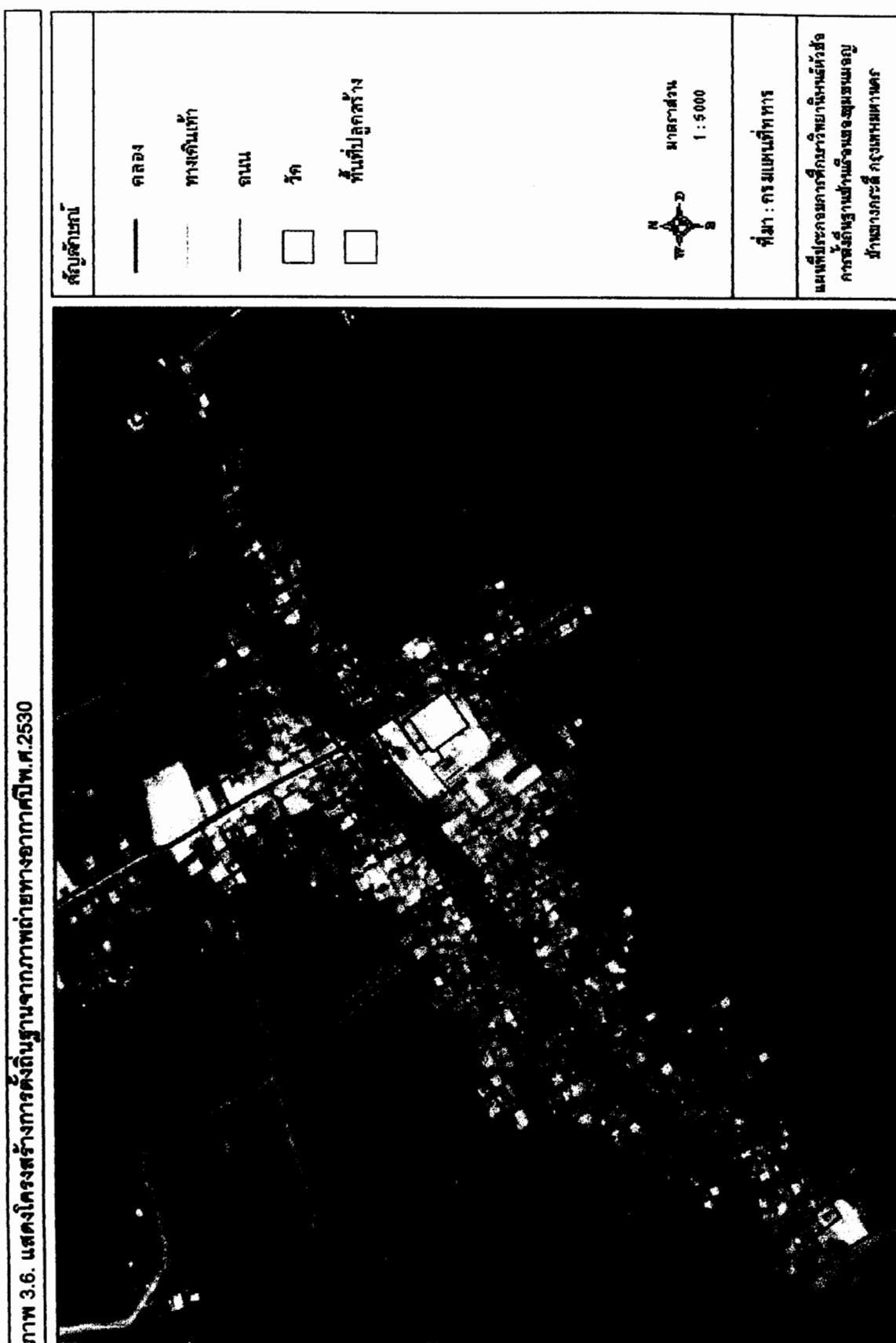

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี กรุงเทพมหานคร

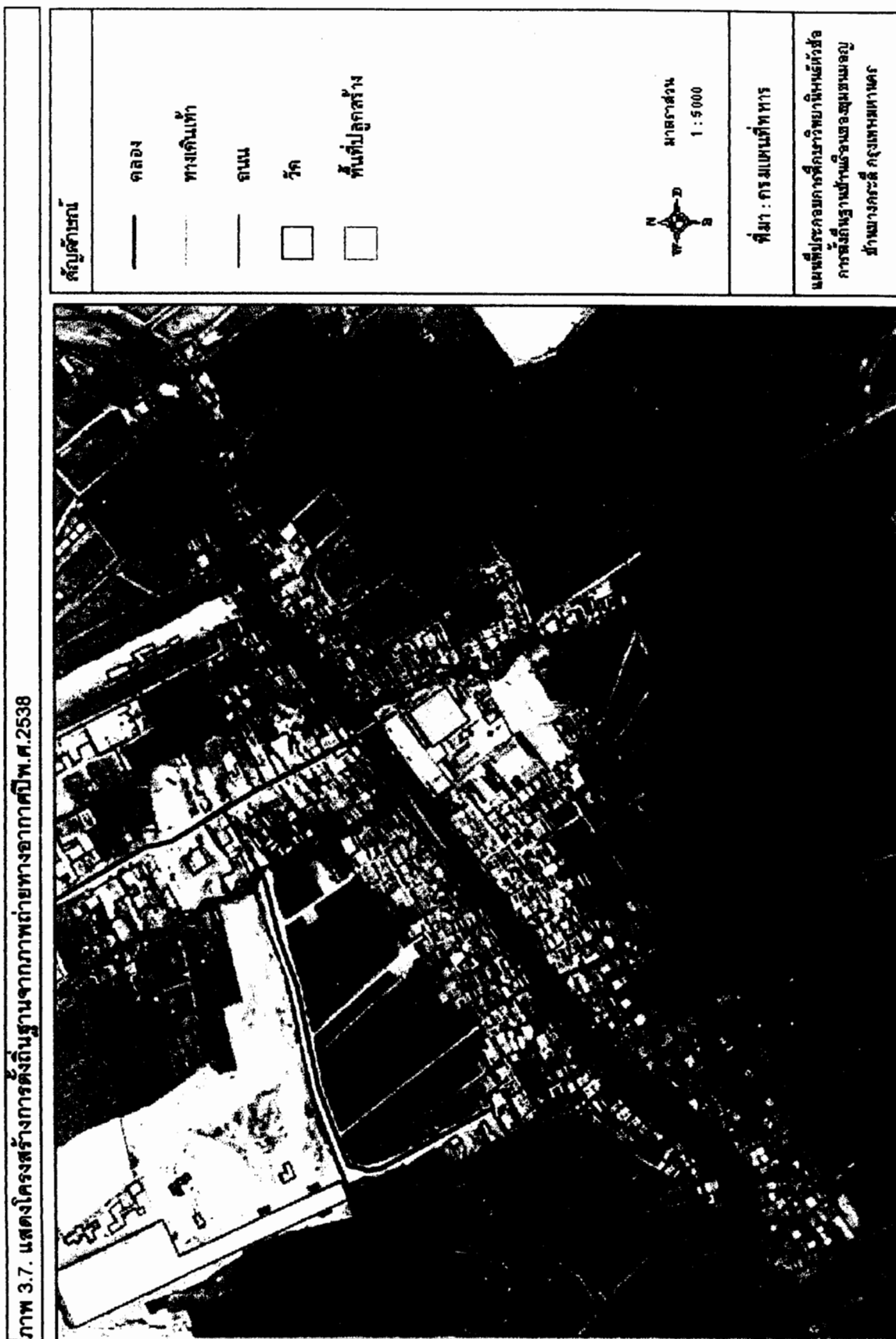
ภาพ 3.5. แสดงโครงสร้างการตั้งถิ่นฐานจากภาพถ่ายทางอากาศปีพ.ศ.2517

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

ภาพ 3.8. แสดงโครงสร้างการตั้งถิ่นฐานจากภาพถ่ายทางอากาศปีพ.ศ.2542

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

บทที่ 4

ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบางกระดี่

ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานสามารถจำแนกให้อยู่ใน 2 ปัจจัยหลักๆ คือปัจจัยทางธรรมชาติและปัจจัยทางวัฒนธรรม ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นปัจจัยทางธรรมชาติ อธิบายโดยลักษณะภูมิประเทศ ทรัพยากรในพื้นที่ เป็นปัจจัยที่มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้สร้าง ศึกษาโดยการสำรวจภาคสนามและการสังเกต ส่วนปัจจัยด้านประเพณี ความศรัทธา ความเชื่อ วิถีชีวิต นโยบายและแผนจากภาครัฐ และการทำให้ทันสมัย (Modernization) เป็นปัจจัยทางวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่มนุษย์เป็นผู้กระทำ ในส่วนของประเพณี ความศรัทธา ความเชื่อศึกษาโดยการ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยการคัดเลือกประชากรอายุใสของชุมชน 20 คน การศึกษาวิถีชีวิตศึกษา โดยการออกแบบสอบถามหาความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม เวลา และสถานที่ โดยในบทนี้จะแบ่ง ออกเป็น 3 ส่วน

ในส่วนแรกจะอธิบายปัจจัยต่างๆที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน โดยมีปัจจัย ด้านประเพณี ความศรัทธา ความเชื่อ มีทั้งที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานโดยตรง และที่ส่งผ่าน ไปยังวิถีชีวิตที่แสดงออกผ่านไปยังกิจกรรมการใช้พื้นที่และปรากฏเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ปัจจัยจากภายนอกซึ่งเป็นปัจจัยด้านวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน ได้แก่ ซึ่งการทำให้ทันสมัยสามารถ พิจารณาเป็นปัจจัยย่อยๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางด้านเกษตร กรรม การพัฒนาอุตสาหกรรม และปัจจัยเกี่ยวกับนโยบายและแผนจากภาครัฐ

ในส่วนที่สองจะวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานโดยพิจารณาแต่ ละองค์ประกอบของแหล่งตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ศึกษา ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ ต่างมีที่มาต่างกันและมี ปัจจัยที่ทำให้เกิดเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันต่างกันแต่มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน

ในส่วนที่สามจะสรุปลักษณะของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญบ้านบาง กระดี่

ส่วนที่ 1

ปัจจัยทางภูมิศาสตร์

ชุมชนมอญบ้านบางกระบือตั้งอยู่บนคลองสนามชัย ซึ่งสามารถเชื่อมต่อลงสู่อ่าวไทยได้ เนื่องจากอยู่ไม่ไกลจากทะเล พื้นที่ในบริเวณนี้จึงเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ซึ่งทำให้มีปัญหา น้ำท่วมและส่งผลให้เรือนพักอาศัยที่มีมาตั้งแต่อดีตต้องยกได้สูง หรือ ยกพื้นเรือนขึ้นจากระดับดิน พื้นดินมีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1.5 เมตร และมีความลาดเอียงเล็กน้อยจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ ดินที่พบเป็นดินเหนียวเป็นส่วนใหญ่ แต่เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ของดินปากแม่น้ำ และมีแหล่งน้ำที่พอเพียงทำให้ ในอดีตพื้นที่แถบนี้กลายเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวที่กินบริเวณกว้างขวาง

น้ำในคลองสนามชัยแม้จะเป็นน้ำจืดแต่เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย จึงมีการไหลซึมของน้ำเค็มเข้ามาในโครงข่ายคลองซึ่งจะเกิดขึ้นในฤดูน้ำหลาก นอกจากนี้ น้ำเค็มยังแทรกตัวเข้ามาจากการทำนาเกลือ เป็นเหตุให้พื้นที่เกษตรกรรมรอบๆ จำนวนมากได้รับความเสียหาย และทำให้ชาวชุมชนต้องเลิกอาชีพทำนาไปในที่สุด ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวชุมชนต้องเปลี่ยนรูปแบบในการดำรงชีวิตไป และส่งผลกระทบต่อไปยังรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในที่สุด น้ำได้ดินอยู่ในระดับที่ไม่ลึกนักและมีปริมาณค่อนข้างสูง แต่เนื่องจากน้ำเค็มสามารถแทรกเข้ามาได้ทำให้น้ำบาดาลมีความกร่อย ไม่สามารถนำมาใช้ในกิจการอุตสาหกรรมได้ การนำน้ำบาดาลขึ้นมาใช้เป็นผลให้แผ่นดินมีการทรุดตัวประมาณ 3 เซนติเมตรต่อปีสำหรับบริเวณที่มีสิ่งปลูกสร้างหนาแน่น

บ้านเรือนในชุมชนตั้งขนานสองข้างฝั่งของคลองสนามชัยที่ทอดตัวยาวจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือซึ่งเป็นต้นน้ำไปยังทิศตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งไหลไปสิ้นสุดที่อ่าวไทย ถ้าคลองกว้างประมาณ 20-25 เมตร มีน้ำตลอดทั้งปี แม้ว่าคลองจะเป็นตัวกลางสำคัญในการสัญจรทางน้ำ ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งของการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐาน แต่ก็อุปสรรคหนึ่งในการขยายตัวทางบกของชุมชน สภาพที่มีคลองคดเคี้ยว และมีคลองเล็กคลองน้อยทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือ เกิดจากการขุดขึ้นตัดผ่านหลายสาย จึงส่งผลต่อทิศทางการขยายตัวของชุมชนทั้งทางด้านทิศตะวันตกและตะวันออก เช่น คลองบางกระบือ ที่แยกออกจากคลองสนามชัยบริเวณ วัดบางกระบือ ในแนวเหนือใต้ ทำให้ พื้นที่ฝั่งตะวันออกของวัดมีการขยายตัวของพื้นที่พักอาศัยน้อยกว่า หรือ การที่คลองสนามชัยมีแนวเป็นเส้นโค้งทางทิศตะวันตกของชุมชนก็เป็นเหตุให้ การปลูกสร้างบ้านเรือนไม่ล้ำขอบเขตทางกายภาพดังกล่าวออกไป

นอกจากพื้นที่ชุมชนและพื้นที่ปลูกสร้างแล้ว ที่ดินในบริเวณนี้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม ซึ่งในปัจจุบันไร่มาได้เปลี่ยนเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งเกือบทั้งหมด มีขนาดตั้งแต่บ่อละ 5 ไร่ไปจนถึง 100 ไร่โดยจะตั้งอยู่เป็นผืนกว้าง ทางด้านใต้ของชุมชนลงไปจน

จรดอ่าวไทย พื้นที่อีกประเภทหนึ่งได้แก่ พื้นที่ป่าลักษณะเป็นป่าชายเลน เช่นป่าจาก และป่าโกงกาง ซึ่งพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ทั้ง 2 ลักษณะนี้เป็น เหตุปัจจัยทางภูมิศาสตร์หนึ่งที่ทำให้เกิดการเลือกตั้งถิ่นฐานของชุมชนเช่นกัน ปัจจุบันนี้ พื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการแบ่งที่ขาย และการถางป่าเพื่อขุดบ่อเลี้ยงกุ้ง ทำให้สัตว์ป่าจำนวนมากขาดที่อยู่อาศัย และทรัพยากรจากป่าที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตของชุมชนลดลง ทำให้ต้องเพิ่มระยะทางในการออกหาวัตถุดิบออกไป

พืชพรรณที่พบในบริเวณนี้ เกือบทั้งหมดเป็นพืชที่ขึ้นบนดินเลน ต้นไม้ที่พบมากในบริเวณนี้คือ ต้นจาก ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ไม่ว่าจะเป็น ผล หรือ ใบ ที่เป็นวัสดุสำหรับมุงหลังคา และ ทำฝาบ้านสมัยเก่า แต่ในปัจจุบันก็ยังคงใช้สำหรับเรือนที่ไม่ต้องการความสวยงาม เช่น เรือนพักอาศัยชั่วคราว หรือ โรงเรือนสำหรับเลี้ยงสัตว์ สัตว์ป่าที่พบ ได้แก่ ลิง ที่แออัดทุกหมยยังขึ้นบนผืนป่าลดน้อยลง

บ้านบางกระบือ อยู่ในสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้นเช่นเดียวกับ หมู่บ้านในภาคกลางของประเทศแต่จะได้รับอิทธิพลของทะเลด้วยเนื่องจากอยู่ไม่ไกลจากอ่าวไทย ไม่ว่าจะเป็น กระแสน้ำ หรือ ลม ลมนำมามาซึ่งการถ่ายเทของอากาศ และ ความชื้น ทำให้ช่วยในการคลายความร้อน ซึ่งเป็นอุปสรรคในการพักอาศัยของคนเมืองร้อน กระแสลมที่มีอิทธิพลกับพื้นที่ได้แก่ ลมประจำฤดูหรือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ในช่วงฤดูร้อนและฤดูฝน ที่จะนำฝนมาด้วย และ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งพัดพาเอาอากาศเย็นและแห้งมาในฤดูหนาว การตั้งบ้านเรือนเพื่อให้สามารถรับลมได้เต็มที่จะเป็นการวางด้านยาวของอาคารเข้าหาลมจากทางทิศใต้ในลักษณะที่ขวางทิศทางไหลของลมเอาไว้ ซึ่งเป็นรูปแบบการปลูกบ้านที่พบเห็นได้ทั่วไปทั้งบ้านที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่ และ แทรกอยู่ในชนบความเชื่อในการปลูกบ้านที่มีมาจากอดีต เช่นเดียวกับการวางหลังคาจั่วที่จะหันด้านชายคาเข้าหาทิศต้นลมเพื่อเป็นการป้องกันฝนที่จะพัดเข้าสู่ตัวบ้าน

ไม่เพียงแต่กระแสลมเท่านั้นที่ส่งผลต่อการปลูกสร้างเรือน การโคจรของดวงอาทิตย์ ก็เป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่มีผลด้วย นอกจากการขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ทางทิศตะวันออก และ ตกตามลำดับนั้น จะทำให้เกิดความเชื่อเกี่ยวกับ สัญลักษณ์ของการเกิดและการตาย แล้วตำแหน่งของดวงอาทิตย์ในช่วงบ่ายของวันซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มิอุณหภูมิมสูงที่สุด ก็จะส่งผลกับความร้อนที่เกิดขึ้นภายในตัวอาคารด้วย ด้วยเหตุนี้ หลักการปลูกบ้านในภูมิภาคนี้จึงนิยมหันด้านสกัดหรือด้านสั้นของเรือนไปทางทิศตะวันตก และ ยื่นชายคาของหลังคาจั่วไปทางทิศใต้เนื่องจาก อยู่ในเส้นทางโคจรของดวงอาทิตย์ รวมถึง ลานหรือเฉลียงที่เป็นพื้นที่เปิดโล่งไว้หลังคาคลุมของ

บ้าน ก็มักจะวางอยู่ทางด้านทิศเหนือ หรือทิศตะวันออก เพื่อป้องกันการเข้าถึงโดยตรงจากแสงแดด

ปัจจัยเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อ

1. ประเพณีและความเชื่อของชาวมอญ

1.1. งานสงกรานต์

งานสงกรานต์ของชาวมอญบ้านบางกระบือมีระยะเวลา 6 วันเริ่มตั้งแต่ 13-18 เมษายน ของทุกปี ในวันที่ 13 เมษายน ชาวบ้านแต่ละบ้านจะกุลีกุจอตื่นขึ้น จัดเตรียมข้าวแช่และกับข้าว โดยจัดเป็น 3 สำรับ สำรับหนึ่งนำไปถวายเทวดาอารักษ์ เจ้าที่เจ้าทางที่ศาลเพียงตาที่ปลูกไว้หน้าบ้านของตน สำรับที่ 2 นำไปถวายพระที่วัด และสำรับสุดท้ายนำไปไหว้ญาติผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ ส่วนที่เหลือจะได้รับประทานในครอบครัวและมิตรสหาย กิจกรรมการหุงข้าวแช่จะทำติดต่อกันไปจนถึงวันที่ 15 เมษายน

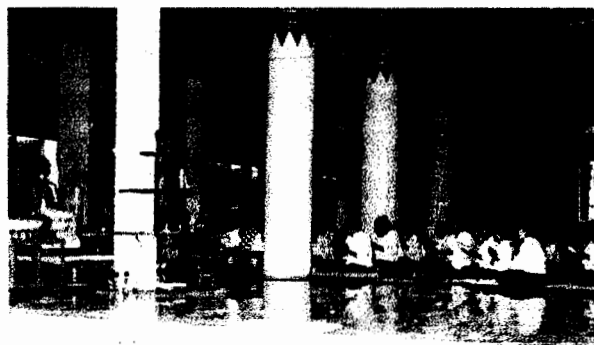
ข้าวแช่หรือภาษามอญเรียกว่า เบ็งสงกรานต์ ชาวมอญถือว่าเป็นอาหารที่บริสุทธิ์ ซึ่งในสำรับจะนิยมทำกับข้าว 7 ชนิดได้แก่ ผักหัวผักกาด เค็มกับกะทิ กระเทียมดองผัดไข่ กะปิชุบไข่ทอด ปลาแห้งผัด เนื้อเค็มผัดหวาน ยำถั่วฝักยาว ยำมะม่วง หรืออาจเป็น ยำขนุนอ่อน ไข่เค็ม เป็นต้น

เมื่อส่งข้าวแช่เสร็จแล้ว แต่ละบ้านก็จะจัดเตรียมสำรับกับข้าวและขนมกะละแมประมาณ 8 นาฬิกาเช้าชาวบ้านจะไปที่วัดอีกครั้งเพื่อร่วมตักบาตรเช้าและฟังเทศน์ฟังธรรม (ดูรูป 4.1.)

รูป 4.1. การฟังธรรมเทศนา

แต่แต่ละคนจะแต่งกายด้วยผ้านุ่มใส่เสื้อสีสดใสและมีผ้าสะพายไหล่ ในวันที่ผู้สูงอายุหลายท่านอาจอยู่ถือศีลที่วัด (ดูรูป 4.2.)

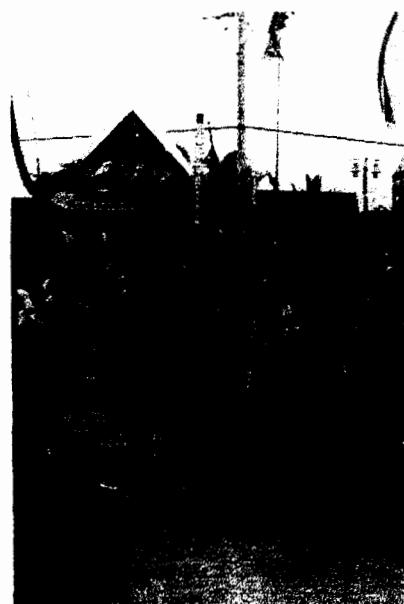

รูป 4.2. การถือศีล

โดยนุ่งขาวห่มขาวนั่งอยู่ที่ศาลาการเปรียญโดยจะบำเพ็ญศีลเป็นเวลา 3 วัน โดยระหว่างนี้ลูกหลานจะต้องนำสํารับกับข้าว หมอนมุ้งมาส่งให้ที่วัดทุกวัน ส่วนวันที่ 16-18 เมษายน นอกจากจะไปตักบาตรที่วัดแล้วในช่วงบ่ายของสามวันสุดท้ายนี้ลูกหลานจะพากันไปรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ และกราบไหว้อัฐิของพ่อแม่ปู่ย่าตายายผู้ล่วงลับไปแล้ว ณ โศกเจดีย์บริเวณหลังวัด เมื่อถึงเวลาประมาณ 16:30 นาฬิกาเป็นต้นไปจะมีพิธีการสงฆ์พระภิกษุสามเณรที่ลานหน้าวัด โดยจะจัดให้วันที่ 16 เมษายน เป็นวันแรก¹² (ดูรูป 4.3. ,4.4.)

รูป 4.3. (ขวา) การสงฆ์พระของฝ่ายชาย

รูป 4.4. (ล่าง) การสงฆ์พระของฝ่ายหญิง

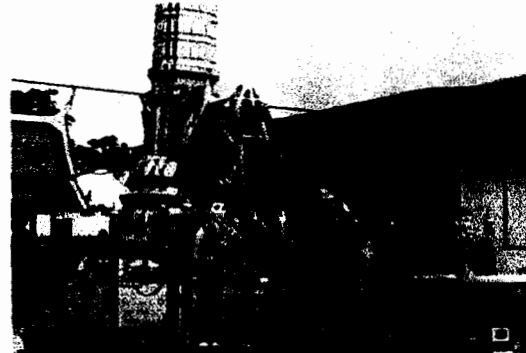
การสงฆ์พระตามประเพณีมอญฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงจะมีวิธีการสงฆ์พระที่ต่างกันไป โดยเมื่อพระเดินมายังห้องสงฆ์ที่สร้างไว้ที่ลานวัดจะมีคนให้สัญญาณเพื่อให้ฝ่ายหญิงดักน้ำ

ใส่ขันแล้วเทลงไปยังรางที่เตรียมไว้ซึ่งน้ำก็จะไหลไปรวมกันที่ห้องสรงน้ำพระ พระรูปที่สรงน้ำเสร็จจะเดินออกมาจากห้องสรงน้ำ จะเดินออกมาตามทางเดินที่มีฝ่ายชายนั่งรอสรงน้ำอยู่ เมื่อพระเดินผ่าน ก็นำน้ำที่เตรียมมารดที่เท้าพระพร้อมกับพรมน้ำอบที่ฝ่ายมือทำเช่นนี้จนครบทุกรูปเป็นอันเสร็จพิธี

นอกจากการสรงน้ำพระสงฆ์แล้วยังมีการสรงน้ำพระพุทธรูปและพ่อบุด้วย (ดูรูป 4.5. ,4.6.)

รูป 4.5. การสรงน้ำพระพุทธรูป

รูป 4.6. การสรงน้ำพ่อบุ

เมื่อถึงช่วงดีกจะเป็นช่วงเวลาย่ำเที่ยงซึ่งถ้าเป็นสมัยก่อนจะมีการแสดงวงทะแยมอญ⁷³ และการเล่นสะบ้า บ้านไหนที่มีได้ทุนบ้านกว้างก็มีการตั้งวงเล่นสะบ้าซึ่งจะเล่นได้ทั้งกลางวันและกลางคืนทั้ง 7 วันคือเล่นตั้งแต่คืนวันที่ 12 เมษายน ปัจจุบันการเล่นสะบ้าไม่สามารถเห็นได้ ดาซดั้นเมื่ออดีตเนื่องจากมีการพนันเข้ามาเกี่ยวข้องกับทางกาจึงให้เลิกเล่นได้ 10 ปีแล้ว⁷⁴ ซึ่งปัจจุบันมีการจัดคอนเสิร์ตลอยชาย และมีการประกวดนางงามเข้ามาแทน (ดูรูป 4.7.) สมัยก่อนที่ยังไม่มีการจัดงานเมื่อถึงวันสุดท้ายของช่วงสงกรานต์ชาวบ้านจะเล่นทรงผีโดยเชิญแต่ละผีมา เช่น ผีสุ่ม ผีลิง เป็นวิญญาณแฝงซึ่งเป็นการเล่นของคนหนุ่มสาวสมัยก่อนที่คนรุ่นพ่อแม่สอนกันมา เพราะในสมัยก่อนมักไม่ค่อยมีอะไรเล่นกัน⁷⁵

รูป 4.7. คอนเสิร์ตลอยชาย

อย่างไรก็ตามการเล่นสื่บ้ำก็ได้มีการอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานรู้จักโดยสมาคมชาวรามัญซึ่งเป็นสมาคมที่ตั้งอยู่ในซอยบางกระบือ ในช่วงงานสงกรานต์สมาคมจะจัดกิจกรรมโดยในงานจะมีการแสดงการเล่นสื่บ้ำและบางปีก็มีการแสดงรำหยัง ซึ่งผู้แสดงในรูปนี้เป็นคนมอญที่เดินทางมาจากประเทศพม่าและมีการเล่าถึงความเป็นมาของคนมอญในอดีต (ดูรูป 4.8. , 4.9., 4.10.) นอกจากนี้หากบ้านใดมีการจัดทอยสื่บ้ำขึ้นก็จะได้รับเงินอุดหนุนจากทางราชการ ซึ่งทางราชการก็ยังเป็นผู้ให้การสนับสนุนการจัดงานสงกรานต์ด้วย⁷⁶

รูป 4.8. การเล่นสื่บ้ำที่สมาคมชาวรามัญ

รูป 4.9. การแสดงรำหยัง

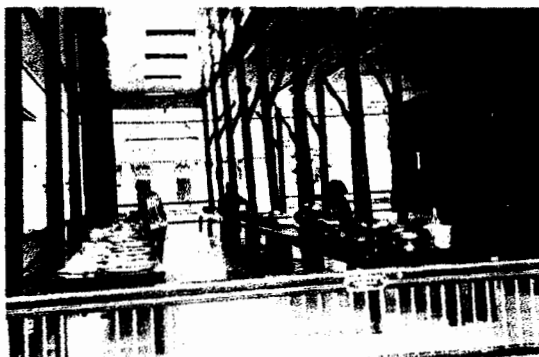

รูป 4.10. การเล่าเรื่องราวของมอญ

ในตอนเย็นของวันสุดท้ายหลังจากเสร็จการสงน้ำพระแล้ว ประมาณ 6 นาฬิกาจะมีพิธีสำคัญที่ขาดไม่ได้คือพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อบางกระบือ ณ ลานหน้าวัด ซึ่งชาวบ้านจะมาชุมนุมกันเป็นจำนวนมาก เพื่อขอเครื่องเซ่นบูชามารับประทาน เมื่อเจ้าพ่อบางกระบือเข้าร่างทรงแล้วก็ทำพิธีเป่าเสกคาถาอาคม มีการขอให้เจ้าพ่อพยากรณ์โชคชะตาของชาวบางกระบือ และขอให้วิญญาณเจ้าพ่อบางกระบือช่วยปิดเป่ายันตรายที่จะเกิดขึ้นให้หมดไป เมื่อเจ้าพ้อออกจากร่างทรงถือว่าเป็นอันจบพิธีสงกรานต์เป็นเช่นนี้ทุกปี

1.2. ประเพณีตักบาตรดอกไม้นในวันออกพรรษา

ในวันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ชาวบ้านบางกระดีเรียกว่าเป็นวันพระใหญ่และให้ความสำคัญมาก ทางวัดจะจัดให้มีการใส่บาตรที่วัดโดยทางวัดจะเตรียมบาตร ถาด ปิ่นโตเอาไว้ให้ (ดูรูป 4.13.) เมื่อเวลาประมาณ 7:00-8:00 นาฬิกา ชาวบ้านจึงเดินทางมาทำบุญตักบาตรที่วัด

รูป 4.11. พื้นที่ที่ทางวัดจัดให้สำหรับใส่บาตร

รูป 4.12.ชาวบ้านที่มาใส่บาตรวันออกพรรษา

หลังจากนั้น เวลาประมาณ 8:00-9:00 นาฬิกา ชาวบ้านจึงไปนั่งฟังเทศน์ที่วัด หลังจากนั้น ก็แยกย้ายกันกลับบ้าน เมื่อพระสงฆ์ฉันเพลเรียบร้อยแล้วก็จะไปร่วมทำพิธีปวารณาออกพรรษาในพระอุโบสถ ต่อมาเมื่อเวลาประมาณ 13:00 นาฬิกา ชาวบ้านจะมานั่งรออยู่ 2 ข้างทางอย่างเนืองแน่นเพื่อเตรียมใส่บาตรดอกไม้มโดยใช้รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม พร้อมด้วยดอกไม้ เมื่อพระสงฆ์ลงอุโบสถพร้อมด้วยพระพุทธรูปนำขบวนผ่านหน้า ชาวบ้านจะใส่ช่อดอกไม้ลงไปใยมายของพระที่เดินกันเป็นแถว ดอกไม้และรูปเทียนที่ได้มาลูกศิษย์วัดจะนำไปไว้ในพระอุโบสถ โดยปกติแล้วอุโบสถจะถูกปิดเอาไว้หากใครต้องการจะกราบไหว้พระก็สามารถไหว้พระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่หน้าพระอุโบสถ

พิธีดังกล่าวสืบเนื่องมาจากพุทธประวัติ เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จขึ้นไปโปรดพุทธมารดาบนเทวโลกนั้น พระองค์ได้เสด็จประทับอยู่เพื่อโปรดพระมารดาตลอดพรรษา บรรดาอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายต่างคำนึงถึงพระองค์และรอคอยการเสด็จกลับของพระพุทธองค์ตลอดเวลา เมื่อถึงวันที่เสด็จกลับชาวเมืองก็ดีใจมาก เตรียมการต้อนรับอย่างมโหฬาร พร้อมทั้งจัดเตรียมบุปผมาลัยและเครื่องสักการะต่างๆเพื่อนำมาถวาย คนมอญจึงนำพุทธประวัตินี้มาจัดเป็นพิธีตักบาตรดอกไม้มและถือเป็นพิธีสำคัญปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

1.3. งานบวช

การบวชถือเป็นประเพณีที่ชาวมอญผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนาทุกคนยึดมั่น เมื่อทราบที่บ้านใดมีการบวชญาติมิตรและเพื่อนบ้านต่างมาร่วมงานกันมากมาย ในพิธีจะมีการใช้พื้นที่บ้านใน

ช่วงเวลา 2 วัน คือวันสุกดิบ และวันบวช ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีต่างก็เดินทางไปที่บ้านของผู้ที่จะบวช ในวันดังกล่าวเป็นการมาร่วมกุศลแก่เจ้าภาพ ในวันสุกดิบ นาคจะต้องนำพานดอกไม้ธูปเทียนไปขอขมาลาโทษพระอุปัชฌาย์อาจารย์ที่วัด มาร่วมชบวนสวงามซึ่งเป็นลูกหลานของคนในชุมชน ถือพุ่มดอกไม้บายศรี โดยมีญาติมิตรแห่งผู้ที่จะบวชจากบ้านไปวัด ตอนปลายนาคจะแต่งตัวสวยงามเยี่ยงเทวดา โดยมีหญิงสูงอายุผู้เชี่ยวชาญจัดแต่งอย่างพิเศษ แต่งหน้า ในวันสุกดิบจะมีการกินเลี้ยงกันทั้งวันไม่มีกำหนดเวลา ในวันเช้าโบสถ์ นาคจะโกนผม ต่อจากนั้นมีการแห่ นาคไปที่วัด วนรอบวัด 3 รอบ ก่อนที่นาคจะเข้าโบสถ์มีการหันหลังมาโปรยทาน ซึ่งคนอื่นๆสามารถร่วมโปรยทานกับนาคได้ โดยเอาของที่โปรยใส่ยามหรือถาดร่วมกับของนาค ในการบวช คนมอญนิยมบวชเณรควบคู่กันไป การแต่งกายของเณรจะเหมือนของนาคทุกอย่าง การเข้าวัดต้องดูฤกษ์ ไม่จำเป็นต้องเป็นเวลาเช้า อาจเป็น ตอนสาย หรือค่ำก็ได้

การบวชถือเป็นปัจจัยสำคัญของชีวิตอีกขั้นตอนหนึ่งที่จะเปลี่ยนสถานะภาพของชายหนุ่ม ในพิธีจะมีการนำอาหารเครื่องเซ่นไปบูชาบอกกล่าวขอขมาลาโทษต่อเจ้าพ่อที่รักษาหมู่บ้านที่ศาลพ่อปู่ ขณะเดียวกันในทางโลกก็จะต้องนำธูปเทียนหมากพลูใส่พานเพื่อไปขอขมาลาโทษต่อญาติผู้ใหญ่ให้ทั่วถึงทุกคน

งานบวชที่ชุมชนแห่งนี้จะแตกต่างจากที่อื่นๆคือมีการรำกันมาก ตอนที่มีการแห่รอบโบสถ์แต่ก่อนมีคนบวชทุกปี ปีละประมาณ 2 บ้าง แต่ปัจจุบันน้อยลงไป²²

1.4. งานแต่งงาน

งานแต่งงานของชาวมอญจะคล้ายไทยแต่จะมีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษด้วย เมื่อชายและหญิงตกลงจะแต่งงานกันจะบอกให้ผู้ใหญ่ไปสู่ขอ ฝ่ายชายจะจัดหาของหมั้นมาให้ฝ่ายหญิง พิธีงานแต่งงานของมอญเรียกว่า วิเวียนมงคล นิยมจัดในเดือนคู่ เมื่อถึงวันจัดงานฝ่ายชายจะต้องเตรียมกระบุง 1 ใบเรียกว่ากระบุงผี ใส่มะพร้าว 1 ลูก ใบเงินใบทอง เม็ดงา ถั่วเขียว ข้าวเปลือก ใบพลู และขนม เตรียมไว้ให้ผีตายาย พร้อมด้วยขันหมาก ชั้นที่ 1 มีเงิน สิ้นสอดทองหมั้น ชั้นที่ 2 ใส่ใบเงินใบทอง ดอกรัก ดอกไม้ที่เป็นมงคล รวมทั้ง ข้าวตอก ถั่ว งา หมากพลูห่มด้วยผ้า ส่วนชั้นที่ 3 เป็นขันหมากเอก จะมีขนมจีน หมากพลู ขนมต้มจัดสวดยาม เมื่อชบวนขันหมากถึงบ้านเจ้าสาวผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวจะนำพานพลูที่เตรียมใส่พานนำไปเชิญขันหมาก และก่อนที่เจ้าบ่าวจะขึ้นบ้านจะมีหินรองเท้าก่อนขึ้นบ้าน ผู้ล่างคือ เด็กหญิงซึ่งอาจเป็นน้องหรือญาติเจ้าสาว เมื่อล้างเท้าเสร็จแล้วเจ้าบ่าวจะให้ของขวัญเด็ก แล้วจึงขึ้นบ้านทำพิธีไหว้ผีมอญ โดยจะไหว้ที่เสาเอก ใช้เครื่องเซ่นที่เตรียมมาในกระบุงผี เมื่อไหว้เสร็จแล้วจึงไหว้พ่อแม่ของทั้งสองฝ่าย และหลังน้ำสังข์ มอญถือว่าการหลังน้ำสังข์เป็นการที่พ่อแม่ของฝ่ายหญิงยกลูกให้เป็นสิทธิ์ขาดแก่ฝ่ายชาย เสร็จแล้วจะมีการ

ผูกข้อมือรับขวัญเขยสะไ้ หลังเสร็จพิธีแล้วจะมีการปูที่นอนให้คู่บ่าวสาว โดยเลือกบุคคลที่มีคู่เคียง ห้ามใช้หญิงหม้าย แล้วจึงให้คู่บ่าวสาวขึ้นปอนอน เป็นอันเสร็จพิธีส่งตัวในพิธีแต่งงานของมอญ ส่วนในการจัดเลี้ยงอาจใช้ลานกลางบ้านก็ได้หากแขกไม่มากนัก

1.5. ประเพณีงานศพ

ประเพณีการทำศพมอญจะแบ่งตามลักษณะการตาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ ตายดี กับตายไม่ดี การตายดี เช่น ตายด้วยโรคชรา หรือจากการป่วยมานาน เป็นต้น การตายไม่ดีเช่น ตายด้วยโรคภัย หรืออุบัติเหตุ รวมทั้งการตายของเด็กอายุต่ำกว่า 12 ขวบ

ศพที่ตายไม่ดีจะไม่มีการเผา มีแต่การฝังและต้องรับน้ำออกจากบ้าน และไม่มีการทำบุญเลี้ยงพระ หากอยากจะทำบุญต้องทำหลังจากการตาย 7 วันไปแล้ว และการนำศพไปฝังต้องห้ามด้วยแคร่ไม้ไผ่

ศพที่ตายดี หรือตายด้วยเหตุธรรมดาจะนิยมเก็บศพไว้ที่บ้านและนิยมเอาศพวางไว้บนเตียงไม้ไผ่ชนิดหนึ่งที่ทำขึ้นเพื่อไว้ศพนั้นๆโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีการอาบน้ำศพ ระหว่างที่ตั้งศพไว้ที่บ้าน คนมอญจะไม่มีประเพณีสวดอภิธรรมเหมือนอย่างของคนไทยแต่จะเชิญผู้มีความรู้หรือผู้สูงอายุมาอ่านหนังสือต่างๆ เช่น หนังสือพระพุทธประวัติ ธรรมประวัติ นิบาต ชาดกต่างๆด้วยทำนองเสนาะให้ผู้มาร่วมงานฟัง เพื่อจะได้ไม่ง่วงนอนและจะได้อยู่เป็นเพื่อนศพ ในเวลาเช้าเจ้าของบ้านจึงจะนิมนต์พระสงฆ์มารับจ้างหั้นบิณฑบาตที่บ้านทุกวันจนกว่าจะเอาศพไป

มอญมีธรรมเนียมที่เคร่งครัดมากเรื่องห้ามไม่ให้เอาโลงศพขึ้นบ้าน เพราะถือว่าเป็นของเลวียดจัญไร ถ้าประสงค์จะใส่ศพในโลง ต้องทำโรงนอกเรือนและเอามารับศพที่ตึนบันได การเอาศพลงจากเรือนในสมัยโบราณไม่ให้เอาลงทางบันได ให้เรือผ่าเรือนแล้วเอาศพออกทางนั้น โดยถือธรรมเนียมอย่างในสมัยพุทธกาล เมื่อครั้งพระเจ้าสิริสุทโธทนะพุทธบิดาสวรรคต เวลาเอาพระศพออกจากวัง ต้องเอาออกทางฝาห้องพระโรง ไม่ได้เอาลงทางบันได เพราะรังเกียจว่าบันไดเป็นทางสาธารณะสำหรับคนทุกชั้น แม้แต่พวกบ่าวไพร่ จึงไม่ให้เชิญพระศพลงทางบันไดดังกล่าว มอญบางแห่งเอาศพลงทางบันได แต่ต้องทำบันไดสำหรับผีสิง ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ซีก บันไดยาวประมาณ 2 ศอก กว้างประมาณ 1 ศอก 1 คืบ เวลาเอาศพลงต้องเอาทางเท้าลงก่อน และ เอาเตียงตั้งศพลงตามมาทีหลัง เวลาหามโลงออกจากบ้านนั้น ไม่ให้แบกคานบนบ่าจนกว่าจะพ้นเขตหมู่บ้าน

ผู้ที่จะนำหน้าขบวนศพได้แก่ คนอุ้มกระบุงวิญญาณ หรือ “เปิง-หะ-มาว” ซึ่งจะเป็นบุตรชายหรือหญิงก็ได้ ถ้าให้ดีควรเป็นบุตรคนหัวปีหรือบุตรคนสุดท้อง แต่ถ้าภรรยาของบุตรชายคนใดกำลังตั้งครรภ์ คู่สามีภรณานั้นจะแตะต้องศพไม่ได้ และหากผู้ตายไม่มีบุตรให้เอาหลานทางฝ่ายตนหรือฝ่ายภรรยามาทำหน้าที่ กระบุงวิญญาณ แทนได้

มอญนิยมชุดหลุมโดยให้ด้านยาวของหลุมหันไปทางทิศเหนือและใต้ และฝังให้ศพวางศีรษะไปทางทิศเหนือ ซึ่งสามารถอธิบายด้วยหลักการเดียวกับการหันทิศหน้าบ้าน

ส่วนการปลงศพพระภิกษุ จะทำโดยพระชั้นผู้ใหญ่ ในเมืองไทยนิยมสร้างปราสาทที่มียอดตั้ง แต่ 1 ถึง 9 ยอดขึ้นกับทุนทรัพย์ เพราะถือว่าพระภิกษุเป็นผู้ถือศีลบริสุทธิ์ ควรทำที่เผาให้สวยงาม ไม่ปนกับจิตกาธานของคนธรรมดา การจุดไฟเผาศพก็จะไม่เผาด้วยมือ แต่จะใช้ลูกหนูที่เป็น กระบอกบรรจุดินปืน ซึ่งจะวิ่งตามเชือกไปยังปราสาทเมื่อจุดไฟ

1.6. พิธีรำผี

คนมอญจะทำพิธีรำผีในกรณีที่มีข้อบ่งชี้ 3 ประการ

- 1) เป็นการแก้บน เช่น เมื่อลูกหลานของเจ้าบ้านหายสาบสูญไป คนในบ้านป่วย เจ้าบ้านจะบนบานศาลกล่าวต่อว่าผีว่าถ้าผีช่วยให้ได้คนหายคืนมา หรือช่วยให้คนป่วยหายดีก็จะรำผีถวาย
- 2) เป็นการขอขมาในกรณีที่เกิดการผิดผีขึ้น เช่น ในกรณีที่มีหญิงมีครรภ์มานอนในบ้าน หรือสามีภรรยาที่เป็นผีอื่นมานอนค้างคืนในบ้าน (ในเมืองไทย บางท่านว่า ถ้าเด็กที่ยังไม่ได้โกนผม จุกมานอนในบ้านก็เป็นการผิดผี)

3) เป็นการขอขมาผีในกรณีที่ไม่ทราบเหตุ เช่น เมื่อเกิดเหตุเภทภัยใดที่ร้ายแรงขึ้นในบ้าน เมื่อเจ้าบ้านไปหาหมอ ดู หมอาก็มักจะเสี่ยงทายโดยการเสียบกระดูกไก่ลงในสมุดเสี่ยงทาย ถ้าบังเอิญกระดูกไก่ไปเสียบตรงกับหน้าที่บ่งว่าเหตุเภทภัยนั้นๆ เป็นเพราะผีทำก็จะต้องทำพิธีรำผีเพื่อเป็นการขอขมาเพื่อให้ผียกโทษให้

เมื่อครอบครัวใดไม่มีบุตรชายเป็นผู้รับผีเรือน ซึ่งบุตรชายก็ต้องเป็นบุตรคนโตของครอบครัวด้วย ให้ถือว่าเป็นการหมดผีเรือน จะต้องทำการถอนเสาเอกออกจากบ้านควบคู่ไปกับการทำพิธีกินทั้งยี่น ซึ่งเสมือนเป็นการเชิญผีเรือนออกจากบ้านและให้ไปอยู่ที่ศาลซึ่งสร้างไว้ให้เป็นที่ใหม่ภายในบริเวณบ้านหลังนั้น

การประกอบพิธีรำผีมักทำในฤดูแล้ง ประมาณเดือน 4 ถึง เดือน 6 ยกเว้นในวันพระ เมื่อจะมีการรำผี สิ่งแรกที่ต้องทำคือ บอกกล่าวญาติพี่น้องที่นับถือผีเดียวกัน เชิญให้มาร่วมพิธีจัดซื้อข้าวของ และปลุกโรงพิธีภายในบริเวณบ้านของตน โรงพิธีปลุกด้วยเสา 6 ต้น มุงหลังคา และอาจทำพาไลข้างๆ สำหรับแขกนั่ง และจะหันหน้าโรงพิธีไปทางทิศตะวันตก ด้านหลังของโรงพิธีจะทำหิ้งยาวสำหรับวางของเพื่อใช้ในการรำผีซึ่งจัดไว้เป็นชุดๆ บรรจุอยู่ในอ่างโลหะขอบสูง ในอ่างเหล่านี้จะมีกล้วย อ้อย มะพร้าว ขนมชนิดต่างๆ ปลาย่าง ไก่ต้มพร้อมด้วยน้ำจิ้ม นอกนั้นมีเครื่องอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำอื่นๆ เช่น ดาบ ดันกล้วย เป็นต้น และที่ขาดเสียมิได้ก็คือ วงพิณพาทยมอญ 1 วง เพื่อใช้บรรเลงประกอบการรำ จำนวนผีที่จะรำและบุชานั้นขึ้นอยู่กับแต่ละตระกูล ในขณะที่ทำพิธีบางทีผี

ก็เข้า บางทีก็ไม่เข้า ตั้งแต่เริ่มพิธีจนสิ้นสุดพิธีเป็นหน้าที่ของคนรำผีทั้งสิ้น ตั้งแต่การจัดวางเครื่อง เช่น ไข่ การแต่งกายและการรำรำ การรำผีจะจบลงด้วยการรวบรวมเอาเศษอาหารหรือต้นกล้วย ที่เอามาตัดในระหว่างพิธีเทรวมกันแล้วบรรจุลงในเรือซึ่งทำขึ้นด้วยต้นกล้วย แล้วเอาเรือไปลอย ในน้ำเพื่อเป็นการลอยเสนียดทิ้ง⁷⁸ (ดูรูป)

บ้านที่ยังมีการถือผีอยู่จะมีข้อห้ามซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนมอญหลายประการซึ่ง หากฝ่าฝืนแล้วจะเรียกว่าเป็นการ “ผิดผี” เช่น

- ห้ามเจ้าของบ้านนั้นกินอาหารร่วมสำรับเดียวกับแขก หรือผู้มาเยี่ยมเยือนเพราะจะทำให้ เจ้าของบ้านเกิดอาการไม่สบายภายหลัง
- ห้ามหญิงมีครรภ์ขึ้นไปบนบ้าน
- ห้ามสามีภรรยาคู่อื่นร่วมหลับนอนภายในบ้าน

2. ความศรัทธาและความเชื่อ

2.1. ความศรัทธาต่อพุทธศาสนา

ชาวมอญนับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาทมาช้านาน นับตั้งแต่อาณาจักรสุธรรมวดี หรือละเทิม ซึ่งเป็นอาณาจักรแห่งแรกของชาวมอญ ชาวมอญแห่งนี้นับถือศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัด และมีข้อปฏิบัติเช่น ห้ามผู้หญิงเข้าไปในพระอุโบสถ มีการฟังเทศน์ สวดมนต์ ปฏิบัติธรรมในทุกวันพระ และเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนาจะพากันไปทำบุญที่วัดอย่างพร้อมเพรียง นิยมที่จะบริจาคเงินทำบุญให้วัดไม่ว่าจะยากดีมีจน เพราะมีความเชื่อว่าการทำบุญอุทิศเพื่อศาสนาจะได้านิสงส์ส่งให้ เมื่อตายแล้ววิญญาณไปสู่สวรรค์

2.2. ความศรัทธาต่อผีประจำหมู่บ้าน

ผีประจำหมู่บ้าน หรือ ที่เรียกว่า pea cu มักประดิษฐานไว้ในศาลที่ชายทุ่งและมีการทำพิธี เช่น สรงปีละครั้งโดยมี “คนทรง” เป็นผู้ประกอบพิธี ในพิธีจะมีการเข้าทรงทำนายความเป็นไปและความอุดมสมบูรณ์ของอนาคต นอกจากนี้ยังมีการทำพิธีบูชาในโอกาสอื่นๆตามความศรัทธาของแต่ละคน เช่น เมื่อเกิดปัญหาหรือความเดือดร้อนต่างๆ หรือเมื่อหญิงชายแต่งงานกันแล้วก็จะนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาเพื่อเป็นการบอกกล่าว^{79 80} นอกจากนี้ผู้ที่บวชทุกคนยังต้องสวมชุดขาว มากราบเจ้าพ่อก่อนที่จะถึงวันเข้าวัดด้วย

2.3. การถือผีบ้าน

ผีบ้านของชาวไทย-มอญที่แท้จริงนั้นก็หมายถึงบรรพชน ปู่ ย่า ตา ยาย ทวดฯ ของพวกเขาเหล่านั้นเอง ที่เรียกว่าผีบ้านเพราะท่านอยู่ประจำบ้านให้กราบเช่นไหว้สืบมาจนทุกวันนี้

ความเชื่อนี้สืบมาจากนิทานปรัมปราเล่าว่า ครั้งหนึ่งมีเศรษฐีผู้หนึ่งมีภรรยา 2 คน ภรรยาหลงเกิดอิจฉาภรรยาน้อยจึงฆ่าลูกของภรรยาน้อยตายจึงเกิดการอาฆาตจองเวร ในที่สุดเมื่อฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นผี อีกฝ่ายเป็นมนุษย์และมีลูกด้วย ฝ่ายมนุษย์จึงไปขอพึ่งพระองค์ในขณะที่พระองค์กำลังประทับอยู่ที่เวฬุวันมหาวิหาร เมื่อพระพุทธรองค์ทราบความเป็นไปจึงได้เทศนาให้นางผีเห็นโทษของการจองเวร นางมนุษย์และนางผีจึงระงับการจองเวรต่อกัน ต่อมานางผีได้ไปอยู่กับนางมนุษย์ก็ได้ช่วยเหลือให้นางมนุษย์ทำนาได้ผลดีจนมั่งคั่ง และเกิดผลดีต่อชาวเมืองด้วย เรื่องเล่านี้จึงเป็นมูลเหตุของการนับถือผีมาจนทุกวันนี้

มอญที่อยู่ในประเทศไทยมีการนับถือผีโดยมีทั้งที่รับผีมาจากบรรพบุรุษแต่เมื่อครั้งยังอยู่ที่เมืองมอญแล้วยังมีผีอื่นๆ เช่น ผีเต่า ผีงู ผีมะม่วง ถ้านับถือ ผีงู ในพิธีรำผีจ้างตัวเองมาทำอาหารเพื่อเซ่นสรวงบรรพบุรุษด้วย ผีไก่ก็เช่นเดียวกับผีงู และหากนับถือผีเต่า เมื่อเดินออกจากบ้านไปพบเต่ากลางทางหากไม่อยากจะทำปณатиบาตก็ต้องออกปากว่าเต่านั้นแก่และตนเองต้องหลีกทางไปเสียทางอื่น แต่ถ้าไม่พูดเช่นนั้นต้องเอาเต่านั้นไปฆ่าเพื่อทำอาหารรับประทาน แต่ก่อนรับประทานต้องนำไปเซ่นบรรพบุรุษเสียก่อนจึงจะกินได้ ถ้าหากไม่ติเตียนว่าเต่านั้นแก่และไม่นำไปทำอาหารกินจะเกิดเภทภัยนานาต่อคนในตระกูลนั้นได้ ถ้านับถือผีข้าวเหนียว และหากมีผู้อยากได้ข้าวเหนียวในบ้านของตน คนในบ้านนั้นจะให้หรือขายข้าวเหนียวนั้นไม่ได้ แต่ถ้าขโมยเอาไปโดยเจ้าของไม่ทราบก็จะเป็นโทษแต่อย่างใด เมื่อพิจารณาคุณลักษณะของผีที่กล่าวไปนั้น น่าจะหมายความว่าผีของผีของบรรพบุรุษชอบกินหรือเป็นข้อห้ามไม่ให้กระทำมากกว่าที่จะเป็นชื่อของผีเอง ซึ่งแท้จริงแล้วชื่อของผีอาจเป็นอย่างอื่น แต่กาลเวลาทำให้จำไม่ได้ จำได้เพียงว่าต้องทำ หรือห้ามทำอะไรเกี่ยวกับสัตว์หรือสิ่งของอะไร จึงจำเป็นชนิดของสัตว์หรือสิ่งของแทน

การสืบทอดผีบ้าน ลูกหลานทุกคนต้องยอมรับผีบ้านประจำตระกูลของตน และต้องสืบทอดไปโดยไม่ขาดสายจนกว่าจะหมดสิ้นพวกผู้ชายในตระกูลนั้น⁸¹ เมื่อคนใดสืบทอดผีบ้านต้องเชิญผีบ้านไปไว้ ณ บ้านของคนนั้น หรือจะนำไปไว้ที่บ้านผีบ้านอยู่เท่าที่ทำได้แต่จะไม่สะดวกในการเช่นไหว้ประจำปี

การนับถือผีจะต้องรับกันเป็นทอดจากบรรพบุรุษ และผู้ที่มีหน้าที่รับคือ บุตรชายคนโตของตระกูล บุตรหญิงรับไม่ได้ และเมื่อถึงคราวทำพิธีรำผีบุตรชายจะเป็นผู้เข้าพิธี เรียกว่าเป็น ต้นผี ส่วนบุตรหญิงถ้ายังอยู่ในบ้านและยังไม่มีสามีก็มีสิทธิ์จะเข้าร่วมพิธีรำผีของตระกูลนั้นได้ แต่ถ้าแต่งงานไปแล้วก็ต้องไปเป็นสมาชิกของผีใหม่ (ของสามี) และไม่มีสิทธิ์จะมาร่วมพิธีรำผีของตระกูล

เดิมของตนแต่สามารถมาเป็นแขกของพิธีได้⁸² ฉะนั้นหากบ้านใดไม่มีลูกชายก็จะไม่มีผู้สืบทอดผีประจำตระกูล และหากลูกสาวไปแต่งงานกับลูกชายของบ้านที่ไม่ถือผีบ้านนั้นก็จะไม่มีการถือผี

เมื่อเวลาชาวไทย-มอญ ปลูกบ้านต้องมีเสาหลักบ้าน ที่เสาหลักหรือเสาเอกอันนั้นเองเป็นสถานที่ตั้งผีบ้าน ใช้กระบุงหรือหีบใส่สิ่งที่เป็นตัวแทนของผีบ้านแขวนหรือตั้งบนชั้นไม้

คนไทยเชื้อสายมอญจะต้องทำการเซ่นไหว้ผีบ้าน โดยมีเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ เช่น ขนมลูกสะบ้าทอด ขนมเปียกปูน โดยถ้าตระกูลใดเคยเซ่นไหว้เดือนไหนก็ต่อเซ่นไหว้ในเดือนนั้นประจำเสมอแต่จะเลื่อนไปจากเดือนประจำไม่ได้

ในพิธีการเซ่นไหว้ ผู้ชำนาญการผี ทำการเซ่นไหว้ โดยจะจัดวางเครื่องเซ่นไหว้ตามตำแหน่งต่างๆ ให้ถูกต้อง แล้วเริ่มอันเชิญหีบหรือกระบุงเสื่อผ้าอาภรณ์ผีบ้านลงมาเปิดตรวจสอบดูเรียบร้อยแล้ว ผู้ชำนาญการเริ่มกล่าวคำอัญเชิญเจ้าฟ้ามหากษัตริย์-ผีบ้าน-สมุน ไพร่ป่าวให้ท่านมารับเครื่องเซ่นไหว้ประจำปี ส่วนมากคนทำพิธีกรรมเซ่นไหว้นี้จะเป็นหญิงสูงอายุ

การเซ่นไหว้ผีบ้านประจำปี คนในตระกูลต้องไปร่วมเซ่นไหว้ทุกคน ถ้ามีเหตุการณ์จำเป็นไปร่วมด้วยไม่ได้ก็ต้องจัดส่งสิ่งของหรือเงินทองไปร่วมเสมอ มิฉะนั้นอาจมีโทษภายหลังได้ ทั้งนี้หากแยกเรือนไปตั้งอยู่ไกล ตามประเพณีสามารถแยกผีบ้านไปไว้ที่บ้านของตนได้⁸³

2.4. ความเชื่อในการปลูกเรือน

การปลูกเรือนใหม่ของชาวมอญต้องมีเกณฑ์ที่ถูกโฉลกนานาประการ เริ่มตั้งแต่ การเลือกเวลาที่จะลงมือปลูก การเลือกตำแหน่งที่จะปลูก ขุดเสาเรือน ตั้งเสาเรือน การเลือกขนาดของส่วนประกอบของบ้าน รวมทั้งการปลูกบ้านให้หน้าบ้านหันไปสู่ทิศเหนือ เมื่อคนมอญสร้างบ้านจะไปปรึกษาผู้ใหญ่ สมภารเจ้าวัด คนมอญมักสร้างบ้านหันหน้าบ้านไปทางทิศเหนือ เพราะถือว่าสมัยโบราณคนมอญอพยพมาจากถิ่นฐานทางเหนือ เมื่อย้ายมาจึงระลึกถิ่นฐานเดิม และเนื่องจากแม่น้ำในประเทศไทยไหลจากเหนือไปได้ เพราะฉะนั้นคนมอญที่ปลูกบ้านอยู่ริมน้ำอยากจะให้หน้าบ้านหันไปทางทิศเหนือจึงต้องปลูกบ้านขวางแม่น้ำโดยไม่มีทางเลือกจึงเป็นที่มาของคำว่า “มอญขวาง”⁸⁴

เรื่องราวทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวมอญที่ประกอบด้วยกฎเกณฑ์ ข้อห้ามคำสั่งสอนของคนมอญโบราณที่สืบทอดกันมาปรากฏอยู่ในคัมภีร์โบราณ “โลกสิทธิ” และ “โลกสมมติ” ซึ่งจารเป็นภาษามอญโบราณ จวน เครือวิชฌยาจารย์⁸⁵ ซึ่งเป็นชาวมอญได้แปลเป็นภาษาไทย คัมภีร์นี้มีส่วนที่เกี่ยวกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานดังนี้

2.4.1. การปลูกบ้านในสถานที่ที่มีกระแสน้ำไหล

สถานที่ที่มีกระแสน้ำไหลผ่านให้พิจารณาดังนี้

ถ้าไหลผ่านไปทิศทางเหนือลม (ทักษิณ) มารดาต้องสิ้นชีวิต
 ไหลผ่านไปทางทิศใต้ลม (อุดร) ทรัพย์สินเงินทองจะอยู่ไม่ถาวร
 ไหลผ่านไปทางทิศเหนือ มีความเจริญสุขทั้งได้ลาภ
 ไหลผ่านไปทางทิศพายัพ-อีสาน ปลุกบ้านได้ไม่มีอุปสรรค
 ไหลผ่านไปทางทิศอาคเนย์ ปลุกบ้านตรงนั้นจะเจ็บป่วยถึงตาย
 ไหลผ่านไปจากทิศตะวันออก-ไปทางทิศตะวันตก เกิดทุกข์เดือดร้อนสาหัสมากมาย
 ไหลผ่านไปจากทิศตะวันออก-ไปทางทิศอีสาน ท่านจะมียศศักดิ์และทรัพย์สินเงินทองตั้ง
 กระแสน้ำไหลพรั่งพวยมา

2.4.2. ทิศห้ามขุดบ่อน้ำ

ทางทิศอาคเนย์-ทางทิศเหนือ และทางทิศพายัพ ท่านห้ามขุดบ่อน้ำดื่มใช้เด็ดขาดเพราะให้
 โทษมาก

ทิศที่นอกเหนือจากที่กล่าวมานั้น ขุดบ่อน้ำดื่มใช้ได้ ท่านจะมีศรีสุข ทรัพย์สินมาก
 ปราศจากโทษโปรดจำไว้

2.4.3 สูตรความกว้างยาวบ้าน

ด้านยาว 8 ศอก ด้านกว้าง 4 ศอก 6 นิ้ว ถ้าหนุ่มสาวคู่ใดครองเรือนอยู่บ้านนี้จะได้รับ
 มรดกทรัพย์สินจากพ่อแม่เป็นสูตร อุสสะกะเข้าสู่สูตรเบญจะ (5) วิเศษแม้เศรษฐีก็ต้องนำทรัพย์สิน
 มาให้สหายคล้ายเท้าไม่ต้องเหยียบแผ่นดิน

ด้านยาว 7 ศอกกับ 12 นิ้ว ด้านกว้าง 4 ศอกกับ 12 นิ้ว วัดอย่าให้คลาดเคลื่อนก็เข้าสู่
 สูตรเบญจะ (5) ราศีจะมีข้าทาสบริวารเพราะได้รับคุณประโยชน์จากบ้าน

2.4.4. คุณโทษสถานที่ปลุกบ้าน

ทางทิศใต้ลม (อุดร) ทิศอีสาน และทิศตะวันออกมีถนนหนทางผ่านทั้ง 3 ทิศนี้ สถานที่ลาด
 ต่ำลงไปได้รับความเจริญรุ่งเรืองแน่

ทางทิศเหนือลม (ทักษิณ) ทิศตะวันตกจะเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นถึงตาย

ทางทิศพายัพ-ทิศอาคเนย์ได้ความทุกข์ยาก

ทิศเหนือ จะถูกโจรผู้ร้ายรังแก

ทั้ง 5 ทิศนี้สถานที่ลาดต่ำลงไปไม่ควรปลูกบ้าน สถานที่ปลูกบ้านต้องราบเรียบดู
 หน้ากลอง จะมากไปด้วยยศศักดิ์และรัตนมณีหนึ่งถึงร้อย

สถานที่ที่ปลูกบ้าน เป็นสถานที่โคกขุนกลมดูหลังเต่าตะพานจะเสียทรัพย์สินจะถึงแก่
 ความพินาศเสียหายและอยู่ไม่ได้นานก็ต้องนำไปบูชาให้เจ้านาย

สถานที่ที่ปลูกบ้านงอโก่งตุงคันกระสุน ไม่สมควรใช้เป็นบ้านหลับนอน เพราะเป็นที่อยู่ของพวกสัตว์ ข้างม้า ถ้าขึ้นอยู่ไปจะเกิดไฟไหม้แน่

สถานที่ปลูกบ้านมอดูเหมือนคนเขาเฒ่าเอาไว้เป็นร่องรอยน้ำซังก็ยังมีโทษท่านให้ควรดเสียด

นอกจากนี้ในงานวิจัยของ อรศิริ ปาณินท์ เรื่อง เรือนพื้นดินไทย-มอญ ^{๕๕} ยังได้สรุปความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกบ้านดังนี้

2.4.5. การวางทิศทางของจั่วบ้าน

การวางทิศทางของจั่วบ้านตามความเชื่อของคนมอญ จะหันจั่วบ้านไปทางทิศตะวันออก ตะวันตก ซึ่งเป็นทิศทางที่หัน “รับตะวัน” ซึ่งเป็นการหันด้านสกัดของบ้านรับแดดตามข้อเท็จจริงแล้วสภาพภูมิอากาศของคนไทย การวางจั่วบ้านไปทางทิศตะวันออก ตะวันตก ทำให้ด้านยาวของบ้านหันไปทางเหนือได้ ซึ่งรับลมธรรมชาติสะดวก ซึ่งต่างจากเรือนไทยภาคกลางซึ่งวางทิศทางจั่วไปทางทิศเหนือ ได้ ทำให้ด้านขวางของบ้านรับแดดและอับลม แต่ด้วยเรือนไทยทั่วไปมักเป็นเรือนกลางและได้ทุนโล่ง ทำให้ปัญหาจากการอับลมไม่ค่อยกระทบต่อการอยู่ซึ่งปกติใช้ชีวิตอยู่ได้ทุนบ้านมากกว่าบ้าน

2.4.6. การวางทิศทางของยั้งข้าว

ยั้งข้าวถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวมอญเพราะถือว่าเจ้าแม่โพสพเป็นผู้ให้ชีวิต ดังนั้นตำแหน่งของยั้งข้าวจะต้องตั้งในตำแหน่งที่เป็นมงคลเช่นเดียวกับทิศหัวนอน คือ ทิศใต้ และทิศตะวันออก การนำยั้งข้าวมาไว้ที่ทิศปลายเท้า (เหนือ) ซึ่งเป็นทิศเท้าชี้เวลานอนถือเป็นการไม่เคารพต่อเจ้าแม่โพสพ ส่วนทิศตะวันตกก็เช่นเดียวกันถือว่าเป็นทิศของตายห้ามวางตำแหน่งยั้งข้าว

นอกจากนี้การวางตำแหน่งจั่วของยั้งข้าวก็มีความสัมพันธ์กับตำแหน่งของจั่วบ้านด้วย คือ ตำแหน่งที่ดีให้ความเจริญรุ่งเรือง คือ การวางจั่วของยั้งข้าวขนานกับจั่วของบ้าน ตำแหน่งของยั้งข้าวอยู่ขนานหรือค่อนไปทางทิศตะวันออกหรือวางขนานกับด้านสกัดของจั่วใหญ่ก็ได้แต่อยู่ในทางทิศตะวันออก

การวางตำแหน่งยั้งข้าวที่ถือว่าเป็นอัปมงคล คือการวางจั่วยั้งข้าวในแกนเดียวกับจั่วบ้านหรือจั่วยั้งข้าวพุ่งเข้าหาบ้านทั้งด้านยาวและด้านสกัดของบ้านถือว่าเป็นอัปมงคลทั้งสิ้นแม้จะอยู่ทิศตะวันออกก็ตาม และในการวางตำแหน่งยั้งทางทิศตะวันตกหรือทิศเหนือไม่ว่าจะวางจั่วของยั้งข้าวไปทางไหนก็ตามถือเป็นอัปมงคลทั้งสิ้น

2.4.7. การวางตำแหน่งศาลผี และศาลพระภูมิเจ้าที่

นอกจากชาวมอญจะมีห้องผีบรรพบุรุษในบ้านแล้ว ชาวมอญยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีเรือน หรือที่เรียกกันว่าผีใหญ่ซึ่งถือเป็นต้นตระกูลของผีบรรพบุรุษซึ่งมักจะตั้งศาล 6 เสา เอาไว้เพื่อเป็นที่สิงสถิตของผีใหญ่ แต่ปัจจุบันชาวบ้านเชื่อดีตามผียายซึ่งเคยสถิตอยู่ในห้องผีให้ไปอยู่ในศาลผีใหญ่ เนื่องจากลูกหลานในยุคปัจจุบันกลัว และนอกจากศาลผีใหญ่แล้วยังมีศาลพระภูมิเจ้าที่ซึ่งเป็นศาลเสาเดียวถือเป็นสถิตของพระภูมิที่คุ้มครองที่ที่อยู่ ศาลทั้งสองศาลมักตั้งเคียงกันในทิศหัวนอนคือ ทิศใต้หรือทิศตะวันออก

2.4.8. การวางตำแหน่งเรือนปลูกใหม่

ครอบครัวชาวมอญมักนิยมอยู่กันแบบครอบครัวขยาย คือ เมื่อลูกแต่งงานก็จะปลูกบ้านใหม่ใกล้บ้านพ่อแม่ซึ่งมีความเชื่อมาแต่โบราณว่า ห้ามปลูกทางทิศหัวนอนของเรือนใหญ่ ดังนั้นเมื่อมีเรือนใหญ่อยู่แต่เดิมก็จะห้ามปลูกทางทิศใต้หรือทิศตะวันออก ซึ่งจากข้อห้ามนี้เองทำให้มีผลต่อเนื่องมาอย่างชัดเจน คือการที่บ้านมีบริเวณไม่มาก การเลือกปลูกตามข้อบัญญัติโบราณอาจทำไม่สะดวก ดังนั้นแทนที่จะเป็นการปลูกเรือนหลังใหม่ ชาวมอญนิยมต่อเติมบ้านออกไปมากกว่าจะปลูกเป็นเรือนใหม่ ทำให้เรือนบางหลังต่อเติมหลายครั้งตามการเพิ่มปริมาณของสมาชิกในครอบครัวจนมีพื้นที่ใช้งานใหญ่มาก และในการต่อเติมแต่ละครั้งไม่นิยมใช้โครงสร้างหลักยึดติดต่อกัน แต่จะทำเป็นชานหรือระเบียงให้เกิดความต่อเนื่อง ทำให้พบว่ามีชานระเบียงและความต่างระดับมากมาย

3. ความเชื่อที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของบ้านบางกระดี

ความเชื่อที่ส่งผลต่อรูปแบบโดยตรงจะแสดงจะแสดงออกมาโดยลักษณะการจัดวางของบ้านเรือน ซึ่งมีทั้งที่เป็นผลมาจากการถือผี และที่มาจากความเชื่อเรื่องการปลูกบ้านอื่นๆ

3.1. ทิศทางการวางตัวของบ้านเรือนในชุมชนบางกระดี

จากการศึกษาเรื่องการวางตัวของบ้านเรือนในชุมชนบางกระดีพบว่า คนในชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะการหันหน้าจั่วบ้าน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการถือผีของคนมอญ และการถือผีของคนมอญนั้นมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องโครงสร้างครอบครัว

จากการแปลภาพถ่ายทางอากาศ ปี 2543 มาตราส่วน 1:3000 ขนาด 20*20 นิ้ว พบว่าทิศทางการวางตัวของบ้านเรือนในชุมชนแห่งนี้แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ วางตัวในแนวทิศ ตะวันออก-ตะวันตก (ตามตะวัน) และแนวทิศ เหนือ-ใต้ (ขวางตะวัน) โดยนับบ้านจากภาพถ่ายบริเวณหมู่บ้านบางกระดีหมู่ 8 หมู่ 9 และหมู่ 2 ได้ทั้งหมด 559 หลังคาเรือนพบว่าบ้านที่วางตัวในแนว

ตะวันออก- ตะวันตกคิดเป็นร้อยละ 94 ของบ้านทั้งหมด และวางแผนทิศเหนือ-ใต้ 32 หลังคาเรือน คิดเป็นเพียงร้อยละ 6 ของบ้านทั้งหมด (ดูภาพ 4.1.)

ชาวบ้านที่นี้ถือเรื่องทิศในการปลูกบ้านเป็นสำคัญ โดยลักษณะทั่วไปจะวางสันหลังคาบ้านจะวางตัวตามตะวันหรือหน้าจั่วของอาคารหันไปทางทิศตะวันออก และทิศตะวันตกเป็นหลัก สิ่งเหล่านี้เป็นความเชื่อที่ปลูกฝังกันมาแต่โบราณโดยเชื่อว่าถ้าไม่ปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ได้รับความทุกข์หรือถึงขั้นมีอันเป็นไป

เมื่อพิจารณาปัจจัยทางภูมิศาสตร์แล้วแม่น้ำและที่ดินของหมู่บ้านบางกระจะทอดตัวไปในแนวแนวทิศตะวันออกเฉียงเหนือ-ทิศตะวันตกเฉียงใต้ (ดูภาพ 4.1.) ทำให้การวางตัวของบ้านเรือนแห่งนี้ไม่ได้หันหน้าจั่วไปตามแนวแกนทิศตะวันออกพอดีแต่จะวางตัวเฉียงตามลักษณะที่ดินและคลองเพื่อให้สามารถใช้พื้นที่ได้ประโยชน์สูงสุด

หากพิจารณาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ดูเหมือนว่าทิศทางการวางตัวของบ้านเรือนจะสัมพันธ์กับแม่น้ำเป็นลักษณะวางขนานไปกับแม่น้ำ แท้จริงแล้วไม่ได้เป็นเช่นนั้น บ้านเรือนหลายหลังที่ปลูกสร้างริมคลองบางกระจะซึ่งวางตัวในแนวเหนือใต้ก็วางตัวไปในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตกเช่นกันแต่จะมีบางหลังที่ไม่ได้เป็นเช่นนั้นหลังที่ไม่ได้เป็นเช่นนั้น โดยจะวางตัวตามคลองบางกระจะเมื่อสอบถามก็พบว่าเรามีความเชื่อในการปลูกเรือนที่ไม่หันจั่วเข้าหาเรือนของพ่อแม่ ซึ่งชาวบ้านเรียกการปลูกเรือนในลักษณะดังกล่าวว่า “แทงพ่อแทงแม่” ซึ่งถือว่าทำให้เกิดความอับมงคล ดังนั้นแม้จะเห็นอาคารบางหลังที่ปลูกสร้างโดยวางตัวในทิศทางที่ขวางตะวัน ก็มีสาเหตุมาจากการเชื่อดังกล่าวนี้เอง

นอกจากความเชื่อในเรื่องการวางทิศทางของอาคารแล้ว ตำแหน่งของการปลูกสร้างก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ชาวมอญในพื้นที่ให้ความสำคัญ โดยยึดเอาเรือนของผู้ปกครองครัวเป็นหลักโดยมากเป็นเรือนของพ่อแม่ สำหรับการปลูกเรือนในอาณาบริเวณเดียวกัน ลูกบ้านที่จะทำการปลูกเรือนขึ้นใหม่ นอกจากจะไม่หันจั่วเข้าหาบ้านของพ่อแม่แล้ว ยังต้องไม่ปลูกเรือนอยู่เหนือเรือนของพ่อแม่อีกด้วย การปลูกเรือนที่อยู่เหนือเรือนพ่อแม่ได้แก่ การปลูกเรือนทางทิศตะวันออก ซึ่งในบางกรณีจะยกเว้นสำหรับพี่ชายคนโตที่จะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวต่อไป

ภาพ 4.1. แสดงการวิเคราะห์เส้นทางภาพด้วยของบ้านจากภาพถ่ายทางอากาศ

สัญลักษณ์

○ สันหลังคาทางตัวในแนว
ตะวันออก-ตะวันตก

● สันหลังคาทางตัวในแนว
เหนือ-ใต้

มาตราส่วน
1 : 5000

ที่มา: ภาพถ่ายทางอากาศ

แผนที่ประกอบการศึกษาวิจัยพื้นที่วิจัย
การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนเมือง
น้ำบ่อจระเข้ กรุงเทพมหานคร

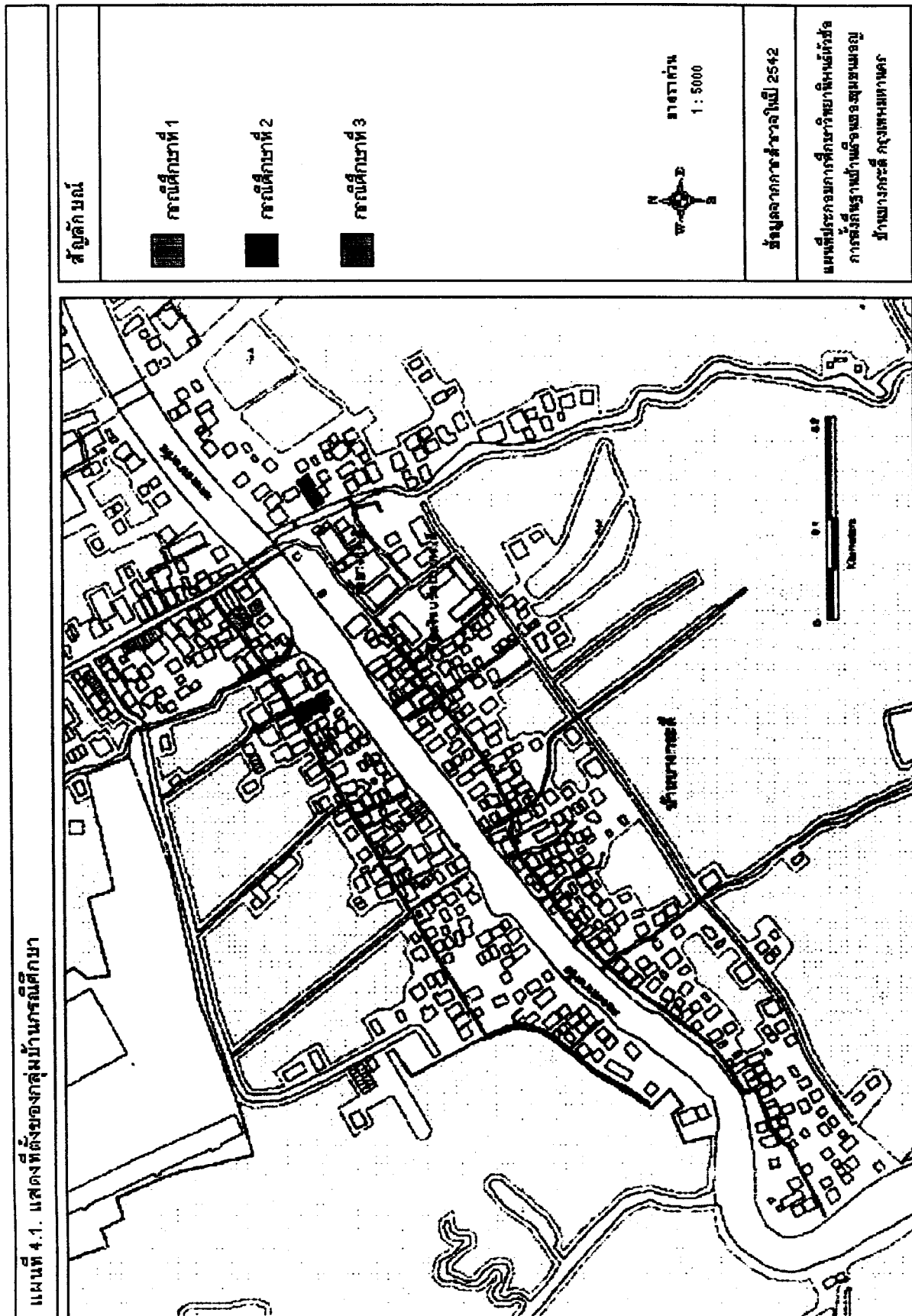
3.2. กลุ่มบ้าน

การปลูกบ้านที่อยู่บนที่ดินแปลงเดียวกันหลายหลัง เจ้าของบ้านจะเป็นญาติกัน ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการมีข้อห้ามไม่ให้สร้างบ้านแทรกอยู่ตรงกลางบ้านของคนในครอบครัวเดียวกันอีกด้วย⁸⁷ ทำให้บ้านที่อยู่เป็นกลุ่มเดียวกันจะเป็นบ้านของคนในครอบครัวเดียวกันหรือเป็นพี่น้องกัน ส่วนที่ดินนั้นจะเป็นของพ่อแม่ที่แบ่งให้ โดยอาจจะมีการแปลงที่ดินอยู่ในพื้นที่ชุมชนในบริเวณอื่นที่ไม่ใช่บริเวณบ้านหลังเดิมถ้าหากมีลูกหลายคนลูกๆก็มักจะเลือกแปลงที่ดินที่ใหญ่กว่าเพื่อปลูกบ้านอยู่รวมกันซึ่งก็อาจไม่ใช่ที่ดินบริเวณบ้านหลังเดิมเมื่อพ่อแม่เสียชีวิตลงบ้านก็จะไม่มีใครอาศัยและถูกปิดเอาไว้ หรือเมื่อลูกๆเห็นว่าพ่อแม่ชรามากอาจมารับไปอยู่ด้วยซึ่งอาจจะเป็นที่บ้านในหมู่บ้านหรือบ้านที่อื่นๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้บ้านบางแห่งในชุมชนถูกทิ้งร้าง

เมื่อปลูกบ้านอยู่บริเวณเดียวกัน บ้านที่ปลูกก่อนจะเลือกปลูกติดแม่น้ำเพราะบ้านที่ปลูกก่อนมักเป็นบ้านที่มีอายุมาก และสมัยก่อนใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก บางบ้านอาจเว้นที่ไว้สร้างเป็นศาลาริมน้ำซึ่งพบได้ทั้งฝั่งหมู่ 2 8 และ 9 บางบ้านที่ปลูกติดคลองอาจก็จะสร้างที่จอดเรือเอาไว้ บ้านที่มาปลูกทีหลังก็จะปลูกลึกเข้าไปจากคลอง แต่สำหรับคนที่ต้องการแยกเรือนแต่พ่อแม่มีที่ดินน้อยมีแต่ที่ดินที่อยู่ติดริมน้ำที่เคยใช้เป็นพื้นที่พักผ่อนก็อาจแบ่งให้ลูก ลูกจึงสร้างบ้านอยู่ติดคลอง

อย่างไรก็ตามมูลเหตุของการปลูกบ้านนั้นก็มาจากปัจจัยด้านสังคมด้วย การแต่งงานทำให้มีการแยกเรือน ส่วนการสร้างบนที่ดินของใครก็ขึ้นอยู่กับว่ามีที่ดินหรือไม่ อาจไปสร้างอยู่ติดกับบ้านของพ่อแม่ หรืออาจไปสร้างบ้านรวมอยู่กับพี่น้องของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหากมีที่มากพอ ในกรณีที่ไม่ที่ที่ดิน เมื่อแต่งงานแล้วจะย้ายไปอยู่กับทางฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงนั้นขึ้นอยู่กับฐานะและความสะดวกสบายที่จะได้รับ กล่าวคือหากครอบครัวของฝ่ายหญิงมีที่ดินที่สามารถปลูกบ้านได้ในบริเวณบ้าน เดิมของฝ่ายหญิง ฝ่ายชายก็จะมาอยู่ด้วย หรือหากบ้านของฝ่ายชายมีที่ดินก็มาปลูกมาบริเวณที่ดินของฝ่ายชาย แต่โดยมากแล้วหากครอบครัวใดเหลือลูกชายเพียงคนเดียวเมื่อลูกชายแต่งงานก็จะอยู่บ้านเดิมของพ่อแม่และพาภรรยามาอยู่ด้วยเนื่องจากจะมีการสืบทอดผีประจำตระกูลให้ลูกชาย ส่วนลูกสาวหากจะแต่งงานมีครอบครัวต้องย้ายออกไปจากบ้านพ่อแม่ การปลูกเรือนใหม่บนบริเวณที่ดินเดียวกันของบ้านพ่อแม่จะต้องไม่หันหน้าจั่วแทงหรือในลักษณะเข้าหาบ้านพ่อแม่ หรือเหนือหัวนอนของพ่อแม่เพราะถือเป็นการไม่ให้เกียรติกัน

เพื่อให้สามารถเห็นภาพได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นจึงเลือกกลุ่มบ้านมาเป็นกรณีศึกษา 3 กลุ่มบ้าน ซึ่งคัดเลือกจากการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศ (ดูแผนที่ 4.1)

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนเมืองบ้านบางกระดี กรุงเทพมหานคร

2.2.1.กรณีศึกษาที่ 1 สัมภาษณ์ เสาโบ เนียมศรี อายุ 72 ปี เจ้าของบ้าน

หมายเลข 2

บ้านหลังนี้ (บ้านหมายเลข 2) (ดูภาพ 4.2.) สร้างมาเมื่อ พ.ศ. 2523 สร้างมาราวๆ 21 ปี แล้ว บ้านหลังเก่า (บ้านหมายเลข 1) เป็นเครื่องผูกอุยริมน้ำ สร้างมาก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่คุณลุงยังไม่เกิด หรือประมาณสงครามโลกครั้งที่ 1 หรืออาจจะกว่านั้นไม่แน่ใจ สร้างมาพอๆ กับวัด แต่บ้านพังไปแล้วบ้านที่เห็นอยู่ปัจจุบัน (บ้านหมายเลข 1) เป็นบ้านที่รื้อปลูกปลุกกันใหม่

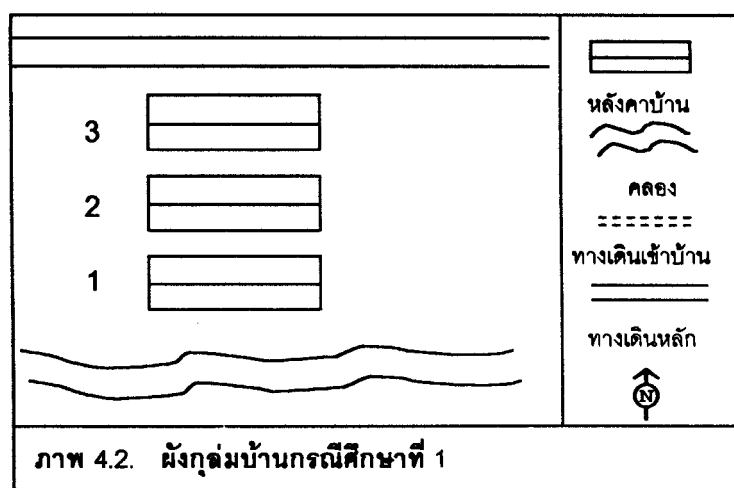
คุณลุงเป็นลูกเขยสร้างบ้านอยู่ในที่ภรรยาซึ่งมีพี่น้อง 4 คน แต่อยู่ที่นี้ 3 คน บ้านบริเวณนี้มี 3 หลังที่ติดกัน อีกคนหนึ่งไปอยู่ทางท้ายหมู่บ้านกับภรรยาเพราะภรรยามีที่ดินมาก

เรื่องความเชื่อในการสร้างบ้านเป็นเรื่องของการถือผี การปลูกบ้านในบริเวณเดียวกันต้องเป็นลูกของคนบ้านนี้ และถ้าต้องการจะปลูกบ้านบนทิศหัวนอนของบ้านพ่อแม่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทิศใต้ ก็จะต้องเป็นลูกชายเท่านั้น แต่ถ้าเป็นลูกผู้หญิงก็อยู่ได้แต่ไม่ดี

ในเรื่องทิศปลูกบ้าน คุณลุงให้ความเห็นเกี่ยวกับบ้านที่ปลูกในทิศทางเหนือได้ว่า บ้านที่ปลูกขวางตะวัน แสงจะส่องเข้าบ้านก็มีส่วนที่จะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยอยู่แล้วจะร้อน ความเชื่ออันนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับคลอง

นอกจากเรื่องทิศทางที่ต้องคำนึงถึงแล้วการปลูกบ้านอยู่รวมกันต้อง “ไม่ให้บ้านทับกัน” ด้วย กล่าวคือไม่ให้หลังคาบ้านทับกันเพราะฝนจะสาดเข้าบ้านคนอื่นได้

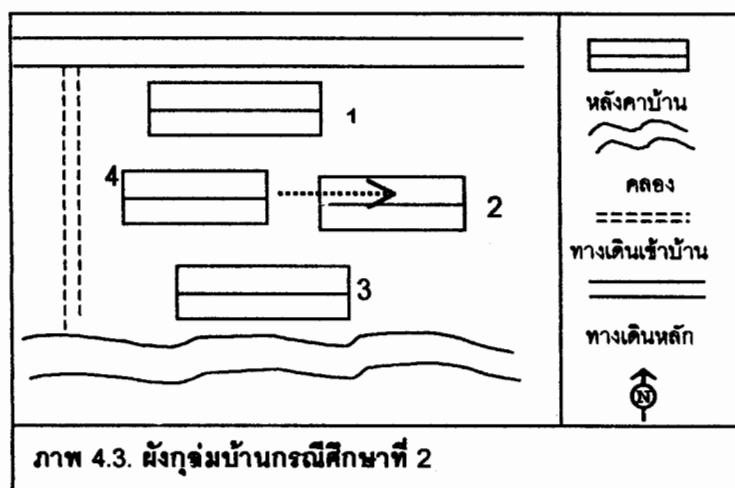
นอกจากนี้คุณลุงได้เล่าถึงการเรียกทิศของคนมอญว่า คนมอญเขาจะเข้าใจไม่เหมือนที่อื่น คือเขาจะใช้ตะวันเป็นหลักแล้วทิศขวามือให้ถือเป็นทิศเหนือ ซึ่งจะตรงข้ามกับคนไทย โดยให้เหตุผลว่าทิศเหนือของคนมอญถือเป็นทิศสูงเช่นเดียวกับคนมอญในอดีตที่อยู่ประเทศพม่าในปัจจุบัน

3.2.2. กรณีศึกษาที่ 2 สัมภาษณ์ นางกี ธงชยะ อายุ 76 ปี เจ้าของบ้าน

หมายเลข 3

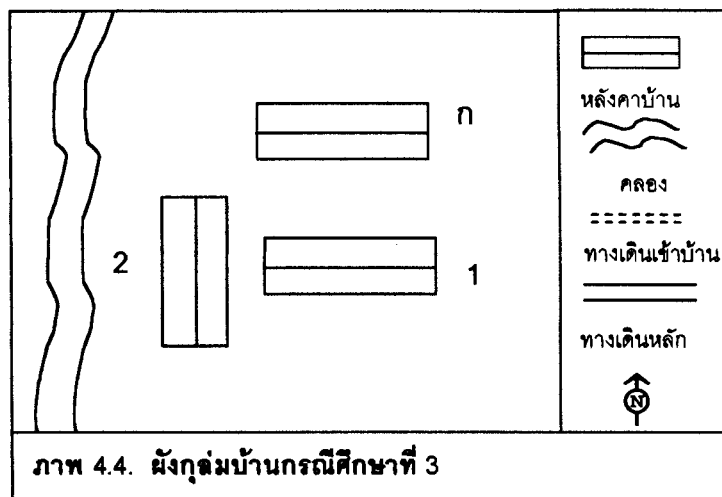
บ้านหลังนี้ปลูกมาประมาณ 56 ปีแล้ว บ้านบนที่ดินแปลงเดียวกันนี้มีทั้งหมด 4 หลัง บ้านของนางกีปลูกเป็นหลังที่ 3 คุณยายเล่าว่าแต่ก่อนไม่ได้อาศัยอยู่ตรงนี้แต่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ที่ท้ายหมู่บ้านกับพี่น้องอีก 9 คน เมื่อพี่ๆออกเรือนแม่ก็ยกที่ดินบริเวณที่ปลูกบ้านกันอยู่ให้ซึ่งเป็นพี่ของพ่อแม่ ส่วนตอนนี้บ้านของพ่อแม่ไม่มีใครอยู่ บ้านหมายเลข 1 และบ้านหมายเลข 2 เป็นบ้านของพี่ของคุณยายซึ่งมาปลูกอยู่ก่อนตามลำดับ ซึ่งตอนนี้ลูกๆของพี่สาวก็อาศัยอยู่กัน บ้านหลังที่ 2 (ดูภาพ 4.3.) แต่เดิมปลูกบนที่ดินของบ้านหมายเลข 4 ในปัจจุบัน ตอนนี้เลื่อนเข้ามาด้านในเนื่องจากลูกของพี่สาวที่อยู่บ้านหมายเลข 2 แต่งงานและมีลูก น้องสาวของเขาจึงขอย้ายออกไปปลูกเรือนหมายเลข 4 เพราะอยู่รวมกันกับหลายชาย หลานสาว และพี่เขย รู้สึกอึดอัดตามประเพณีของชาวมอญลูกชายจะให้นอนบนเรือนส่วนลูกสาวจะให้นอนบนเรือน ก่อนที่พ่อจะเสียชีวิตก็ได้สั่งเอาไว้ว่าหากลูกสาวจะแต่งงานให้แต่งแล้วแยกเรือนออกไปแต่หากลูกชายจะแต่งงานก็ให้อยู่ที่เรือนเดิมได้

3.2.3. กรณีศึกษาที่ 3 สัมภาษณ์ นาง แม้น สมนาม⁸⁸ อายุ 64 ปี เจ้าของบ้านหมายเลข 2 (ดูภาพ 4.4.)

นางแม้นมีพี่น้อง 2 คน เมื่อตนแต่งงานต้องแยกเรือนจึงปลูกบ้านหมายเลข 2 ขึ้น ปลูกมาประมาณ 22 ปีมาแล้ว บ้านหลังนี้วางขวางตะวัน ทอดตัวยาวตามแนวคลองบางกระบือ ส่วนบ้านหมายเลข 1 เป็นบ้านของพ่อ สร้างมาประมาณ 60 ปีแล้วตั้งแต่คุณยายยังเล็กๆ ปัจจุบันน้องชายอาศัยอยู่กับภรรยา เดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่า สาเหตุที่บ้านหมายเลข 2 ต้องปลูกในลักษณะขวางตะวันเช่นนี้ นางแม้นให้สัมภาษณ์ว่าเป็นเพราะคนมอญมีความเชื่อว่าหากลูกจะปลูกบ้านหลังใหม่

ติดกับบ้านพ่อแม่จะไม่ให้ปลูกในลักษณะ “แทงบ้านพ่อแม่” เพราะจะทำให้บ้านพ่อแม่อยู่ไม่เป็นสุข กล่าวคือถ้าจะปลูกบ้านในระนาบเดียวกันจะไม่ให้หน้าจั่วหันเข้าหาบ้านพ่อแม่ บ้านหลังนี้จึงวางตัวตามคลองบางกระบือ แต่หากไม่ใช่ลูกหลานแล้วมาปลูกบ้านอยู่ติดกันก็ไม่ใช่เป็นไรจะปลูกอย่างไรก็ได้

ภาพ 4.4. มังกลุ่มบ้านกรณีศึกษาที่ 3

3.3. การวางตำแหน่งของศาลพระภูมิภายในบริเวณที่ดิน

บ้านส่วนมากในชุมชนแห่งนี้จะมีศาลพระภูมิทุกหลัง ซึ่งส่วนมากจะวางตรงมุมหนึ่งของบ้านเป็นมุมทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือหรือมุมทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ แต่จะต้องอยู่ด้านตะวันออกเป็นสำคัญเนื่องจากทิศตะวันตกถือเป็นทิศกาลกิณี⁸⁹ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็จะวางทางมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (ดูรูป 4.13.) และไม่เกี่ยวข้องกับทิศทางการวางตัวของบ้าน

รูป 4.13. การวางศาลพระภูมิ

3.4. การวางบันไดบ้าน

การวางบันไดบ้านโดยหลักแล้วจะไม่วางทอดตัวหันไปทางทิศตะวันตกเพราะถือเป็นทิศของคนตายถ้าหากเราหันไปทางทิศตะวันตกบางทีอาจมีอันเป็นไป ซึ่งก็มีบ้างเหมือนกัน โดยมากแล้วการหันบันไดบ้านก็จะไปสัมพันธ์กับทิศหัวนอนซึ่งจะหันไปทางทิศตะวันออก ส่วนห้องน้ำในจะอยู่ด้านทิศตะวันตกของบ้าน⁹⁰ (ดูรูป 4.14)

รูป 4.14. บันไดบ้านหันลงไปทางทิศใต้

ปัจจัยด้านวิถีชีวิต

สิ่งมีชีวิตไม่ว่าพืชหรือสัตว์จำต้องเคลื่อนไหวองค์กายชีพในร่างกายของตนเพื่อความอยู่รอด นอกจากเป็นเครื่องมือในการได้มาซึ่งผลิตผลสำหรับการบริโภคแล้วการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ยังสามารถอธิบายได้จากทั้งเงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม กิจกรรมต่างๆเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปกับการดำรงชีวิต ที่ต้องการการรองรับทั้งในมิติด้านพื้นที่ และ เวลา จนเกิดเป็นรูปแบบการปฏิบัติที่ถือว่าเป็น วิถีชีวิต ซึ่งได้แก่วิถีการใช้ชีวิต ผ่านเงื่อนไขต่างๆของสภาพแวดล้อม และการสั่งสมทางวัฒนธรรม ที่เราอาจแบ่งได้เป็น 1. ชีวิตวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาทางการใช้ชีวิต พฤติกรรม กิจกรรม 2. ศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่แสดงออกมาทางวัตถุ

วิถีชีวิต นั้นแทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชนหลายระดับตั้งแต่ ประเพณี (รอบปี) - (รอบเดือน) - (รอบสัปดาห์) - (รอบวัน) ไปจนถึงกิจวัตรประจำวัน ซึ่งลักษณะของการกระทำซ้ำๆในรอบ วัน หรือ รอบปี ทำให้เกิด รูปแบบ หรือ ระเบียบ อันจะส่งผลต่อ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่จะกล่าวถึงต่อไป

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของชาวชุมชนบ้านบางกระดี ทั้งที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอทุกวัน เป็นกิจวัตร และ ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันทุกปีเป็นประจำ โดยการสอบถามถึงกิจกรรมต่างๆ ที่ชาวชุมชนกระทำในแต่ละช่วงเวลาของวัน และ การมีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนในแต่ละปี เพื่อนำมาใช้ประเมินคุณค่าของพื้นที่ จากการใช้สอย

จำนวนแบบสอบถามหรือขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 99 ตัวอย่าง เกิดจากการคำนวณหาจำนวนตัวอย่างตามวิธีของ Yamane ซึ่งใช้ในกรณีที่ทราบมวลประชากรแล้ว โดยระบุให้ประชากรทั้งหมดเท่ากับ 3,540 คน(จากข้อมูลภาคเอกสาร) และกำหนดให้ มีค่าความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 0.1

นำตัวอย่างของประชากรที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาทั้งหมด มาแบ่งกลุ่มตัวอย่างด้วยหลักการ การแบ่งกลุ่มตัวอย่างแบบแยกประเภทหรือแบบชั้นภูมิ (Stratified sampling) โดยใช้การแบ่งกลุ่มตัวอย่าง ดังกล่าวแบ่งประชากรออกตามที่ตั้งของเรือนพักอาศัยตามเขตปกครอง ได้แก่ หมู่ 2, หมู่ 8 และ หมู่ 9 เนื่องจากเป็นปัจจัยที่มีความเกี่ยวเนื่องกับลักษณะที่ตั้ง และสภาพแวดล้อมทางกายภาพมากที่สุด

จำนวนตัวอย่างในแต่ละกลุ่ม จะเป็นไปตามสัดส่วนของจำนวนครัวเรือนที่มีอยู่ในแต่ละหมู่ ดังที่แสดงไว้ในตาราง 6.1 แล้วจึงใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) ในการแจกแบบสอบถามตามระยะห่างของที่พักอาศัยที่กระจายตัวอย่างในพื้นที่ศึกษา ซึ่งจากการออกภาคสนามจริงตัวอย่างที่ได้มีความคลาดเคลื่อนจาก การคำนวณเล็กน้อย

ตาราง 4.1. แสดงการคำนวณหาจำนวน และการแบ่งกลุ่มตัวอย่าง

หมู่บ้าน	พื้นที่ (ตร.กม.)	ครัวเรือน (ครอบครัว)	ประชากร (คน)	ตัวอย่าง (ตัวอย่าง)
2	0.11	265	1373	38.01
8	0.16	253	1311	36.29
9	0.07	159	856	23.70
รวม	0.34	677	3540	98.00

1. ซีวิต

ประชากรของหมู่บ้านบางกระดี ถูกแบ่งตามเขตปกครองออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่ หมู่ 2 หมู่ 8 และหมู่ 9 (ตามแผนที่ 1.2.) ซึ่งหมู่ 2 และหมู่ 8 เป็นพื้นที่ที่มีประชากรจำนวนมากกว่า หมู่ 9 ที่อยู่

ตอนในของชุมชน โดยจากแบบสอบถามพบว่า ตัวอย่าง ส่วนใหญ่เป็น คนเชื้อสายมอญ (77.77%) ขณะที่ เป็น ส่วนที่เหลืออีก รวบรวมได้ 22.22 นั้นเป็นคนเชื้อชาติไทยและเชื้อชาติอื่นๆ ซึ่งอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาภายหลัง และแม้ว่าจะเป็นคนเชื้อชาติมอญเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ เจื่อนไซด้านเพศและการสืบสกุลทำให้สัดส่วนในการถือผี(52.53%)และไม่ถือผีใกล้เคียงกัน (47.47%)

ตาราง 4.2. แสดงจำนวนตัวอย่างจำแนกตามเขตปกครอง

	หมู่ 2	หมู่ 8	หมู่ 9	รวม
จำนวน	37	36	26	99
ร้อยละ	37.37	36.36	26.26	100.00

ตาราง 4.3. แสดงจำนวนตัวอย่างจำแนกตามเชื้อชาติ

	มอญแท้	พอมอญ	แม่มอญ	ไทย	รวม
จำนวน	34	21	22	22	99
ร้อยละ	34.34	21.21	22.22	22.22	100.00

กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม เป็นเพศหญิง(58.58%) มากกว่าชาย(41.41%)ใน สัดส่วนใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยทำงาน และเป็นผู้ใหญ่ที่อายุอยู่ระหว่าง 31-60 ปี มาก ที่สุด(56.57%) ตามด้วยกลุ่มหนุ่มสาวที่อายุระหว่าง 16-30 ปี(17.17%) กลุ่มเด็กที่อายุต่ำกว่า 15 ปี(15.15%) และ คนชราที่อายุสูงกว่า 60 ปี น้อยที่สุด คือประมาณ 11.11%

ตาราง 4.4. แสดงจำนวนตัวอย่างจำแนกตามช่วงอายุ

	เด็ก	หนุ่มสาว	ผู้ใหญ่	ชรา	รวม
จำนวน	15	17	56	11	99
ร้อยละ	15.15	17.17	56.57	11.11	100.00

จากแบบสอบถามพบว่า กลุ่มตัวอย่างประกอบอาชีพในหลายๆลักษณะ โดยอาชีพที่พบ มากที่สุดได้แก่ การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ที่มีสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างถึงร้อยละ 19.19 ตามมาด้วย การเป็นนักเรียนนักศึกษาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน(18.18%) อาชีพรับจ้าง(16.16%) อาชีพเย็บจากขาย(13.13%)ซึ่งเป็นอาชีพเก่าแก่ของคนที่นี่ และ กิจการค้าขาย(10.10%) ซึ่งมักทำ กันในพื้นที่ซึ่งสามารถเข้าถึงได้สะดวก

ตาราง 4.5. แสดงจำนวนตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ

	นักเรียน	โรงงาน	ราชการ	แม่บ้าน	รับจ้าง	เย็บจาก	วังกุ่ม	ค้าขาย	ไม่มี	รวม
จำนวน	18	19	5	9	16	13	3	10	6	99
ร้อยละ	18.18	19.19	5.05	9.09	16.16	13.13	3.03	10.10	6.06	100.00

จากตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่พักอาศัยกับเชื้อชาติพบว่า สมาชิกชุมชนที่ไม่ได้มีเชื้อสายมอญจะพบมากในหมู่ที่ 2(27.03%) และหมู่ที่ 8(22.22%) ตามลำดับเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งงานภายนอกชุมชน และพื้นที่ตั้งหลักปักฐานของคนเชื้อสายไทยมาแต่เดิม ขณะที่ คนเชื้อสายมอญโดยเฉพาะที่เป็นมอญแท้ๆ พบมากในหมู่ 9(50.00%) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ลึกเข้ามาด้านใน

ตาราง 4.6. แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง พื้นที่พักอาศัย กับเชื้อชาติของผู้ตอบแบบสอบถาม

	มอญแท้	พอมอญ	แม่มอญ	ไทย	รวม
หมู่ 2	27.03	21.62	24.32	27.03	100.00
หมู่ 8	30.56	25.00	22.22	22.22	100.00
หมู่ 9	50.00	15.38	19.23	15.38	100.00
รวม	34.34	21.21	22.22	22.22	100.00

จากการสอบถามพบว่า ตัวอย่างที่เป็นคนวัยทำงานซึ่งได้แก่กลุ่มหนุ่มสาวและผู้ใหญ่แม้จะพบกระจายอยู่ในทุกพื้นที่แต่พบมากใน หมู่ 2 และหมู่ 8 ขณะที่ตัวอย่างในวัยชราก็พบเป็นสัดส่วนมากกว่า ที่หมู่ 9(23.08%)

ตาราง 4.7. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่พักอาศัย กับ ช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม

	เด็ก	หนุ่มสาว	ผู้ใหญ่	ชรา	รวม
หมู่ 2	16.22	18.92	59.46	5.41	100.00
หมู่ 8	11.11	19.44	61.11	8.33	100.00
หมู่ 9	19.23	11.54	46.15	23.08	100.00
รวม	15.15	17.17	56.57	11.11	100.00

พบตัวอย่างที่ทำงานในโรงงานและรับจ้างทั่วไปซึ่งเป็นอาชีพเกี่ยวข้องกับการใช้แรงงานมากกว่าที่หมู่ 8 และหมู่ 9 ขณะที่อาชีพ เย็บจาก ซึ่งเป็นอาชีพที่เก่าแก่ของชุมชน พบในสัดส่วนที่

น้อยกว่าหลายอาชีพ โดยพบมาในพื้นที่ของหมู่ 9 ส่วนอาชีพ คำขายนั้น จากแบบสอบถามพบในหมู่ 2 และหมู่ 8 ซึ่งมีการเข้าถึงได้สะดวกกว่า เนื่องจากอยู่ในบริเวณทางเข้าชุมชน

ตาราง 4.8. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่พักอาศัยกับอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถาม

	นักเรียน	โรงงาน	ราชการ	แม่บ้าน	รับจ้าง	เย็บจาก	วังกุ้ง	ค้าขาย	ไม่มี	รวม
หมู่ 2	16.22	21.62	5.41	8.11	21.62	5.41	2.70	13.51	5.41	100.00
หมู่ 8	13.89	19.44	2.78	11.11	19.44	11.11	5.56	13.89	2.78	100.00
หมู่ 9	26.92	15.38	7.69	7.69	3.85	26.92	-	-	11.54	100.00
รวม	18.18	19.19	5.05	9.09	16.16	13.13	3.03	10.10	6.06	100.00

สัดส่วนการถือผี ของคนที่เป็นมอญแท้ และ มีพ่อเป็นมอญ จะมีจำนวนมากกว่า กลุ่มคนเชื้อชาติอื่น รวมถึง คนที่มีมารดาเป็นชาวมอญ เป็นเพราะธรรมเนียมการถือผีที่ ฝ่ายชายจะเป็นคนถือ ส่วนฝ่ายหญิงนั้นจะถือเอาตามสามี คนที่มีทั้งพ่อและแม่เชื้อสายมอญเกือบทั้งหมดจึงถือผี ยกเว้นผู้หญิงที่ออกเรือนไปอยู่กับชายเชื้อชาติอื่น เช่นเดียวกับ คนที่มีบิดาเป็นมอญก็จะเลือกถือผีกันทั้งบ้าน และจะเปลี่ยนแปลงเมื่อออกเรือนเท่านั้น ส่วนฝ่าย แม่มอญ และ คนเชื้อชาติอื่นนั้น ส่วนใหญ่จะไม่ถือผี ยกเว้นหญิงซึ่งได้แต่งงานกับชายเชื้อสายมอญที่ถือผีตามบรรพบุรุษ

ตาราง 4.9. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติและการถือผีของผู้ตอบแบบสอบถาม

	ถือผี	ไม่ถือผี	รวม
มอญแท้	94.12	5.88	100.00
พ่อมอญ	71.43	28.57	100.00
แม่มอญ	9.09	90.91	100.00
ไทย	13.64	86.36	100.00
รวม	52.53	47.47	100.00

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม กับการถือผีพบว่า สัดส่วนการถือผีจะลดลงตามช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่าง โดยคนชราถึง 72.73% จะถือผีเนื่องจากเป็นคนดั้งเดิมของพื้นที่ซึ่งสืบเชื้อสายมอญแท้ ขณะที่ กลุ่มอายุ ที่น้อยลงมามีสัดส่วนการถือผีน้อยลง ได้แก่ 60.70% 23.53% และ 40% ตามลำดับ ซึ่งเกิดจากการแต่งงานข้ามเชื้อชาติของ คนมอญ กับ คนเชื้อชาติอื่น รวมทั้งการโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาในชุมชน เนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจอื่นๆ

ตาราง 4.10. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับการถือผีของผู้ตอบแบบสอบถาม

	ถือผี	ไม่ถือผี	รวม
เด็ก	40.00	60.00	100.00
หนุ่มสาว	23.53	76.47	100.00
ผู้ใหญ่	60.71	39.29	100.00
ชรา	72.73	27.27	100.00
รวม	52.53	47.47	100.00

เช่นเดียวกับ ความสัมพันธ์ ระหว่าง อายุ และ การถือผี เมื่อพิจารณาตารางแสดง ความสัมพันธ์ของ อายุ และ เชื้อชาติ พบว่า ช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนสั้นกว่า ก็จะมีสัดส่วนของ คนที่มีเชื้อชาติมอญน้อยตามไปด้วย โดย คนชรา จะมีสัดส่วนที่เป็นมอญแท้สูง ถึง 63.64% วัยผู้ใหญ่ ร้อยละ 42.86 เป็น มอญแท้ แต่มีถึง 26.79% ที่เป็นคนเชื้อสายไทย เนื่องมาจากการย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในชุมชนอันเนื่องมาจาก การสมรส คนวัยหนุ่มสาว และ วัย เด็ก มีสัดส่วนของ การมีพ่อหรือแม่มอญมากกว่า ช่วงอายุอื่นเนื่องจากเป็นผลลัพธ์ของการ แต่งงานข้ามเชื้อชาติที่เกิดขึ้นภายในยุคที่เมืองขยายตัวออก

ตาราง 4.11. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุและเชื้อชาติของผู้ตอบแบบสอบถาม

	มอญแท้	พ่อมอญ	แม่มอญ	ไทย	รวม
เด็ก	6.67	33.33	46.67	13.33	100.00
หนุ่มสาว	11.76	17.65	47.06	23.53	100.00
ผู้ใหญ่	42.86	17.86	12.50	26.79	100.00
ชรา	63.64	27.27		9.09	100.00
รวม	34.34	21.21	22.22	22.22	100.00

สำหรับวัยเด็ก เกือบทั้งหมดเป็นนักเรียน มีบางส่วนที่ตอบแบบสอบถามช่วยครอบครัว ทำงานค้าขาย วัยหนุ่มสาว กว่าครึ่ง(52.94%)ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรม มีบางส่วนเรียน หนังสือ และ ทำงานค้าขาย รับจ้าง ตามลำดับ สำหรับผู้ตอบแบบสอบถามที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ นั้น ประกอบอาชีพกันอย่างหลากหลาย อาชีพที่ทำมากที่สุดได้แก่ การรับจ้างทั่วไป(26.79%) งาน โรงงาน(17.86%) เย็บจาก(16.07%) แม่บ้าน(14.29%) และ ค้าขาย(10.71%) ส่วนกลุ่มคนชรา ส่วนใหญ่ไม่ทำงาน และที่เหลือทำงานภายในครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็น เย็บจาก(36.36%) หรือ แม่บ้าน(9.09%)

ตาราง 4.12. แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง อายุและอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถาม

	นักเรียน	โรงงาน	ราชการ	แม่บ้าน	รับจ้าง	เย็บจาก	วังกุ่ม	ค้าขาย	ไม่มี	รวม
เด็ก	86.67	-	-	-	-	-	-	13.33	-	100.00
หนุ่มสาว	29.41	52.94	-	-	5.88	-	-	11.76	-	100.00
ผู้ใหญ่	-	17.86	8.93	14.29	26.79	16.07	5.36	10.71	-	100.00
ชรา	-	-	-	9.09	-	36.36	-	-	54.55	100.00
รวม	18.18	19.19	5.05	9.09	16.16	13.13	3.03	10.10	6.06	100.00

2. ประเพณี

จากการสอบถามตัวอย่าง จำนวน 99 รายถึงการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมหรือประเพณีของชุมชน ซึ่งแบ่งช่วงคะแนนออกเป็น 3 ช่วง (1,2,3จากน้อยไปมาก) ตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ประเพณีที่ประชาชนในชุมชนมอญบางกระดี่ให้ความสำคัญ และเข้าไปมีส่วนร่วมมากคือ งานวันสงกรานต์(2.73) งานวันลอยกระทง(2.40) งานวันเข้าพรรษา(2.30) ออกพรรษา(2.27) และวันอาสาฬหบูชา(2.21) ซึ่งเป็นวันพระใหญ่ ขณะที่งานประเพณีที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมไม่มากนักได้แก่ งานสมโภชข้าวราดมะพร้าว(1.38) และงานวันปีใหม่(1.92)

เมื่อพิจารณาแยกตามพื้นที่พักอาศัยพบว่า ผู้ที่อยู่อาศัยในหมู่ที่ 2 จะให้ความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม หรือประเพณีของชุมชน น้อยกว่า หมู่ 8 และ หมู่ 9 แต่ในสัดส่วนที่ไม่ต่างกันนัก น่าจะเป็นเพราะหมู่ที่ 2 เป็นที่อยู่อาศัยของประชาชนที่มีคนที่สืบเชื้อสายมอญแท้ๆน้อยกว่าหมู่อื่น และ ในทางกายภาพตั้งอยู่คนละฝั่งแม่น้ำกับวัดที่ใช้เป็นพื้นที่หลักของการประกอบกิจกรรมเหล่านี้ ส่วนหมู่ที่ 9 ที่อยู่ด้านในของชุมชน และ ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิมของชุมชน จึงมีสัดส่วนในการร่วมกิจกรรมต่างๆทางสังคมมากกว่า เว้นไว้แต่ งานวันสงกรานต์ หรือ งานลอยกระทงซึ่งเป็นงานรื่นเริงสำคัญของชุมชน และ เปิดให้คนจากภายนอกเข้ามาร่วมงาน ซึ่งมีสัดส่วนการมีส่วนร่วมใกล้เคียงกัน

ตาราง 4.13. แสดงการมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนจำแนกตามพื้นที่พักอาศัย

หมู่บ้าน	การมีส่วนร่วมในงานวันพระ	การมีส่วนร่วมในงานวันสงกรานต์	การมีส่วนร่วมในงานวันอาสาฬหบูชา	การมีส่วนร่วมในงานวันเข้าพรรษา	การมีส่วนร่วมในงานวันออกพรรษา	การมีส่วนร่วมในงานวันปีใหม่	การมีส่วนร่วมในงานสมาคมชาวมอญ	การมีส่วนร่วมในงานลอยกระทง
หมู่ 2	1.81	2.76	2.19	2.11	2.14	1.89	1.24	2.41
หมู่ 8	2.17	2.67	2.22	2.47	2.36	1.89	1.47	2.50
หมู่ 9	2.15	2.77	2.23	2.35	2.35	2.00	1.46	2.27
รวม	2.03	2.73	2.21	2.30	2.27	1.92	1.38	2.40

ปัจจัยทางด้านเพศก็มีผลต่อการให้ความสำคัญในการร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า เพศหญิงจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นเพศชายยกเว้น กิจกรรมในงานสมาคมชาวมอญ ซึ่งเป็นงานที่จัดขึ้นภายหลังและมีกิจกรรมทางการเมืองสอดแทรกอยู่ กิจกรรมที่เพศชายและหญิงมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมใกล้เคียงกันได้แก่ งานวันสงกรานต์ และงานวันลอยกระทง ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญ ขณะที่กิจกรรมที่เพศหญิงให้ความสำคัญมากกว่าเพศชายมากอย่างเห็นได้ชัดคือ งานวันออกพรรษาที่มีกิจกรรมการตักบาตรดอกไม้และกวนข้าวทิพย์ ซึ่งจำกัดให้ผู้หญิงเป็นคนทำเท่านั้น และ การมีส่วนร่วมในวันพระซึ่งมีเพียงกิจกรรมการตักบาตรทั้งเทศน์

ตาราง 4.14. แสดงการมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนจำแนกตามเพศของผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ	การมีส่วนร่วมในงานวันพระ	การมีส่วนร่วมในงานวันสงกรานต์	การมีส่วนร่วมในงานวันอาสาฬหบูชา	การมีส่วนร่วมในงานวันเข้าพรรษา	การมีส่วนร่วมในงานวันออกพรรษา	การมีส่วนร่วมในงานวันปีใหม่	การมีส่วนร่วมในงานสมาคมชาวมอญ	การมีส่วนร่วมในงานลอยกระทง
ชาย	1.71	2.66	2.07	2.10	1.80	1.85	1.63	2.37
หญิง	2.26	2.78	2.31	2.45	2.60	1.97	1.21	2.43
รวม	2.03	2.73	2.21	2.30	2.27	1.92	1.38	2.40

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมในประเพณีหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมจะลดลงตามลำดับ เมื่อจำแนกเชื้อชาติและเรียงตามความเข้มข้นของการสืบเชื้อสายมอญ ได้แก่ มอญแท้ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากชาวมอญแท้จึงน่าจะมีความผูกพันกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมมากที่สุด พอมอญ เนื่องจากมีเชื้อสายอื่นผสมอยู่แต่การที่มีผู้นำครอบครัวเป็นคนมอญจึงมีการถือผีในบ้านซึ่งน่าจะทำให้มีความ

ผูกพันกับวัฒนธรรมอยู่มาก แม่มอญ เนื่องจากมีเชื้อสายมอญอยู่จึงมีความผูกพันกับวัฒนธรรมมอญและความคุ้นเคยกับกิจกรรมทางสังคมอยู่บ้าง และ ไทย เนื่องจากน่าจะเป็นคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนภายหลังจึงมีความผูกพันทางสังคมกับชุมชนน้อยกว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีเชื้อสายมอญอย่างไรก็ดี กิจกรรมอย่าง งานวันปีใหม่ หรือ งานวันลอยกระทงเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อความรื่นเริง เชื้อชาติของผู้เข้าร่วมกิจกรรมจึงไม่ได้ส่งผลกับความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมนัก

ตาราง 4.15. แสดงการมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนจำแนกตามเชื้อชาติของผู้ตอบแบบสอบถาม

เชื้อชาติ	การมีส่วนร่วมในงานวันพระ	การมีส่วนร่วมในงานวันสงกรานต์	การมีส่วนร่วมในงานวันอาสาฬหบูชา	การมีส่วนร่วมในงานวันเข้าพรรษา	การมีส่วนร่วมในงานวันออกพรรษา	การมีส่วนร่วมในงานวันปีใหม่	การมีส่วนร่วมในงานสมาคมชาวรามัญ	การมีส่วนร่วมในงานลอยกระทง
มอญแท้	2.47	2.91	2.59	2.56	2.50	1.79	1.56	2.18
พอมอญ	2.00	2.81	2.29	2.43	2.05	1.71	1.62	2.48
แม่มอญ	1.73	2.59	1.73	2.00	2.18	2.32	1.18	2.59
ไทย	1.68	2.50	2.05	2.09	2.23	1.91	1.09	2.50
รวม	2.03	2.73	2.21	2.30	2.27	1.92	1.38	2.40

เมื่อพิจารณาการมีส่วนร่วมของประเพณีต่างๆ จำแนกตามช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่า ในเกือบทุกกิจกรรมการมีส่วนร่วมจะแปรผันตามอายุ คือผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมากกว่า กลุ่มเยาวชน และหนุ่มสาว ยกเว้นในบางกิจกรรม เช่น งานวันปีใหม่ และสงกรานต์ ที่เป็นงานรื่นเริง และ งานสมาคมชาวรามัญที่ต้องเดินทางออกมาร่วมงานนอกชุมชน ส่วนในกลุ่มเยาวชน กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ให้ความสนใจมากที่สุด ได้แก่ งานวันสงกรานต์ และ วันลอยกระทง และที่ให้ความสนใจน้อยได้แก่ งานวันพระ และ งานสมาคมชาวรามัญ คล้ายคลึงกับการให้ความสนใจของกลุ่มตัวอย่างในวัยหนุ่มสาว ขณะที่กลุ่มวัยผู้ใหญ่ จะให้ความสำคัญกับ งานวันสงกรานต์ วันพระใหญ่ วันเข้าพรรษาออกพรรษา และให้ความสำคัญกับ งานวันปีใหม่ที่จัดขึ้นภายหลัง และ งานสมาคมชาวรามัญ น้อย แม้ว่าจะให้ความสำคัญมากกว่ากลุ่มตัวอย่างอื่นๆก็ตาม สำหรับ ผู้สูงอายุ จะให้ความสำคัญกับ งานวันสงกรานต์ และ วันสำคัญทางพุทธศาสนา มากกว่า กลุ่มช่วงอายุอื่นอย่างเห็นได้ชัด ส่วน กิจกรรมที่ให้ความสนใจไม่มากนักได้แก่ งานวันปีใหม่ งานสมาคมชาวรามัญ หรือ แม้แต่งานวันลอยกระทง

ตาราง 4.16. แสดงการมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนจำแนกตามช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม

อายุ	การมีส่วนร่วมในงานวันพระ	การมีส่วนร่วมในงานวันสงกรานต์	การมีส่วนร่วมในงานวันอาสาฬหบูชา	การมีส่วนร่วมในงานวันเข้าพรรษา	การมีส่วนร่วมในงานวันออกพรรษา	การมีส่วนร่วมในงานวันปีใหม่	การมีส่วนร่วมในงานสมาคมชาวรามัญ	การมีส่วนร่วมในงานลอยกระทง
เด็ก	1.73	2.67	1.73	2.07	2.00	2.33	1.33	2.60
หนุ่มสาว	1.65	2.53	1.94	2.06	1.94	2.12	1.18	3.00
ผู้ใหญ่	2.07	2.77	2.34	2.38	2.36	1.80	1.46	2.25
ชรา	2.82	2.91	2.64	2.64	2.73	1.64	1.36	2.00
รวม	2.03	2.73	2.21	2.30	2.27	1.92	1.38	2.40

ตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจ เช่น อาชีพเองก็ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน กลุ่มที่จัดหาเข้ากินค่ำ เช่น งานโรงงาน รับจ้าง หรือ รับราชการ มักจะให้ความสำคัญต่อการทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาน้อยกว่า กลุ่มอาชีพ ที่สามารถทำได้ภายในชุมชน เช่น การเย็บจาก หรือ งานแม่บ้าน ซึ่งอาจเป็นเพราะช่วงอายุของผู้ทำงาน ดังจะเห็นได้จากกลุ่มนักเรียนที่ส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชน ก็จะได้ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ พุทธศาสนา นัก สำหรับ ประเพณีวันเร่งกลับพบว่าในกลุ่มอาชีพที่อยู่ในวัยแรงงานให้ความสนใจในการเข้าร่วมมากกว่า ไม่ว่าจะเป็น งานลอยกระทง หรือ งานวันปีใหม่

ตาราง 4.17. แสดงการมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนจำแนกตามอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถาม

อาชีพ	การมีส่วนร่วมในงานวันพระ	การมีส่วนร่วมในงานวันสงกรานต์	การมีส่วนร่วมในงานวันอาสาฬหบูชา	การมีส่วนร่วมในงานวันเข้าพรรษา	การมีส่วนร่วมในงานวันออกพรรษา	การมีส่วนร่วมในงานวันปีใหม่	การมีส่วนร่วมในงานสมาคมชาวรามัญ	การมีส่วนร่วมในงานลอยกระทง
นักเรียน	1.61	2.50	1.78	1.89	1.83	2.50	1.33	2.78
งานโรงงาน	1.84	2.79	2.16	2.37	2.21	1.95	1.16	2.89
รับราชการ	1.40	2.80	1.80	1.60	1.80	1.20	2.00	1.80
แม่บ้าน	2.44	3.00	2.78	2.56	2.89	2.00	1.44	2.33
รับจ้างทั่วไป	1.81	2.69	2.31	2.31	2.06	1.69	1.56	2.25
เย็บจาก	2.77	2.77	2.54	2.92	2.69	1.85	1.46	2.00
วังกุ้ง	1.33	3.00	2.33	2.33	2.00	1.67	1.67	2.33
ค้าขาย	2.30	2.60	1.90	2.10	2.40	2.00	1.10	2.20
ไม่มี	2.67	2.83	2.67	2.50	2.83	1.33	1.33	2.00
รวม	2.03	2.73	2.21	2.30	2.27	1.92	1.38	2.40

สำหรับตารางสุดท้ายนี้ใช้สรุปความสัมพันธ์ ระหว่างประเพณีของสังคมกับความเชื่อในครัวเรือนที่ส่งผลเชื่อมโยงกัน ดังจะเห็นได้ว่า กลุ่มผู้ที่ถือผีบรรพบุรุษซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวมอญ มีแนวโน้มที่จะอนุรักษ์และให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนมากกว่ากลุ่มที่ไม่ถือผีแล้วแต่ กิจกรรมรื่นเริงที่เสริมแต่งขึ้นภายหลัง เช่น งานวันปีใหม่ หรือ ลอยกระทง ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ตาราง 4.18. แสดงการมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนจำแนกตามการถือผีของผู้ตอบแบบสอบถาม

การถือผี	การมีส่วนร่วมในงานวันพระ	การมีส่วนร่วมในงานวันสงกรานต์	การมีส่วนร่วมในงานวันอาสาฬหบูชา	การมีส่วนร่วมในงานวันเข้าพรรษา	การมีส่วนร่วมในงานวันออกพรรษา	การมีส่วนร่วมในงานวันปีใหม่	การมีส่วนร่วมในงานสมคมชาวมอญ	การมีส่วนร่วมในงานลอยกระทง
ถือผี	2.29	2.87	2.48	2.46	2.31	1.85	1.58	2.35
ไม่ถือผี	1.74	2.57	1.91	2.13	2.23	2.00	1.17	2.47
รวม	2.03	2.73	2.21	2.30	2.27	1.92	1.38	2.40

2.1. วันพระ

เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีทุกวันขึ้น 8 และ 15 ค่ำ แรม 8 และ 15 ค่ำของทุกเดือน โดยในวันดังกล่าว จะมีการตั้งบาตรไว้รับปัจจัยที่ศาลาวัดในตอนเช้า ก่อนที่พระสงฆ์จะเทศนาแสดงธรรมกันเป็นกลุ่มเล็กที่บริเวณศาลาอเนกประสงค์ของวัด เมื่อฟังเทศน์ฟังธรรมกันแล้วจึงแยกย้ายกันกลับบ้าน

สมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานประจำ กลุ่มสตรีที่ทำหน้าที่ดูแลบ้าน ผู้ที่พักอาศัยอยู่ในหมู่ 8 และ หมู่ 9 ที่อยู่ฝั่งเดียวกับวัด ซึ่งมีสัดส่วนของคนเชื้อสายมอญ ที่อยู่อาศัยมากกว่า เช่นเดียวกับ สมาชิกชุมชนที่ถือผีก็มักจะให้ความสนใจกับกิจกรรมนี้มากกว่า ผู้ที่ไม่ได้ถือผีซึ่งขาดความผูกพันทางด้านเชื้อชาติ และ สังคม กับชุมชน

2.2. วันสงกรานต์

จัดขึ้นต่อเนื่องกันถึง 6 วันในช่วงระหว่างวันที่ 13-18 เมษายน ของทุกปี ชาวบ้านจะเริ่มวันด้วยการหุงหาข้าวแช่และกับข้าวเพื่อนำถวายเจ้าที่เจ้าทางและวัด เมื่อรับประทานอาหารมื้อเช้าที่บ้านเสร็จจึงจัดเตรียมสำหรับกับข้าวขนมกะละแม แต่งตัวตามแบบประเพณีไปที่วัดเพื่อร่วมกันตักบาตรเช้า และร่วมฟังธรรมที่ศาลาการเปรียญ ซึ่งในวันนี้ผู้สูงอายุหลายท่านอาจถือศีลอยู่ที่วัดเป็นเวลา 3 วันโดยระหว่างนี้ลูกหลานจะเป็นผู้นำมารับกับข้าว มาส่งให้ที่วัดทุกวัน จนถึงช่วงบ่ายของ

วันที่ 3 จึงมีการรดน้ำดำหัว กราบไหว้ของบรรพบุรุษ ที่บริเวณเจดีย์หลังวัด จนถึงประมาณบ่าย 4 โมงจึงมีพิธีสงฆ์ที่ลานหน้าวัด หัวค่ำจะเป็นช่วงเวลายันเทิงมีการแสดงของวงทะแยมอญ และการเล่นสะบ้า ที่จะมีขึ้นในบริเวณเรือนพักอาศัยที่มีได้ทุนสูง และมีบริเวณมากพอ จนตกค่ำก็จะมีมหรสพบริเวณลานหน้าวัด มีการจัดคอนเสิร์ตลอยชาย และ การประกวดนางงาม แต่วันสุดท้ายนั้น ในช่วงหัวค่ำจะมีพิธีการบวงสรวงเจ้าพ่อบางกระบือ และ เจ้าแม่หัวละหาน เพื่อความเป็นสิริมงคลกับชุมชน

สมาชิกชุมชนทุกกลุ่มเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอไม่ว่าจะวัยเด็กหรือวัยชรา ชายหรือหญิง เนื่องจากจัดเป็นงานสำคัญของคนที่นี้ รวมทั้งเป็นกิจกรรมรื่นเริงสนุกสนาน จึงดึงดูดบุคคลภายนอกให้เข้ามาร่วมกิจกรรมด้วย

2.3. วันเข้าพรรษา

เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนาในเดือน 8 ที่มีการตักบาตรถวายปัจจัย และ ฟังเทศน์ฟังธรรมในตอนเช้า โดยก่อนหน้าจะถึงวันเข้าพรรษาหนึ่งวันในช่วงบ่าย โรงเรียนบางกระบือจะเป็นเจ้าภาพ นำเทียนพรรษาเข้าไปถวายที่วัด โดยนำขบวนแห่เทียนพรรษาไปรอบชุมชน ก่อนที่จะนำมาเวียนรอบพระอุโบสถ 3 รอบ

สมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอได้แก่ กลุ่มผู้ที่มีช่วงอายุตั้งแต่วัยผู้ใหญ่ขึ้นไป ทั้ง ชายและหญิง(โดยมากเป็นหญิง) จากหมู่ต่างๆใกล้เคียงกัน โดยคนที่มิเชื่อสาวยมอญ และ ถิ่นผี มีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนานี้มากกว่า กลุ่มที่ ไม่ได้มิเชื่อสาวยมอญ โดยตรงหรือไม่มีเชื่อสาวยมอญเลย และไม่ได้ถิ่นผี

2.4 วันออกพรรษา

วันออกพรรษาหรือวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 เป็นวันพระใหญ่ที่ชาวบ้านบางกระบือจะให้ความสำคัญมาก เนื่องจากจะมีการตักบาตรดอกไม้ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชาวชุมชน ทางวัดจะจัดให้มีการใส่บาตรเช้าที่วัดโดยการเตรียมถาดและปิ่นโตไว้ให้ เมื่อเวลาประมาณ 7.00-8.00 นาฬิกาชาวบ้านจึงเดินทางมาทำบุญตักบาตรที่วัด ก่อนจะนั่งฟังเทศน์และแยกย้ายกันกลับบ้าน ส่วนพระสงฆ์เมื่อฉันท์เพลเรียบร้อยแล้วก็จะร่วมทำพิธีปวารณาออกพรรษาในพระอุโบสถ จนช่วงบ่ายจึงมีพิธีตักบาตรดอกไม้บริเวณลานหน้าวัดที่มีสมาชิกชุมชนมาร่วมกับ ทำบุญด้วยดอกไม้เป็นจำนวนมาก

สมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอได้แก่ กลุ่มผู้ใหญ่ และคนชรา แต่ก็มีส่วนที่เป็น เยาวชนและ หนุ่มสาว ให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมนี้ เช่นเดียวกับกิจกรรมทางศาสนา และวัฒนธรรมอื่น ผู้ที่ถิ่นผี และ มิเชื่อสาวยมอญ มีแนวโน้มจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากกว่า ชาว

ชาวชุมชนในส่วนที่เหลือ เพศหญิงยังคงเป็นเพศที่มีส่วนในกิจกรรมทางวัฒนธรรมมากกว่าชายแต่ในสัดส่วนที่ไม่แตกต่างกันนัก

2.5 วันอาสาฬหบูชา

ใช้เป็นตัวแทนสำหรับวันสำคัญในพระพุทธศาสนาอื่นๆด้วย ทั้งวันวิสาขบูชา และ วันมาฆบูชา เนื่องจากเป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญทางศาสนา จึงเกิดกิจกรรมขึ้นที่วัด เริ่มจากการตักบาตรในตอนเช้า และ ให้ญาติโยมพุทธศาสนิกชนที่แต่งกายตามแบบมอญ เข้าชุมนุมฟังเทศน์กันในศาลาการเปรียญ ก่อนที่จะแยกย้ายกันกลับบ้านเพื่อมารวมตัวกันอีกครั้งในช่วงหัวค่ำเพื่อทำพิธีเวียนเทียนที่พระอุโบสถ

สมาชิกชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมนี้อย่างสม่ำเสมอได้แก่ กลุ่มสตรี ไม่ว่าจะเป็นเด็ก คนวัยทำงาน และ วัยชรา ซึ่งเป็นเพราะกิจกรรมที่จัดขึ้นในวันนี้ เปิดโอกาสให้ เพศหญิง เข้าร่วมมากกว่า ขณะที่กลุ่มสมาชิกชุมชนที่มีเชื้อสายมอญ ยังคงเป็นกลุ่มคนที่ให้ความสำคัญกับวันนี้ มากกว่า เชื้อชาติอื่น อย่างแน่นอน

2.6 วันปีใหม่

เป็นงานที่จัดขึ้นตามเทศกาล เพื่อวัตถุประสงค์ในด้านความบันเทิง กิจกรรมที่มีได้แก่ การแสดงบนเวที และกิจกรรมของนักเรียนโรงเรียนวัดบางกระดี่

สมาชิกชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอได้แก่ กลุ่มเยาวชนและคนหนุ่มสาว ไม่จำกัดว่าเพศชายหรือหญิง หรือว่าจะพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ใดของชุมชน รวมทั้งสัดส่วนของผู้ถือผีและไม่ถือผีที่เข้าร่วมกิจกรรมก็ไม่แตกต่างกันนัก แม้ว่าจะเป็นงานที่ไม่ได้ถูกให้ความสำคัญนักเมื่อเทียบกับ กิจกรรมอื่น

2.7 วันลอยกระทง

จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน 12 ของทุกปี เป็นประเพณีของชาวไทยที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญบ้านบางกระดี่ ก็จัดให้มีงานประเพณีลอยกระทงของชุมชนขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากเป็นชุมชนริมน้ำ นอกจากการทำบุญตักบาตรในวันพระตามปกติแล้ว งานลอยกระทงจะเริ่มขึ้นในช่วงบ่าย ในบริเวณที่เป็นที่ว่างที่มีความเกี่ยวข้องกับคลองซึ่งได้แก่ ลานด้านหน้าของวัดบางกระดี่นั่นเอง กิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิง มีการแสดงบนเวที และ มีการตั้งร้านรวงเพื่อจำหน่ายสินค้าทั้ง กระทงสำเร็จรูป และ อาหาร ตลอดจน เกมชิงรางวัลต่างๆ

สมาชิกชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอได้แก่ กลุ่ม วัยรุ่น เยาวชน และ ผู้ใหญ่บางส่วนซึ่งสำหรับกิจกรรมนี้ ผู้สูงอายุจะมีส่วนร่วมน้อยกว่าช่วงวัยอื่นๆ เนื่องจากเป็นงานรื่นเริง ที่เน้นความสนุกสนาน มากกว่ากิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมและความเชื่อที่เห็นได้จากประเพณีอื่นๆ โดยสัดส่วนของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมจะมีทั้งที่เป็นคนมอญ และ คนเชื้อชาติอื่นที่อยู่ในชุมชน ทั้งที่ถือและไม่ถือผี

2.8 งานสมาคมชาวมอญ

เป็นงานที่สมาคมชาวมอญจัดขึ้นในวันที่สมาคมกำหนดซึ่งโดยมากจะอยู่ในระหว่างช่วงสงกรานต์ของทุกปี ที่สมาคมชาวมอญซึ่งตั้งอยู่บนถนนบางกระบือก่อนที่จะถึงหมู่บ้าน โดยจะมีการแสดงการเล่นและดนตรีของชาวมอญซึ่งจะเริ่มในช่วงบ่าย และ มีงานเลี้ยงอาหารค่ำด้วย

เป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนยังไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก สมาชิกชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอได้แก่ กลุ่มผู้สืบเชื้อสายจากชาวมอญ ส่วนใหญ่เป็นเพศชายและอยู่ในวัยผู้ใหญ่ และเนื่องจาก จัดงานอยู่นอกชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ และ เยาวชน จึงไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมดังกล่าว

3. กิจวัตร

กิจวัตรคือวิถีชีวิตที่ถูกจับเข้าสู่ระบบ และมีรูปแบบซ้ำๆในแต่ละวัน สัปดาห์ หรือ เดือน ในแต่ละกลุ่มบุคคลก็จะมีกิจวัตรในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน ตามรายละเอียดของหน้าที่การงาน และ เงื่อนไขทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ ดังเช่นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนบางกระบือ ที่ย่อมแตกต่างจาก พื้นที่ชุมชนอื่นๆ ขณะที่ที่ว่างนอกจากจะมีคุณค่าจากรูปลักษณ์ทางกายภาพแล้ว ยังก่อให้เกิดคุณค่าได้จาก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในที่ว่างนั้นๆ ดังนั้นการพิจารณาให้เห็นถึงเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงของ สถานที่และเวลา ย่อมทำให้เกิดภาพของที่ว่าง ที่จะนำมาพิจารณาคุณค่าในลำดับต่อไป

ในการวิเคราะห์เพื่อพิจารณาพฤติกรรมการใช้เวลาและที่ว่างของชุมชนวัดบางกระบือ จึงได้จำแนกกลุ่มตัวอย่างออกตามกลุ่มอาชีพ เนื่องจากความคล้ายคลึงอันเกิดจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบการจัดสรรกิจกรรมเข้ากับเวลาในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้การแบ่งกลุ่มในลักษณะนี้ยังสามารถเป็นตัวแทนแสดงถึง ช่วงอายุของกลุ่ม และ ระดับความผูกพันกับชุมชนของกลุ่ม ได้ในบางส่วน

เกือบทุกอาชีพเริ่มงานของตนในช่วงเช้า ยกเว้นบางอาชีพที่เวลาการเริ่มงานไม่แน่นอน เช่น การเย็บจาก อาชีพค้าขาย หรือ อาชีพแม่บ้าน ซึ่งเป็นอาชีพที่ทำอยู่ภายในชุมชน มีบางส่วน

เริ่มทำงานกันตอนสายๆ และ งานรับจ้างทั่วไป มีบางส่วนเริ่มประกอบอาชีพในช่วงเย็นถึงค่ำซึ่งได้แก่ อาชีพ ประเภทงานรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

ตาราง 4.19. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพและเวลาเริ่มงานของกลุ่มตัวอย่าง

	ไม่ทำ	เช้า	สาย	เย็น	ค่ำ	รวม
นักเรียน		100.00				100.00
งานโรงงาน		89.47	10.53			100.00
รับราชการ		100.00				100.00
แม่บ้าน		33.33	44.44	22.22		100.00
รับจ้างทั่วไป		62.50	25.00	6.25	6.25	100.00
เย็บจาก		30.77	69.23			100.00
วังกุ้ง		100.00				100.00
ค้าขาย		50.00	50.00			100.00
ไม่มี	100.00					100.00
รวม	6.06	65.66	24.24	3.03	1.01	100.00

สอดคล้องกับเวลาในการทำงาน เวลาเลิกงานของประชาชนในหมู่บ้านบางกระดี ส่วนใหญ่จึงเป็นเวลาเย็นถึงค่ำ อาชีพที่มักต้องเลิกงานตอนหัวค่ำได้แก่ ค้าขาย รับราชการ เย็บจาก หรือ รับจ้างทั่วไป ขณะที่บางอาชีพอาจเลิกงานเร็วกว่าปกติ เช่น เลิกตั้งแต่ช่วงบ่ายได้แก่ กลุ่มอาชีพ แม่บ้าน และ เลี้ยงกุ้ง ซึ่งต้องให้อาหารกุ้งเพียงเวลาเดียวเท่านั้นใน 1 วัน นอกนั้นจะใช้เวลาในการเฝ้าบ่อเลี้ยงกุ้ง ขณะที่อาชีพในกลุ่มเดียวที่มีผู้ทำงานบางส่วนเลิกงานในช่วงเช้านั้นคือกลุ่มรับจ้างทั่วไป

ตาราง 4.20. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพและเวลาเลิกงานของกลุ่มตัวอย่าง

	ไม่ทำ	เช้า	บ่าย	เย็น	ค่ำ	รวม
นักเรียน				88.89	11.11	100.00
งานโรงงาน			5.26	84.21	10.53	100.00
รับราชการ				60.00	40.00	100.00
แม่บ้าน			44.44	55.56		100.00
รับจ้างทั่วไป		12.50	12.50	50.00	25.00	100.00
เย็บจาก			15.38	61.54	23.08	100.00
วังกุ้ง			66.67	33.33		100.00
ค้าขาย			20.00	30.00	50.00	100.00
ไม่มี	100.00					100.00
รวม	6.06	2.02	13.13	60.61	18.18	100.00

การทำงานหาเลี้ยงชีพเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ กับผู้ที่ประกอบอาชีพแตกต่างกันไป ซึ่งจะก่อให้เกิดรายได้ที่ไม่เท่ากันด้วย อาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้สูงส่วนใหญ่จึงต้องให้เวลากับการทำงานมาก และต้องออกไปทำงานนอกสถานที่ เช่น อาชีพรับราชการที่ต้องใช้ความรู้ อาชีพรับจ้างทั่วไปที่ต้องมีทักษะ หรือ การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งต้องใช้แรงงาน จึงเหมาะกับคนในวัยหนุ่มสาว ขณะที่อาชีพค้าขายสามารถสร้างรายได้มากกว่าอาชีพอื่น แต่ก็ต้องให้เวลากับงานมากแม้จะสามารถทำงานภายในบริเวณที่พักอาศัยได้และเป็นอาชีพที่จำกัดจำนวนผู้ประกอบการด้วยกลไกด้านการตลาด ส่วนอาชีพหลายอาชีพที่ทำกันภายในชุมชนมาแต่เดิม ไม่ว่าจะเป็นเย็บจากหรือทำวังกุ่ม กลายเป็นอาชีพที่มีผลตอบแทนไม่สูงมาก แต่ก็ให้เวลากับผู้ประกอบการอาชีพให้สามารถใช้เวลาในการดูแลครอบครัวและสร้างความผูกพันทางสังคมมากขึ้น

การทำงานบ้านเป็นกิจวัตรที่ทำเพื่อ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในครัวเรือน เป็นหน้าที่ที่แสดงออกถึงความเอาใจใส่ต่อครอบครัว ส่วนใหญ่หน้าที่ดังกล่าวถูกกำหนดให้เป็นหน้าที่ของแม่บ้านมาตั้งแต่อดีต แต่เมื่อเพศหญิงต้องออกมาทำงานนอกบ้านก็ยังคงแบกรับความรับผิดชอบในส่วนนี้ เมื่อพิจารณาแบ่งตามอาชีพพบว่า กลุ่มอาชีพที่ส่วนใหญ่ไม่ต้องทำงานบ้าน คือ กลุ่มนักเรียน ซึ่งอาจจะมีอายุน้อย กลุ่มรับราชการและ กลุ่มรับจ้างทั่วไปที่ต้องใช้เวลาทำงานภายนอกชุมชนตลอดวัน อาชีพเลี้ยงกุ้งที่ต้องออกไปเฝ้าบ่อเลี้ยงแต่เช้าและกลับมาในช่วงบ่ายซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานที่ผู้ชายทำ ส่วนกลุ่มอาชีพที่ส่วนใหญ่ต้องทำงานบ้านนั้น ได้แก่ กลุ่มที่ไม่มีงานทำ กลุ่มแม่บ้านที่เลือกทำงานบ้านในหลายช่วงเวลาส่วนใหญ่จะทำในช่วงสาย กลุ่มเย็บจากขายที่ส่วนใหญ่จะทำงานบ้านกันในช่วงบ่ายและเย็น กลุ่มอาชีพค้าขายที่ส่วนใหญ่กว่าจะได้ทำงานบ้านก็เป็นในช่วงเย็น และ กลุ่มอาชีพทำงานโรงงาน ที่ส่วนใหญ่มีเวลาทำงานบ้านในช่วง เย็น

ตาราง 4.21. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับเวลาที่ใช้ทำงานบ้านของกลุ่มตัวอย่าง

	ไม่ทำ	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	รวม
นักเรียน	72.22				27.78	100.00
งานโรงงาน	57.89			10.53	31.58	100.00
รับราชการ	100.00					100.00
แม่บ้าน	11.11		44.44	22.22	22.22	100.00
รับจ้างทั่วไป	93.75				6.25	100.00
เย็บจาก	15.38	7.69		38.46	38.46	100.00
วังกุ่ม	100.00					100.00
ค้าขาย	50.00				50.00	100.00
ไม่มี			16.67	83.33		100.00
รวม	55.56	1.01	5.05	14.14	24.24	100.00

เช่นเดียวกับการทำงานบ้าน การซื้อของจ่ายตลาดก็เป็นหน้าที่หนึ่งที่สมาชิกในครอบครัวต้องแบ่งงานกันทำจากแบบสอบถามพบว่า แทบทุกกลุ่มอาชีพต้องประกอบกิจกรรมดังกล่าวเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นเพียงอาชีพ นักเรียนนักศึกษา และ เลี้ยงกุ้ง เท่านั้นที่แทบจะไม่มีส่วนกับกิจกรรม อันนี้ กลุ่มอาชีพที่ส่วนใหญ่ต้องจ่ายตลาดทุกวันได้แก่ อาชีพค้าขายที่มักจะทำในช่วงเช้าเนื่องจากบางส่วนที่ซื้อต้องนำมาจำหน่าย อาชีพทำงานโรงงานที่ส่วนใหญ่จ่ายตลาดตอนเช้า อาชีพเย็บจากที่ทำกิจกรรมดังกล่าวช่วงเช้าและเย็นในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน กลุ่มแม่บ้านที่ทั้งหมดจ่ายตลาดในตอนเช้า กลุ่มอาชีพที่ต้องจ่ายตลาดบ้างได้แก่ อาชีพรับราชการที่มีเวลาจ่ายตลาดในช่วงเย็น และกลุ่มอาชีพรับจ้างที่บางส่วนทำตอนเย็นแต่บางส่วนก็ทำตอนเช้า

ตาราง 4.22. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับเวลาซื้อหรือจ่ายตลาดของกลุ่มตัวอย่าง

	ไม่ทำ	เช้า	เย็น	รวม
นักเรียน	94.44		5.56	100.00
งานโรงงาน	21.05	63.16	15.79	100.00
รับราชการ	60.00		40.00	100.00
แม่บ้าน	44.44	55.56		100.00
รับจ้างทั่วไป	68.75	18.75	12.50	100.00
เย็บจาก	30.77	38.46	30.77	100.00
วังกุ้ง	100.00			100.00
ค้าขาย	10.00	70.00	20.00	100.00
ไม่มี	66.67	33.33		100.00
	51.52	34.34	14.14	100.00

การสังสรรค์กับเพื่อนบ้าน เป็นกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างหน่วยสังคม การพบปะพูดคุยกันระหว่างเพื่อนและญาติในชุมชนเดียวกัน ที่ปัจจุบันไม่สามารถพบเห็นได้ในเมืองมากนักยังสามารถพบเห็นได้ในชุมชนบางกระเดื่องนี้ ความผูกพันทางสังคมก่อให้เกิดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน และทำให้สังคมนั้นๆน่าอยู่ยิ่งขึ้น สำหรับการศึกษาเชิงกิจกรรมของชาวชุมชน ได้จำแนกพฤติกรรมการพูดคุยกับเพื่อนบ้านออกเป็นกลุ่มอาชีพดังต่อไปนี้ มีนักเรียนร้อยละ 33 ที่เล่นกับเพื่อนในชุมชนหลังเลิกเรียน กลุ่มที่ทำงานในโรงงาน ร้อยละ 42.11 ที่พูดคุยกับเพื่อนบ้านเป็นกิจวัตร ส่วนใหญ่(26.32%)ใช้ช่วงเวลาเย็น และมีเพียงร้อยละ 10.53 ที่เดินทางไปพูดคุยกับเพื่อนต่างหมู่บ้าน อาชีพรับราชการร้อยละ 60 จะพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน ขณะที่ร้อยละ 20 เป็นการเดินทางไปพบปะกับเพื่อนต่างหมู่บ้านซึ่งทั้งหมดใช้ช่วงเวลาเย็นในการสังสรรค์ กลุ่ม

ที่เป็นแม่บ้าน ถึงร้อยละ 77.78 ที่ต้องพูดคุยกับเพื่อนบ้านทุกวัน โดยกระจายอยู่ในทุกช่วงเวลา ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงบ่าย และทั้งหมดจะเดินทางไปพูดคุยกับเพื่อนบ้านต่างหมู่บ้านด้วย

ตาราง 4.23. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับเวลาพูดคุยกับเพื่อนบ้านหรือญาติต่างหมู่บ้าน

	ไม่ทำ	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	รวม
นักเรียน	77.78				22.22	100.00
งานโรงงาน	89.47				10.53	100.00
รับราชการ	80.00				20.00	100.00
แม่บ้าน	22.22	11.11	11.11	44.44	11.11	100.00
รับจ้างทั่วไป	81.25				18.75	100.00
เย็บจาก	84.62				15.38	100.00
วังกุง	66.67			33.33		100.00
ค้าขาย	90.00				10.00	100.00
ไม่มี	50.00				50.00	100.00
รวม	75.76	1.01	1.01	5.05	17.17	100.00

กลุ่มอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 56.25 มีการพบปะสังสรรค์เป็นกิจวัตร ซึ่งส่วนใหญ่ทำกันในตอนเย็น และคิดเป็นร้อยละ 18.75 ของทั้งหมด ที่มีการเดินทางไปพบปะเพื่อนต่างหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพเย็บจากถึงร้อยละ 76.92 พบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านเป็นกิจวัตรแต่มีเพียงร้อยละ 15.38 เท่านั้นที่เดินทางไปพูดคุยกับเพื่อนต่างหมู่บ้านด้วย น่าจะเป็นเพราะส่วนใหญ่เป็นคนในวัยสูงอายุที่เดินเหินไม่สะดวก โดยเกือบทั้งหมดเลือกที่จะสังสรรค์กันในเวลาเย็น กลุ่มทำวังกุงจากแบบสอบถามพบว่าพูดคุยกับเพื่อนบ้านในหลายช่วงเวลา น่าจะเป็นเพราะเป็นอาชีพที่ไม่ต้องทำงานตลอดทั้งวันเพียงแต่คอยเฝ้าดูแลปอทุ้งเท่านั้น จึงมีเวลาว่างแบบที่ไม่จำกัดเฉพาะช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ส่วนอาชีพค้าขายนั้น มีครึ่งหนึ่งที่พบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านเป็นกิจวัตร และเหลืออยู่ร้อยละ 10 ที่พูดคุยกับเพื่อนบ้านต่างหมู่บ้านด้วย โดยทั้งหมดใช้ช่วงเวลายามเย็นในการสังสรรค์ และกลุ่มสุดท้ายที่ไม่มียานพาหนะทั้งหมดมีช่วงเวลาที่พูดคุยกับเพื่อนบ้านโดยใช้ช่วงเวลามื้อค่ำและเย็นในสัดส่วนที่เท่าๆกัน

ตาราง 4.24. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับเวลาพูดคุยกับเพื่อนบ้านหรือญาติในหมู่เดียวกัน

	ไม่ทำ	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	รวม
นักเรียน	66.67				33.33	100.00
งานโรงงาน	57.89	10.53		5.26	26.32	100.00
รับราชการ	40.00				60.00	100.00
แม่บ้าน	22.22		11.11	33.33	33.33	100.00
รับจ้างทั่วไป	43.75	6.25		6.25	43.75	100.00
เย็บจาก	23.08			7.69	69.23	100.00
วังกุ้ง			33.33	33.33	33.33	100.00
ค้าขาย	50.00				50.00	100.00
ไม่มี				50.00	50.00	100.00
รวม	42.42	3.03	2.02	10.10	42.42	100.00

กลุ่มตัวอย่างในเกือบทุกอาชีพ ที่มีกิจกรรมการพักผ่อนนอนเล่น มักกระทำในเวลาเย็น น่าจะเป็นเพราะ สภาพอากาศสบายเหมาะกับการหย่อนใจ มีเพียงกลุ่มอาชีพแม่บ้านเท่านั้น ที่พักผ่อนในช่วงเวลาอื่นเป็นหลักซึ่งได้แก่ ตอนบ่ายของวัน และ กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ที่มีเวลาในการพักผ่อนหย่อนใจได้ทั้งวัน กลุ่มอาชีพที่จัดว่า ไม่นิยมนอนเล่นหรือพักผ่อน ได้แก่ อาชีพ รับราชการ ทำงานโรงงาน และ เป็นนักเรียน ตามลำดับ น่าจะเป็นเพราะลักษณะของงาน ที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง และ กินระยะเวลายาวนาน

ตาราง 4.25. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับเวลานอนเล่นพักผ่อนของกลุ่มตัวอย่าง

	ไม่ทำ	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	รวม
นักเรียน	66.67				33.33	100.00
งานโรงงาน	68.42				31.58	100.00
รับราชการ	80.00				20.00	100.00
แม่บ้าน			33.33	66.67		100.00
รับจ้างทั่วไป	37.50		12.50	18.75	31.25	100.00
เย็บจาก	7.69	23.08		23.08	46.15	100.00
วังกุ้ง				33.33	66.67	100.00
ค้าขาย	50.00			10.00	40.00	100.00
ไม่มี			66.67	33.33		100.00
รวม	41.41	3.03	9.09	16.16	30.30	100.00

การเล่นเป็นกิจกรรมที่ ชาวชุมชนบางกระดี่ที่ตอบแบบสอบถาม ทำในช่วงเย็นเท่านั้น โดยกลุ่มอาชีพที่เล่นกันมากได้แก่ การเป็นเด็กนักเรียน โดยจับกลุ่มกันเล่นกับเพื่อนวัยไล่เลี่ยกัน ส่วนกลุ่มที่ไม่เล่นเลย ได้แก่ กลุ่มอาชีพเย็บจาก หรือ ไม่ได้ทำงาน ที่มักเป็นผู้สูงอายุ และอาชีพทำวังกุ้ง ซึ่งต้องเดินทางด้วยเรือออกไปเฝ้าบ่อเลี้ยงกุ้งที่อยู่ไกลออกไป

ตาราง 4.26. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับเวลาที่ใช้ในการเล่นของกลุ่มตัวอย่าง

	ไม่ทำ	เย็น	รวม
นักเรียน	22.22	77.78	100.00
งานโรงงาน	73.68	26.32	100.00
รับราชการ	80.00	20.00	100.00
แม่บ้าน	77.78	22.22	100.00
รับจ้างทั่วไป	81.25	18.75	100.00
เย็บจาก	100.00		100.00
วังกุ้ง	100.00		100.00
ค้าขาย	80.00	20.00	100.00
ไม่มี	100.00		100.00
รวม	72.73	27.27	100.00

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการสัมภาษณ์ในหมู่ที่ 2 จะมีสัดส่วนในการใส่บาตรน้อยกว่า หมู่ 8 และหมู่ 9 ซึ่ง กว่าร้อยละ 70 จะทำการตักบาตรกันตอนเช้ามีด อาจเป็นเพราะ ที่ตั้งที่อยู่คนละฝากกับวัด และ ประชากรที่อยู่อาศัยเป็นกลุ่มที่มีระดับความผูกพันทางสังคมหรือ วัฒนธรรมน้อยกว่า ขณะที่เทศหญิงจะให้ความสำคัญกับการตักบาตรในช่วงเช้า(72.41%)มากกว่าเพศชาย(48.78%) น่าจะเป็นเพราะการแบ่งหน้าที่กันทำภายในครัวเรือน ซึ่งให้ผู้หญิงเป็นผู้ดูแลงานบ้านงานเรือนมาแต่โบราณ

ตาราง 4.27. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใส่บาตรกับพื้นที่พักอาศัยของกลุ่มตัวอย่าง

	ไม่ทำ	เช้า	รวม
หมู่ 2	48.65	51.35	100.00
หมู่ 8	30.56	69.44	100.00
หมู่ 9	30.77	69.23	100.00
รวม	37.37	62.63	100.00

ตาราง 4.28. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใส่บาตรกับเพศของกลุ่มตัวอย่าง

	ไม่ทำ	เข้า	รวม
ชาย	51.22	48.78	100.00
หญิง	27.59	72.41	100.00
รวม	37.37	62.63	100.00

เชื้อชาติ ซึ่งแสดงถึงความผูกพันทางด้าน ชาติกำเนิด และ สังคม แสดงออกผ่านทาง การมีส่วนร่วมในการตักบาตร คนมอญแท้ มีการตักบาตรเป็นกิจวัตรถึงร้อยละ 82.35 ตามด้วยชาวชุมชนที่มีบิดาเป็นคนมอญซึ่งส่วนใหญ่ถือผี ตักบาตรร้อยละ 61.90 ชาวชุมชนที่มีมารดาเป็นคนมอญ ร้อยละ 54.55 ขณะที่ คนไทยที่อาศัยเข้ามาในชุมชนภายหลัง มีสัดส่วนของคนตักบาตรเป็นกิจวัตรประจำวันน้อยที่สุดคือร้อยละ 40.91

ตาราง 4.29. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใส่บาตรกับเชื้อชาติของกลุ่มตัวอย่าง

	ไม่ทำ	เข้า	รวม
มอญแท้	17.65	82.35	100.00
พ่อมอญ	38.10	61.90	100.00
แม่มอญ	45.45	54.55	100.00
ไทย	59.09	40.91	100.00
รวม	37.37	62.63	100.00

อายุของกลุ่มตัวอย่าง ที่แตกต่างกันส่งผลต่อการตักบาตร โดยกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นเด็กและเยาวชน มีส่วนน้อย(26.67%)ที่ตักบาตรในช่วงเช้า และจะมีสัดส่วนการตักบาตรเพิ่มสูงขึ้นตามช่วงอายุ จนถึงกลุ่มคนชรา ที่ ตักบาตรเป็นกิจวัตรในช่วงเช้าถึงร้อยละ 90.91

ตาราง 4.30. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใส่บาตรกับอายุของกลุ่มตัวอย่าง

	ไม่ทำ	เข้า	รวม
เด็ก	73.33	26.67	100.00
หนุ่มสาว	41.18	58.82	100.00
ผู้ใหญ่	32.14	67.86	100.00
ชรา	9.09	90.91	100.00
รวม	37.37	62.63	100.00

เช่นเดียวกับการให้ความสนใจในกิจกรรมทางด้านศาสนาอื่นๆ โดยเฉพาะการเข้าร่วมกิจกรรมในวันพระ กลุ่มอาชีพที่มีกิจวัตรในการทำบุญตักบาตรในช่วงเช้า ได้แก่ กลุ่มอาชีพ เย็บจาก คำขาย ไม่ได้ทำงาน แม่บ้าน จนถึง กลุ่มที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมตามลำดับจากมากไปน้อย ขณะที่กลุ่มอาชีพ รับราชการ รับจ้างทั่วไป วังกุ้ง และ นักเรียนนักศึกษา ไม่ได้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมนี้นัก อาจเป็นเพราะลักษณะของการทำงานที่ต้องเดินทางไป ที่ทำงานหรือสถานศึกษาตั้งแต่เช้าจรดเย็น

ตาราง 4.31. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใส่บาตรกับอาชีพของกลุ่มตัวอย่าง

	ไม่ทำ	เช้า	รวม
นักเรียน	66.67	33.33	100.00
งานโรงงาน	36.84	63.16	100.00
รับราชการ	60.00	40.00	100.00
แม่บ้าน	22.22	77.78	100.00
รับจ้างทั่วไป	43.75	56.25	100.00
เย็บจาก	7.69	92.31	100.00
วังกุ้ง	66.67	33.33	100.00
คำขาย	20.00	80.00	100.00
ไม่มี	16.67	83.33	100.00
รวม	37.37	62.63	100.00

ส่วนเมื่อพิจารณาความถี่ของการมีส่วนร่วมในการใส่บาตรช่วงเช้าจำแนกตาม การถือผีของผู้ตอบแบบสอบถามนั้น พบว่า กลุ่มผู้ถือผีนั้น จะตักบาตร ถึงร้อยละ 75.00 มากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้ถือผีซึ่งประกอบด้วยกลุ่ม คนที่มีเชื้อชาติอื่นๆ ที่มีสัดส่วนของผู้ที่ตักบาตรในตอนเช้าอยู่เพียงร้อยละ 48.94

ตาราง 4.32. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใส่บาตรกับการถือผีของกลุ่มตัวอย่าง

	ไม่ทำ	เช้า	รวม
ถือผี	25.00	75.00	100.00
ไม่ถือผี	51.06	48.94	100.00
รวม	37.37	62.63	100.00

สำหรับการสอบถามถึง ความสำเร็จของการประกอบกิจกรรมในรอบสัปดาห์นั้น ให้ผู้ตอบระบุ เป็น คะแนนที่มีค่าระหว่าง 1-3 หรือ จาก น้อยไปมาก โดยพบว่าเมื่อจำแนกตามช่วงอายุ ในกลุ่ม เด็กและเยาวชนนั้น มักใช้เวลาว่างในทุกๆสัปดาห์ กับเพื่อน รองลงมาได้แก่ การพักผ่อนอยู่กับบ้าน กลุ่มหนุ่มสาวจะมีกิจกรรมที่ทำประจำทุกสัปดาห์มากกว่าช่วงอายุอื่น โดยเฉพาะ การออกไปเที่ยว หรือ ชื้อของนอกชุมชน ซึ่งมักจะทำร่วมกับเพื่อน กลุ่มวัย ผู้ใหญ่ นิยมใช้เวลาสุดสัปดาห์ พักผ่อน อยู่ที่บ้าน และ จัดเป็นกลุ่มที่มีการทำงานล่วงเวลามากที่สุดเมื่อเทียบกับวัยอื่นๆ ส่วนในวัยชรา นั้น เกือบทั้งหมดของผู้ตอบแบบสอบถามที่อยู่ในวัยชรา มักจะใช้เวลาว่างในการพักผ่อนอยู่กับ บ้านในทุกอาทิตย์ รองลงมาได้แก่ การดูแลทำความสะอาดบ้านที่จะทำเป็นพิเศษ

ตาราง 4.33. แสดงความสำเร็จของการประกอบกิจกรรมในรอบสัปดาห์จำแนกตามอายุ

อายุ	ความสำเร็จของการ ซื้อของนอกชุมชน	ความสำเร็จของการ ไปเที่ยวนอกบ้าน	ความสำเร็จของการ ทำงานบ้าน	ความสำเร็จของการ พักผ่อนอยู่กับ บ้าน	ความสำเร็จของการ สังสรรค์กับเพื่อน	ความสำเร็จของการ ทำงานนอกเวลา
เด็ก	1.33	1.87	1.80	2.07	2.80	1.33
หนุ่มสาว	2.18	2.76	2.12	2.12	2.35	1.41
ผู้ใหญ่	1.96	1.59	2.09	2.41	1.75	1.73
ชรา	1.36	1.00	2.36	2.91	1.45	1.18
รวม	1.84	1.77	2.08	2.36	1.98	1.56

ขณะที่เมื่อจำแนก ความสำเร็จของการประกอบกิจกรรมต่างๆในรอบสัปดาห์ ตามกลุ่มอาชีพ พบว่ากลุ่มนักเรียนมีพฤติกรรมเช่นเดียวกับผู้ตอบแบบสอบถามในวัยเด็ก ที่มักใช้เวลาว่าง สังสรรค์ กับเพื่อนที่มักอยู่ในละแวกเดียวกัน รองลงมาได้แก่การออกไปเที่ยวนอกบ้านกับพ่อแม่ ส่วนกลุ่มที่ ทำงานโรงงานนั้น หลายคนต้องทำงานบ้านในวันหยุดประจำสัปดาห์ นอกนั้นก็ใช้เวลาในการ พักผ่อน กับบ้าน หรือ การออกไป เที่ยว ชื้อของภายนอกชุมชน กลุ่มทำงานราชการพักผ่อนในวัน เสาร์อาทิตย์ ด้วยการอยู่กับบ้านเป็นส่วนใหญ่เช่นเดียวกับกลุ่มอาชีพรับจ้าง อาชีพแม่บ้าน ก็ยังมี งานบ้านต้องทำในช่วงสุดสัปดาห์ กิจกรรมที่ทำในระดับรองลงไปก็คือ การพักผ่อนในบ้าน หรือ การพบปะสังสรรค์กับเพื่อน คนเฒ่าจากชายที่ส่วนใหญ่เป็น คนสูงอายุ ก็พักผ่อนอยู่กับบ้านเสีย เป็นส่วนใหญ่ โดยกิจกรรมที่ทำบ่อยรองลงมาได้แก่ การทำงานบ้าน เช่นเดียวกับสมาชิกชุมชนที่ไม่ ได้ทำงาน กลุ่มอาชีพทำวังกุ้งมักจะพักผ่อนอยู่กับบ้าน และ ทำความสะอาดบ้านในทุกสัปดาห์ ขณะที่ กลุ่มที่ทำงานค้าขาย มักต้องออกไปซื้อของนอกชุมชนในทุกอาทิตย์ และต้องทำงานต่อ เนื่องทุกวัน โดยการพักผ่อนของคนในกลุ่มอาชีพนี้คือ การอยู่กับบ้าน

ตาราง 4.34. แสดงความถี่ของการประกอบกิจกรรมในรอบสัปดาห์จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	ความถี่ของการ ชื้อของนอก ชุมชน	ความถี่ของการ ไปเที่ยวนอกบ้าน	ความถี่ของการ ทำงานบ้าน	ความถี่ของการ พักผ่อนอยู่กับ บ้าน	ความถี่ของการ สังสรรค์กับเพื่อน	ความถี่ของการ ทำงานนอกเวลา
นักเรียน	1.50	2.17	1.94	2.00	2.89	1.06
งานโรงงาน	2.21	2.37	2.58	2.32	2.00	1.68
รับราชการ	1.60	1.60	1.80	2.80	2.00	1.00
แม่บ้าน	2.11	1.44	2.56	2.33	2.22	1.56
รับจ้างทั่วไป	1.63	1.94	1.31	2.19	1.44	1.56
เย็บจาก	1.54	1.08	2.38	2.77	1.69	1.85
วังกุ้ง	2.00	1.33	2.33	2.33	2.00	2.00
ค้าขาย	2.70	1.50	1.60	2.40	1.50	2.30
ไม่มี	1.17	1.00	2.50	2.83	1.67	1.00
รวม	1.84	1.77	2.08	2.36	1.98	1.56

จากข้อมูลแบบสอบถาม ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ ถึง พฤติกรรม ของสมาชิกชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิด รูปแบบและความถี่ของกิจกรรมลงบนแต่ละพื้นที่ในชุมชน เพื่อจะนำมาประเมินวัดคุณค่าของพื้นที่ในบทต่อไป อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความแตกต่างทางด้านอาชีพ ทำให้เกิดการใช้พื้นที่เพื่อตอบสนองพฤติกรรมของตนในลักษณะที่แตกต่างกัน ผู้ศึกษาจึงได้จำแนก กิจกรรม ที่เกิดขึ้นตามลักษณะอาชีพของ ชาวชุมชนดังต่อไปนี้

3.1 นักเรียน

นักเรียนนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นเด็กและมีบางส่วนมีอายุอยู่ในช่วงวัยรุ่น จากการสอบถามพบว่าอาศัยอยู่ในทุกหมู่บ้านในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน และเนื่องจากเป็นสมาชิกชุมชนในรุ่นหลังจึงมีหลายคนที่ไม่ได้สืบเชื้อสายมอญโดยตรง และมีสัดส่วนของการถือผีน้อยกว่ากลุ่มอาชีพอื่น โดยนักเรียนและนักศึกษานั้น ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมหรือศาสนา

นักเรียน เริ่มต้นวันด้วยการตื่นนอนในตอนเช้า เพื่อเข้าเรียนที่โรงเรียนภายในชุมชน และเลิกเรียนในตอนเย็น โดยกิจกรรมที่ทำต่อมาก็คือการกลับไปเปลี่ยนเสื้อผ้าเพื่อมาเล่นกับเพื่อน ซึ่งอยู่ในละแวกเดียวกัน ส่วนใหญ่แล้ว จะใช้พื้นที่ภายในชุมชนเดินเล่น รวมกลุ่มกันเล่นกีฬา บริเวณพื้นที่ว่างด้านข้างสุสาน ซึ่งปัจจุบันอยู่ระหว่างการปรับระดับพื้นที่เพื่อทำเป็นที่จอดรถทำให้เยาวชนขาดพื้นที่ว่างสำหรับเล่นกีฬา และ ต้องจับกลุ่มกันเล่นในพื้นที่ว่างขนาดเล็กหรือตามผิว

ถนน ส่วน กลุ่มเด็กที่โตขึ้นอาจจับกลุ่มกัน นั่งเล่นหน้าร้านค้าหรือ บ้านของเพื่อน เมื่อแยกย้ายกันก็จะกลับมาทานข้าวและพักผ่อนทำการบ้านที่บ้านของตนก่อนเข้านอนในช่วงค่ำ

กิจกรรมที่นักเรียนนักศึกษาในชุมชนบ้านบางกระดีทำในบางวันหรือในแต่ละสัปดาห์ ได้แก่ การออกไปเที่ยวนอกบ้าน หรือเที่ยวเล่นสังสรรค์กับเพื่อนๆในชุมชน

3.2 แม่บ้าน

แม่บ้านเป็นกลุ่มอาชีพของเพศหญิงที่มีช่วงอายุในวัยผู้ใหญ่ถึงวัยชรา พบว่าอาชีพนี้อยู่ในทุกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะมีเชื้อสายมอญเนื่องจากอยู่อาศัยในชุมชนมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง ด้วยช่วงอายุและ การที่ทำงานอยู่ภายในชุมชนจึงมีความผูกพันทางสังคมในระดับสูง ทำให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรม หรือ ความเชื่อ มากกว่า กลุ่มอาชีพอื่นๆ

แม่บ้านเริ่มต้นในในตอนเช้ามืด ตื่นขึ้นมาหุงหาอาหารเพื่อใช้ในการตักบาตรหน้าเรือนของตนเอง โดยจะทำเผือกสามีและลูกหลานด้วย เมื่อคนในบ้านไปทำงานหรือออกไปเรียนกันหมดแล้ว แม่บ้านอาจพักผ่อนหรือเริ่มงานบ้าน จนเสร็จลงในช่วงบ่าย ซึ่งจะใช้เวลาในการพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านเมื่อตกเย็นจึงเริ่มจัดเตรียมอาหารสำหรับมื้อค่ำ เมื่อสมาชิกในครอบครัวกลับมารับประทานอาหารแล้ว จึงพักผ่อนด้วยการดูโทรทัศน์ หรือ นอนเล่น จนเข้านอนในช่วงดึก

กลุ่มแม่บ้านมักใช้เวลาในช่วงสุดสัปดาห์ในการ ทำงานบ้าน เพิ่มเติม และการพักผ่อนอยู่กับบ้านเนื่องจาก บางส่วนเป็นผู้สูงอายุจึง ไม่ค่อยได้ออกเดินทางไปนอกชุมชน และ บางส่วนใช้เวลาแต่ละสัปดาห์ในการจับจ่ายซื้อของใช้ในครัวเรือน และ บางส่วนจะพบปะสังสรรค์กับญาติหรือ เพื่อนพ้องเป็นประจำทุกอาทิตย์

3.3 งานโรงงาน

อาชีพทำงานในโรงงานส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของชุมชนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวทั้งชาย และ หญิง มีทั้งที่เป็นคนที่อยู่ในชุมชนมาแต่เดิม หรือ เป็นส่วนของสมาชิกใหม่ในชุมชนที่ย้ายเข้ามาเนื่องจากชุมชนอยู่ใกล้แหล่งงาน โดยกลุ่มอาชีพนี้พบในหมู่ 2 มากกว่า หมู่ 9 และเนื่องจากเป็นงานที่ต้องทำภายนอกชุมชน และเป็นงานหนักที่ต้องใช้แรงงาน กลุ่มอาชีพนี้จึงไม่มีเวลาให้กับกิจกรรมทางวัฒนธรรมนัก

คนทำงานโรงงานที่เป็นสตรี ตื่นตอนเช้าเพื่อจัดเตรียมอาหารสำหรับครอบครัว และมีบางส่วนที่ ตักบาตรหรือจ่ายตลาดในช่วงเช้ามืด สำหรับ ผู้ชายก็จะตื่นในตอนเช้า และออกไปทำงานพร้อมๆกัน เพื่อเริ่มงานในช่วงเช้า-สาย ก่อนที่จะเลิกงานในช่วงเย็นหรือค่ำ จึงมีเวลาได้ทำงานบ้านจ่ายตลาด และเตรียมอาหารสำหรับมื้อเย็น บางส่วนที่ไม่มีเวลาทำงานบ้านก็จะรวบรวม

ไว้ทำในช่วงสุดสัปดาห์เลย เมื่อทำอาหารเสร็จก็จะมีเวลาพักผ่อนดูทีวีกับครอบครัวก่อนเข้านอนในช่วงค่ำ

เมื่อถึงช่วงสุดสัปดาห์ กลุ่มคนทำงานโรงงานในวัยหนุ่มสาวจะออกไปเที่ยวพักผ่อนที่ห้างสรรพสินค้า ส่วนกลุ่ม คนทำงานที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่หรือมีครอบครัวแล้ว จะใช้เวลาในการทำความสะดวกสบายในบ้าน และพักผ่อนอยู่กับครอบครัว โดยมีบางส่วนใช้เวลาในช่วงวันเสาร์ ทำงานนอกเวลาเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน

3.4 ราชการ

อาชีพรับราชการส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของชุมชนที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย พบในทุกพื้นที่ ทั้งหมู่ 2 หมู่ 8 และ หมู่ 9 แต่จัดเป็นกลุ่มอาชีพที่มีไม่มากนักในชุมชน เนื่องจากเป็นอาชีพที่ต้องเดินทางไปทำภายนอกชุมชน และ ใช้เวลาทำงานตั้งแต่เช้าจรดเย็น จึงไม่มีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคมของชุมชนเท่าที่ควร

ผู้รับราชการต้องออกจากบ้านไปทำงานแต่เช้า เนื่องจากที่ทำงานอยู่ไกลบ้าน และต้องทำงานตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น รวมเวลาในการเดินทางด้วยส่วนใหญ่จึงกลับถึงบ้านในช่วงหัวค่ำ ก่อนกลับถึงบ้านอาจจะซื้ออาหารมารับประทาน แล้วจึงมีเวลาอยู่กับครอบครัว รับประทานอาหารหรือพักผ่อน นั่งเล่นดูโทรทัศน์ ก่อนเข้านอนในตอนค่ำ

กลุ่มอาชีพรับราชการใช้เวลาในช่วงสุดสัปดาห์ด้วยการพักผ่อนอยู่กับบ้านเนื่องจากในวันทำงานไม่มีเวลาให้กับครอบครัวนัก หรืออาจใช้เวลาในการพบปะสังสรรค์กับเพื่อนบ้านหรือญาติ

3.5 รับจ้าง

รับจ้างเป็นกลุ่มอาชีพที่มีความหลากหลาย ส่วนใหญ่ต้องออกไปทำภายนอกชุมชน ผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้างส่วนใหญ่จะมีช่วงอายุอยู่ในวัยผู้ใหญ่ จากการสอบถามพบตัวอย่างในหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 8 มากกว่า หมู่ที่ 9 จัดเป็นกลุ่มอาชีพที่มีมากที่สุดที่ในชุมชน และจากการที่เป็นงานซึ่งต้องให้เวลากับการทำงานมากจึงไม่ได้มีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนนัก

อาชีพรับจ้างประกอบด้วยลักษณะงานที่แตกต่างกันแต่ส่วนใหญ่เริ่มงานในตอนเช้า และเลิกงานในตอนเย็นคล้ายกับกลุ่มอาชีพประจำอื่นๆ บางส่วนที่โดยมากเป็นสตรี ตื่นมาเตรียมใส่บาตร และ จ่ายตลาดในช่วงเช้า เมื่อกลับมาในช่วงเย็นจึงมีเวลาพักผ่อน พบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านทั้งต่างพื้นที่และในพื้นที่เดียวกัน หรือ ทำงานบ้าน แต่จัดว่าเป็นสัดส่วนที่ไม่มากนักที่ต้องทำงานบ้านเป็นกิจวัตร จนกระทั่งเข้านอนในช่วงค่ำ

กิจกรรมในรอบสัปดาห์ที่กลุ่มอาชีพรับจ้างทำ ได้แก่ การพักผ่อนทั้งในบ้าน เช่นการนอนเล่นดูโทรทัศน์ และนอกบ้าน โดยการเที่ยวตามศูนย์การค้า

3.6 เย็บจาก

เย็บจากเป็นงานที่ทำกันภายในครัวเรือน โดยอาศัยวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น ได้แก่ ป่าจาก ที่กระจายตัวอยู่ตามแนวคลองสนามชัย เป็นอาชีพหลักของคนในวัยชราหรือวัยผู้ใหญ่ทั้งหญิงและชาย ซึ่งมีรายได้ไม่สูงนัก พบชาวชุมชนประกอบอาชีพดังกล่าวในทุกหมู่บ้านโดยเฉพาะหมู่ 9 ที่อยู่ลึกเข้าไปในชุมชน และเนื่องจากการที่เป็นงานซึ่งทำภายในชุมชนและ เป็นงานของผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพนี้จึงให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมของชุมชนค่อนข้างมาก

คนที่ทำงานเย็บจากเริ่มวันด้วยการตื่นแต่เช้าเพื่อเตรียมตัวกับาตร เมื่อรับประทานมื้อเช้าแล้วก็พักผ่อนหรือลงมือทำงานเลย ถ้าวันไหนจากที่ตัดมาหมดก็ต้องออกเรือนไปตัดจากในป่าแต่ถ้าวันไหนมีจากอยู่แล้ว ก็จะเริ่มเย็บจากในช่วงสาย และ ทำไปตลอดวันคู่ไปกับการสนทนากับเพื่อนบ้านหรือญาติ ที่เดินเท้าไปมาหาสู่กัน เมื่อเข้าสู่ช่วงเย็นก็จะเริ่มเก็บกวาดบ้าน และ เตรียมอาหารมื้อค่ำ ส่วนสมาชิกครอบครัวที่เย็บจากและไม่ต้องเตรียมอาหารซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชายก็จะนั่งเย็บจากต่อไป จน กินข้าว และพักผ่อนด้วยการนั่งดูโทรทัศน์ด้วยกัน จนกระทั่งเข้านอนในช่วงดึก

เนื่องจากเป็นผู้สูงอายุส่วนใหญ่ กลุ่มคนที่ทำอาชีพเย็บจากชายจึง ไม่ได้เดินทางไกลๆ ในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ และมีบางส่วนก็ยังทำงานนั่งเย็บจากกันตามปกติ โดยการพักผ่อนด้วยการนั่งเล่นอยู่กับบ้านเป็นกิจกรรมที่ทำกันเป็นส่วนใหญ่

3.7 วังกุ้ง

กลุ่มอาชีพทำวังกุ้งหรือทำบ่อกุ้ง(บางส่วนเป็นบ่อเพาะเลี้ยงปลา) อาศัยสภาพน้ำที่เป็นน้ำกร่อยนำมาใช้ประโยชน์ในการเพาะเลี้ยงกุ้งเพื่อส่งขาย โดยอาจเป็นเจ้าของบ่อเองหรือเช่าพื้นที่มาทำบ่อเลี้ยง โดยหน้าที่ประจำของคนเลี้ยงกุ้งคือการให้อาหารกุ้ง 1 ครั้งต่อวันซึ่งโดยมากจะทำในตอนเช้า และ ฝ้าดูแล กุ้งในบ่อ ซึ่งต้องเดินทางมาอยู่ที่บ่อทุกวัน การเลี้ยงกุ้งเริ่มจากการนำลูกกุ้งมาปล่อยไว้ในบ่อ แล้วดูแลตามสภาพ ปล่อยให้เติบโตแล้วรอเวลาเมื่อกุ้งโตได้ขนาดจึงตักขึ้นขาย ซึ่งส่วนใหญ่กินเวลาไม่แน่นอนนัก ผู้ประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ในวัยผู้ใหญ่ หรือวัยหนุ่มสาว

สมาชิกชุมชนที่ประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งส่วนใหญ่เป็นชายจึงมีส่วนน้อยที่ตักบาตรในช่วงเช้า และต้องออกเดินทางไปบ่อกุ้งแต่เช้า เพื่อให้อาหารกุ้ง แล้วฝ้าดูแลต่อจนถึงช่วงบ่ายหรือเย็นแล้วแต่วัน บางวันที่กลับเร็วก็มีโอกาสที่จะพักผ่อนอยู่กับบ้าน หรือ พบปะสังสรรค์กับเพื่อนฝูง บ้างก็กลับมาทำงานเย็บจากหรือช่วยงานที่บ้าน ในช่วงค่านั้นหลังจากทานอาหารเย็น แล้วจึงพักผ่อนดูโทรทัศน์กับคนในบ้าน ก่อนจะเข้านอนในที่สุด

สำหรับกิจกรรมที่ผู้เลี้ยงกุ้งทำส่วนใหญ่ทำในช่วงสุดสัปดาห์ ได้แก่ การพักผ่อนอยู่กับบ้าน และการทำงานบ้าน โดยอาจมีบางโอกาสที่ออกไปเที่ยวนอกชุมชนหรือ สังสรรค์กับเพื่อน

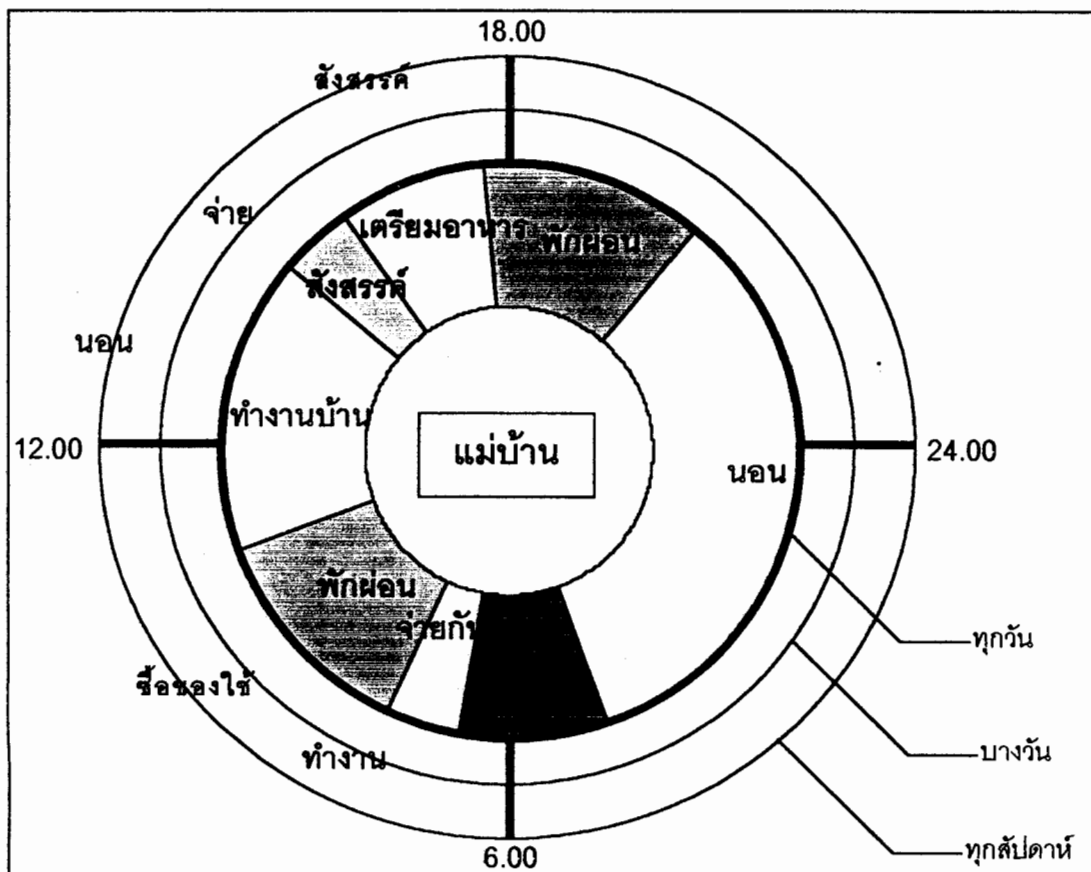
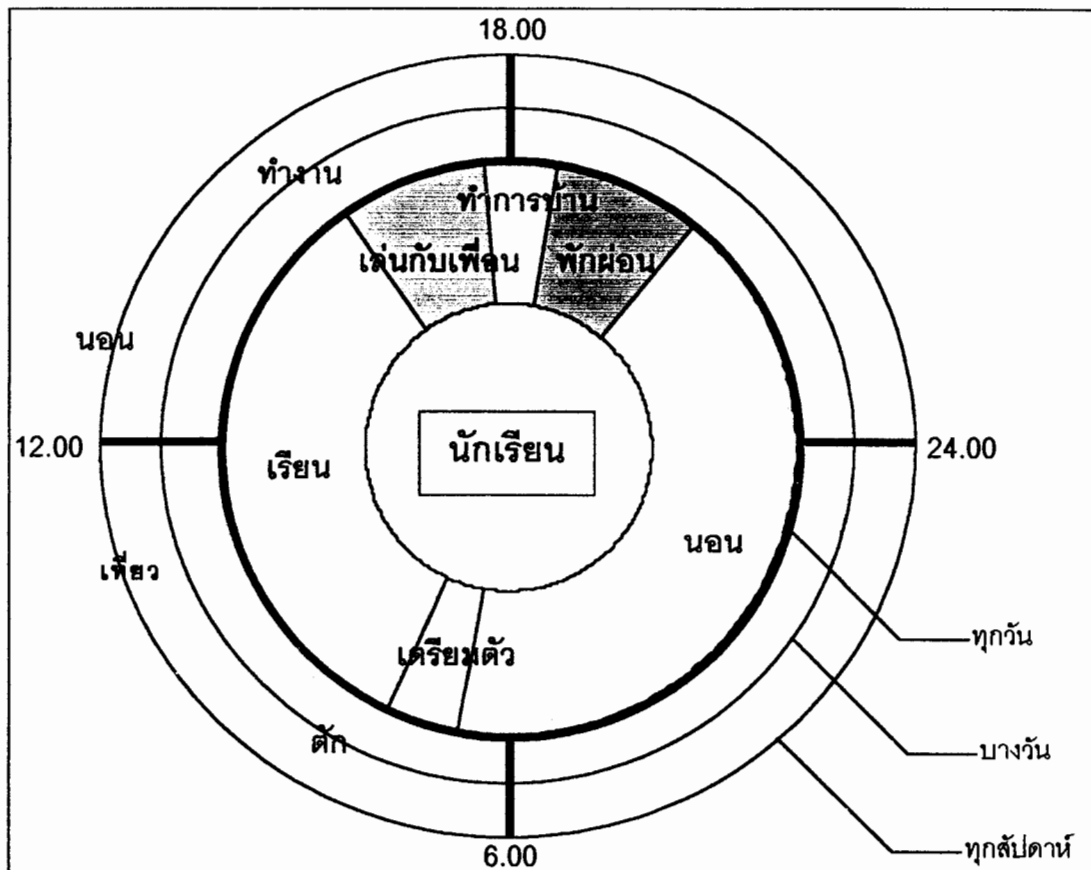
3.8 ค้าขาย

อาชีพค้าขายแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือมีพื้นที่ขายภายในชุมชนซึ่งได้แก่ร้านค้าปลีก หรือร้านอาหารซึ่งตั้งอยู่บริเวณสะพานทางเข้าชุมชน และ การนำสินค้าออกไปขายนอกชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะนำไปขายที่ตลาดหรือตลาดนัดบริเวณต้นซอยติดกับถนนพระรามสอง ซึ่งส่วนใหญ่จะขายสินค้าประเภทอาหาร ทั้งอาหารสด และ กับข้าว โดยจะนำออกไปขายเป็นช่วงเวลาได้แก่ช่วงเช้าหรือเย็นตามเวลาเปิดทำการของตลาด พื้นที่ที่มีผู้ประกอบการอาชีพค้าขายได้แก่ หมู่ที่ 2 และ หมู่ที่ 8 เป็นส่วนใหญ่เนื่องจาก สามารถเข้าถึงได้สะดวกกว่า โดยที่ผู้ค้าส่วนใหญ่เป็นหญิงที่มีอายุอยู่ในวัยผู้ใหญ่ แม้จะประกอบอาชีพอยู่ภายในชุมชน แต่จากลักษณะงานที่ยุ่งตลอดวันทำให้ มีบางส่วนไม่ได้ให้ความสนใจกับกิจกรรมของชุมชนนัก

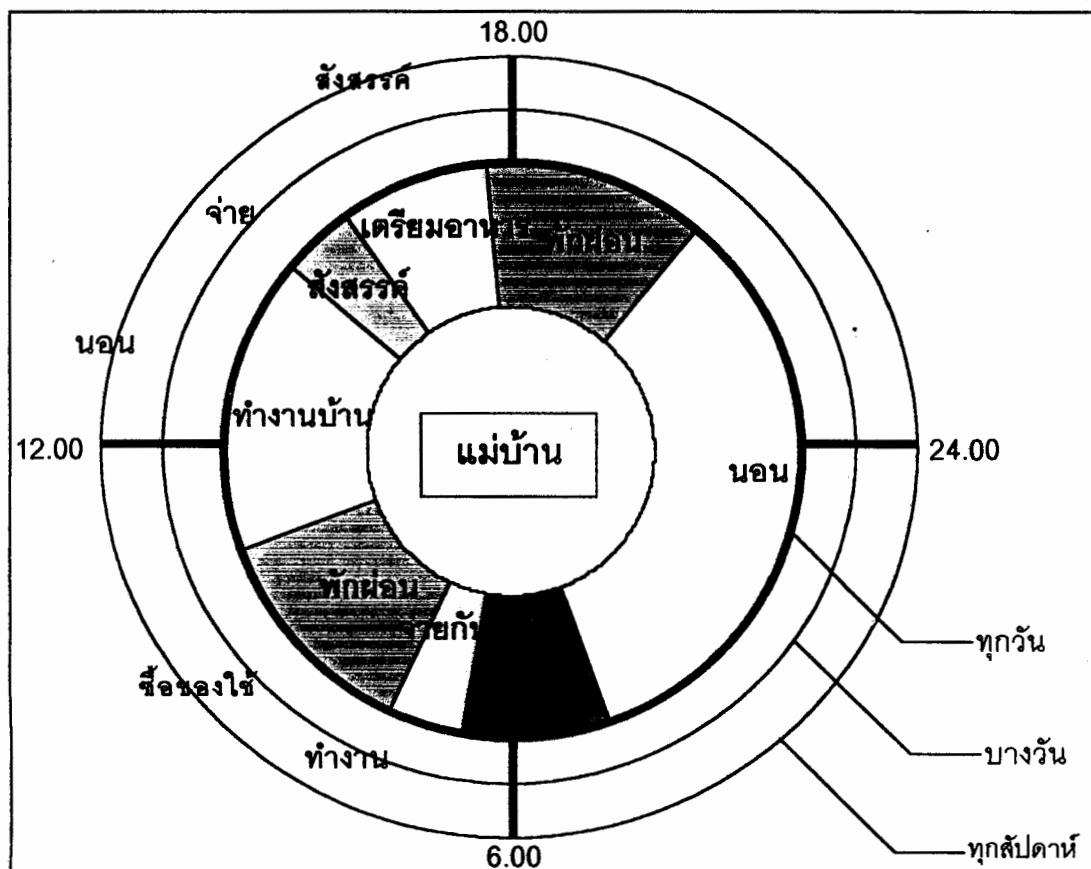
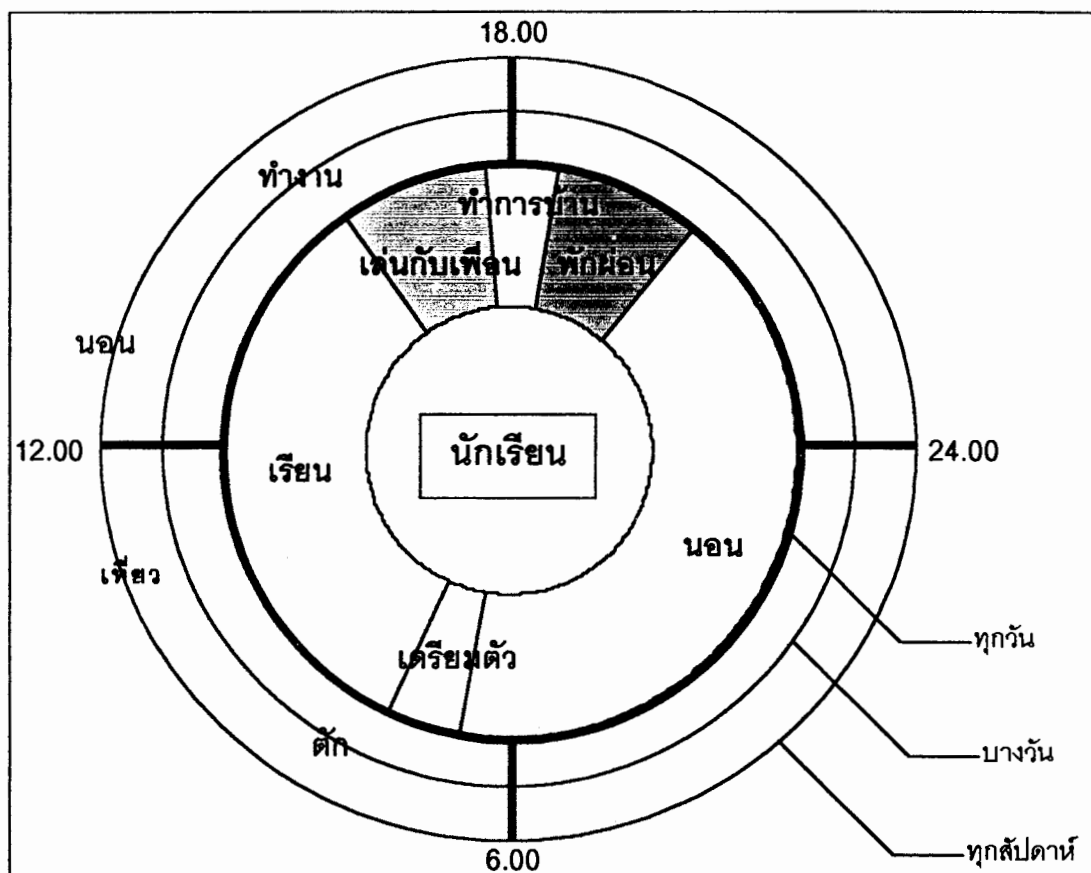
กลุ่มอาชีพค้าขายเริ่มต้นวันด้วยการจัดเตรียมสินค้าจากการออกไปซื้อวัตถุดิบ การผลิต ตั้งแต่เข้ามีด ตักบาตร แล้วจึงออกตั้งร้านค้าขาย ซึ่งอาจต้องขนส่งเดินทางไปยังจุดขายหรือ ตั้งขายอยู่ภายในพื้นที่ กิจกรรมอาจดำเนินอยู่ตลอดวันสำหรับผู้ค้าขายภายในชุมชน และ จบอยู่เพียงช่วงสายตามเวลาตลาดวายสำหรับผู้ขนส่งสินค้าไปขายที่ตลาด ซึ่งจะมีเวลาพักในช่วงกลางวันด้วย และอาจจัดเตรียมสินค้าสำหรับ กิจกรรมการขายในช่วงเย็นด้วย เมื่อทำงานเสร็จในตอนเย็นหรือค่ำจึงจะมีโอกาสพักผ่อนอีกครั้งกับคนในครอบครัวภายในบ้านด้วยการดูโทรทัศน์ แล้วจึงเข้านอนเพื่อเตรียมตัวตื่นแต่เช้า

แม้ว่าจะไม่มีวันหยุดพักผ่อนอันเนื่องมาจากการขายสินค้าที่เปิดบริการในช่วงวันหยุด ด้วย แม้ค้าพ่อค้าจะใช้เวลาทุกสัปดาห์สำหรับการพักผ่อนและทำความสะอาดบ้าน โดยที่มีบางกิจการที่ต้องออกไปซื้อสินค้าทุกๆอาทิตย์

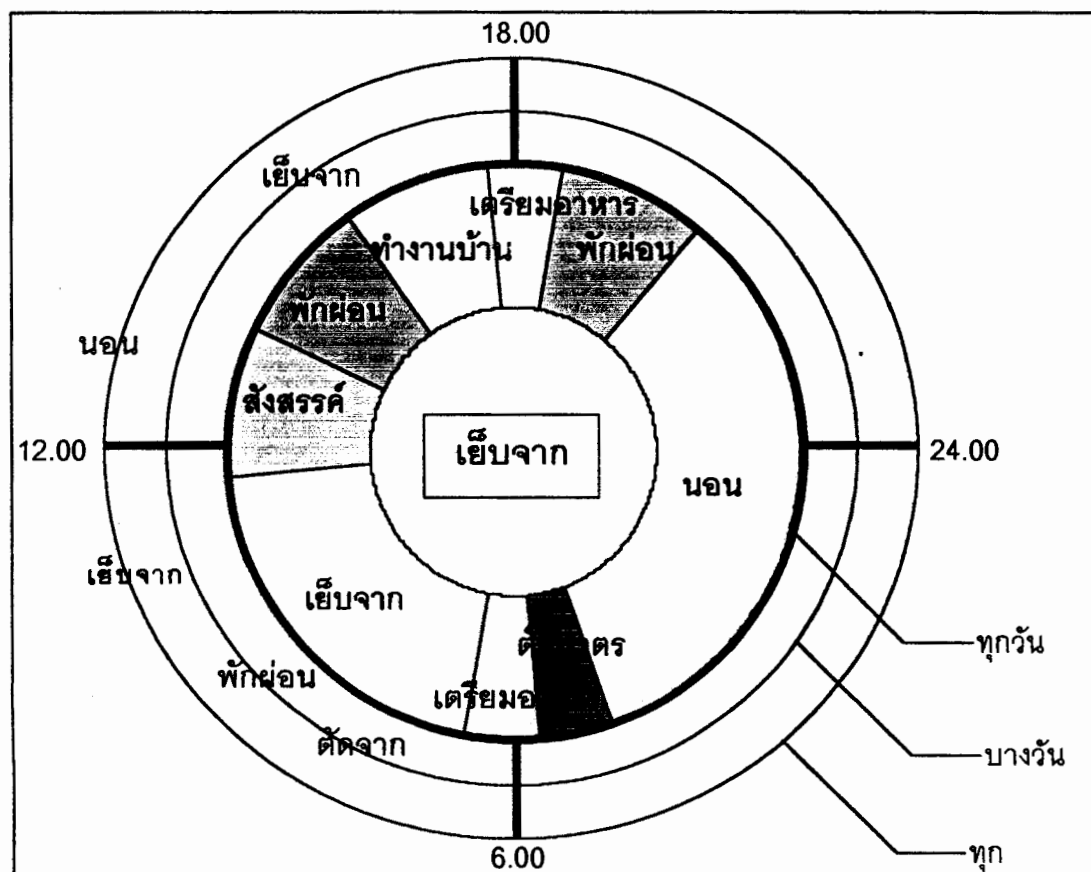
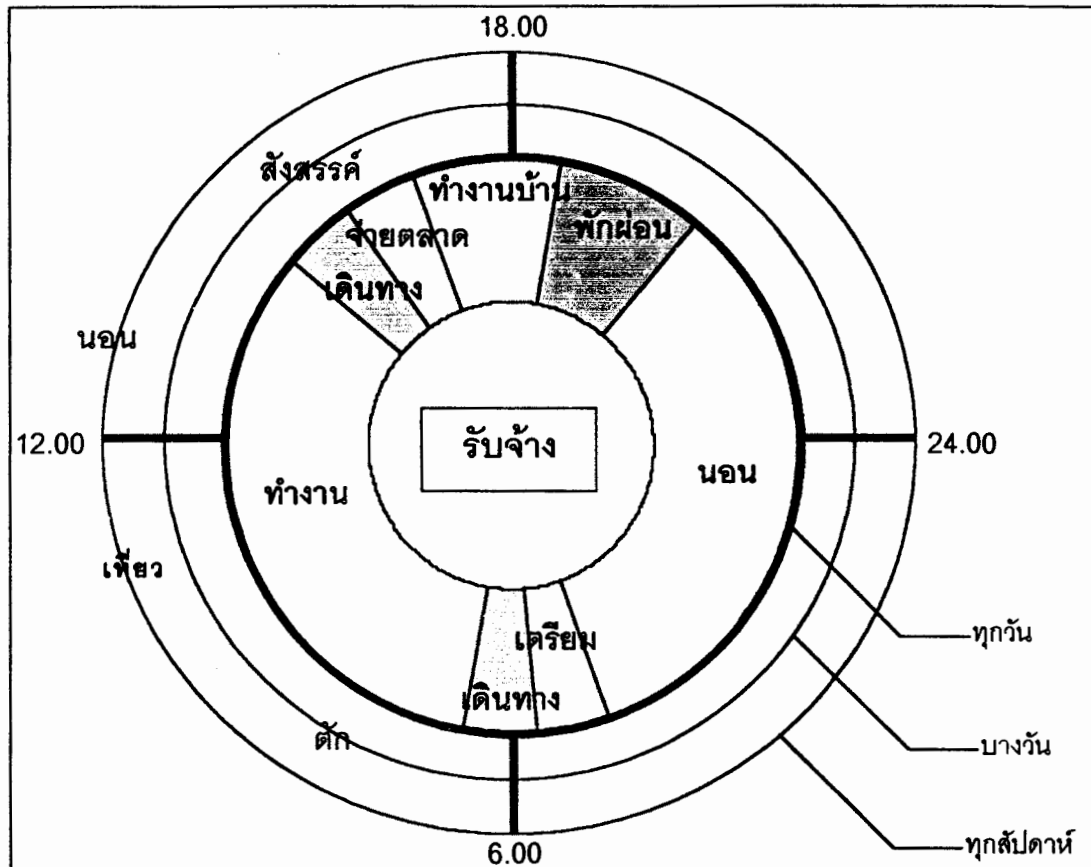
ภาพ 4.5. แสดงการประกอบกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลาของแต่ละกลุ่มอาชีพ

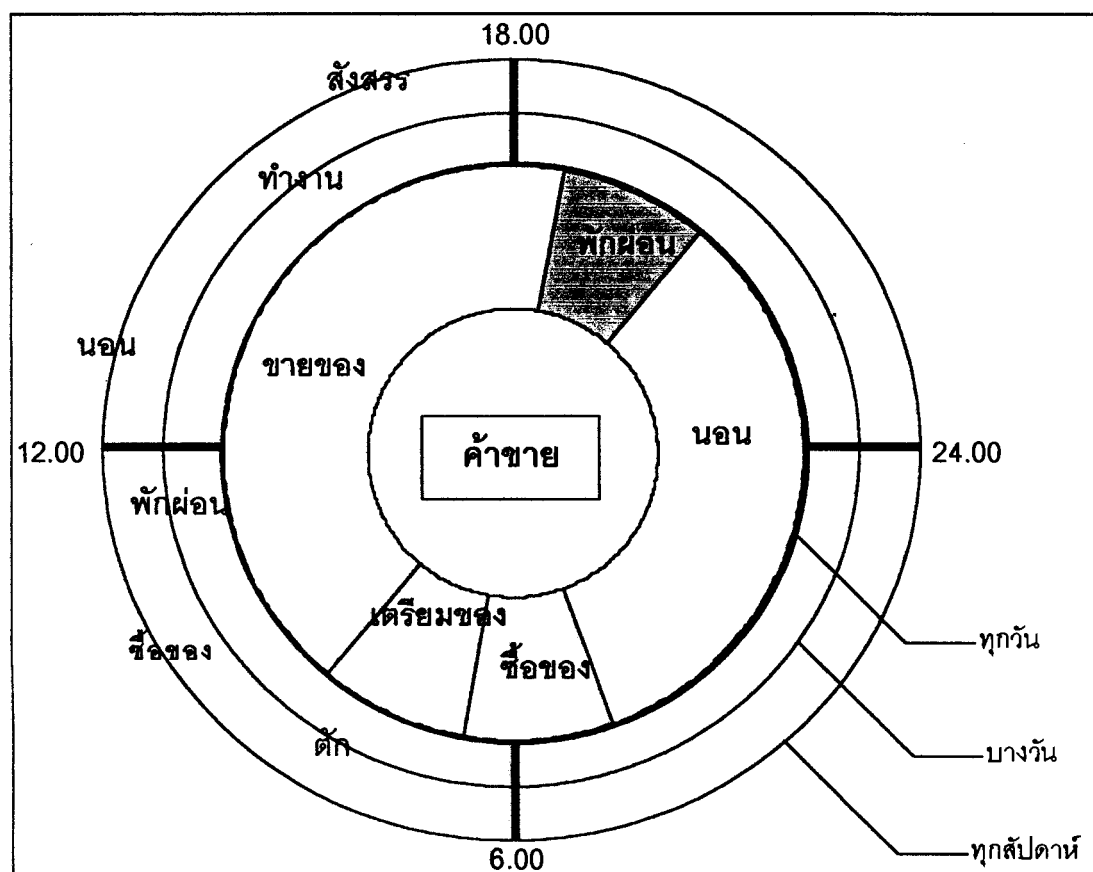
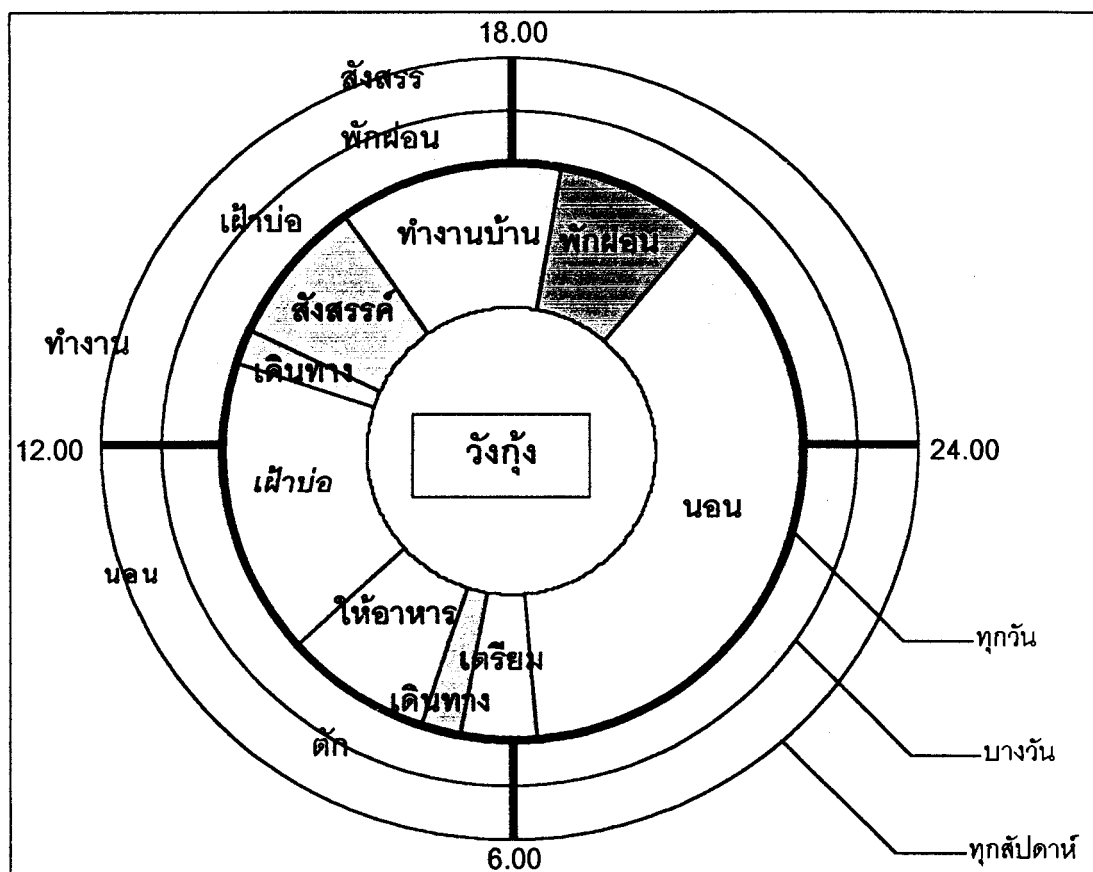

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี กรุงเทพมหานคร

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการดำรงถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

4. ความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับพื้นที่

การพยายามอธิบายถึง กิจกรรม ใดๆ เพื่อการวิเคราะห์โดยเฉพาะเพื่อการนำไปกำหนดเป็นแนวทางการจัดการหรือพัฒนา จำเป็นต้องทราบถึงองค์ประกอบของกิจกรรมนั้นๆ ได้แก่การระบุได้ว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร หรือ กิจกรรมต่าง ๆ นั้น ใครเป็นกลุ่มบุคคลที่กระทำ กระทำที่ใด และ กระทำกันในช่วงเวลาใด รวมถึง รายละเอียดของกิจกรรมนั้นๆ

จากแบบสอบถามที่พยายามอธิบายถึง พฤติกรรมของผู้คนในชุมชน ผู้ศึกษาได้แปลงข้อมูลทางสถิติให้อยู่ในรูปของ เมทริกซ์ แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มอาชีพ กิจกรรม และ ช่วงเวลา 1 วัน ซึ่งทำให้ทราบถึงพฤติกรรม และ กิจกรรมของสมาชิกชุมชนตามกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ความกระจุกตัวและความหนาแน่นของการประกอบกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลา

ร่วมกับการสอบถามและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(deep interview) ที่สอบถามถึงสถานที่ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทำให้สามารถนำเอาข้อมูลทางด้านพฤติกรรมจากแบบสอบถามแปรลงสู่พื้นที่ศึกษาตามแผนที่ ที่ได้แสดงไว้

ในแผนที่แสดงความสัมพันธ์ของ กลุ่มอาชีพ สถานที่ประกอบกิจกรรม และช่วงเวลา ได้แบ่งเป็น 4 กลุ่มเพื่อให้เป็นตัวแทนของชาวบ้านอย่างทั่วถึง ได้แก่ หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 8 ผังซ้ายของคลองบางกระดี่ และ หมู่ที่ 8 ผังขวาของคลองบางกระดี่ และเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของ กลุ่มบุคคล เวลา และการใช้พื้นที่ การกระจุกตัวของชาวบ้านในการใช้พื้นที่และ ช่วงเวลา

มิติของพื้นที่หรือสถานที่ เกิดขึ้นตามความต้องการในการใช้สอย ขนาดและรูปทรงของพื้นที่ว่างเป็นไปตามปริมาณการใช้สอยพื้นที่นั้นๆ แต่ปริมาณการใช้สอยที่มากหากกระจายกันอยู่ในหลายๆช่วงเวลา ก็ย่อมต้องการขนาดของพื้นที่น้อยกว่า ปริมาณการใช้สอยที่เท่าเทียมกัน แต่มีความต้องการใช้งานในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ รูปแบบของที่ว่าง ยังสามารถอธิบายได้จากลักษณะการใช้สอยของพื้นที่นั้นๆ

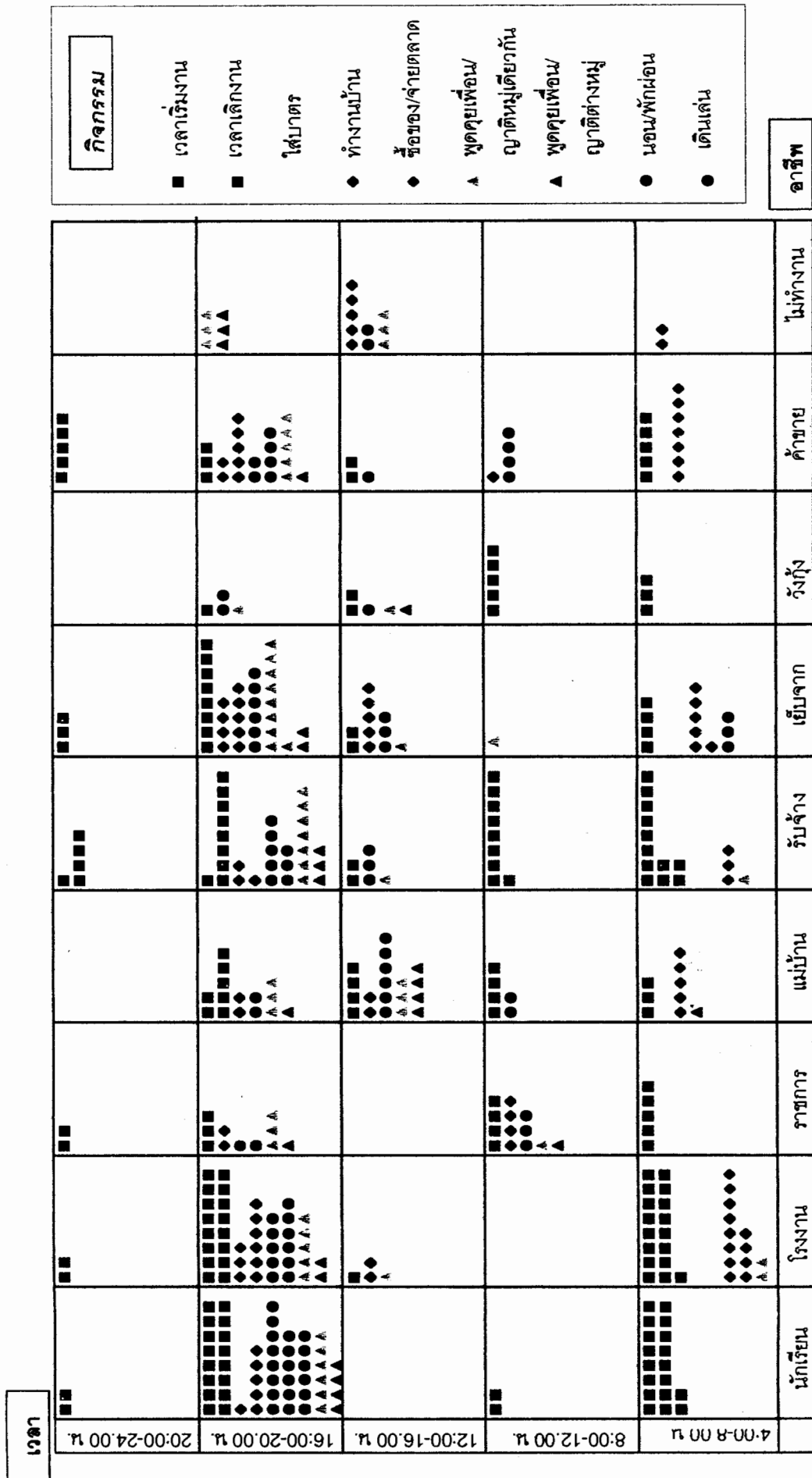
4.1 กิจกรรมซึ่งส่งผลต่อการใช้พื้นที่

จากแผนที่พบว่า กลุ่มอาชีพที่ใช้เวลาอยู่นอกชุมชนมากกว่ากลุ่มอาชีพได้แก่ อาชีพ รับราชการ ทำงานโรงงาน รับจ้าง ตามลำดับซึ่งทำให้กลุ่มอาชีพเหล่านี้มีเวลาอยู่ใช้พื้นที่ชุมชนน้อยกว่ากลุ่มอาชีพอื่น กลุ่มอาชีพที่จัดว่าออกมาใช้พื้นที่สาธารณะภายในชุมชนมากที่สุดได้แก่อาชีพนักเรียนนักศึกษา ซึ่งนอกจากจะเข้าเรียนในสถานศึกษาภายในชุมชนแล้ว ยังมีการรวมกลุ่ม เดินเล่น และเล่นกีฬา กันตามที่ว่างต่างๆ ของชุมชน ซึ่งได้แก่ ลานหลังวัด หน้าร้านขายของชำ หรือ

ลานโล่งที่ถมดินเตรียมก่อสร้างในช่วงเย็น ส่วนกลุ่มอาชีพ ที่ทำงานภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นแม่บ้าน หรือเฝ้าจาก ส่วนใหญ่ต่างก็ใช้เวลาทั้งวันภายในชุมชน โดยจะออกมาภายนอกบ้านเรือนเพื่อวัตถุประสงค์ ในการจ่ายตลาดซึ่งมักเป็นที่ตลาดทางเข้าชุมชน กิจกรรมทางศาสนาที่วัด ในช่วงเช้า และการพบปะพูดคุยกับเพื่อนฝูงในช่วงบ่าย

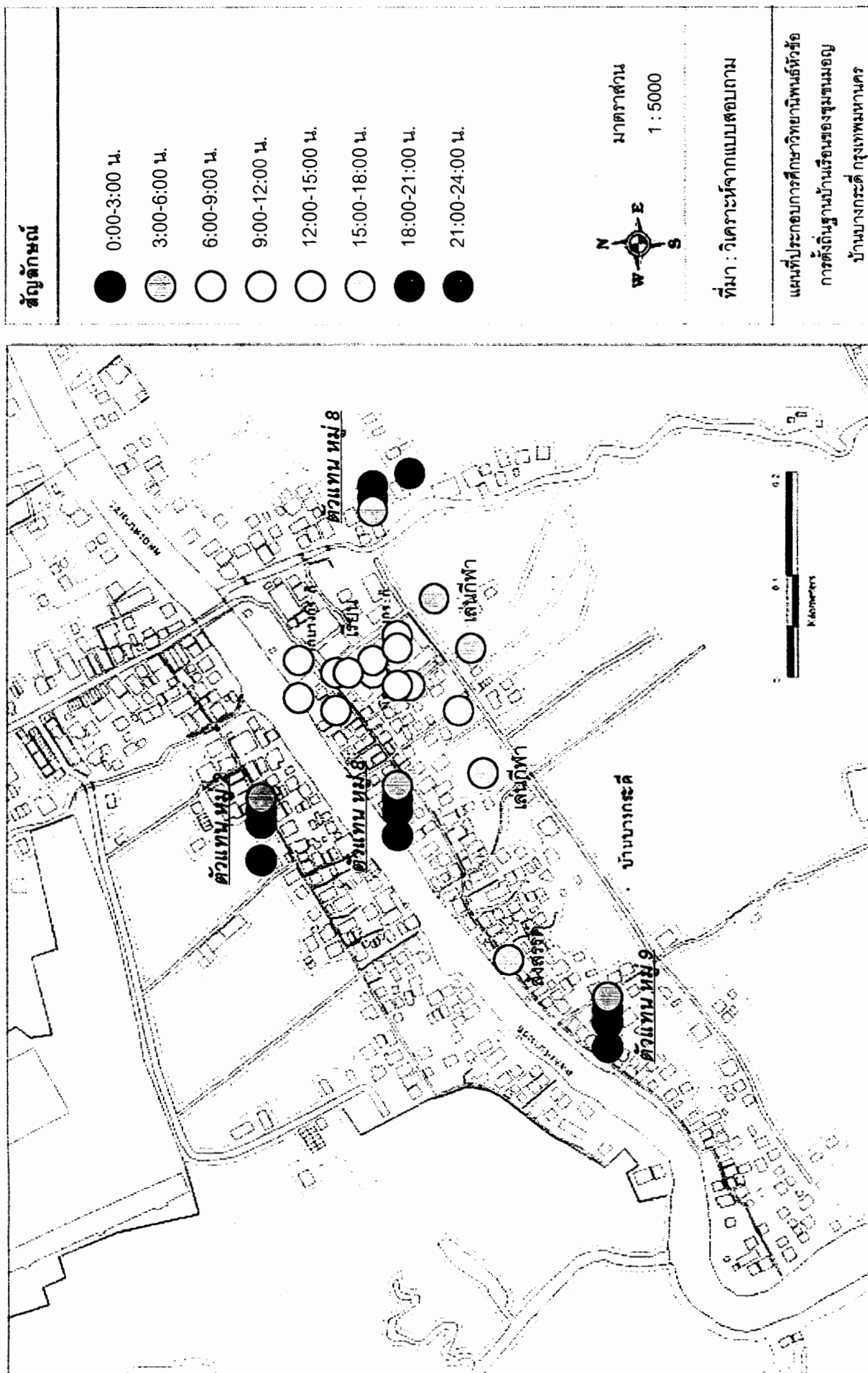
เวลาเช้ามักเป็นเวลาที่มีการใช้พื้นที่สาธารณะภายในชุมชนอย่างหนาแน่นเนื่องจาก เป็นเวลาที่มีกิจกรรมทางศาสนาไม่ว่าจะเป็น การออกบิณฑบาตของพระสงฆ์ การทำบุญที่วัด กิจกรรมการจับจ่ายสินค้าของแม่บ้านที่ตลาด กิจกรรมก่อนเข้าเรียนของนักเรียน บริเวณลานวัดหน้าโรงเรียนและถนนข้างโรงเรียนซึ่งมีรถเข็นขายขนมมาตั้งอยู่ รวมถึงการออกเดินทางเพื่อไปทำงานของผู้ที่ทำงานภายนอกชุมชน เมื่อสาย กิจกรรมภายนอกครัวเรือนของชุมชน จะจางลงเนื่องจากเป็นเวลาที่เริ่มลงมือปฏิบัติหน้าที่การงาน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอาชีพที่ทำงานภายนอกชุมชน หรือภายในชุมชน ช่วงเที่ยงนั้น ชาวชุมชนมักหุงหาอาหารรับประทานเอง แต่ร้านอาหารภายในชุมชนก็มีคนมาอุดหนุนอยู่ตามสมควรเนื่องจาก มีจำนวนร้านน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนชาวบ้าน ช่วงบ่ายมีเพียงกลุ่มทำงานภายในชุมชนเท่านั้นที่ออกจากที่พักเพื่อ พบปะเพื่อนฝูงหรือญาติมิตร จนถึงช่วงเย็นที่โรงเรียนเลิก จึงเกิดกิจกรรมขึ้นตามพื้นที่สาธารณะอีกครั้งไม่ว่าจะเป็น การรวมกลุ่มของเด็กที่หน้าร้านค้า หรือการรวมกลุ่มเพื่อเล่นกีฬาบริเวณที่โล่งที่เหลืออยู่ไม่มากนัก แต่ก็ยังมีพื้นที่ว่างเล็กๆ ที่กระจายอยู่ทั่วไปในชุมชนที่มีความร่มรื่นและสามารถใช้ประโยชน์ได้ เช่น ศาลาเอนก ที่มีอยู่ริมทางเดินในหมู่ที่ 7 และ 9 ตอนค่านั้นส่วนใหญ่ชาวชุมชนจะอยู่ภายในเรือนเพื่อพักผ่อนรับประทานอาหารเย็น ยกเว้นกลุ่มอาชีพ ทำงานโรงงาน รับราชการ หรือ รับจ้างบางส่วนที่เพิ่มกลับถึงบ้าน จบจนถึงเข้ามืด กิจกรรมต่างๆจึงเริ่มดำเนินขึ้นอีกครั้ง

กิจกรรมทางวัฒนธรรม และ ประเพณีของชาวไทยเชื้อสายมอญซึ่งชาวชุมชนถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นในวันสำคัญทางศาสนาหรือเป็นเพียงวันพระที่ล้วนแต่ใช้พื้นที่วัดบางกระดี ทั้งที่เป็น ที่ว่างภายในอาคารเช่นการตักบาตรฟังเทศฟังธรรมการรำมอญหรือเล่นสะบ้า และ ที่ว่างภายนอกอาคารเช่นการตักบาตรดอกไม้ การแห่ปลาหรือเทียนพรรษา ซึ่งที่ว่างสาธารณะเหล่านี้จำเป็นต้องมีขนาดเพียงพอต่อปริมาณผู้เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งมีจำนวนมาก ซึ่งปัจจุบันพบว่าขนาดพื้นที่ยังมีความพอเพียงต่อปริมาณการใช้สอยที่มีอยู่

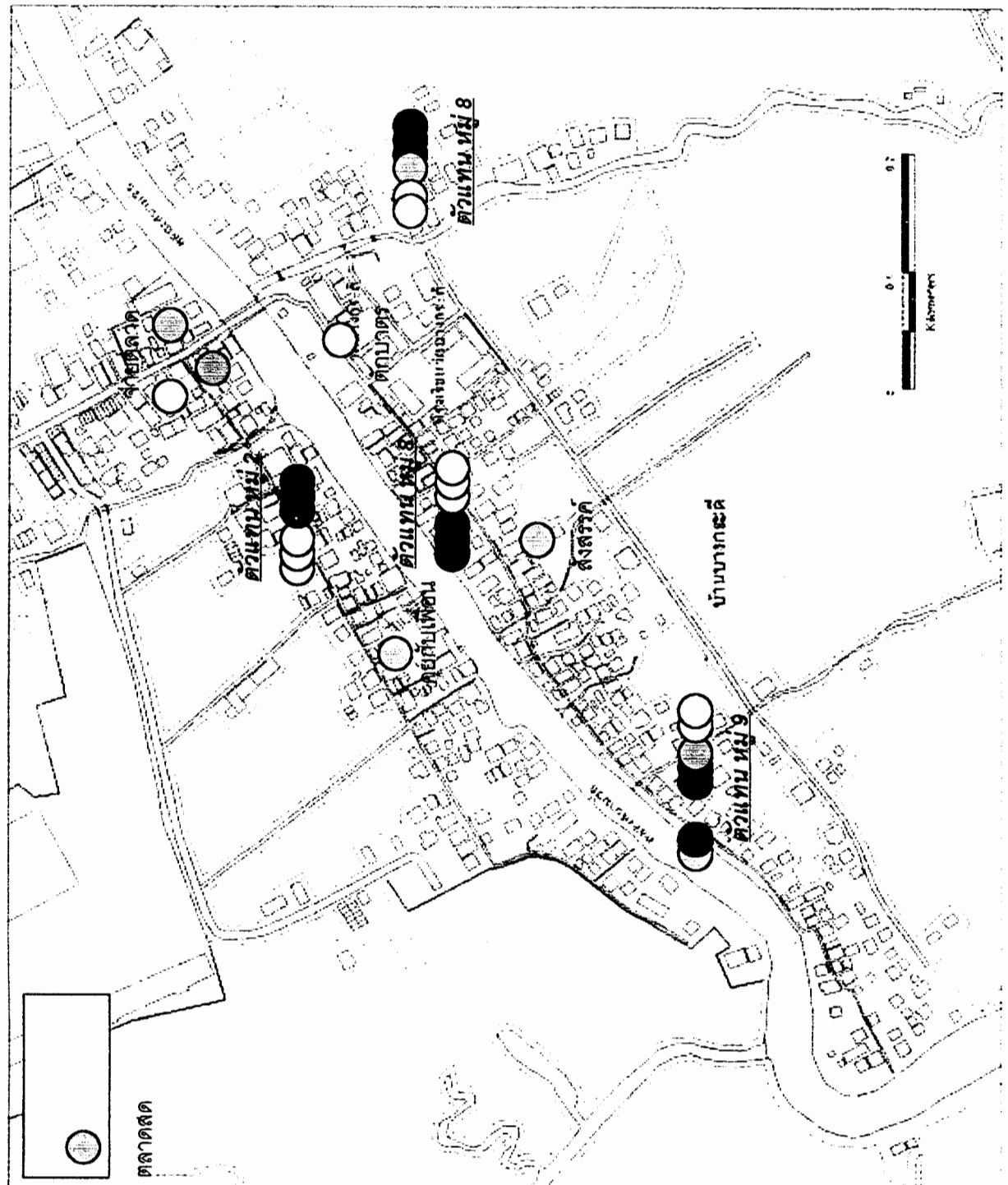

ภาพ 4.6. แสดงความสัมพันธ์ของ กลุ่มอาชีพ กิจกรรม และ เวลา

แผนที่ 4.2. แสดงความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ นักเรียนนักศึกษา

แผนที่ 4.3. แสดงความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ แม่บ้าน

ผู้บัญชาการ

0:00-3:00 น.

3:00-6:00 น.

6:00-9:00 น.

9:00-12:00 ч.

12:00-15:00 น.

15:00-18:00 ч.

18:00-21:00 ч.

21:00-24:00 ч.

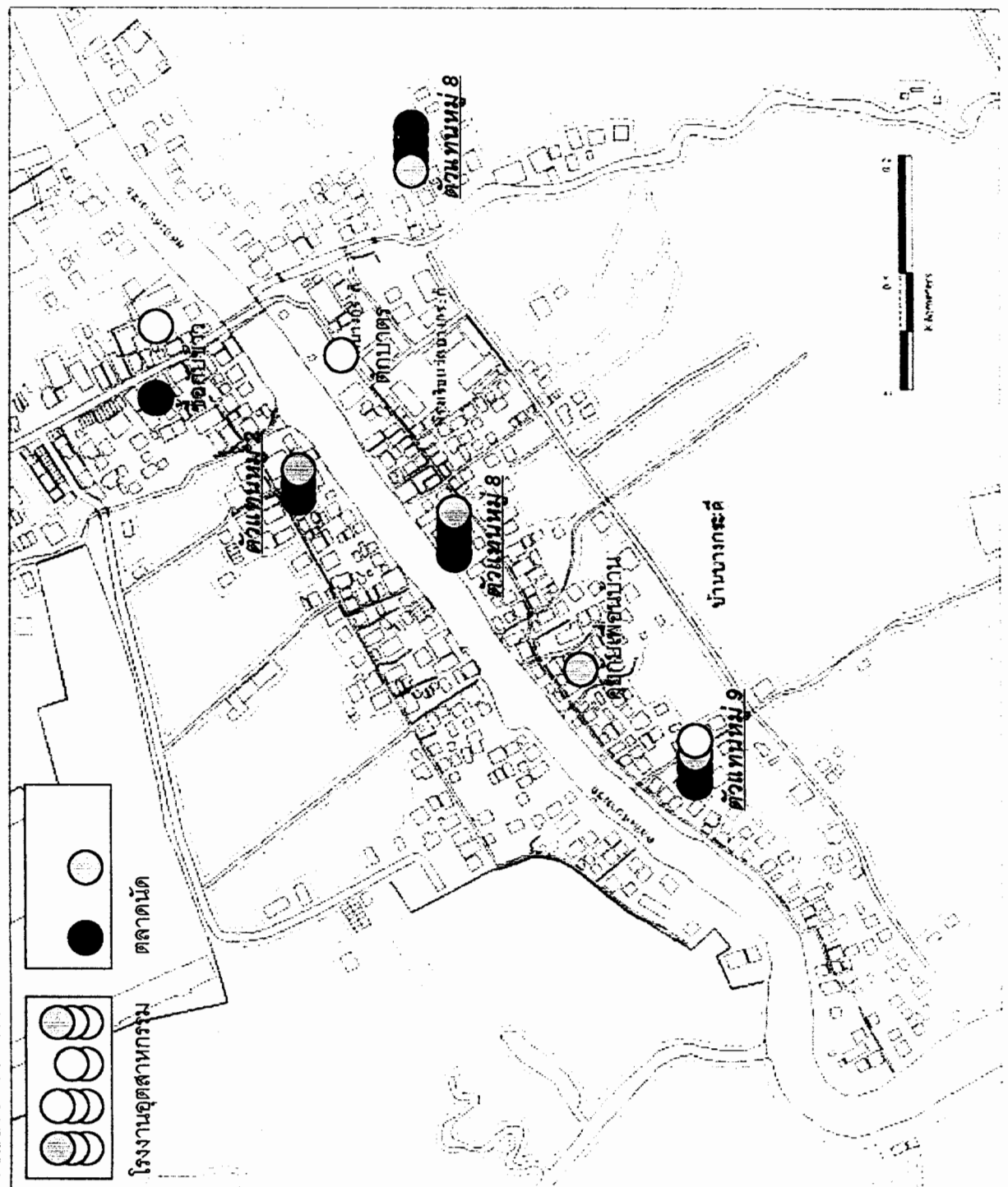
มาตราส่วน

1 : 5000

ที่มา : วิเคราะห์จากแบบสอบถาม

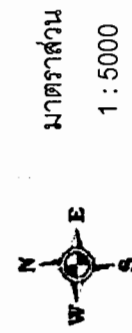
แผนที่ประกอบการศึกษาวิทยานิพนธ์หัวข้อ
การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญ
บ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

แผนที่ 4.4 แสดงความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ ผู้ทำงานโรงงาน

สัญลักษณ์

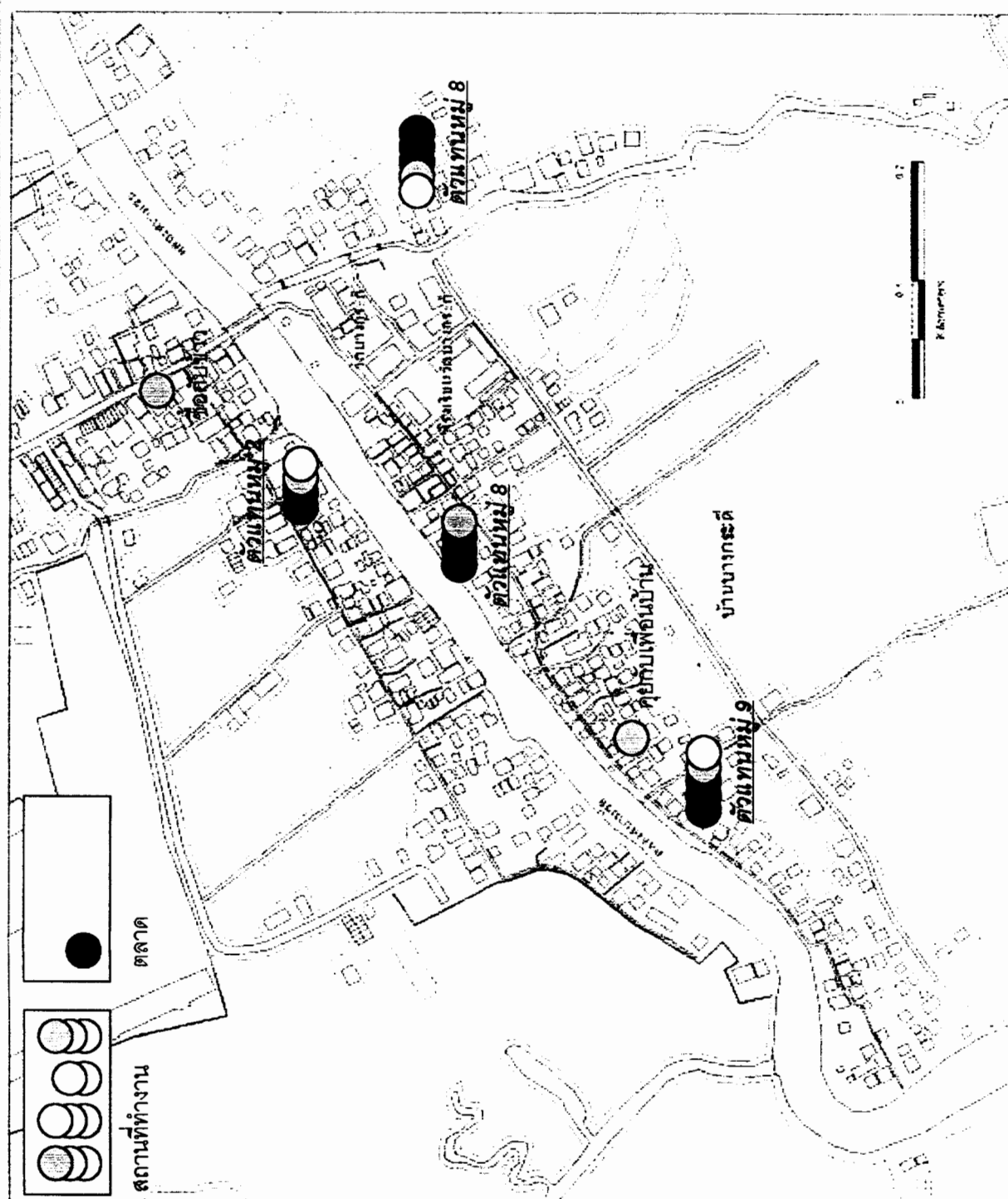
- 0:00-3:00 น.
- 3:00-6:00 น.
- 6:00-9:00 น.
- 9:00-12:00 น.
- 12:00-15:00 น.
- 15:00-18:00 น.
- 18:00-21:00 น.
- 21:00-24:00 น.

ที่มา : วิเคราะห์จากแบบสอบถาม

แผนที่ประกอบการศึกษาวิทยานิพนธ์หัวข้อ
การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนอยู่
บ้านนากระดี่ กรุงเทพมหานคร

แผนที่ 4.5. แสดงความสัมพันธ์ของการกับการใช้พื้นที่ป่าชุมชน ของ ผู้ทำงานราชการ

ស្ថាប័នកម្ម

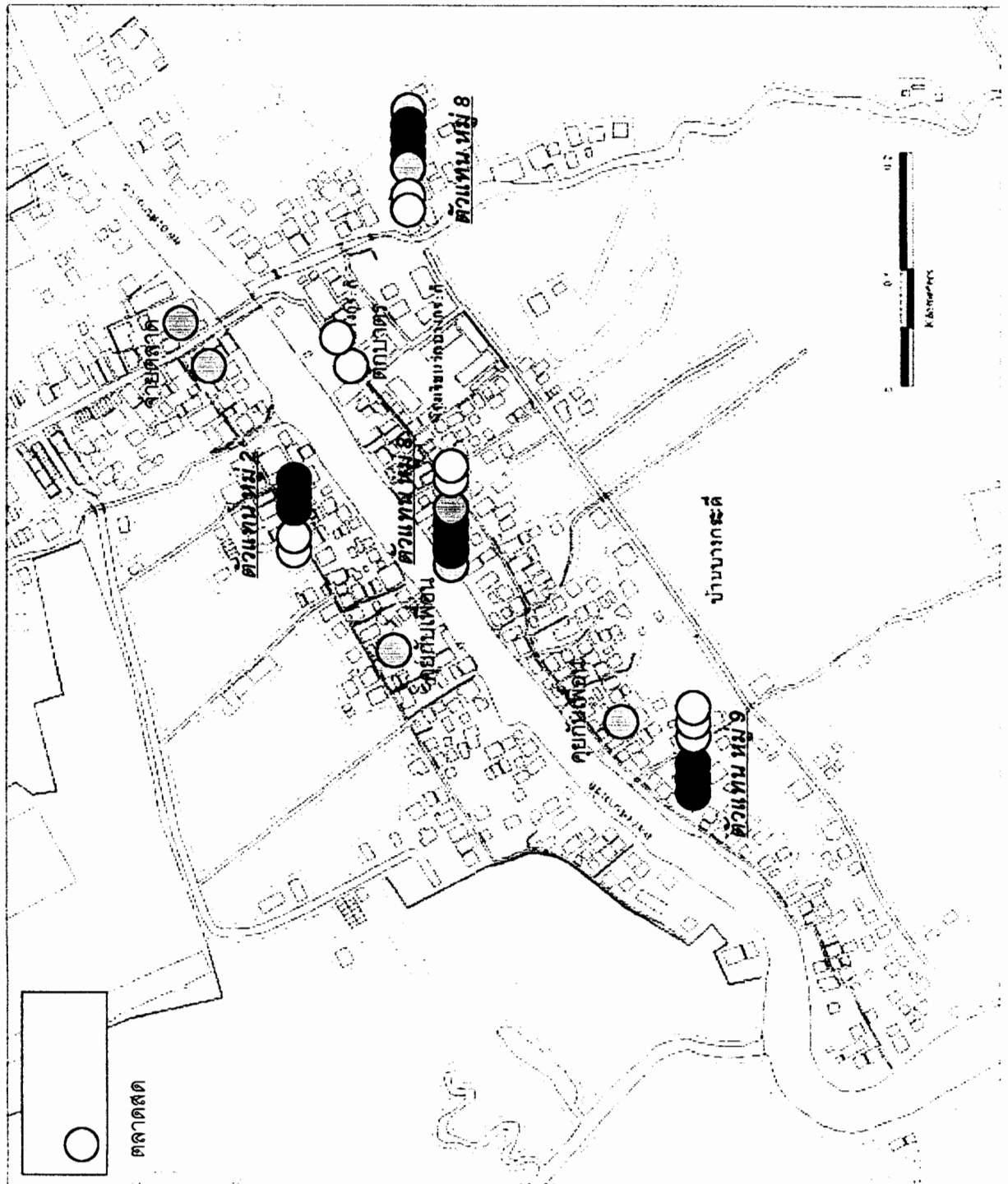
-

 1 : 5000
 มาตรฐาน

ที่มา : วิเคราะห์จากแบบสอบถาม

แผนที่ประกอบการศึกษาวิทยาศาสตร์หัตถ์
การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญ
บ้านบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร

แผนที่ 4.9. แสดงความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ในชุมชน ของ กลุ่มที่ไม่ได้ทำงาน

สัญลักษณ์

- 0:00-3:00 น.
- 3:00-6:00 น.
- 6:00-9:00 น.
- 9:00-12:00 น.
- 12:00-15:00 น.
- 15:00-18:00 น.
- 18:00-21:00 น.
- 21:00-24:00 น.

มาตราส่วน
1 : 5000

ที่มา : วิเคราะห์จากแบบสอบถาม

แผนที่ประกอบการศึกษาวิทยานิพนธ์หัวข้อ
การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนเมือง
บ้านบางกะดี กรุงเทพมหานคร

4.2 รูปแบบและองค์ประกอบการตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นผลมาจากการใช้สอย

พื้นที่วัดเป็นที่รวมของชาวชุมชนเพื่อใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีที่เกิดขึ้นบ่อยๆในวันสำคัญ ซึ่งชาวชุมชนเกือบทุกคนให้ความสำคัญ และร่วมกับรักษาประเพณีมอญที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้อย่างเหนียวแน่น ที่ว่างของวัดถูกใช้เพื่อตอบสนองกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม ทั้งที่ว่างภายในศาสนสถาน และ ลานโล่งขนาดใหญ่ด้านหน้าวัด แต่ในวันธรรมดานั้นไม่ได้มีการใช้พื้นที่วัดเป็นพื้นที่สาธารณะโดยตรงแต่อย่างใด อาจเพราะสภาพที่เป็นวัดชุมชนที่พื้นที่ถูกใช้และออกแบบเพื่อรองรับกิจกรรมทางศาสนา และผู้ใช้สอยจำนวนมาก ทำให้ไม่มีพื้นที่ที่ให้ความสะดวกในการพักผ่อนหย่อนใจ ไม่ว่าจะเป็นร่มเงา ต้นไม้ หรือ ความสะอาด ลานหลังวัดที่ปัจจุบันมีการถมที่เพื่อเตรียมก่อสร้างพื้นที่จอดรถนั้น กลายเป็นพื้นที่ซึ่งไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เนื่องจากยังไม่มีมีการปรับสภาพหน้าดิน และ มักมีน้ำท่วมขัง

ตลาดสดของชุมชนตั้งอยู่บริเวณเดียวกับมินิมาร์ท และ ร้านค้าปลีกที่ปากทางเข้าชุมชน ก่อนที่จะเข้าถึงบริเวณวัด กลุ่มพื้นที่พาณิชยกรรมนี้ มักเกิดกิจกรรมการซื้อขายในช่วงเช้าเพื่อเตรียมอาหาร และ ช่วงเย็นในการซื้อของเข้าบ้าน ร้านค้าปลีกที่ตั้งอยู่ห่างๆกันตามทางสัญจรภายในชุมชนนั้น นอกจากใช้เพื่อกิจกรรมซื้อขายตามปกติแล้ว ยังเป็นที่รวมของบรรดาผู้คนที่มาพักผ่อนด้วยกันโดยเฉพาะบรรดาเด็กนักเรียน ในช่วงเย็นของวันธรรมดา

โรงเรียนมีพื้นที่ส่วนกลางสำหรับประกอบกิจกรรมกลางแจ้งแต่ขนาดไม่พอเพียงกับจำนวนนักเรียนและการเล่นกีฬาที่ต้องการพื้นที่มากๆเช่น ฟุตบอล จึงทำให้เด็กต้องหาพื้นที่ด้านนอกในการเล่น ซึ่งได้แก่บริเวณลานโล่งหลังวัดซึ่งปัจจุบันทางวัดไม่ได้อนุญาตให้ใช้หรือที่ว่างอื่นๆที่อาจไม่เหมาะสมกับกิจกรรมนัก เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งทำให้การใช้พื้นที่ภายนอกของโรงเรียนมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับพื้นที่ของวัด โดยเฉพาะ บริเวณถนนด้านข้างที่อยู่ระหว่างวัดกับโรงเรียน ที่แม้จะมีขนาดความกว้างเพียง 3 เมตรแต่ก็มีกิจกรรมการค้าขายกันอย่างหนาแน่นทั้งในช่วงเช้าและเย็น

เรือนพักอาศัยนอกจากจะถูกใช้เพื่อการพักผ่อนหลับนอนในเวลากลางคืนแล้ว ยังใช้เป็นสถานที่ทำงานในเวลากลางวันสำหรับกลุ่มอาชีพที่ทำงานภายในชุมชน นอกจากนี้สภาพอาคารที่เปิดโล่งยังทำให้เกิดกิจกรรมการรวมกลุ่มทางสังคม ซึ่งได้แก่การพบปะสังสรรค์ เยี่ยมเยียนกันของญาติและเพื่อนฝูง ที่มักเดินมาคุยกันหลังจากที่ได้ออกกำลังกายในช่วงบ่าย

การเดินทางภายในชุมชนชาวบ้านใช้ทางเดินเท้าเป็นเส้นทางสัญจรหลัก เนื่องจากมีบ้านเพียงไม่กี่หลังเท่านั้นที่มีรถยนต์ส่วนตัวใช้ นอกจากการเดินเท้าแล้วยานพาหนะที่เห็นส่วนมากจะ

เป็น รถจักรยานยนต์ ที่สามารถไต่บนเส้นถนนขนาดเล็กด้านในชุมชนได้ และ เส้นทางเดินเท้าที่ผ่านกลางชุมชนด้านในนั้น เป็นเส้นทางที่สั้นที่สุด จึงทำให้เป็นพื้นที่ที่มีความถี่ในการใช้งานสูง

ทางสัญจรด้านในที่มีขนาดเล็กโดยเฉพาะในพื้นที่หมู่ 8 และ หมู่ 9 ซึ่งรถยนต์ผ่านเข้าออกไม่ได้ หรือ ไม่สะดวก ทำให้พื้นที่ถนน และที่ว่างด้านข้างถูกใช้เป็นที่นั่งเล่นหรือเดินเล่น เนื่องจากมีความปลอดภัยและมีสภาพร่มรื่น แปลงที่ดินที่ว่างอยู่ส่วนใหญ่มีการจับจองเป็นเจ้าของ ในขณะที่พื้นที่ที่เหลืออยู่ก็ขาดการพัฒนาและมีน้ำท่วมขังทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้

4.3 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตจากสภาพการตั้งถิ่นฐาน

การรวมศูนย์ของกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ในบริเวณปากทางเข้าหมู่บ้านอันเนื่องมาจากการเข้าถึงทำให้ จำกัดขอบเขตการเติบโตของพื้นที่พักอาศัย และมีการเพิ่มความเข้มข้นของการใช้สอยที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่ ใกล้ศูนย์กลาง ซึ่งทำให้เกิดความหนาแน่นของสิ่งปลูกสร้าง และ การเปลี่ยนรูปแบบอาคารมาเป็นอาคารที่มีสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยมากขึ้น ที่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์โดยรวมของชุมชน

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นอยู่ในปัจจุบันยังสามารถรองรับกิจกรรมการใช้สอยของชาวชุมชนได้ เนื่องจากยังเป็นชุมชนที่ขนาดไม่ใหญ่ และ ไม่ซับซ้อนนัก หากแต่ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเนื่องจาก การรุกร้าของการพัฒนาที่ดินโดยรอบ และการขยายตัวของชุมชนเองที่ปราศจากการควบคุม ทำให้การดำเนินชีวิตในปัจจุบันอาจเกิดเป็นปัญหา ได้แก่

1. การขาดพื้นที่เพื่อการสัญจร เนื่องจากการพัฒนาพื้นที่ของวัดเพื่อรองรับการใช้สอยที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้ลดพื้นที่ว่างที่ใช้เพื่อกิจกรรมเชิงนันทนาการลง ซึ่งจำเป็นต้องหาพื้นที่ว่างขึ้นทดแทนเพื่อรองรับการใช้สอยจากชาวชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่ต้องการสถานที่ในการเล่นกีฬา
2. การขาดความเป็นสัดส่วนในการอยู่อาศัย เนื่องจากการรุกร้าพื้นที่โดยรอบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆไม่ว่าจะเป็นโรงงานอุตสาหกรรม หรือ หมู่บ้านจัดสรร รวมทั้งอาคารพักอาศัยใหม่ซึ่งปลูกแทรกขึ้นอย่างหนาแน่นในพื้นที่ปลูกสร้างเดิม
3. ความไม่สะดวกในการเดินทางเนื่องจาก ขนาดของชุมชนที่ขยายออกซึ่งทำให้ ระยะห่างจากศูนย์กลางชุมชนเพิ่มขึ้น ร่วมกับการเข้าถึงของสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทำให้ มีการใช้ยานพาหนะไม่ว่าจะเป็นรถยนต์ หรือ รถจักรยานยนต์ กันมากขึ้น ที่อาจส่งผลร้ายแรงถึงความปลอดภัยในการเดินทางภายในชุมชนด้วย

4. การลดลงของพื้นที่ทำกิน และ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ของที่ดินโดยรอบ รวมทั้งการเปลี่ยนกิจกรรมการเกษตรไปตามวิถีตลาด ทำให้ขาดมาตรการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดินที่คุ้มค่าในระยะยาว ป่าที่เป็นแหล่งวัตถุดิบซึ่งธรรมชาติใช้เวลายาวนานในการสร้างก็ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วจนเหลือปริมาณน้อยลงอย่างมาก ทำให้ ปัจจุบัน ชาวบ้านที่ยังยึดอาชีพ เย็บจาก ต้องใช้เวลามากขึ้นในการเดินทางไปรวบรวมวัตถุดิบในป่า เนื่องจากป่าจากอยู่ห่างออกไปจากชุมชน
5. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบสิ่งปลูกสร้างโดยเฉพาะที่พักอาศัยที่มีลักษณะปิดมากขึ้น จากทั้งวัสดุ และ รูปแบบที่ไม่เอื้อให้เกิดกิจกรรมทางสังคมดังเช่นที่เคยเป็นในอดีต ทำให้รูปแบบและระดับของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมชนเปลี่ยนแปลงไป
6. วัดที่ปรับลักษณะทางกายภาพเพื่อให้สามารถรองรับปริมาณการใช้สอยที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยด้านบวกของการพัฒนา แต่ก็มีปัจจัยในด้านลบเนื่องจากขาดพื้นที่และมิติของที่ว่างที่สอดคล้องกับการเข้าถึงและการใช้งานของหน่วยของสังคมที่มีกลุ่มเล็กๆ
7. การประกอบอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นการทำงานภายนอกชุมชน ทำให้เกิดการเดินทางหนาแน่นในเวลาก่อนเริ่มงาน และหลังเลิกงาน ขณะที่ในเวลากลางวันก็ยังมีคนกลุ่มหนึ่งที่ใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนแต่ถ้าขาดการสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในชุมชนเอง ก็มีแนวโน้มที่ชุมชนจะกลายเป็นชุมชนพักอาศัยชานเมือง ที่ขาดการใช้สอยพื้นที่ในเวลากลางวัน
8. เนื่องจากเกิดกิจกรรมขึ้นมากมายนอกวัดที่เป็นศูนย์รวมทางสังคมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการซื้อขาย กิจกรรมของนักเรียน จึงทำให้เกิดความหนาแน่นในการใช้สอยซึ่งอาจเกิดเป็นปัญหา หากไม่มีมาตรการในการจัดการหรือจัดระเบียบการใช้พื้นที่

อย่างไรก็ดีรูปแบบชุมชนที่มีการรวมศูนย์ทั้งทางด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และ สังคมในบริเวณใกล้เคียงกัน รวมถึง การเป็นทางเข้าออกทางเดียวทำให้ หมู่บ้านรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชุมชนเอาไว้ได้ โดยเฉพาะในพื้นที่หมู่ที่ 8 ฝั่งตะวันตกของคลองบางกระบือ และ 9 ขณะที่หมู่ที่ 2 และ หมู่ที่ 8 ฝั่งขวาของคลองบางกระบือมีแนวโน้มจะศูนย์เสียความเป็นชุมชนมากกว่าเนื่องจากขาดขอบเขตทางกายภาพของชุมชนที่ชัดเจน ที่จะป้องกันการเข้าถึง จากปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอก

ประกอบด้วยปัจจัยจากการทำให้ทันสมัย ซึ่งตามที่ สเมลเซอร์ กล่าวไว้ว่า การทำให้ทันสมัยนั้นเกี่ยวข้องกับกระบวนการ 4 อย่าง ที่แตกต่างกันแต่มีความเกี่ยวเนื่องกัน และปัจจัยเกี่ยวกับนโยบายและแผนจากทางภาครัฐสามารถนำมาวิเคราะห์ผลกระทบต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี

สังคมจะเปลี่ยนจากการใช้เทคนิคง่าย ๆ และดั้งเดิมไปสู่การใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เป็นต้นว่าความรู้เกี่ยวกับวัสดุก่อสร้างอาคารมีผลทำให้โครงสร้างบ้านเรือนเปลี่ยนไป

นาย วิชัย คงสมนึก นายแพทย์ประจำศูนย์อนามัยของชุมชนกล่าวว่า “บ้านที่สร้างในรุ่นแรกๆของหมู่บ้านบางกระเจี๊ยะทำมาจากจาก จะมีบ้านที่มีฐานะสร้างด้วยไม้เป็นบ้านทรงไทยไม่กี่หลัง บ้านทรงไทยที่เห็นในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เพิ่งสร้างตอนหลังๆ เพราะที่นี้เป็นป่าชายเลน บ้านทรงไทยแค่ครั้งบนก็มีน้ำหนักมากถ้าปลูกชายเลนก็ต้องทรุดเพราะดินเป็นดินเลน เท่าที่พอรู้ส่วนใหญ่เขาจะใช้ “และ” มีลักษณะเป็นไม้แผ่นกระดานไว้รองเสาถ้าทรุดก็จะทรุดพร้อมกัน”⁹¹

แต่เดิมบ้านส่วนใหญ่ของชุมชนแห่งนี้ทำด้วยจากซึ่งเป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น แต่การก่อสร้างด้วยไม้คงมีความทนกว่า เมื่อพังไปเจ้าของบ้านจะรื้อ และสร้างใหม่โดยใช้ไม้แทน หรือแม้แต่คนที่ออกเรือนหาพามีเงินก็จะใช้ไม้สร้างบ้าน แต่ในปัจจุบันไม่มีราคาสูงการสร้างบ้านใหม่ด้วยไม้จึงไม่นิยม ประกอบกับคอนกรีตมีราคาถูกกว่า แข็งแรงและสร้างกันทั่วไปตามสมัย จึงมีการสร้างบ้านด้วยคอนกรีตอย่างไรก็ตามจากการสำรวจบ้านชุมชนแห่งนี้ ร้อยละ 76.35 ยังคงเป็นบ้านไม้ ร้อยละ 12.52 เป็นบ้านที่สร้างด้วยคอนกรีต ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่หมู่ 2 อาจเป็นเพราะเป็นฝั่งที่มีการเข้าถึงสะดวกกว่าความเจริญจึงเข้าถึงได้เร็วกว่าไปด้วย กรณีของวัสดุก่อสร้างนี้คล้ายกับการซ้อนชั้นอาคารที่ความสามารถในการสร้างอาคารให้สูงขึ้นจะแปรผันตามความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของพื้นที่นั้นๆ สำหรับบ้านในชุมชนแห่งนี้ ร้อยละ 48.70 และ ร้อยละ 49.74 เป็นบ้าน 1 ชั้น และ 2 ชั้นตามลำดับ ซึ่งอาคารหลังที่เกิดขึ้นใหม่ล้วนแต่มีความสูงมากกว่า 2 ชั้นทั้งสิ้น

การมีถนนและรถยนต์เข้ามาใช้ในหมู่บ้าน ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเปลี่ยนไปอย่างกะทันหัน การเดินทางเข้าออกและการติดต่อกับภายนอกมีความสะดวกรวดเร็ว ส่งผลให้กิจการต่างๆในชุมชนซับซ้อนยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นชุมชนจะขยายตัวอย่างรวดเร็ว ชุมชนใดที่ปล่อยให้

ความเจริญทางเทคโนโลยีการขนส่งเป็นตัวกำหนดการขยายตัวของชุมชนโดยไม่คำนึงความต้องการของคนในชุมชนโดยรวม ชุมชนนั้นจะขาดระเบียบและอาจกลายเป็นชุมชนแออัดไป⁹²

2. ทางด้านเกษตรกรรม

สังคมจะเปลี่ยนจากการทำการเกษตรเพื่อยังชีพ ไปสู่การผลิตสินค้าเกษตรกรรมเพื่อการค้า ซึ่งหมายรวมถึงการปลูกพืชที่ทำเงินเฉพาะอย่าง การซื้อสินค้าที่ไม่ใช่สินค้าเกษตรในตลาดและว่าจ้างแรงงานเพื่อการเกษตร

จากการศึกษาพบว่าในช่วงปี 2534-2538 แขวงแสมดำซึ่งเป็นแขวงที่ชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่มีการเปลี่ยนแปลงครัวเรือนเกษตรลดลงร้อยละ 86 ซึ่งมากกว่าการลดลงของครัวเรือนเกษตรกรรมของเขตบางขุนเทียนซึ่งลดลงร้อยละ 50 และในช่วงปีดังกล่าว แขวงแสมดำมีพื้นที่เกษตรกรรมลดลงร้อยละ 36 จากการขยายตัวของพื้นที่พักอาศัย และพื้นที่โรงงานที่เข้ามาแทนที่พื้นที่เกษตรกรรม ทำให้พื้นที่พาณิชยกรรมในแขวงแสมดำมีแนวโน้มการขยายตัวสูงพอสมควร

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทำให้ทราบว่า หลังจากชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพจากทำนามาทำจาก แต่รายได้จากการทำจากมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากเมื่อเทียบกับค่าครองชีพที่สูงขึ้นดังนั้นคนในชุมชนจึงหันไปทำอาชีพค้าขาย รับจ้าง รับราชการ และทำงานในโรงงานแทน

ด้วยเหตุนี้ทำให้พื้นที่โดยรอบหมู่บ้านในปัจจุบันที่นาไม่มีให้เห็นแล้ว และพื้นที่ป่าจากทางด้านเหนือหมู่บ้านซึ่งขึ้นไปก็เกือบจะหมดลงคงเหลืออยู่เป็นสวนเล็กๆเท่านั้น ส่วนทางพื้นที่ทำการเกษตรด้านล่างหมู่ 8 และ 9 ยังคงเหลือป่าจาก แต่ส่วนใหญ่เป็นบ่อเลี้ยงกุ้ง สาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่ด้านล่างหมู่ 8 และ หมู่ 9 ยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนักเพราะความเจริญเข้าไปไม่ถึง การคมนาคมในพื้นที่จะใช้เรือเป็นหลัก ทำให้เจ้าของพื้นที่หารายได้จากการการให้เช่าทำบ่อเลี้ยงกุ้งเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังพบว่าในทุกหมู่บ้านในชุมชนมีการเปิดชั้นล่างให้เป็นร้านค้า ขายน้ำขนม และอาหาร เป็นระยะห่างเท่าๆกัน แต่เฉพาะหมู่ 2 ด้านติดถนนจะเป็นร้านค้าขนาดใหญ่

3 การพัฒนาอุตสาหกรรม

จากการเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยอุตสาหกรรมทำให้เกิดการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในแขวง แสมดำมาตลอดตั้งแต่ ปี 2532 จนเพิ่มขึ้นสูงสุดในปี 2537 รวมจำนวนโรงงานทั้งสิ้นในปี 2537 มีจำนวน 802 โรง จากการสำรวจคาดว่าในซอยบางกระดี่มีน่าจะมีโรงงานตั้งอยู่ประมาณ ร้อยละ 25 ของแขวงแสมดำ คือประมาณ 200 โรง มีการว่าจ้างคนงานเป็น ร้อยละ 48.11 ของเขตบางขุนเทียน โดยมีจำนวน 29,603 และมีเงินทุนจดทะเบียนคิดเป็นร้อยละ 50 ของเขตบางขุนเทียน ในปี 2537

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร

การเพิ่มขึ้นของโรงงานในเขตบางขุนเทียนและโดยรอบพื้นที่ศึกษาไม่เพียงแต่เปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรเดิมให้เป็นที่ตั้งของโรงงานเท่านั้น การเพิ่มขึ้นของโรงงานทำให้ความต้องการที่อยู่อาศัยในพื้นที่เพิ่มขึ้น จากการสำรวจในซอยบางกระบือพบว่ามีการบ้านจัดสรรเกิดขึ้นอย่างน้อย อย่างน้อย 3 โครงการในช่วงพ.ศ.2539 ส่วนหนึ่งอาจมาจากความต้องการที่อยู่อาศัยที่เพิ่มขึ้นของกรุงเทพในช่วงก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ความต้องการที่อยู่อาศัยยังทำให้เกิดอาคารสูงเกิน 3 ชั้นในชุมชนซึ่งเป็นอาคารประเภท หอพัก และอพาร์ทเมนต์ ที่อยู่อาศัยเชิงพาณิชย์ที่เกิดขึ้นในชุมชนและคาดว่าจะมีเพิ่มขึ้นเมื่อประชากรในพื้นที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดทัศนียภาพที่ขัดแย้งกันระหว่างบ้านไม้ที่สูงประมาณ 1-2 ชั้น กับ ตึกสูง 8 ชั้น (ปัจจุบันมี 1 แห่งตั้งอยู่หมู่ที่ 2)

นอกจากนี้การขยายตัวของโรงงานทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างมากมายนอกจากนี้ยังผลกระทบโดยตรงต่อระบบนิเวศน์บริเวณชุมชนอีกด้วยปัจจุบันที่เคยใช้น้ำในคลองอาบและดื่มกินไม่สามารถทำได้อีกต่อไปเนื่องจากโรงงานปล่อยมลพิษลงสู่น้ำลำคลอง นอกจากนี้หากลมพัดมา โรงงานดังกล่าวยังส่งกลิ่นเหม็นมายังหมู่บ้านด้วย

จากการตรวจวัดคุณภาพน้ำค่า BOD ซึ่งเป็นค่าความต้องการปริมาณออกซิเจนที่ถูกแบคทีเรียใช้ในการย่อยสลายอินทรีย์สารในน้ำ และค่า DO ซึ่งเป็นค่าปริมาณการละลายของออกซิเจนในน้ำ ในคลองสนามไชยพบว่าค่า BOD ที่วัดได้ที่วัดบางกระบือ 6 มิลลิกรัมต่อลิตร ต่ำกว่ามาตรฐาน 2 มิลลิกรัมต่อลิตร ส่วนค่า DO นั้นอยู่ในระดับมาตรฐาน ดูตาราง

ตาราง 4.35. แสดงค่าตัวชี้วัดคุณภาพน้ำในคลองสนามไชยปี 2542

จุดเก็บตัวอย่าง	BOD (mg/l)	DO (mg/l)
วัดสิงห์	12	1.5
วัดเลา	11	0.4
สน.ท่าข้าม	12	1.2
วัดบางกระบือ	6	2.1
ค่ามาตรฐาน	ไม่เกิน 4.0	ไม่ต่ำกว่า 2.0

ที่มา : สำนักการระบายน้ำกรุงเทพมหานคร

การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาในพื้นที่เหนือคลองสนามชัยซึ่งเป็นเขตพื้นที่เกษตรกรรมทำให้เกิดความขัดแย้งในการใช้ที่ดินและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

4. ปัจจัยด้านแผนและนโยบายจากภาครัฐ

พื้นที่ชุมชนบางกระบือเป็นปัจจุบันเป็นพื้นที่ชนบทและเกษตรกรรมซึ่งตั้งอยู่ในเขตบางขุนเทียนซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของเมืองในอัตราที่ค่อนข้างรวดเร็ว^{๕๓} แต่เนื่องจากข้อกำหนดการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุมชนที่อยู่เหนือคลอง (หมู่ 2) แตกต่างจากการข้อกำหนดการใช้ประโยชน์พื้นที่ฝั่งใต้คลองสนามชัย (หมู่ 8,9) ทำให้หมู่บ้านที่อยู่คนละฝั่งคลองมีการพัฒนาต่างกัน

4.1. ฝั่งเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2535

มีวัตถุประสงค์ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีของการตั้งถิ่นฐานในเขตชานเมืองและคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีข้อบังคับให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมหรือเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม สถาบันราชการและการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการให้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่น ให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละ 5 ของที่ดินประเภทนั้นในแต่ละบริเวณโดยที่ดินประเภทนี้ห้ามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการที่กำหนดดังต่อไปนี้

1) โรงงานทุกจำพวกตามกฎหมายว่าด้วยโรงงาน เว้นแต่โรงงานที่ประกอบกิจการเกี่ยวกับอุตสาหกรรมเกษตรที่มีพื้นที่ที่ใช้ประกอบการไม่เกิน 300 ตารางเมตร และไม่ก่อเหตุรำคาญตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุขหรือไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุขหรือไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ หรือโรงงานที่ประกอบกิจการเกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์คอนกรีตผสม เฉพาะในบริเวณพื้นที่ทำการก่อสร้างตามเงื่อนไขและวิธีการที่กรุงเทพมหานครกำหนด

2) โรงแรมตามกฎหมายว่าด้วยโรงแรม

3) โรงมหรสพตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันภัยอันตรายอันเกิดแต่การเล่นมหรสพ

4) สถานบริการตามกฎหมายว่าด้วยสถานบริการ

5) จัดสรรที่ดินทุกประเภท เว้นแต่การจัดสรรที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่มีพื้นที่แปลงย่อยไม่น้อยกว่าแปลงละ 2.5 ไร่ หรือการจัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยที่มีพื้นที่แปลงย่อยไม่น้อยกว่าแปลงละ 100 ตารางวา และมีที่ว่างไม่น้อยกว่าแปลงละ 100 ตารางวา และมีที่ว่างไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของที่ดินแปลงย่อยในแต่ละแปลง

6) การอยู่อาศัยประเภทห้องแถว ตึกแถว บ้านแถว อาคารอยู่อาศัยรวม อาคารขนาดใหญ่หรืออาคารสูง เว้นแต่ที่อยู่อาศัยภายใต้การดำเนินการของการเคหะแห่งชาติที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐเพื่อรองรับโครงการโยกย้ายชุมชนแออัด

7) การประกอบพาณิชยกรรม เว้นแต่การประกอบพาณิชยกรรมที่มีพื้นที่ที่ใช้ประกอบการไม่เกิน 100 ตารางเมตร ซึ่งไม่ใช่ห้องแถวหรือตึกแถว

ข้อบังคับข้างต้นยกเว้นที่ดิน บริเวณหมายเลข 8.7,8.8,8.9,8.15,8.18,8.20 และ 8.25 ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมหรือเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม การอยู่อาศัยประเภทบ้านเดี่ยวหรือบ้านแฝด สถาบันราชการ และสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการให้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่นให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละสิบของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณ แต่ห้ามการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนดต่อไปนี้

1) โรงงานทุกจำพวกตามกฎหมายว่าด้วยโรงงาน เว้นแต่โรงงานตามประเภท ชนิด และจำพวกที่กำหนดให้ดำเนินการได้ตามบัญชีท้ายกฎกระทรวงฉบับที่ 414 (พ.ศ. 2542) ที่ให้ดำเนินการได้ในพื้นที่ประเภทชนบทและเกษตรกรรม โดยมีพื้นที่ที่ใช้ประกอบการไม่เกิน 100 ตารางเมตร และไม่ก่อเหตุรำคาญตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุขหรือไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ หรือโรงงานที่ประกอบกิจการเกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์คอนกรีตผสม เฉพาะในบริเวณที่ทำการก่อสร้างตามเงื่อนไขและวิธีการที่กรุงเทพมหานครกำหนด

ส่วนโรงงานประกอบกิจการเกี่ยวกับการทำน้ำแข็ง โรงงานประกอบกิจการเกี่ยวกับไม้ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง (1) การแปรรูปไม้ (2) การทำสวนประกอบที่ทำด้วยไม้ของอาคาร และโรงงานประกอบกิจการเกี่ยวกับยานที่ขับเคลื่อนด้วยเครื่องยนต์ โรงงานดังกล่าวต้องเป็นโรงงานที่ใช้เครื่องจักรมีกำลังรวมไม่เกิน 20 แรงม้า หรือใช้คนงานไม่เกิน 20 คนด้วย

2) สถานที่บรรจุก๊าซ สถานที่เก็บก๊าซ และห้องบรรจุก๊าซตามกฎหมายว่าด้วยการบรรจุก๊าซปิโตรเลียมเหลว แต่ไม่หมายความรวมถึงสถานีบริการ ร้านจำหน่ายก๊าซ และสถานที่จำหน่ายอาหารที่ใช้ก๊าซ

3) สถานที่เก็บน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับจำหน่ายชายที่ต้องขออนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยการเก็บรักษาน้ำมันเชื้อเพลิง เว้นแต่เป็นสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง

4) เลี้ยงสัตว์ทุกชนิดเพื่อการค้า

5) โรงแรมตามกฎหมายว่าด้วยโรงแรม

6) โรงมหรสพตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันอันตรายอันเกิดแต่การเล่นมหรสพ

7) สถานบริการตามกฎหมายว่าด้วยสถานบริการ

8) การอยู่อาศัยประเภทอาคารขนาดใหญ่หรืออาคารสูง

9) การประกอบพาณิชยกรรม เว้นแต่การประกอบพาณิชยกรรมที่มีพื้นที่ที่ใช้ประกอบการไม่เกิน 100 ตารางเมตร ซึ่งไม่ใช่ห้องแถวหรือตึกแถว

10) สถานที่เก็บสินค้าซึ่งเป็นที่เก็บพักหรือขนถ่ายสินค้าหรือสิ่งของเพื่อประโยชน์ทางการค้าหรืออุตสาหกรรม

11) ไซโลเก็บผลผลิตทางการเกษตร

12) ซั้วขายหรือเก็บเศษวัสดุ

13) ซั้วขายหรือเก็บชิ้นส่วนเครื่องจักรกลเก่า

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้ให้มีที่ว่างไม่น้อยกว่าร้อยละสามสิบของแปลงที่ดินที่ยื่นของอนุญาต

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้ริมฝั่งคลองให้มีที่ว่างตามแนวนานริมฝั่งคลองไม่น้อยกว่า 3 เมตร เว้นแต่การเป็นการก่อสร้างเพื่อการคมนาคมทางน้ำ การสาธารณูปโภค เชื้อน รั้วหรือกำแพง⁹⁴

นอกจากศูนย์บริการกำจัดกากอุตสาหกรรม ของกรมโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในซอยบางกระดี่ที่ถูกกำหนดให้เป็นการใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมและคลังสินค้าแล้ว ที่ดินหมายเลข 8.20 และ 8.25 ตามที่กล่าวมาข้างต้นเป็นที่ดินบริเวณคลองสนามชัย ฝั่งเหนือ ก็เป็นที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรมที่ได้รับการยกเว้นให้ประกอบกิจการโรงงานได้ตามบัญชีท้ายกฎกระทรวงฉบับที่ 414 (พ.ศ. 2542) การได้รับการยกเว้นดังกล่าวมีส่วนทำให้เกิดสิ่งก่อสร้างที่ขัดแย้งกับชุมชน และอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ลดความเป็นเอกภาพของชุมชนแห่งนี้

ส่วนที่ 2

องค์ประกอบของแหล่งตั้งถิ่นฐาน

จากปัจจัยที่กล่าวมาสามารถนำมาอธิบายรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญบ้านบางกระดี โดยในส่วนที่ 2 นี้จะวิเคราะห์พื้นที่เป็นตัวตั้งและอธิบายปัจจัยดังที่กล่าวในส่วนที่ 2 เพื่อความเข้าใจพื้นที่ทั้งหมด โดยจะวิเคราะห์แต่ละองค์ประกอบของแหล่งตั้งถิ่นฐานนี้เนื่องจากองค์ประกอบแต่ละส่วนมีที่มาต่างกันและมีปัจจัยที่ส่งผลต่อองค์ประกอบต่างๆ มากกว่า 1 ปัจจัย

1. บ้านเรือน

เรื่องของบ้านเรือนได้กล่าวไปในส่วนที่สองในส่วนที่จะกล่าวถึง ลักษณะสิ่งปลูกสร้างของบ้านเรือน และเรื่องของสถาปัตยกรรม

1.1. ลักษณะสิ่งปลูกสร้าง

สิ่งปลูกสร้างภายในชุมชน ยังคงไว้ซึ่ง รูปแบบของ สถาปัตยกรรม ไทยภาคกลาง ซึ่งเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น โดยสอดคล้องเอกลักษณ์ประกอบบางส่วนที่ได้รับอิทธิพลมอญเอาไว้ การจัดวางองค์ประกอบบางส่วนของบ้าน เช่น การกำหนดทิศทางของเรือน ศาลเจ้า บันได แนวสันหลังคา ล้วนเป็นผลสืบเนื่องมาจากคติความเชื่อที่ถ่ายทอดกันมา

ปัจจุบัน พื้นที่ศึกษาประกอบด้วย สิ่งปลูกสร้างจำนวนประมาณ 575 หลังคาเรือน แบ่งออกเป็น 3 เขตปกครอง ได้แก่ หมู่ 2 อยู่ทางทิศเหนือของคลองสนามชัย คิดเป็นร้อยละ 40 ของหลังคาเรือนทั้งหมด หมู่ 8 อยู่ทางทิศใต้ของคลองสนามชัย คิดเป็นร้อยละ 44 ของบ้านทั้งหมด และหมู่ 2 ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนน้อยในชุมชนอยู่ทางด้านทิศตะวันตก มีบ้านเป็นสัดส่วนร้อยละ 15.25 ของบ้านทั้งหมด

ตาราง 4.36. แสดงการจำแนกบ้านตามเขตปกครอง

หมู่	จำนวน	ร้อยละ
2	230	40.00
8	253	44.00
9	92	16.00
รวม	575	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

บ้านมอญบางกระบือเป็นชุมชนพักอาศัยขนาดใหญ่ดังจะเห็นได้จาก สัดส่วนของอาคารที่มีกิจกรรมในการพักอาศัยเพียงอย่างเดียว ถึงร้อยละ 85.91 ปลุกสร้างกระจายอยู่ทั่วทั้งพื้นที่ ขณะที่สิ่งปลูกสร้างที่เหลือถูกใช้เพื่อกิจกรรมอื่น เพียงร้อยละ 14.09 ซึ่งกิจกรรมที่มีความสำคัญรองลงไป ได้แก่ การพักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรม (3.13%) ที่ตั้งอยู่บริเวณที่เข้าชุมชนเป็นหลัก และ แยกกันกระจายให้บริการอยู่ภายในชุมชน รวมทั้ง อาคารศาสนสถาน ได้แก่ วัดบางกระบือ ซึ่งตั้งเป็นศูนย์กลางของชุมชนอยู่บริเวณ เชิงสะพาน ทางเข้าชุมชน อย่างไรก็ดี แม้ว่า สภาพบ้านเรือนจะเป็นลักษณะของเรือนพักอาศัย แต่ ยังมีกิจกรรมการผลิตขนาดเล็กสอดแทรกอยู่ทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการเย็บจาก ทำขนม หรือ งานช่างไม้

ตาราง 4.37. แสดงการจำแนกบ้านตามกิจกรรมการใช้สอย

กิจกรรม	จำนวน	ร้อยละ
พักอาศัย	494	85.91
บ้านพักข้าราชการ	4	0.70
พาณิชยกรรม	4	0.70
คลังสินค้า	1	0.17
พักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรม	18	3.13
สถานพยาบาล	3	0.52
สถานศึกษา	4	0.70
ศาสนสถาน	16	2.78
อื่นๆ	31	5.39
รวม	575	100.00

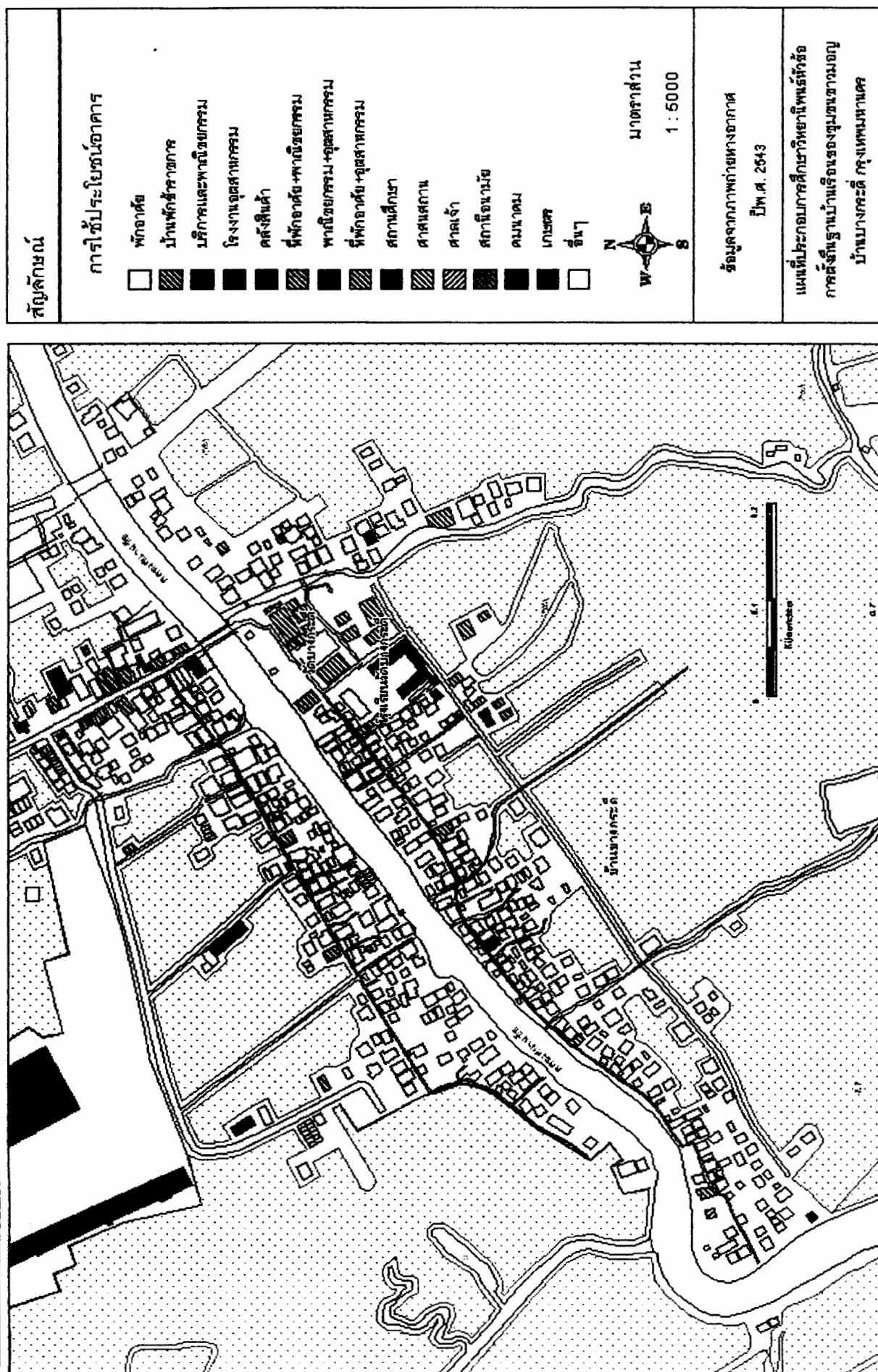
ที่มา : จากการสำรวจ

ตาราง 4.38. แสดงการจำแนกบ้านตามจำนวนชั้นอาคาร

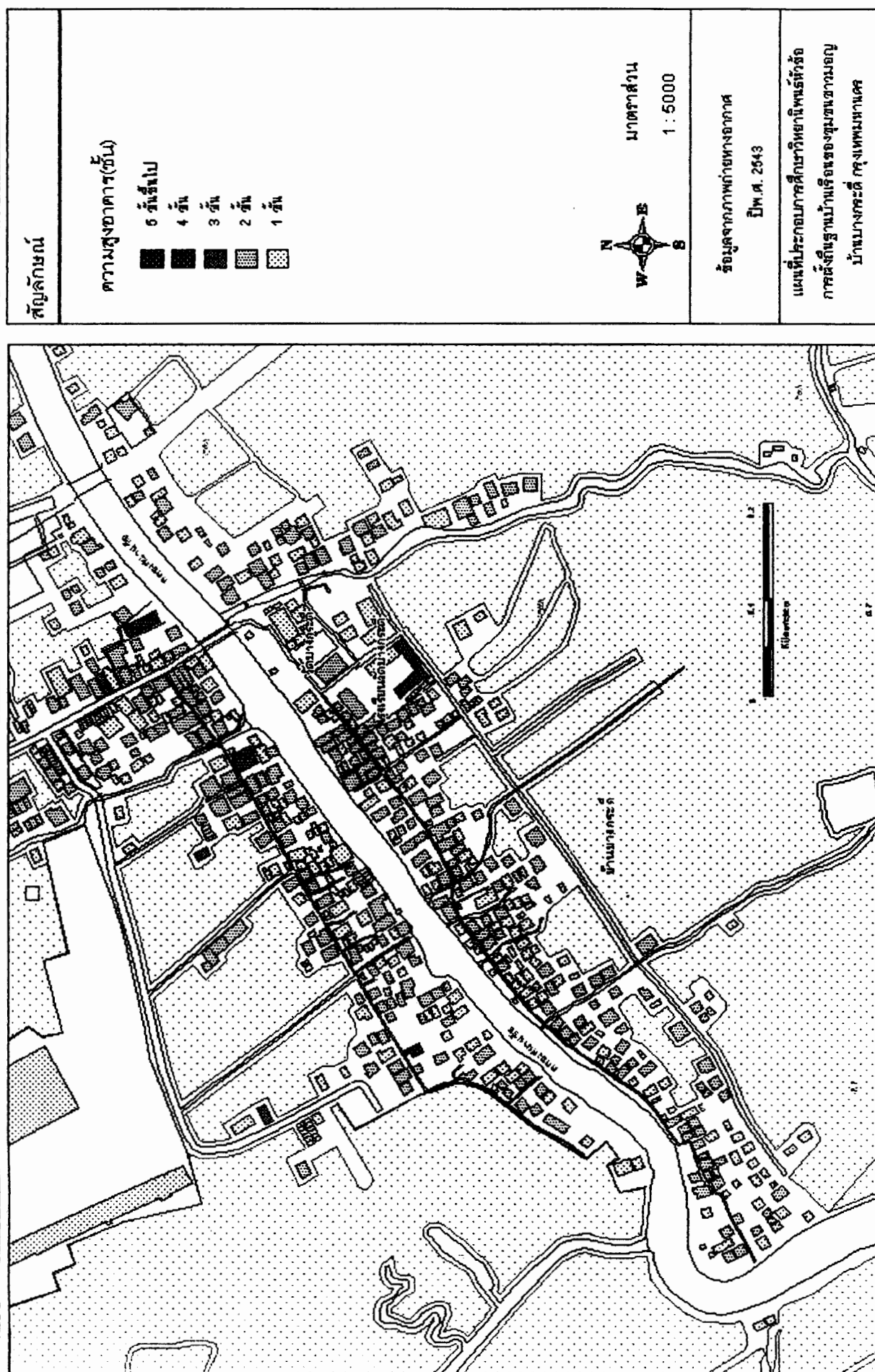
กิจกรรม	จำนวน	ร้อยละ
1ชั้น	280	48.70
2ชั้น	286	49.74
3ชั้น	3	0.52
4ชั้น	5	0.87
8ชั้น	1	0.17
รวม	575	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

แผนที่ 4.11. แสดงกิจกรรมการใช้สอยอาคารในชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี่

แผนที่ 4.12. แสดงจำนวนชั้นความสูงอาคารในชุมชนชาวอมญบ้านบางกระดี่

สิ่งปลูกสร้างภายในชุมชนส่วนใหญ่(76.35%) ใช้ไม้เป็นวัสดุก่อสร้าง ที่เหลือเป็น อาคารคอนกรีต และ อาคารไม้ร่วมกับคอนกรีต ในสัดส่วนใกล้เคียงกัน รูปแบบอาคารเรียบง่ายแบบชาวบ้าน มีบางส่วน(20.87%)ที่ถูกปลูกสร้างให้เป็นเรือนไทยแบบประเพณีหรือเรือนเครื่องสับ และมีเพียงร้อยละ 2.78 ที่ยังคงรูปแบบเรือนเครื่องผูกในแบบสมัยก่อนเอาไว้ อาคารมีความสูง 1 ชั้น และ 2 ชั้น เกือบทั้งหมด(ร้อยละ 99.44) มีอาคารสูงมากกว่า 4 ชั้นเพียงหลังเดียวซึ่งได้แก่ อพาร์ทเมนต์ ในหมู่ที่ 2

ตาราง 4.39. แสดงการจำแนกบ้านตามวัสดุก่อสร้าง

วัสดุก่อสร้าง	จำนวน	ร้อยละ
คอนกรีต	72	12.52
ไม้	439	76.35
ไม้+คอนกรีต	55	9.57
อื่นๆ	9	1.57
รวม	575	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

ตาราง 4.40. แสดงการจำแนกสิ่งปลูกสร้างตามรูปแบบสถาปัตยกรรม

รูปแบบ	จำนวน	ร้อยละ
เรือนไม้หลังคาลาด	343	59.65
เรือนไม้หลังคาชัน	120	20.87
เรือนเครื่องผูก	16	2.78
อาคารคอนกรีต	96	16.70
รวม	575	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

1.2. รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

บ้านที่สร้างเป็นหลังแรกของที่นี่เป็นบ้านจาก จะมีบ้านที่เป็นทรงไทยจั่วสูงไม่กี่หลังซึ่งมักเป็นของคนมีฐานะ บ้านทรงไทยที่เห็นๆกันส่วนใหญ่ก็นักเพิ่งสร้างตอนหลังๆ เพราะที่นี่เป็นชายเลน บ้านทรงไทยแค่ครึ่งบนก็มีน้ำหนักถ้าปลูกขายเลนก็จะทรุดเพราะดินเป็นดินเลน ฉะนั้นข้างพื้นบ้านจะใช้"และ" ที่เป็นไม้แผ่นกระดานไ้วรองเสาไว้ ซึ่งจะทำให้อาคารทรุดตัวลงพร้อมๆกัน

รูป 4.24. รูปแบบบ้านในชุมชน

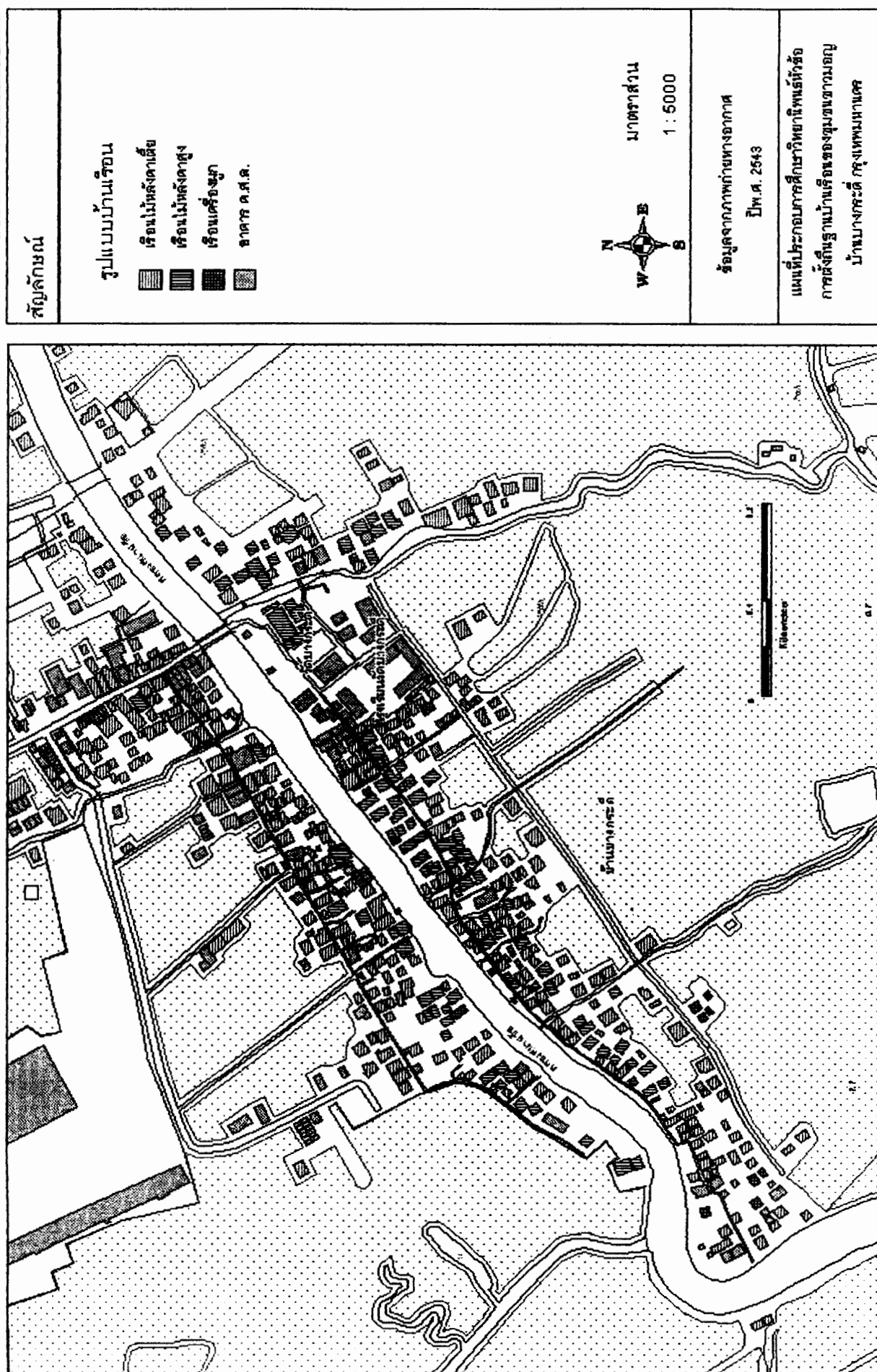
รูป 4.25. เรือนเครื่องสับ

บ้านเรือนในชุมชนมอญบ้านบางกระดี่ มีรูปแบบเป็นเรือนไทยพื้นถิ่นภาคกลาง แต่เดิมเป็นเรือนเครื่องผูกซึ่งใช้ จาก เป็นวัสดุสำคัญในการปลูกบ้าน แต่เนื่องจากบ้านที่สร้างด้วยจากไม้แข็งแรงผุพังง่าย เมื่อพังไปบ้านที่สร้างเป็นรุ่นต่อมาจึงนิยมสร้างด้วยไม้เป็นเรือนเครื่องเจาะ บ้านที่สร้างจะเป็นหลังคาทรงไทยสูง หรือเรือนเครื่องดีซึ่งเป็นบ้านทรงไทยง่ายๆหลังคาไม่สูงนัก⁹⁵ เมื่อเกิดความเจริญชาวบ้านสมัยนี้ที่มีบริเวณบ้านติดถนนจึงสร้างตามแบบสมัยนิยมมากขึ้นโดยใช้ปูนเป็นวัสดุก่อสร้างหรืออาจใช้ปูนสร้างตัวบ้านและทำจั่วด้วย รูปแบบอาคารจึงได้เปลี่ยนแปลงไป

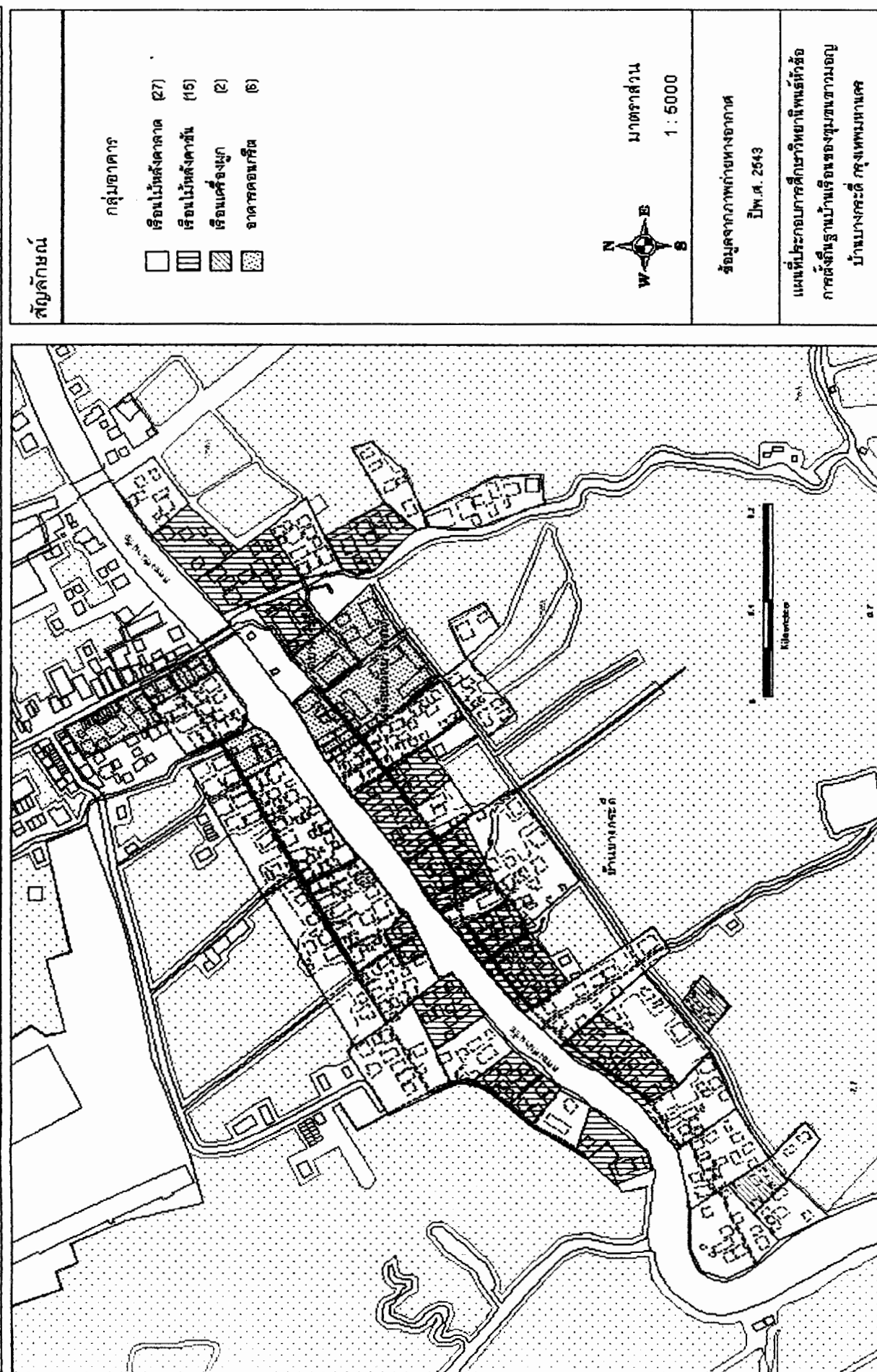
อาคารโครงสร้างไม้สร้างขึ้นในลักษณะที่เป็นงานช่างแบบพื้นบ้าน คือ ทำตามที่สะดวกและแข็งแรงโดยไม่พะวงว่าจะเป็นตามระบบแบบแผนหรือไม่ เรือนเครื่องสับเหล่านี้หลังคาเป็นจั่วมีบันลุ่มแบบมีเหงา หลังคาบ้านมักมุงด้วยสังกะสี ผนังภายนอกที่พบส่วนใหญ่เป็น ฝาไม้ตีตามแนวนอน ส่วนใหญ่พบว่าชาวบ้านมีขนาดเล็ก และมีหลังคาคลุม เรือนหลังคัจั่วความเอียงลาดต่ำ เกิดจากการขยายครัวเรือนตามความจำเป็นของการอยู่อาศัย อาคารลักษณะนี้ถูกปลูกสร้างขึ้นภายหลัง บางหลังใช้เพื่อประโยชน์ทางด้านพาณิชย์กรรม ส่วนเรือนเครื่องผูกนั้น ปัจจุบันพบเห็นในครอบครัวมอญที่ฐานะค่อนข้างยากจน และอยู่ห่างออกไปจากศูนย์กลางชุมชน

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเรือนพักอาศัยในชุมชนมอญบ้านบางกระดี่ มีรูปแบบ สอดคล้องกับการศึกษารูปแบบเรือนไทยมอญที่มีการศึกษาก่อนหน้านี้ ซึ่งจำแนกรูปลักษณะทางกายภาพของ เรือนไทยมอญออกเป็น 4 ประเภทคือ เรือนที่ในอดีตเคยเป็นเรือนไทยแบบมีชานโล่ง แต่ปัจจุบันมีการต่อเติม และคลุมหลังคาในบริเวณชานจนกลายเป็นห้องอเนกประสงค์ เรือนที่เป็นเรือนจั่วความลาดเอียงต่ำ เรือนเครื่องสับสองชั้น และเรือนเครื่องผูก

แผนที่ 4.14. แสดงรูปแบบบ้านเรือนในชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี

แผนที่ 4.15. แสดงการแบ่งกลุ่มสิ่งปลูกสร้างภายในชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี่

เรือนไทยพื้นถิ่นในภาคกลางนิยมปลูกเป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นใต้ถุนเปิดโล่ง บริเวณชั้นล่างนั้นใช้ประโยชน์หลายอย่าง เช่นเป็นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ ใช้ตระเตรียมอาหารเวลาทำงานต่างๆ ใช้เป็นที่รองรับแขก นั่งเล่น รวมถึงใช้นั่งทำงานในเวลากลางวัน มีการกันห้องเป็นห้องเก็บของ และ ห้องน้ำ สร้างด้วยกำแพงก่ออิฐฉาบปูน เรือนชั้นบนนั้น แบ่งเป็นชานที่ปิดล้อมด้วยรั้วไม้ และพื้นที่ภายในที่ปิดล้อมด้วยผนังอาคารซึ่ง ใช้เป็นเรือนนอน หรือเรือนพักอาศัย

ความเชื่อในการวางทิศทางของจั่วบ้านของชาวมอญ ผูกพันกับทิศทางของเสาเอกหรือเสาผีของบ้าน รวมทั้งห้องผีบรรพบุรุษและห้องนอน เสาเอกของเรือนมอญคือเสาต้นแรกทางทิศตะวันออก หรือเสาที่รับแป้วเสาของจั่วบ้านด้านทิศตะวันออกนั่นเอง เสาเอกถือเป็นเสาผีบรรพบุรุษ และใช้เป็นห้องนอนเฉพาะของเจ้าของบ้าน ถือว่าเป็นอาณาเขตที่ผีตายายซึ่งปกป้องคุ้มครองลูกหลานถึงสถิตย์อยู่ สัญลักษณ์แทนผีบรรพบุรุษหรือผีประจำตระกูลนี้มักเป็นผ้า แหวนหรือดาบตามความสำคัญของตระกูล ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผ้าเนื่องจากเป็นครอบครัวเกษตรกรรม โดยจะเก็บอยู่ในภาชนะมิดชิด เช่น หีบ กระบุง หรือตะกร้า แหวนไว้หรือวางไว้ที่สูงตรงเสาผีของบ้าน และจะต้องมีพิธีเช่นผีทุกปีละหนึ่งครั้ง และเมื่อมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนในบ้านเช่น เกิด บวช แต่งงาน หรือตาย ก็ต้องมีพิธีเช่นผีบรรพบุรุษทุกครั้งไป⁹⁶

ห้องผีบรรพบุรุษจะถือเป็นส่วนตัวอย่างเคร่งครัด บุคคลภายนอกจะไม่สามารถอนุญาตให้เข้าไป โดยอาจเป็นห้องสำหรับเก็บของสำคัญ หรือเป็นห้องนอนของเจ้าของบ้าน ความเชื่อเกี่ยวกับผีประจำตระกูล หรือผีบรรพบุรุษของมอญนี้ถือกันว่าลูกชายคนโตของครอบครัวจะต้องเป็นผู้ที่รักษาสืบทอด หากลูกชายคนโตไม่สามารถสืบทอด ก็ให้ลูกชายคนต่อไปเป็นผู้สืบทอด

สืบเนื่องจากการวางทิศทางของห้องผีบรรพบุรุษและตำแหน่งของเสาผีของบ้าน ซึ่งจะต้องอยู่ทางทิศตะวันออกดังนั้นตำแหน่งห้องนอนสำคัญของบ้านจึงตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ส่วนทิศทางการหันหัวนอนจะหันไปทางด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ เนื่องจากทิศตะวันออกถือเป็นทิศที่เป็นมงคลเป็นทิศที่พระอาทิตย์ขึ้นจึงถือว่าเป็นทิศที่ให้ชีวิต ส่วนทิศใต้ชาวมอญเรียกว่าเป็นทิศเหนือลมถือว่าอยู่เหนือสิ่งต่างๆทั้งมวล ทำให้ร่มเย็นเป็นสุข

ตำแหน่งของห้องหรือกิจกรรมอื่นๆ จะสอดคล้องกับการหันหัวนอน ชานหรือระเบียงจะอยู่ทางทิศตีนนอน คือทิศเหนือหรือทิศตะวันตก เช่นเดียวกับตำแหน่งของครัว ครกตำข้าวซึ่งเป็นอุปกรณ์ในครัวจะต้องอยู่ทางทิศใต้ลม(เหนือ)

2. วัดบางกระดี่

2.1. ประวัติความเป็นมา

วัดบางกระดี่ เป็นวัดที่สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2420 ตามประวัติที่เล่าสืบๆ มาว่า เดิมนั้น เจ้าอาวาสรูปแรก นามว่า “อาจารย์เฒ่า” เป็นทาสในเรือนของเจ้านายสมัยเก่าคนหนึ่ง เมื่อมีอายุมากแล้วจึงได้ขออนุญาตบวช เจ้านายก็ได้อนุญาตและยังได้ยกที่ดินให้สร้างวัดอีกด้วย วัดบางกระดี่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ ปี 2435

ในด้านการศึกษา ทางวัดสนับสนุนให้ภิกษุ สามเณร ศึกษาพระปริยัติธรรมจากสำนักเรียนอื่นได้ตามอัธยาศัย นอกจากนี้ได้มอบที่ดิน 3 ไร่ 1 งาน 55 ตารางวา ให้แก่ทางราชการสร้างโรงเรียนวัดบางกระดี่อีกด้วย เมื่อราวปี 2526 วัดบางกระดี่มีภิกษุจำพรรษา 14 รูป สามเณร 3 รูป ศิษย์วัด 15 คนเท่านั้น⁹² แต่ปัจจุบันมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่ทั้งสิ้น 36 องค์

2.2. ตำแหน่งที่ตั้งและขนาด

วัดบางกระดี่ ตั้งอยู่เลขที่ 41 ถนนบางกระดี่ หมู่ที่ 8 แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตามโฉนดเลขที่ 39252 อาณาเขต ทิศเหนือยาว 232 เมตร ติดต่อกับคลองสนามชัย ทิศใต้ยาว 127 เมตร ติดกับป่าชายเลน ทิศตะวันออกยาว 368 เมตร ติดต่อกับคลองบางกระดี่ ทิศตะวันตกยาว 168 เมตร ติดต่อกับหมู่บ้านประชาชน มีที่ดินทั้งหมด 22 ไร่ 3 งาน 40.9 ตารางวา

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่ม ด้านหน้าวัดอยู่ทางทิศเหนือติดกับคลองสนามชัย มีถนนคอนกรีตเลียบชายคลองสนามชัย อุโบสถ กว้าง 9.15 เมตร ยาว 15.28 เมตร ฐานสูง 9 หลัง เป็นอาคารไม้และตึก หอสวดมนต์ 2 ชั้น ยกพื้นสูง หอฉันศาลาการเปรียญ 2 หลังคู่ ปูชนียะวัตถุมีพระพุทธรูป ปางมารวิชัย ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื้อทองเหลือง หน้าตักกว้าง 46 นิ้ว พระพุทธรูปยืนเป็นไม้แกะสลัก เจดีย์หน้าอุโบสถเป็นแบบมอญและมีหอรบั้งเป็นศิลปะสมัยเก่า

2.3 ลักษณะทางกายภาพ

ชุมชนมอญที่บางกระดี่ มีวัดบางกระดี่เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน อุโบสถ ของวัดสร้างมาเมื่อประมาณ 110 ปีเศษมาแล้วก่อด้วยอิฐมอญฉาบปูน พื้นเดิมเป็นไม้กระดาน ผ่านการซ่อมแซมบูรณะมาแล้ว 2 ครั้ง เปลี่ยนพื้นเป็นหินอ่อนแต่ยังคงอยู่ในรูปทรงเดิม พระเจดีย์ที่อยู่ในและนอกกำแพงแก้วยังมีเค้าลักษณะแบบพม่าที่มีฉัตรประดับบนยอด แต่ดูเรียบง่ายแปลกตาด้วยฝีมือช่างพื้นบ้านทำกันเอง ที่ริมหน้าวัด มีเสนาหอสี่ซึ่งเป็นสัญลักษณ์พิเศษของวัดมอญตั้งอยู่

พระพุทธรูปสลักหินอ่อนสีขาวปางมารวิชัยในหอฉัน แม้จะเป็นพระใหม่ที่ชาวมอญปากเกล็ด นนทบุรีนำมาถวายเมื่อไม่นานมานี้ก็ตาม แต่พุทธลักษณะก็บอกชัดว่า เป็นศิลปกรรมแบบพม่าที่มี อยู่ทั่วไปในกลุ่มชาวมอญ ส่วนพระพุทธรูปหินอ่อนสลักสีขาวองค์เก่าถูกขโมยไปแล้วเมื่อเดือน ตุลาคม 2523^{๑๕}

จะสังเกตเห็นว่ากลุ่มอาคารภายในวัดจะหันหน้าจั่วหรือสันหลังคาไปในแนวเหนือใต้ ผิดกับการปลูกเรือนพักอาศัยที่จะปลูกเรือนตามตะวัน เนื่องจากไม่ได้เป็นอาคารที่ใช้อาศัยจึงไม่ได้ ใช้หลักความเชื่อเดียวกัน และลักษณะทางกายภาพของอาคารที่ต้องตอบสนองต่อการใช้สอยภายใน ซึ่งมีความเชื่อในการตั้งพระประธานให้หันหน้าไปทางทิศเหนือ แทนของการประกอบกิจกรรม ภายในอาคารจึงอยู่ในแนว เหนือ-ใต้ นอกจากนี้การหันหน้าจั่วไปทางทิศเหนือยังช่วยขับเน้นให้อาคารดูโดดเด่นและต้อนรับยิ่งขึ้น

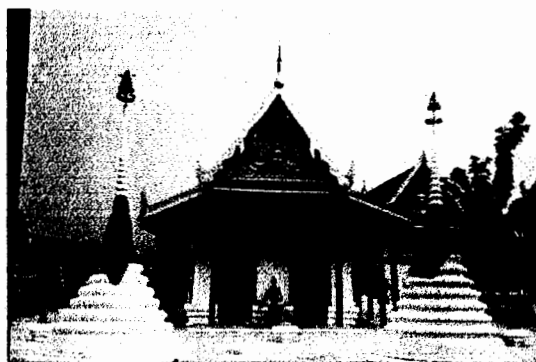
2.4 องค์ประกอบของวัด

2.4.1. พระอุโบสถ

จุดเด่นของวัดมอญบางกระดี่คือ โบสถ์ หรือ พระอุโบสถซึ่งมีลักษณะเฉพาะแบบมอญ ไม่ว่าจะเป็นรูปทรงหรือลวดลาย โดยมีเจดีย์ แบบมอญขนาดเล็กตั้งอยู่ตามมุมทั้งสี่โดยรอบ เหมือนกับวัดไทยที่มีเสมาสำหรับระบุงเจดีย์พระอุโบสถนั่นเอง แต่พบว่า อุโบสถจะอยู่ด้านในซึ่งเงียบสงบเหมาะแก่การปฏิบัติกิจกรรม อาทิ การอุปสมบท การลงปาติโมกข์ และ พิธีกรรม

รูป 4.15. ด้านข้างพระอุโบสถวัดบางกระดี่

รูป 4.16. ด้านหน้าพระอุโบสถวัดบางกระดี่

2.4.2. กุฏิวัดและเขตสังฆาวาส

ส่วนที่เป็นสังฆาวาสของวัดนี้จะเป็นส่วนที่เข้าถึงง่ายที่สุด โดยอยู่บริเวณด้านหน้า เมื่อนั่งรถข้ามสะพานมายังวัดจะต้องผ่านส่วนนี้ก่อน ทำให้น่าจะขาดความสงบในการใช้สอย แต่อาศัยว่าเป็นหมู่อาคารเชื่อมต่อขนาดใหญ่ ภายในประกอบไปด้วยกุฏิขนาดเล็กสองข้าง และ กุฏิพระเถระอยู่

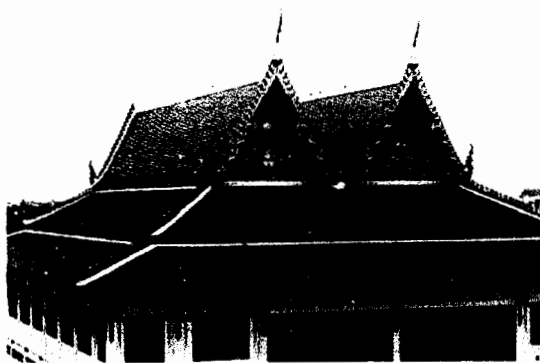
ด้านหลัง ส่วนตรงกลางพื้นที่โล่งแบ่งเป็นส่วนหอฉันท์ หอสดมภ์ และ ศาลาปริยัติธรรมสำหรับเรียนพระธรรม ตามลำดับ ทั้งนี้การเรียนปริยัติก็อาจไปใช้ศาลาการเปรียญแทนบ้าง ฎิพระที่เป็นไม้ทั้ง 8 หลังเพิ่งสร้างในปี 2530^{๙๙} สิ่งที่เหลืออยู่หลังจากการซ่อมแซมบูรณะมีเพียงหอระฆัง ก่ออิฐมอญฉาบปูนที่อยู่ด้านหน้าเท่านั้น

2.4.3. ศาลาเอนกประสงค์

เป็นส่วนใช้สอยสำคัญที่ไว้รับแขกหรือสาธุชน มีลักษณะเป็นศาลาเปิดโล่งขนาดใหญ่ทำด้วยไม้ หลังคาเป็นจั่ววางเรียงกัน 4 หลังหันไปทางทิศเหนือ ตั้งอยู่ระหว่างอาคารศาลาการเปรียญหลังใหม่กับหมู่กุฏิสงฆ์ เชื่อมต่อกับลานปูนด้านหน้า ใช้สำหรับรับบาตรในวันพระ จัดเทศกาลงานบุญต่างๆ รวมทั้งบางครั้งใช้แทนศาลาการเปรียญหากจำเป็น เช่นเมื่อมีงานอุปสมบท

2.4.4. ศาลาการเปรียญ

เป็นอาคารคอนกรีตขนาดใหญ่ 2 ชั้นเพิ่งปลูกสร้างภายหลังการบูรณะปรับปรุงวัด มีรูปแบบเป็นอาคารทรงไทยหลังคาแผดหันหน้าจั่วไปและบันไดทางขึ้นไปทางทิศเหนือ ตั้งอยู่ติดกับโรงเรียนวัดบางกระดี่ ชั้นบนใช้เป็นสำนักงาน ขณะที่ชั้นล่างเป็นส่วนสำหรับแสดงธรรม และ ทำพิธีทางศาสนา เล่ากันว่าแต่เดิม อาคารศาลาการเปรียญวัด ซึ่งสร้างติดกับหมู่กุฏิมีความสวยงามมาก โดยเฉพาะบันลมนไม้ฉลุลายโปร่ง ของส่วนเชื่อมต่อกับกุฏิ แต่ปัจจุบันไม่เหลือให้เห็นแล้ว

รูป 4.17. ศาลาการเปรียญในปัจจุบัน

รูป 4.18. มณฑปวัดบางกระดี่

2.4.5. มณฑป

มณฑปหินอ่อน สร้างเสร็จเมื่อต้นปี 2543 ด้วยเงินบริจาคของชาวบ้าน จัดเป็นสิ่งปลูกสร้างที่แสดงถึงเอกลักษณ์มอญที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง ตั้งอยู่ด้านหลังของวัดเช่นกัน ใน มณฑปนี้จะสังเกตเห็นพระพุทธรูปแบบรามัญ ที่มีเศียรใหญ่ และมีความนูนนุ่มนวล เป็นแบบเฉพาะของรามัญ

2.4.6. ลานวัด

ลานหลังวัดที่ใช้ประกอบกิจกรรมเอนกประสงค์มีอยู่ 3 ส่วนคือ บริเวณหลังส่วนสังฆาวาส อาจมีการตั้งร้านค้าแผงลอยตามเทศกาล และบางครั้งมีการจัดฉายหนังกลางแปลงในบริเวณนี้ ส่วนที่สองคือลานกว้างใหญ่ด้านหลังวัด แต่ก่อนเป็นที่เล่นฟุตบอลของเด็กในหมู่บ้าน ปัจจุบันทางวัดจะพัฒนาเป็นที่จอดรถ จึงมีการนำดินมาถมไว้ แต่ไม่มีการสร้างต่อและถูกใช้เป็นที่จัดงานวัด สวนสนุกอีกที่ก็ต่างๆ สามารถใช้จอดรถได้แต่ไม่สะดวกนัก โดยเฉพาะเวลาฝนตกน้ำจะท่วมขัง ส่วนสุดท้ายได้แก่ ลานหน้าวัด ที่อยู่ระหว่างศาลาวัดกับศาลาท่าน้ำ สมัยก่อนเป็นลานดินใช้ในการเล่นส่บ้า เพิ่งจะมีการเทคอนกรีตเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันใช้เป็นที่โล่งสำคัญในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี และ งานรื่นเริงต่างๆ¹⁰⁰

2.4.7. ศาลาท่าน้ำ

มีทั้งสิ้น 4 หลังตั้งเรียงรายกันอยู่ระหว่าง ลานหน้าวัด หันหน้าเข้าสู่คลองสนามชัย รูปแบบอาคารเป็นศาลาทรงไทยโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคาซ้อนกัน 2 ชั้น ตกแต่งประดับประดาแบบวัดสมัยใหม่ ภายในศาลาแบ่งเป็นที่นั่งหินขัดซึ่งยกกระดานสูงชันจากพื้นดินทั้ง 2 ข้าง พบว่ายังไม่มีการใช้สอยนักเนื่องจากขาดการดูแลทำความสะอาด

รูป 4.19. ศาลาท่าน้ำ และ โรงครัว

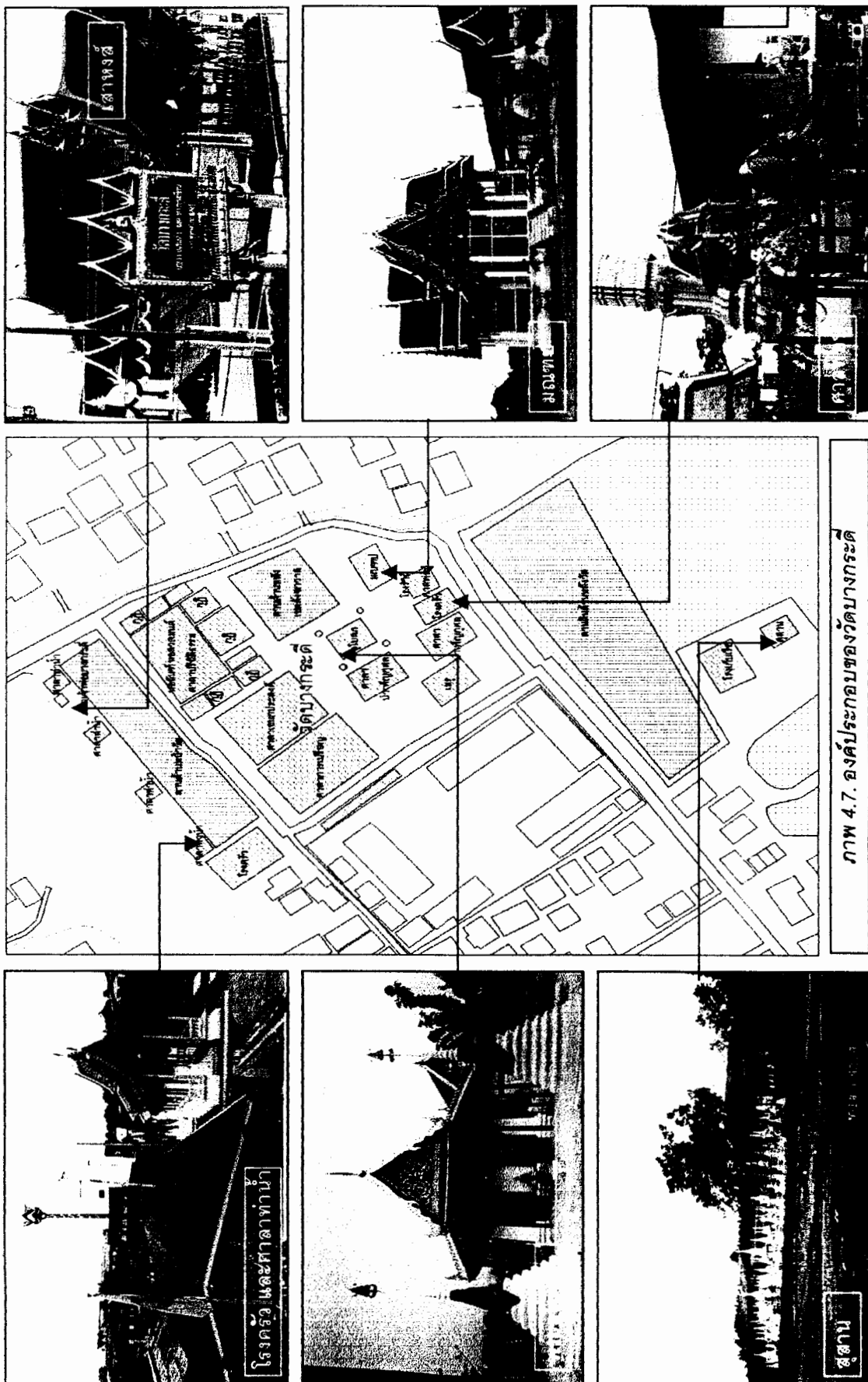
รูป 4.20. สุสานท้ายวัด และโรงเก็บเรือ

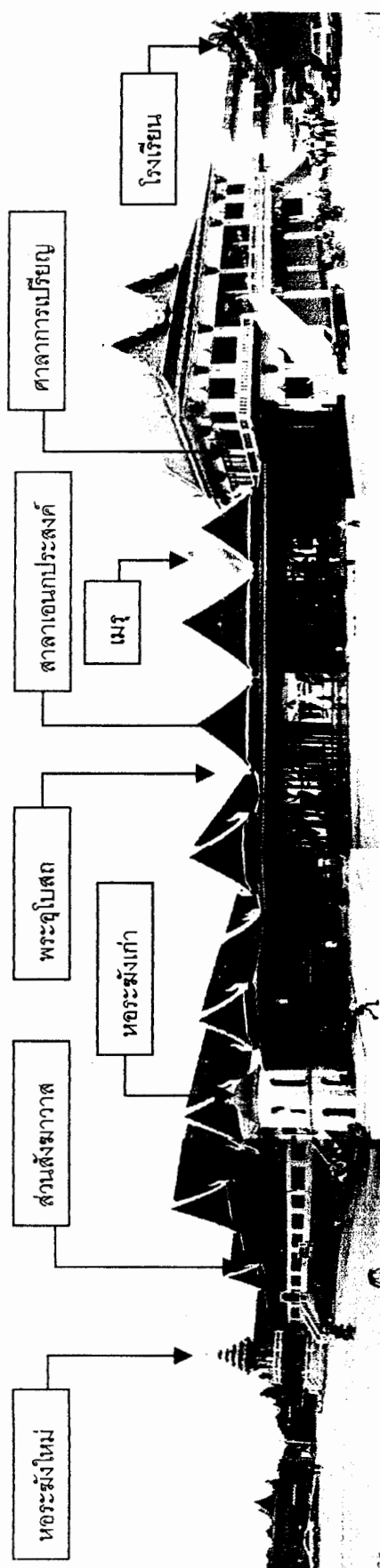
2.4.8. สุสาน

แต่เดิมตั้งอยู่ติดกับ คลองสนามชัยบริเวณ สะพานทางเข้าวัด แต่เนื่องจากพื้นที่คับแคบ และอยู่ในตำแหน่งที่ไม่เหมาะสม จึงได้ย้ายไปอยู่ทางทิศใต้ของวัดเนื่องจากที่ทางกว้างขวางกว่า ริมคลอง บางกระดี่ ติดกับโรงเก็บเรือ ซึ่งปัจจุบันเป็นที่โล่งกว้างขวาง ที่บางส่วนเตรียมถมดินเพื่อพัฒนาเป็น ลานจอดรถ

2.4.9. เมรุวัด และ ศาลาบำเพ็ญกุศล

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร

รูป 4.21. ภาพมุมกว้างของวัดบางกระดี จากลานด้านหน้าวัด

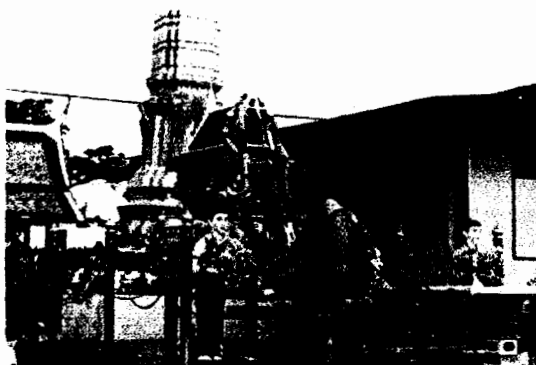
รูป 4.22. ภาพมุมกว้างของคลองสนามชัย จากวัดบางกระดี

เมรุวัดเป็นอาคารคอนกรีตใช้ในการเผาศพตั้งอยู่หลัง ศาลาการเปรียญ ด้านข้างของศาลาบำเพ็ญกุศล ซึ่งมี 2 หลัง ศาลาบำเพ็ญบุญใช้เมื่อมีการสวดศพ รูปแบบเป็นอาคารคอนกรีตทรงไทย มีโรงครัวและส่วนบริการตั้งอยู่ข้างๆ ทั้งเมรุและศาลาหันหน้าจั่วไปทางทิศเหนือ ผิดกับเรือนอยู่อาศัยภายในชุมชน

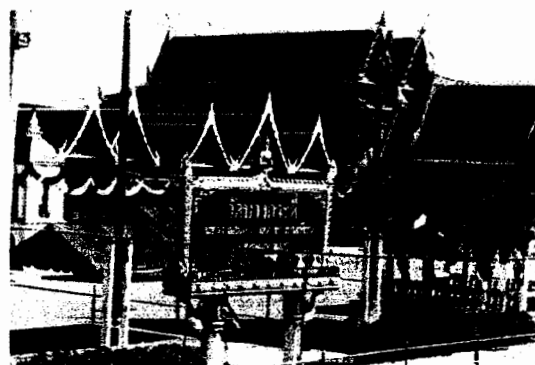
2.4.10. ศาลพ่อปู่

เป็นศาลเจ้าที่ภายในวัด ที่ปลูกสร้างขึ้นภายหลังเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวมอญ ตั้งอยู่ด้านหลังของวัด ติดกับมณฑป หันหน้าไปทางทิศเหนือ ลักษณะของศาลเจ้าเป็นเรือนไม้ทรงไทยขนาดเล็กตั้งอยู่บนฐานกระเบื้องรายล้อมด้วยตุ๊กตามอญ และ เจดีย์ทรงมอญ ด้านหน้าศาลเป็นศาลาไม้เปิดโล่งหลังคาลาด ใช้เป็นพื้นที่สำหรับทำพิธีรำผี รำมอญ

นอกจากนี้ยังพบเห็น เจดีย์ทรงมอญ หลายองค์ในบริเวณวัด อย่างไรก็ตาม โบสถ์ และ เจดีย์ มีขนาดไม่ใหญ่โต และ ตำแหน่งที่ตั้งทำให้เห็นไม่โดดเด่นนัก เมื่อเทียบกับโดงศาลาที่อยู่ทางลานด้านหน้า ซึ่งมีขนาดใหญ่ และ มีประโยชน์ใช้สอยสำหรับงานบุญของสาธุชน ซึ่งมีปริมาณและความถี่ในการใช้งานสูงมาก

รูป 4.23. ศาลพ่อปู่ข้างมณฑป

รูป 4.24. ป้ายวัดบางกระดีและเสาหงส์

3. ศาลเจ้า

ชาวมอญชุมชนบางกระดี ให้ความเคารพนับถือ เจ้าพ่อบางกระดี และ เจ้าแม่หัวละหาน ซึ่งตั้งอยู่ที่หัวและท้ายหมู่บ้าน มาตั้งแต่สมัยพ่อแม่ เมื่อเดินผ่านจะต้องยกมือไหว้ และเป็นที่พึ่งพิงทางใจ หากเมื่อมีเรื่องกังวลเดือดร้อน ก็จะไปบนบานศาลกล่าว เล่ากันว่าทั้ง 2 องค์มีความศักดิ์สิทธิ์มาก หากขออะไรก็จะได้ตามที่ขอ หรือถ้าของหายไปขอก็จะได้คืน ในเทศกาลงานบุญก็จะมี

การบวงสรวงกราบไหว้ โดยเฉพาะในวันสงกรานต์ จะมีขบวนแห่ไปยังศาลทั้ง 2 แห่งในช่วงบ่าย เพื่อทรงเจ้าพ่อและเจ้าแม่ ให้ชาวบ้านได้ ไต่ถามเคลายทุกข์ ศาลทั้ง 2 แห่งตั้งอยู่ในบริเวณนี้มาแต่โบราณ คาดว่ามีมาตั้งแต่สมัยที่เริ่มมีการสัญจรทางน้ำผ่าน ลำคลอง คนเดินเรือก็ตั้งศาลขึ้นเพื่อเป็นการเคารพเจ้าที่เจ้าทาง ให้เกิดความเป็นสิริมงคลและการเดินทางที่ปลอดภัย ดังจะเห็นได้จากตำแหน่งที่ตั้งที่อยู่ตามจุดตัดของลำน้ำ หรือ คุ่งน้ำ

นาย มั่น เขาก่ง ชาวบ้านชุมชนบางกระบือให้สัมภาษณ์ว่า “ลงไปร่วมกิจกรรมทรงเจ้าทุกปี เขาเข้าทรงปีละครั้ง ศาลข้างโน้นก็ไป เวลาเขามีงานบวชก็ไป บางทีก็ไปตีกลองยาว แต่ว่าเชื่อถือเจ้าพ่อบางกระบือมากที่สุด ขนาดทองตักน้ำ คนบ่นถึงท่าน ได้มาเลย บ่นแล้วแต่เราจะเอาพวงมาลัย หรือจะเอาหัวหมู น้องเขยทำนาฟีกาตักน้ำบ่นได้เดี๋ยวนั้น น้ำลึกประมาณ 4 เมตร ถ้าน้ำเต็มทีกี่ 5 เมตร เกิดมาเจ้าพ่อก็มีอยู่แล้วแต่มีมาสัปดาห์ไหนไม่ทราบได้ ศาลเจ้าแม่ก็ไป ทุกปีเขาก็มีการทรง ก็ไปดู ตอนที่ลงเกิดบ้านตรงบริเวณนั้นมีไม่กี่หลัง แต่เขาอยู่มาก่อน”¹⁰¹

ศาลเจ้าพ่อบางกระบือ ตั้งอยู่บริเวณเชิงสะพานทางเข้าหมู่บ้านในหมู่ 8 แต่เดิมอยู่ในบริเวณที่ดินของชาวบ้าน ผังขวาของคลองบางกระบือ ศาลเป็นศาลาไม้ ตั้งหันหน้าไปทางทิศเหนือ และตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของบ้าน แต่เนื่องจากความไม่สะดวกที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ส่วนบุคคล จึงได้ทำการเชิญเจ้าพ่อไปอยู่ที่ศาลเจ้าแห่งใหม่ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่วัดช้าง คลองสนามชัย เมื่อเดือนตุลาคมที่ผ่านมา โดยศาลเจ้าพ่อบางกระบือแห่งใหม่ เป็น ศาลาไม้ทรงไทยขนาดใหญ่กว่าหลังเดิมหันหน้าเข้าหาน้ำเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามก็ยังไม่ได้มีการรื้อย้ายศาลเดิมออกในขณะนี้

ศาลเจ้าแม่หัวละหาน ตั้งหันหน้าไปทางทิศเหนืออยู่ที่คุ่งน้ำทางด้านทิศตะวันตกท้ายหมู่บ้านหมู่ที่ 9 ซึ่งค่อนข้างไกลจากชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นๆ แต่แม้ชาวบ้านจะไม่ได้มาสักการะด้วยตัวเองก็ยังคงให้ความเคารพนับถือ ศาลมีลักษณะเป็นเรือนไม้ทรงไทย 2 หลังคือหลังเดิม และหลังที่สร้างถวายใหม่ แต่อยู่ติดกัน หันหน้าออกทางคลอง ศาลนั้นนอกจากจะอยู่ท้ายหมู่ 9 แล้วยังตั้งอยู่ริมน้ำ หากจะไหว้ก็ต้องเดินผ่านที่ดินเข้าไป ซึ่งบางครั้งน้ำก็ท่วม บางทีจะไหว้ก็ต้องรอน้ำเรือผ่านไปตอนไปทำวัตรกับน้องชาย¹⁰²

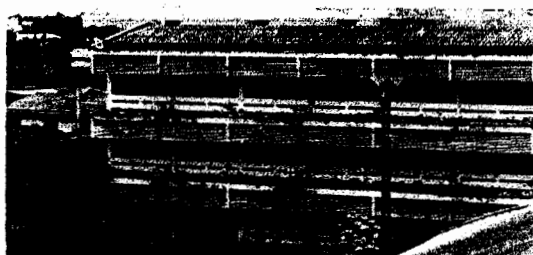
นอกจากศาลทั้งสองที่เป็นของเจ้าพ่อ และ เจ้าแม่ ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนแล้ว ยังมีศาลเจ้าที่สำคัญอีก 2 แห่งคือ ศาลเจ้าที่ของวัด หรือ ศาลพ่อปู่ ซึ่งถูกสร้างขึ้นภายหลังเพื่อใช้ประกอบพิธีทางศาสนาและความเชื่อ และ ศาลเจ้าใหญ่บริเวณเชิงสะพานทางเข้าหมู่บ้าน ซึ่งสร้างโดยเจ้าของร้านมินิมาร์ท ในบริเวณนั้น และจัดเป็น ที่หมายตาหรือจุดนัดหมายที่สำคัญของชุมชน

รูป 4.25. (ซ้าย)ศาลเจ้าพ่อบางกระบือที่เพิ่งสร้างเสร็จ

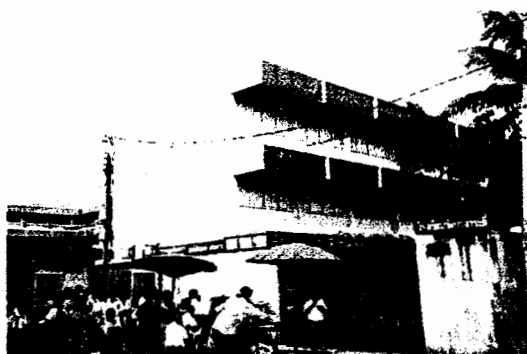
รูป 4.26. (ขวา)ศาลเจ้าแม่หัวละหานหลังใหม่และเก่า
ซึ่งอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน

4. โรงเรียนวัดบางกระบือ

โรงเรียนวัดบางกระบือเริ่มเปิดสอนหนังสือครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2474 ผู้ทำพิธีเปิดคือ รองอำมาตย์โทขุนพันักษ์นบพ ซึ่งเป็นนายอำเภอของบางขุนเทียน โดยเริ่มสอนให้กับเด็กวัดก่อน ประมาณ 10 คน ใช้ศาลาการเปรียญของวัดเป็นที่เรียน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2479 จึงมีอาคารเรียนหลังแรก และเมื่อ พ.ศ.2503 ทางโรงเรียนได้ขยายหลักสูตรการเรียนการสอนจาก ชั้นประถม 1 ถึงชั้นประถม 6 เป็น ชั้นประถม 1 ถึง มัธยม 3 จากการสำรวจเมื่อปี 2540 โรงเรียนแห่งนี้มีนักเรียนทั้งสิ้น 970 คน และครู 48 คน

รูป 4.27. อาคารโรงเรียนวัดบางกระบือ

รูป 4.28. ทางเข้าโรงเรียนวัดบางกระบือ

สมัยก่อนนอกจากจะใช้ศาลาการเปรียญเป็นอาคารเรียนแล้ว นักเรียนยังได้ขยับขยายมาเรียนที่เรือนไม้เตี้ยๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัด โดยสร้างในบริเวณที่เป็นป่าช้าในสมัยก่อน และได้มีการปลูกสร้างเป็นอาคารเมื่อประมาณ 10 ปีมาแล้ว ที่ด้านทิศตะวันตกของวัด ข้างเมรุ และ ศาลาการเปรียญ ในพื้นที่ประมาณ 5,800 ตารางเมตร หรือ 3.5 ไร่

ตำแหน่งที่ตั้งของโรงเรียนทำให้สามารถเข้าถึงได้ด้วยความสะดวกโดยเฉพาะกับสมาชิกของชุมชน การที่โรงเรียนอยู่ในจุดที่ชาวชุมชนต้องผ่านเข้าออกและอยู่ติดกับวัดทำให้ชาวบ้าน

สามารถเป็นหูเป็นตาเฝ้าระวังเหตุร้ายต่างๆได้ การที่โรงเรียนถูกปลูกสร้างในตำแหน่งปัจจุบัน น่าจะเป็นเพราะความเชื่อมโยงผูกพันกับวัดที่มีมาตั้งแต่ครั้งอดีต ผังอาคารมีลักษณะปลูกสร้างโอบล้อมที่ว่างตรงกลางที่ดิน ด้วยอาคารคอนกรีตสูง 3 ชั้นรูปแบบอาคารเรียนของราชการทั่วไป ทั้งหมด 4 หลัง ที่ว่างกลางโรงเรียนใช้ในการจัดแถว และเล่นกีฬา ซึ่งไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้าไปใช้

สำหรับโรงเรียนอนุบาลนั้น ตั้งอยู่ภายในหมู่ 8 ชื่อว่าโรงเรียนอนุบาลบ้านรักเด็ก สร้างมาได้ประมาณ 3-4 ปีแล้ว ซึ่งก่อนหน้านี้มีโรงเรียนอนุบาลตั้งอยู่อีกแห่งคือ โรงเรียนอนุบาลนพรัตน์ แต่ปัจจุบันย้ายไปอยู่อีกฝั่งหนึ่งของคลองสนามชัย และอยู่ภายนอกชุมชน

5. อนามัย

ปัจจุบันมีศูนย์บริการสาธารณสุขภายในชุมชนถึง 2 แห่งซึ่งอยู่ในหมู่ 8 ทั้งคู่ แต่ตั้งอยู่กันคนละฝากของคลองบางกระบือ จัดว่ามีการใช้บริการอย่างสม่ำเสมอ จากผู้อยู่อาศัยในชุมชน

รูป 4.29. ศูนย์บริการสาธารณสุข

รูป 4.30. ศูนย์สุขภาพชุมชน

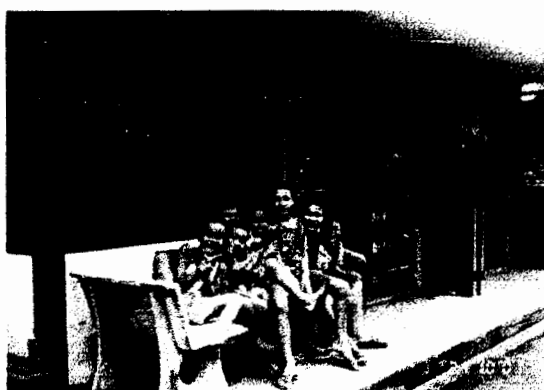
ศูนย์บริการสาธารณสุข 4 สาขาแลมด้า สำนักอนามัยกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 8 ปัจจุบันเป็นที่ทำการชั่วคราวรอการย้ายไปยังอาคารใหม่ที่กำลังก่อสร้างอยู่ ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณที่ไม่ห่างกันนัก เข้าถึงได้จากถนนลูกรังทางทิศใต้ของหมู่บ้าน อยู่ห่างจากโรงเรียนประมาณ 50 เมตร ปัจจุบันมี แพทย์ เดินทางเข้ามาทำงานในเวลาราชการ¹⁰³

ศูนย์สุขภาพชุมชน และที่ทำการแพทย์ประจำตำบล แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 8 แต่ต้องข้ามคลองบางกระบือ เข้าไป ลักษณะเป็นอาคารพักอาศัยทั่วไป การเข้าถึงทำได้ลำบากกว่า ศูนย์บริการสาธารณสุขของสำนักอนามัย

6. พื้นที่ว่างสาธารณะ

เนื่องจากเป็นชุมชนชานเมือง จึงมีสัดส่วนของการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่ไม่มากนักทั้งจากการซ้อนชั้นอาคาร และ สัดส่วนของพื้นที่เปิดโล่งภายในที่ดิน แต่สำหรับพื้นที่ว่างสาธารณะนั้น ยังไม่ได้มีการระบุตำแหน่งที่ชัดเจน ทำให้การประกอบกิจกรรมร่วมบางประเภททำได้ไม่สะดวกนัก เช่น การออกกำลังกาย หรือการเล่นกีฬา

พื้นที่เปิดโล่ง ที่ชาวชุมชนใช้อย่างคงเป็นพื้นที่ของวัด ซึ่งได้แก่ ลานวัดในทั้ง 3 บริเวณที่ได้กล่าวมาแล้ว โดย ลานด้านหน้าวัด จะใช้ในกิจกรรมที่เป็นพิธีการทางศาสนา ส่วนลานหลังวัดนั้น แต่เดิมใช้ในกิจกรรม นันทนาการ ต่างๆ แต่เมื่อมีการถมที่เพื่อสร้างเป็นลานคอนกรีตสำหรับจอดรถทำให้ ปัจจุบัน ขาดการใช้สอยพื้นที่ในลักษณะนี้ไป เด็ก หรือ วัยรุ่น จำต้องเล่น ฟุตบอลกัน บนพื้นถนน หรือ แปลงที่ดินที่ว่างอยู่¹⁰⁴ ซึ่งไม่ซ้ำพื้นที่เหล่านี้ก็จะถูกพัฒนาขึ้นเป็น อาคาร หากไม่มีการวางแผนล่วงหน้า

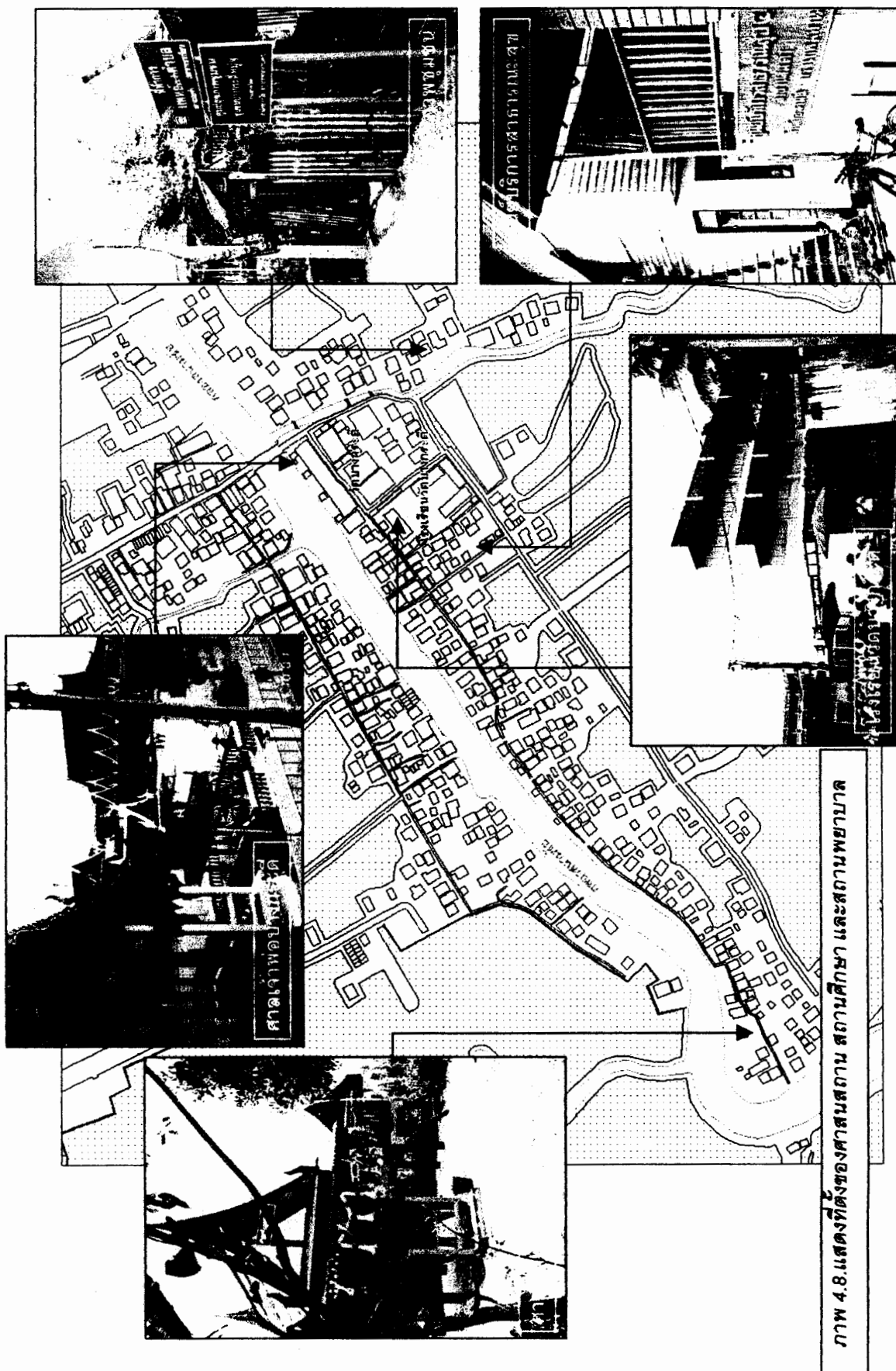

รูป 4.31. การรวมกลุ่มกันหน้าร้านของชำ ของเยาวชน

รูป 4.323. การรวมกลุ่มกันเล่นฟุตบอลภายในที่ว่างเล็กๆ

นอกจากการพบปะกันที่วัดตามวันสำคัญทางศาสนา และชาวบ้านนิยมสังสรรค์กันภายในพื้นที่พักอาศัยเพื่อพูดคุย สำหรับ เด็กเล็กก็นิยมรวมกลุ่มกันนั่งเล่น ที่ร้านขายน้ำ หรือ เล่นฟุตบอลตามที่ว่างต่างๆที่พอจะมีภายในชุมชน

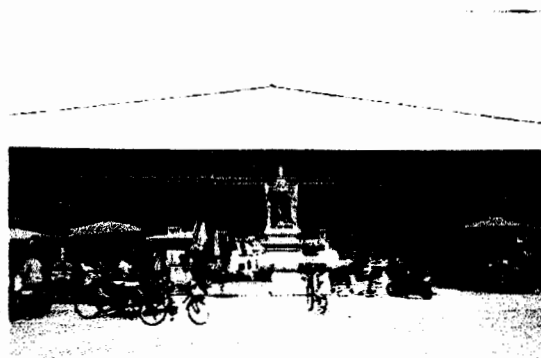

7. ตลาด

แหล่งซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภค ภายในชุมชนจะตั้งอยู่บริเวณ ทางเข้าชุมชนก่อนที่จะข้ามสะพานเข้าสู่พื้นที่วัด เนื่องจากเป็นจุดที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย และอยู่ใกล้กับศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งมีการรวมกลุ่มของสมาชิกชุมชนเสมอๆ ร้านค้าที่พบในบริเวณนี้ ได้แก่ ร้านอาหาร ร้านขายของชำ ร้านขายปลา ร้านขายผักผลไม้ ร้านรับปะชุนผ้า ร้านขายพวงมาลัย และ มินิมาร์ทนอกจากนั้นยังมี ร้านค้า 6 ร้าน ตั้งกระจายอยู่ภายในชุมชนตามทางสัญจรหลัก ทั้งในหมู่ 8 และ หมู่ 2 ซึ่งได้แก่ ร้านขายของชำ และ ร้านอาหาร ทั้งนี้เพื่อให้ความสะดวกกับผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน ที่จะสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น

รูป 4.334. มินิมาร์ท บริเวณปากทางเข้าชุมชน

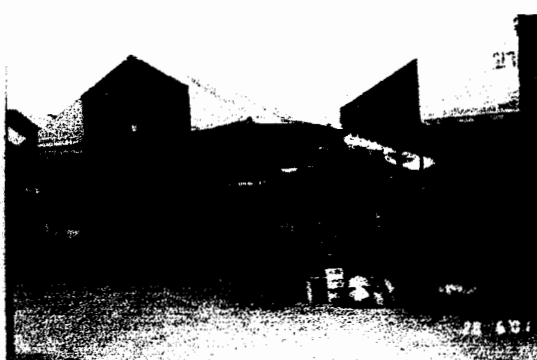

รูป 4.34. ตลาดสดบางกระดี

สำหรับ ความเชื่อมโยงกับ แหล่งพาณิชย์กรรม ภายนอกชุมชนนั้น ชาวบ้านสามารถหาซื้ออาหารสด-แห้งได้จากตลาดขนาดใหญ่ที่มีอยู่ถึง 3 ตลาดในซอยบางกระดี โดยเป็นตลาดสด ที่เปิดบริการทุกวันในช่วงเช้า ได้แก่ ตลาดสดบางกระดี ซึ่งอยู่ต้นซอยบางกระดี และ ตลาดนัด อีก 2 แห่ง ซึ่งเปิดบริการในช่วงบ่ายถึงค่ำ ตั้งอยู่ที่ปากซอย และ กลางซอย ส่วนการซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภค ครั้งใหญ่ๆ จะเดินทางไปใช้บริการห้างสรรพสินค้า เทสโก้โลตัส ซึ่งตั้งอยู่เลยจากปากซอยบางกระดีออกไป ประมาณ 2 กม.

รูป 4.35. ตลาดนัดบริเวณปากซอยบางกระดี

รูป 4.36. ตลาดนัดบริเวณกลางซอยบางกระดี

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี กรุงเทพมหานคร

8. ที่ทำกิน

นอกจากการใช้ชุมชนเป็นที่พักอาศัยแล้ว องค์ประกอบของชุมชนและความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบยังเป็น สิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องเนื่องการเลี้ยงชีพของสมาชิกชุมชนด้วย การเลือกที่จะตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านในสมัยแรกเริ่มเองก็ เป็นผลสืบเนื่องมาจากทรัพยากรของพื้นที่ และตอบสนองต่อกิจกรรมการทำมาหาเลี้ยงชีพเสมอมา

สำหรับชุมชนมอญบ้านบางกระดี่นั้น แรกเริ่มก็เป็นเช่นเดียวกับคนภาคกลางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอื่นๆ ซึ่งทำกินด้วยการเพาะปลูกทำนาข้าว และ อาศัยเก็บของป่ามาใช้ ซึ่งเนื่องจากพื้นที่อยู่ไม่ห่างจากทะเล จึงมีปัญหาดินเค็ม เสมอๆ นี่เองเป็นสาเหตุหนึ่งให้เลิกทำนาไปในที่สุด จากสภาพป่าที่เป็นลักษณะป่าชายเลน และป่าจาก จากจึงกลายเป็นทรัพยากรสำคัญของชุมชน ที่นำไปมาใช้ปลูกเรือนพักอาศัย จนกระทั่งกลายเป็นการส่งไปขายยังพื้นที่อื่นๆ

เช่นเดียวกับพื้นที่ข้างเคียงของเขตนครหลวง การเติบโตของกรุงเทพฯ ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตของหลายชีวิตในชุมชน จากการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชุมชนกลายเป็นการทำงานที่ต้องเดินทางไปยังแหล่งงานภายนอก และแน่นอนว่าทำให้ลักษณะการใช้สอยพื้นที่ต่างๆ แปรเปลี่ยนไปด้วย กิจกรรมเหล่านั้นนอกจากจะยังดำเนินอยู่แล้วยังส่งผลกับที่ตั้งของสถานที่ ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางด้านกายภาพของชุมชน ดังต่อไปนี้

8.1. ป่าจาก

ป่าจากอยู่คู่กับชุมชนมาตั้งแต่อดีต แต่จากการขายที่ดินของชาวบ้านทำให้ปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าอยู่ไม่มากนัก และหากเจ้าของที่ดินขายที่ได้ก็อีกก็อาจไม่มีป่าเหลือให้เห็นอีกแล้ว ปัจจุบันเจ้าของที่ดินก็พยายามหาผลตอบแทนด้วยการคิดเงินกับชาวบ้านที่เข้าไปตัดจากหรือหาของป่า นอกจากนี้การลดลงของพื้นที่ป่าทำให้ สิ่งที่มีอยู่ต้องมาอาศัยอยู่ในป่าพื้นที่เล็กๆ อย่างหนาแน่น

รูป 4.37. ป่าจากท้ายหมู่ 9

รูป 4.38. การทำจากในชุมชน

นอกจากถูกถางมาทำเป็นบ่อเลี้ยงกุ้ง จากการขยายตัวของพื้นที่เมืองตามเส้นทางการคมนาคมทางบกทางทิศเหนือ ทำให้ในปัจจุบัน เหลือพื้นที่ป่าจากเพียงไม่กี่แปลงเท่านั้น ทางด้านล่างของชุมชน ซึ่งชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ด้วยการเดิน แต่หากจะขนของออกมาก็ต้องใช้เรือเข้าไปทางคลองบางกระดี่

ชาวบ้านจะเข้าป่าเพื่อตัดจากเมื่อจากที่ตัดไว้หมดลง ซึ่งรวมถึงการหา ไม้รวก และ ไม้หวายที่ใช้เย็บด้วยหากไม่ได้มาด้วยการซื้อหา วันที่จะเข้าป่านั้นทางเป็นช่วงระยะเวลาที่ไม่แน่นอน ตั้งแต่ 1 ถึง 2 สัปดาห์ โดยจะพายเรือออกจากบ้านเพื่อเข้าป่าตั้งแต่เช้า และออกมาในตอนสาย¹⁰⁵

8.2. นาุ้ง

การทำบ่อเลี้ยงกุ้งและปลาเริ่มขึ้นหลังจาก ชาวบ้านเลิกทำนาเมื่อประมาณ 10-20 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากปัญหาดินเค็ม ที่ทำให้ ข้าวไม่ออกงาม ชาวบ้านหันมาเริ่มเลี้ยงกุ้ง ในช่วงที่กุ้งมีราคาสูง ซึ่งทำให้เกิดบ่อเลี้ยงกุ้งขึ้นมากมาย นอกจากการเปลี่ยนนาข้าวมาเป็นบ่อเพาะเลี้ยงแล้ว ยังมีเจ้าของที่ดินรวมถึงผู้ที่เช่าที่ดินทำกินอีกหลายส่วนที่ ถางป่าเพื่อเลี้ยงกุ้งโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นผลให้พื้นที่ป่าลดลงอย่างต่อเนื่อง

รูป 4.39. นาุ้งท้ายหมู่บ้าน

รูป 4.40. เรือบรรทุกของคนดูแลบ่อกุ้ง

นาุ้งส่วนใหญ่อยู่เลยไปทางทิศใต้ มีบางส่วนที่อยู่ติดกับชุมชน แต่อีกหลายๆบ่อที่ต้องเดินทางไปกลับด้วยเรือ ตำแหน่งที่ตั้งของนาุ้งน่าเป็นผลมาจาก สภาพแปลงที่ดินติดแหล่งน้ำที่มีอยู่เดิม และ คุณสมบัติของน้ำกร่อยที่เลี้ยงกุ้งกุลาดำได้ดี มีชาวบ้านหลายรายในชุมชนที่เลี้ยงกุ้งทั้งที่ เป็นเจ้าของบ่อเอง และ เช่าที่ดินมาทำเป็นบ่อเลี้ยงกุ้ง โดยมีพื้นที่บ่อตั้งแต่ 5 ไร่ซึ่งเป็นบ่อขนาดเล็กถึง 100 ไร่ ซึ่งเป็นบ่อขนาดใหญ่¹⁰⁶

8.3. โรงงาน

เริ่มมีโรงงานมาตั้งในราวปี 2530 พร้อมกับในเขตพื้นที่เมืองรอบนอกอื่นๆ เนื่องจาก ที่ดินมีราคาไม่แพง และสามารถรวบรวมเป็นแปลงที่ดินผืนใหญ่ได้ง่าย จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการผุดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมน้อยใหญ่ในเขต ชานเมือง โดยเฉพาะในย่านที่มีการพัฒนาการเข้าถึงของระบบถนน ซึ่ง ถนน ธนบุรี-ปากท่อ ในเขตบางขุนเทียน เองก็เป็นตัวอย่างที่ดีของการขยายตัวของเมืองในรูปแบบนี้

รูป 4.41. มุมมอง โรงงานจากชุมชน

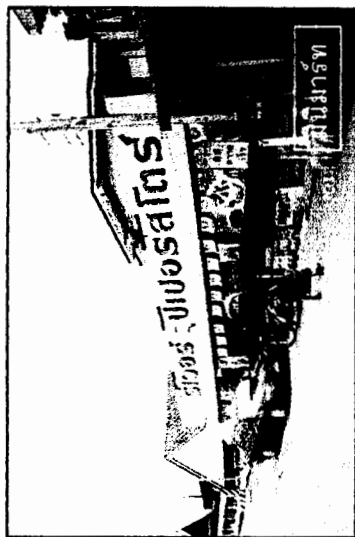
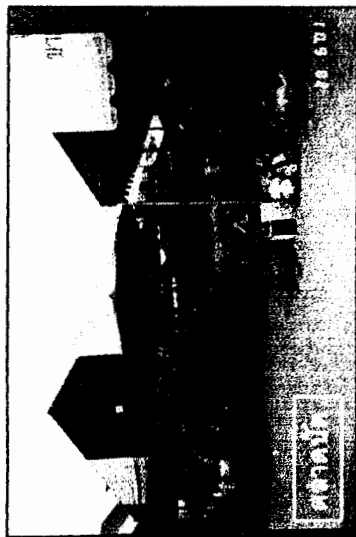
รูป 4.42. โรงงานอุตสาหกรรมด้านข้าง

ปัจจุบันมีโรงงานกว่า 400 โรง ที่ตั้งอยู่ในซอยบางกระบือ โรงงานเหล่านี้นอกจากจะใช้ทรัพยากรและ โครงสร้างพื้นฐานที่มีอยู่ในพื้นที่แล้ว ยังใช้ทรัพยากรมนุษย์ซึ่งได้แก่ คนท้องถิ่นนั่นเอง ที่เข้ามาเป็นเป็นคนงานในโรงงานเหล่านั้น ซึ่งรวมถึง สมาชิกชุมชนบ้านบางกระบือ ด้วย จากแบบสอบถามพบว่า มีประชากรถึงราวร้อยละ 20 ที่ประกอบอาชีพในโรงงาน

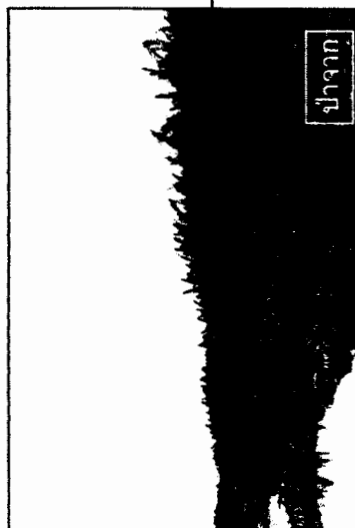
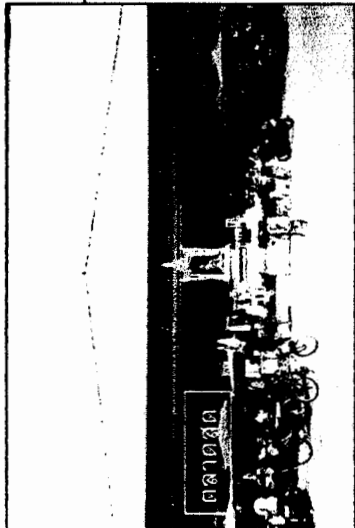
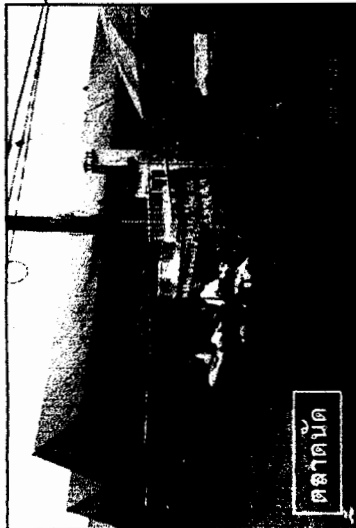
9. ทางสัญจรในชุมชนมอญบ้านบางกระบือ

ชุมชนบางกระบือ สามารถเข้าถึงได้ด้วยรถยนต์ จากซอยบางกระบือที่เชื่อมต่อกับ ถนนพระรามที่ 2 หรือ ถนนธนบุรีปากท่อเดิม โดยอยู่ลึกเข้ามาจากปากซอยประมาณ 4 ก.ม. โดยซอยดังกล่าวเป็นถนนคอนกรีตสภาพดีกว้างประมาณ 6 เมตร 2 ช่องจราจร สภาพการจราจรคล่องตัว ชุมชนตั้งอยู่ในบริเวณปลายสุดของซอยตรงที่เป็นจุดตัด กับคลองสนามชัย ซึ่งปัจจุบันมีการสร้างสะพานคอนกรีต แล้วเสร็จ และชาวบ้านสามารถนำรถยนต์ เข้าไปในชุมชนได้อย่างสะดวก

ถนนซอยที่เข้าสู่ชุมชนนั้น แต่ก่อนเป็นทางดิน เขตเข้ามาลาดยางในปี 2518¹⁰⁷ ส่วนสะพานนั้น ก่อนหน้านั้นเป็นสะพานไม้ แต่เกิดการชำรุดเสียหายจนต้องสร้างใหม่ และเพิ่งแล้วเสร็จในปี 2544 นี้เอง

ภาพ 4.9. ความเชื่อมโยงของชุมชนกับการใช้ที่ดินโดยรอบ

รูป 4.43. ถนนบริเวณทางเข้าชุมชน

นอกจากการเดินทางด้วยยานพาหนะส่วนบุคคลที่พบเห็นทั้งที่เป็นรถยนต์ และ รถจักรยานยนต์ แล้ว ชาวบ้านยังอาศัยการเดินทางกึ่งสาธารณะในการเข้าออกจากชุมชน ซึ่งได้แก่ รถสองแถวของผู้ใหญ่สมนึก¹⁰⁸ ที่ดัดแปลงจากรถกระบะ ซึ่งวิ่งรับผู้โดยสารเข้าออก ชอยบางกระบือ โดยมีเส้นทางอยู่ที่ห้างสรรพสินค้า โลตัส สาขาพระรามสอง และ ปลายทางอยู่ที่ท้ายหมู่บ้านด้านทิศ ตะวันตก นอกจากนี้ ยังมีคิวรถจักรยานยนต์รับจ้างอยู่ที่ ทางเข้าชุมชน ซึ่งเริ่มให้บริการมาตั้งแต่ปี 2519 แล้ว¹⁰⁹

รูป 4.44. ต้นสายรถสองแถว ท้ายหมู่บ้าน

รูป 4.45. คิวรถจักรยานยนต์บริเวณทางเข้าชุมชน

7.1. การสัญจรทางบก

สำหรับชุมชนโบราณที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมน้ำ การเข้าถึงของการสัญจรทางบกทำให้ รูปแบบของการเดินทางเปลี่ยนแปลงไป บ้านเรือนที่หันหน้าบ้านเข้าสู่ลำคลองก็ต้องเปิดรับการเข้าถึงจากถนนด้วย ดังนั้นคลองที่เคยเป็นแกนของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงกลายเป็นเส้นขอบเขตที่แบ่ง ชุมชนออกเป็น 2 ส่วน และการเดินทางเข้าสู่ชุมชนก็ ถูกแบ่งออกเป็น การเข้าถึงสำหรับ บ้านเรือนที่อยู่ชักริมของคลอง และ การเข้าถึงสำหรับบ้านเรือนที่อยู่ชักริมกลางของคลอง

7.1.1. ทางรถ

สำหรับพื้นที่หมู่บ้านด้านบนของคลอง การเข้าถึงด้วยรถยนต์สามารถทำได้โดย ถนนคอนกรีตกว้าง 2 ช่องทางเดินรถ ที่อยู่เลยขึ้นไปทางทิศเหนือ ซึ่งเป็นทางเข้าสำหรับหมู่บ้าน สิริندا แต่การเข้าถึงดังกล่าวสามารถทำได้เฉพาะบ้านที่อยู่ลึกเข้าไปด้านในของชุมชนในบริเวณที่ติดกับหมู่บ้านจัดสรรเท่านั้น เนื่องจากข้อจำกัดของขนาดถนน

รูป 4.46 ถนนด้านข้างวัดบางกระดี ขณะปรับปรุง

รูป 4.47 ถนนสำหรับรถขนตังค์ด้านทิศใต้ของชุมชน

ส่วนพื้นที่หมู่บ้านด้านทิศใต้ของแม่น้ำนั้น สามารถเดินทางด้วยรถยนต์ผ่าน สะพานข้ามคลองสนามชัย ผ่านด้านทิศตะวันออกของวัดบางกระดี เข้าสู่ถนนดินลูกรังที่อยู่ทางทิศใต้ของชุมชน และสิ้นสุดที่ท้ายหมู่บ้านบริเวณที่เป็น ต้นสายของรถสองแถว ซึ่งก็ใช้เส้นทางนี้ในการขนส่งผู้โดยสาร ถนนสายนี้ มีความกว้างเฉลี่ยประมาณ 4.5 เมตร รถยนต์ พอจะสวนกันได้ แต่ไม่ได้รับความสะดวกนัก

แม้ว่าถนนสำหรับเดินเท้าที่เป็นแกนสำหรับการเดินทางในชุมชน จะมีขนาดพอดีสำหรับการขับรถยนต์ ผ่าน แต่จากความแคบของถนนเองและ สภาพที่มีสะพานข้ามคู ตลอดสายทำให้ ผู้ใช้รถที่มีอยู่ไม่มากนักในชุมชนไม่นิยมใช้ ยกเว้นมีความจำเป็นจริงๆ

7.1.2. ทางเดินเท้า

จัดเป็นเส้นทางสัญจรหลักของคนในชุมชนแห่งนี้ นอกจากจะใช้สัญจรสำหรับการเดินเท้า และ ยังมีการใช้ จักรยาน และ จักรยานยนต์ร่วม ในเส้นทางด้วย ซึ่งอาจทำให้เกิดความยากลำบากในการเดินทางและเกิดอุบัติเหตุขึ้นได้ (ดูรูป) เส้นทางเดินเท้าที่ใช้ในชุมชน จะวางตัวในแนว ตะวันออก-ตะวันตกตามทิศทางของคลอง ที่เว้นระยะห่างจากคลอง 1 กรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยจะมีลักษณะเช่นนี้ทั้งด้านบนและด้านล่างของคลอง

รูป 4.48. ทางสัญจรหลักในหมู่ 2

รูป 4.49. ถนนด้านข้างโรงเรียนวัดบางกระดี่

เส้นทางเดินเท้าคอนกรีตเสริมเหล็ก แต่เดิมเป็นทางไม้ยกขึ้นสูงเพื่อหนีน้ำซึ่งจะขึ้นสูงเวลาน้ำขึ้น เริ่มสร้างกันเองโดยชาวบ้านในราวปี พ.ศ. 2524 แต่เขตเพิงจะเข้ามาลาดยางเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา¹¹⁰ มีความกว้างตั้งแต่ 1.00 ถึง 2.50 เมตร ไม่แน่นอน ขึ้นด้วย สะพานข้ามคูที่มีความกว้าง 1 เมตรเป็นระยะโดยเฉพาะบริเวณที่อยู่ลึกเข้าไปในหมู่บ้าน

ในส่วนของตรอกซอยย่อยๆ นั้น แยกแขนงออกจากเส้นทางเดินเท้าหลัก วางตัวในแนวเหนือใต้ มีหลายลักษณะ ทั้งที่เป็น ทางดิน และ ทางที่ทำด้วยไม้ ซึ่งพบในบริเวณหมู่ที่ 9 เนื่องจากอยู่ลึกออกไปจากพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว

รูป 4.50. ทางสัญจรในหมู่ 9

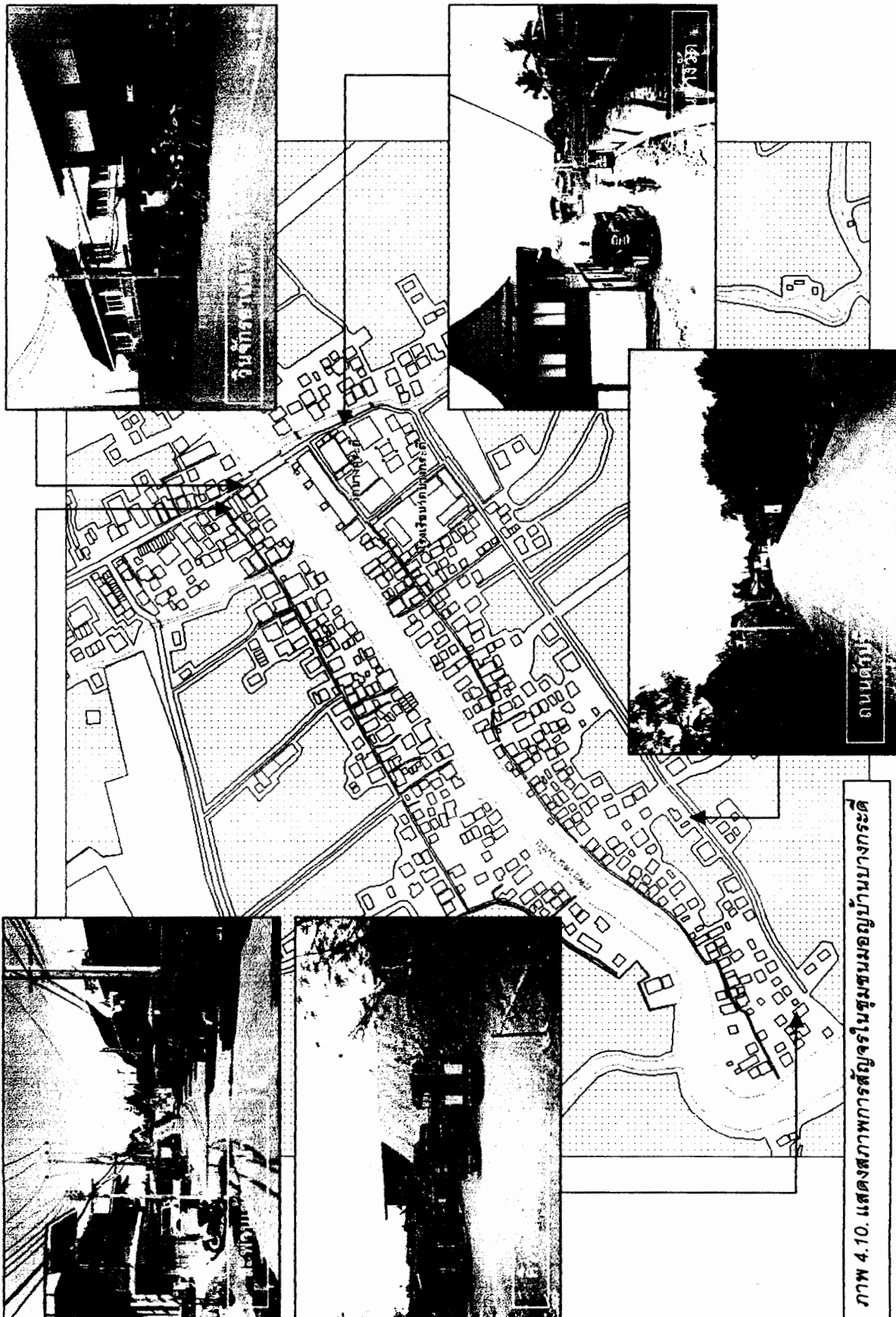

รูป 4.51. ทางสัญจรในหมู่ 8

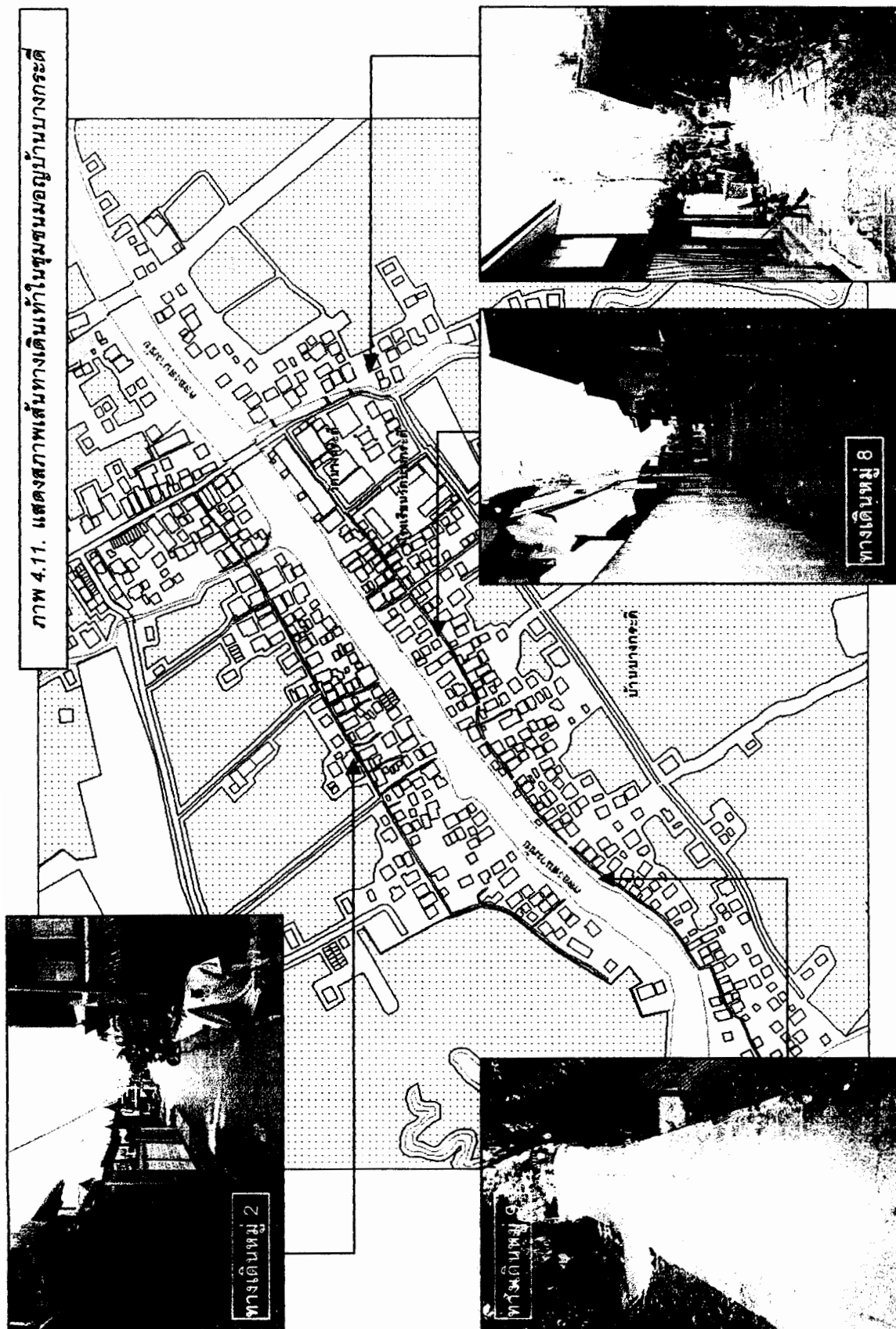
รูป 4.52. ทางสัญจรในหมู่ 8 ฝั่งตะวันออกของคลองบางกระดี่

7.1.3. การสัญจรทางน้ำ

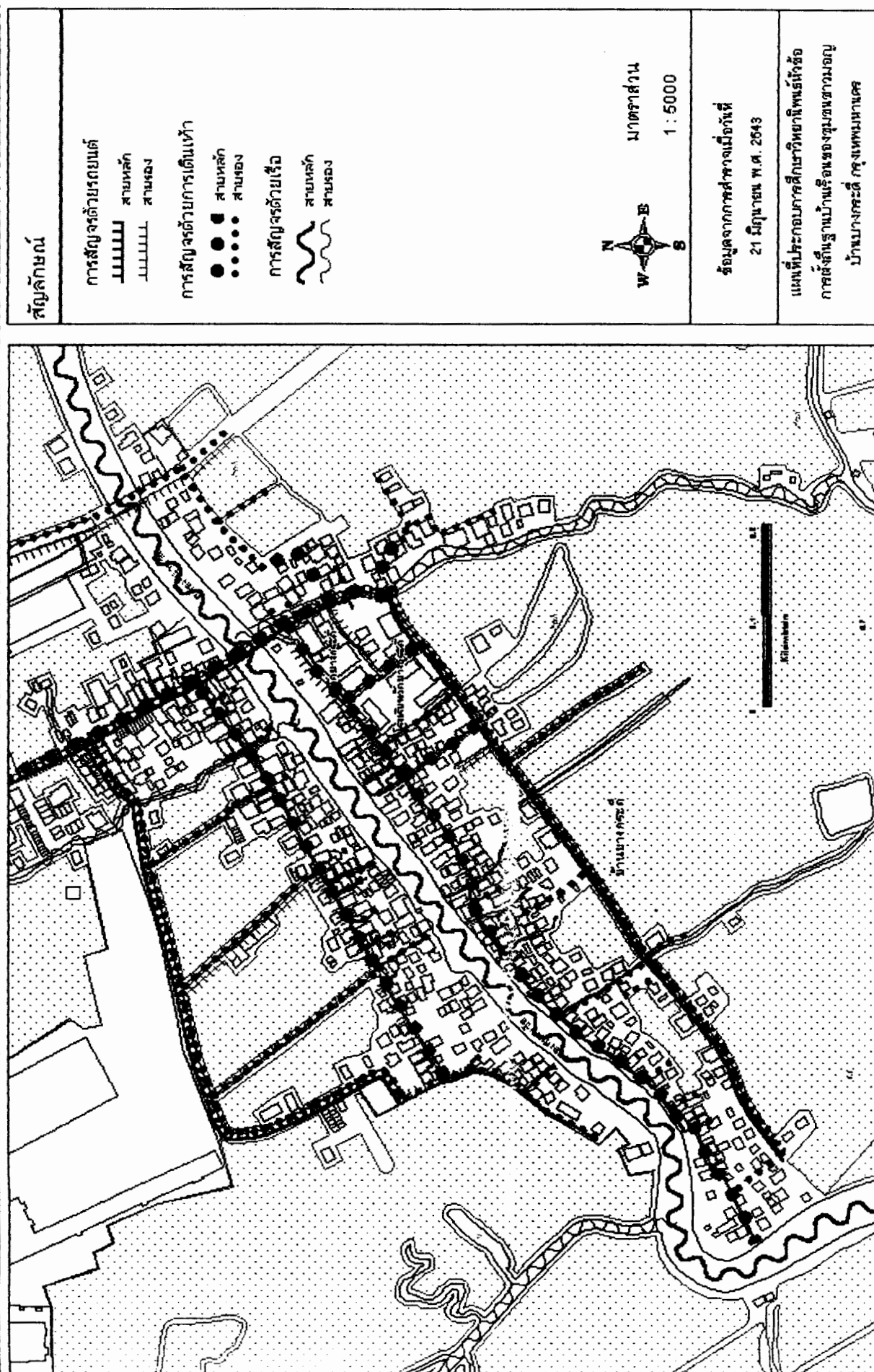

ภาพ 4.10. แสดงสภาพการตั้งอยู่ในชุมชนมอญบ้านบางกระดี

ภาพ 4.11. แสดงสภาพเส้นทางเดินเท้าในชุมชนมอญบ้านบางกระบือ

แผนที่ 4.16. แสดงลำดับทิศทางของเส้นทางชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี่

แต่เดิมคลองสนามชัย เป็นคลองที่ใช้ในการขนส่งกันอย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็นเรือเกลือ ปลา หรือ ขนส่งสินค้าประเภทอื่นๆ จากทางทิศตะวันตกเข้าสู่ บางกอก ผ่าน คลองด่านวัดปากน้ำ เข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยาที่คลองบางหลวง บริเวณหน้าวัดกัลยาณมิตร ในสมัยเมื่อราว 50 ปีก่อนการขนส่งจะเคลื่อนย้ายสินค้าเข้าสู่ ย่านการค้าได้แก่ ประตูน้ำ หรือ หัวลำโพง ขณะที่ การเดินทางทางน้ำนั้น ก่อนหน้านั้นมี เรือโดยสาร บรรทุกได้ประมาณ 24 ที่นั่ง ผ่านคลองสนามชัย เข้ากรุงเทพฯ แต่เลิกกิจการมาได้ราว 10 ปีแล้ว เนื่องจาก ราคาน้ำมันเชื้อเพลิงที่สูงขึ้น และ มลพิษทางน้ำที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง¹¹¹

รูป 4.53. คลองสนามชัยจากสะพานบางกระดี รูป 4.54. คลองสนามชัยมองจากสะพานบาง

ส่วนคลองบางกระด้นั้น มีอยู่ก่อนแล้ว และมีการขุดขยายเมื่อประมาณ 3-4 ปีที่ผ่านมา¹¹² เพื่อใช้ในการระบายน้ำ เรือของชาวบ้านส่วนมาก จะขุดคูไว้สำหรับจอดเรือ เมื่อยามต้องใช้ก็จะ รอ จังหวะช่วงน้ำขึ้นซึ่งสามารถดันให้เคลื่อนออกมาได้ แม้ปัจจุบันการสัญจรทางน้ำจะไม่มีให้เห็น บ่อยนัก แต่ ชาวบ้านก็ยังใช้เป็นเส้นทางในการขนส่งสินค้าเช่น ลูกจาก หรือ ตับจาก และใช้ในการ เดินทางไปยังแหล่งเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็น ไร่ บ่อเลี้ยงกุ้ง หรือ ป่าจากที่อยู่ลึกเข้าไป และขาด การเข้าถึงจากถนน ซึ่งการเดินทางจะใช้เรือพายหรือเรือหางยาวขนาดเล็กเป็นพาหนะ

รูป 4.55. (บน) การเดินทางทางน้ำในคลองสนามชัย

รูป 4.56. (ขวา) ของจอดเรือริมคลองบางกระดี

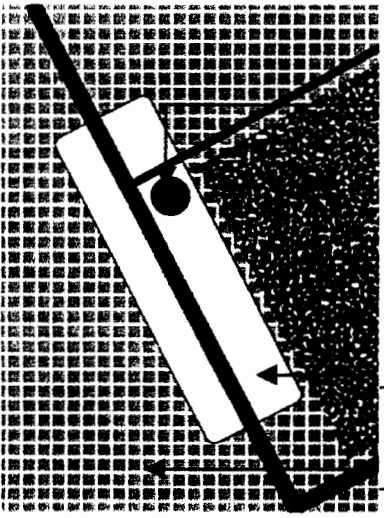
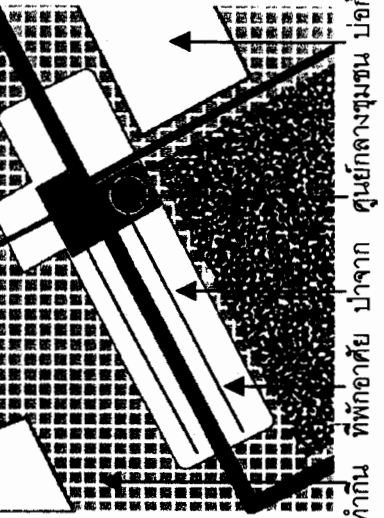
ส่วนที่ 3

สรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญบ้านบางกระดี่

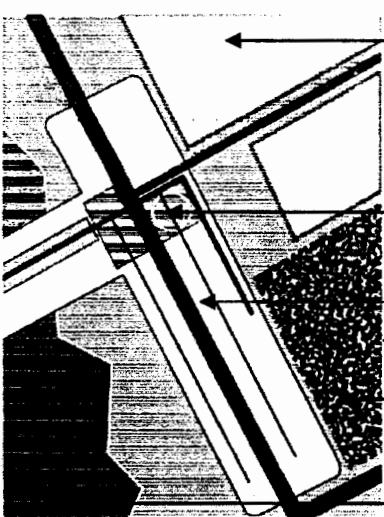
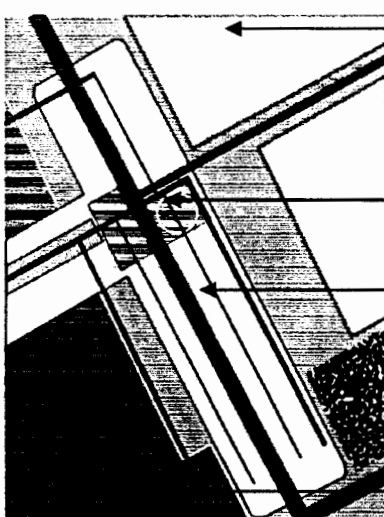
ในส่วนที่ 3 จะสรุปรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่เป็นผลมาจากการศึกษาปัจจัยต่างๆ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1)สรุปการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามช่วงเวลาต่างๆ ว่าในแต่ละช่วงเวลามีปัจจัยใดส่งผลกระทบต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยการแปลภาพถ่ายทางอากาศแล้วนำมาแสดงให้เห็นเป็นรูปภาพอย่างง่าย ๆ 2)สรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันว่ามีรูปแบบเป็นอย่างไร โดยพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ ที่ชุมชนมีอยู่ แล้วสรุปเป็นรูปภาพจำลองให้ทราบถึงตำแหน่งและการวางตัวขององค์ประกอบต่างๆ ซึ่งจะสามารถนำไปเปรียบเทียบกับชุมชนแห่งอื่นได้ 3) สรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน โดยแสดงให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ที่ได้ศึกษามาทั้งหมดอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแตกต่างจากชุมชนแห่งอื่น

1. การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในแต่ละช่วงเวลา

ตาราง 4.41. แสดงลำดับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานมาจากปัจจัยต่างๆ

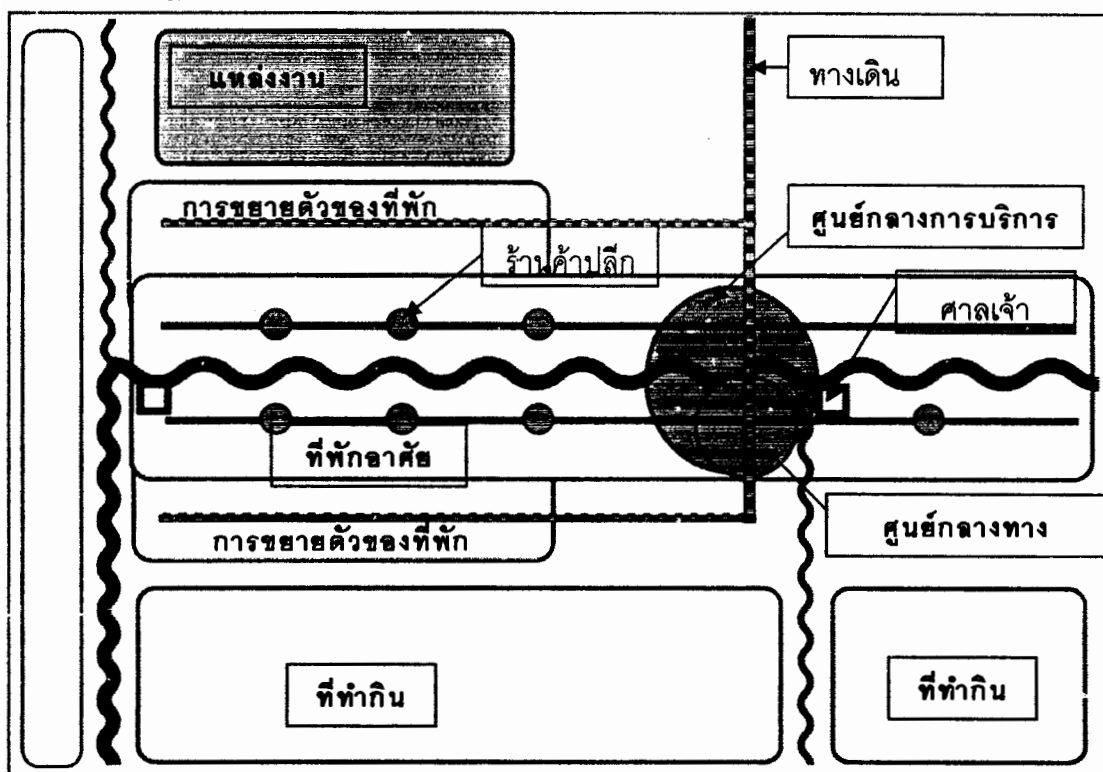
ภาพ	ปัจจัย	ความเปลี่ยนแปลง
ราว ปี พ.ศ. 2500 ที่ทำการ ที่พักอาศัย ป่าจาก ศูนย์กลางชุมชน	1. ความเชื่อเกี่ยวกับการปลุกเร้า และความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ 2. ประเพณี และ วัฒนธรรม ที่ผูกพันกับพุทธศาสนา 3. ภูมิศาสตร์ ความเป็นที่ราบ และการมีอยู่ของคลอง 4. ทักษะการพึ่งพา และผืนป่า 5. การคมนาคมทางน้ำด้วยเรือเป็นพาหนะหลัก	1. การหันบ้านเรือนไปในทิศทางเดียวกัน เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกัน 2. จัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งนามธรรม และ ภูมิธรรม 3. ทำให้การขยายตัวด้านตะวันออกน้อยกว่าด้านตะวันตก 4. ทำให้เกิดรูปแบบของวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติ เกิดพื้นที่เกษตรกรรม และการรักษาพื้นที่ป่า 5. ลำคลองเป็นแกนในการสัญจรของชุมชน รูปทรงของการตั้งถิ่นฐานยืดยาวไปกับแนวคลอง บ้านเรือนหันหน้าเข้าหาหน้า
ราว ปี พ.ศ. 2515 ที่ทำการ ที่พักอาศัย ป่าจาก ศูนย์กลางชุมชน ปอแง	1. ปัญหาน้ำเค็มไหลเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม 2. กุ้งขายได้ราคาดี 3. การเข้าถึงของถนนหลัก และ ถนนซอย การเปลี่ยนแปลงรูปแบบเทคโนโลยีในการขนส่ง 4. การขยายตัวของประชากรร่วมกับพัฒนาการของการเข้าถึง 5. การคงความสำคัญของการเกษตรทางศาสนา และ วัฒนธรรม	1. ทำให้ชาวชุมชนเล็กทำนา และพื้นที่นาลดลง 2. เกิดการขุดบ่อเพื่อเพาะเลี้ยงกุ้ง 3. ถนนกลายเป็นแกนการเดินทางในชุมชน บ้านเรือนหันเข้าหาทางเดินเท้า 4. บริเวณทางเข้าชุมชนกลายเป็นศูนย์กลางทางด้านพาณิชย์กรรมของชุมชน 5. วัดยังคงความสำคัญกับชุมชนไว้ได้

ตาราง 4.41. แสดงลำดับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นผลมาจากปัจจัยต่างๆ(ต่อ)

ภาพ ราว ปี พ.ศ. 2530 โรงงาน ป่าจาก ที่พักอาศัย ศูนย์กลางชุมชน บ่อกัง	ปัจจัย 1. การขยายตัวของเมือง และการใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรม 2. การขยายตัวของย่านพาณิชยกรรมบริเวณถนน 3. ความจำกัดของการพัฒนาการเกษตรกรรม 4. การเพิ่มขึ้นของการเข้าถึงด้วยรถยนต์ 5. การขยายตัวของประชากรจากทั้งภายในและภายนอก 6. ของเขตทางกายภาพจากล้าคล่อง	ความเปลี่ยนแปลง 1. เกิดโรงงานทางทิศเหนือ และ ชาวชุมชนเริ่มเปลี่ยนอาชีพจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรม 2. เกิดอาคารพาณิชย์ริมถนนสายหลัก 3. บ่อเลี้ยงกุ้งเพิ่มจำนวนขึ้นพร้อมกับการลดลงของผืนป่า 4. เกิดการขยายตัวของชุมชนตามแนวถนน 5. ชุมชนเพิ่มความหนาแน่นขึ้นและ ขยายตัวออกไปในพื้นที่ที่ยังว่างอยู่ 6. ทำให้จำกัดการขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างในชุมชน
ปัจจุบัน โรงงาน ป่าจาก ที่พักอาศัย ศูนย์กลางชุมชน บ่อกัง	1. การขยายตัวของอุตสาหกรรมและหมู่บ้านจัดสรร 2. การเข้าถึงจากถนนสายข้างเคียง 3. การขยายตัวของถนน 4. การเปลี่ยนรูปแบบการหาเลี้ยงชีพ 5. การขยายตัวของประชากร	1. เกิดการประชิดกันของบริเวณที่เมืองที่แตกต่าง เกิดภูมิทัศน์ที่ขัดแย้งไม่สวยงาม เกิดแหล่งงานขนาดใหญ่ 2. เกิดการขยายตัวของชุมชนทางทิศตะวันออก 3. เกิดการขยายตัวของชุมชนทางทิศตะวันตก เกิดอาคารคอนกรีต ที่กลายเป็นความขัดแย้ง 4. พื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งทรัพยากรลดลง เกิดระบบขนส่งมวลชนเพื่อขนย้ายคนไปทำงานนอกชุมชน 5. เกิดการขยายตัว และการเพิ่มความหนาแน่นอาคาร มีสิ่งปลูกสร้างร่วมสมัยแทรกขึ้นในชุมชน

2. สรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญบ้านบางกระดี่

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานหมายถึง ลักษณะการวางตัวของสิ่งปลูกสร้างอันเป็นองค์ประกอบของชุมชน ที่แสดงออกให้เห็นเป็นโครงสร้างหรือเป็นระบบระเบียบ ซึ่งชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี่ มีรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่คาบเกี่ยวกันระหว่าง การตั้งถิ่นฐานที่ขยายออกจากศูนย์กลาง และการตั้งถิ่นฐานที่วางตัวตามแนวเส้นทางคมนาคม ดังจะเห็นได้จากภาพที่นำมาแสดงไว้

ภาพ 4.12. โครงสร้างการตั้งถิ่นฐานของบ้านบางกระดี่

เช่นเดียวกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกษตรกรรมในภาคกลาง ที่มักมีการรวมกลุ่มปลูกสร้างบ้านเรือนกันเป็นชุมชน และเดินทางออกไปทำงานยังที่ทำกินที่อยู่รอบนอก ศูนย์กลางของชุมชนที่เป็นมานับจากอดีต ก็คือ วัดบางกระดี่ ที่เป็นทั้งจุดรวมในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ศูนย์รวมทางจิตใจ และ ที่รวมของวิชาความรู้ ขณะที่โครงสร้างของชุมชนยังไม่ซับซ้อน กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งปลูกสร้างมีไม่กี่ประเภท บ้านเรือนจึงตั้งอยู่ล้อมรอบวัด และเพื่อความสะดวกในการเดินทาง คลองซึ่งเป็นเครื่องมือในการเดินทางที่สำคัญที่สุดในสมัยนั้น จึงมีส่วนทำให้รูปขอบการกระจายตัวของสิ่งปลูกสร้างที่น่าจะเป็นแบบวงกลม บิดเบี้ยวไป

เมื่อชุมชนเกิดการวิวัฒนาการไปตามการเปลี่ยนแปลงของเวลา โครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนเริ่มซับซ้อนขึ้น การแบ่งงานกันทำทำให้เกิดกิจกรรมการค้าขายขึ้นรองรับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น เกิดการกระจุกตัวของกิจกรรมเชิงพาณิชย์ขึ้นในบริเวณที่เป็นศูนย์กลางเดิมของชุมชนซึ่งได้แก่ วัด พร้อมกับพัฒนาการของการสัญจรทางบก และการเข้าถึงของถนนที่เข้าสู่พื้นที่วัดโดยตรง ทำให้เกิดศูนย์กลางใหม่ที่ใหญ่ขึ้นในบริเวณที่เป็นทางเข้าชุมชนและวัดก็เป็นส่วนหนึ่งในนั้น สิ่งนี้เองทำให้แม้จะกล่าวไม่ได้ว่าวัดยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนอยู่ แต่ก็ทำให้วัดไม่ได้ลดความสำคัญกับพื้นที่ลง

ความเหนียวแน่นในการรักษาจารีต ประเพณีของชาวไทยเชื้อสายมอญในชุมชน ทำให้วัดยังคงเป็นที่รวมของกิจกรรมทางศาสนา และ วัฒนธรรมมากมาย รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดรูปแบบการวางตัวของบ้านเรือนที่เป็นลักษณะเฉพาะ การให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาและประเพณีการเล่นของชาวมอญที่สืบทอดกันอย่างเหนียวแน่นจะทำให้วัดคงความสำคัญกับพื้นที่เอาไว้ได้

การพัฒนาเส้นทางสัญจรภายในชุมชนเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้าง ทั้งการปรับปรุงคุณภาพของถนนหนทาง และ การขยายโครงข่ายทางสัญจรออกไป จากภาพรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันแสดงให้เห็นว่า การสัญจรได้กระเทิบตัวเองจากแนวของลำคลองที่อยู่ใกล้ ไปเป็นถนนสำหรับเดินเท้าซึ่งเกิดขึ้นเป็นรูปเป็นร่างจากการร่วมแรงของคนในชุมชนเมื่อราว 20 ปีก่อน และ ไปเป็นถนนสำหรับรถยนต์เส้นนอกสุดที่ทางรถไฟเข้ามาดำเนินการก่อสร้างภายหลัง โดยการวิวัฒนาการในรูปแบบนี้เกิดขึ้นกับทั้ง 2 ฟากของคลองสนามชัย และน่าจะเกิดขึ้นกับหลายๆชุมชนริมน้ำที่มีความเจริญเข้าไปถึง

การขยายตัวของชุมชนถูกจำกัดจาก สภาพทางภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะลำคลองสนามชัยที่เป็นขอบเขตทางด้านทิศตะวันตกของชุมชน หรือ คลองบางกระบือ ซึ่งไม่สามารถนำยานพาหนะข้ามไปได้ ทำให้การขยายตัวทางทิศตะวันออก มีขนาดเล็กกว่าการขยายตัวด้านทิศตะวันตก นอกจากนี้ความจำกัดอันเนื่องมาจากการใช้เวลาในการเดินทางทำให้ ชุมชน ไม่ขยายออกไปจากขอบเขตที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเห็นได้จากการเปรียบเทียบพื้นที่ปลูกสร้างอาคารในปิ่นหลังๆ ที่ความหนาแน่นของครัวเรือนจะเพิ่มขึ้นแทนที่การแผ่ขยายของพื้นที่ปลูกสร้างในแนวราบ

ทางสัญจรซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของโครงสร้างพื้นฐาน นอกจากจะเกิดขึ้นเพื่อรองรับการใช้สอยที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังมีส่วนในการชี้นำทิศทางการขยายตัวของชุมชนอีกด้วย ทางเดินรถที่ต่อตรงจากทางเข้าชุมชนผ่านสะพานข้ามคลองสนามชัย ผ่านด้านข้างวัดและพื้นที่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านไปสิ้นสุดลงที่ท่ารถสองแถวนี้ ทำให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างไปในทิศทาง

ดังกล่าว ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงกว่าการขายตัวในทิศทางอื่นๆ เนื่องจาก ที่ดินทางทิศใต้เป็นผืนป่าและพื้นที่ว่างสำหรับเกษตรกรรมที่สามารถนำมาพัฒนาได้ง่ายกว่า และหากขาดการควบคุม อาจทำให้ชุมชนสูญเสียทรัพยากรที่ยังไม่มีการประเมินค่าไป

กิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อบริการชาวชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ตลาดสด ร้านค้า ร้านอาหาร สถานศึกษา หรือ สถานพยาบาล ล้วนแต่ตั้งอยู่โดยรอบวัดซึ่งเป็นบริเวณทางเข้าออกของชุมชนด้วย ศูนย์กลางของชุมชนนี้จะพัฒนาขึ้นจากการกระจุกตัวของกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับปริมาณการใช้สอยของผู้อยู่อาศัย นอกจากนี้ กิจกรรมการค้าขายยังแทรกตัวอยู่ในย่านพักอาศัย ในลักษณะของร้านค้าปลีกที่เกิดขึ้นตั้งอยู่ห่างกันเป็นระยะทางสม่ำเสมอตามเส้นทางเดินเท้าซึ่งจัดเป็นทางสัญจรหลักของชุมชนทั้งในหมู่ที่ 2 และ หมู่ที่ 8

ในอดีตที่ทำกินของชาวบ้านที่ส่วนใหญ่เป็นนาข้าวนั้นจะกินบริเวณกว้างขวางล้อมรอบชุมชนไว้ แต่การขายตัวของเมืองจากศูนย์กลางความเจริญระดับภาคอย่างกรุงเทพมหานคร ย่อมต้องส่งผลกับการใช้ที่ดินโดยรอบของชุมชน โดยเฉพาะที่ดินทางด้านทิศเหนือของชุมชนนั้นถูกแบ่งขายและกลายเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่ง เนื่องจากความต้องการที่ดิน ราคาถูก และมีความพร้อมในด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการ หรือแม้แต่ที่ดินที่อยู่ติดติดกับชุมชนก็ถูกปลูกสร้างเป็น หมู่บ้านจัดสรรที่ทำให้ ขอบเขตทางกายภาพของชุมชนเลือนลางไป ปัจจุบันนั้น พื้นที่ทางเกษตรกรรมในอดีตยังคงเหลืออยู่ทางทิศใต้ของ พื้นที่ศึกษา ที่ส่วนใหญ่ถูกขุดเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งจำนวนมากมาย และ เหลือพื้นที่ป่าไว้เพียงแปลงเดียวเท่านั้น ที่ยังคงเป็นแหล่งวัตถุดิบในการเก็บจากซึ่งเป็น อาชีพเก่าแก่ของชุมชน

ศาลเจ้าซึ่งเป็นทั้งที่หมายตา และสถานที่ประกอบพิธีกรรม รวมทั้งยังเป็นที่พักทางใจของคนในชุมชน ศาลเจ้าพ่อบางกระบือ และ ศาลเจ้าแม่หัวละหานอยู่กับบ้านบางกระบือมาตั้งแต่ครั้งอดีตตำแหน่งที่ตั้งของศาลเจ้าทั้ง 2 แห่งจึงมิได้เป็นผลมาจากกระบวนการตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นภายหลัง แต่การมีเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่เป็นของชุมชนก็ทำให้เกิดขอบเขตทางด้านจิตใจ และ ความรู้สึกที่เชื่อมโยงคนในชุมชนเข้าด้วยกัน

แม้จะจัดเป็นชุมชนชานเมือง แต่บ้านบางกระบือกลับยังขาดพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจอย่างแท้จริง เนื่องจากไม่มีการจัดการกับการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะ พื้นที่ว่างที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นที่ดินที่มีกรรมสิทธิและขาดการดูแลซึ่งทำให้ไม่สามารถนำมาใช้สอยได้ กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายนอกที่พักรออาศัยจึงเป็น การใช้สอยพื้นที่ว่างเล็กๆที่กระจายอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นหน้าร้านขายของชำ หรือ ที่โล่งด้านข้างของทางสัญจร

ชุมชนพักอาศัยในบริเวณพื้นที่ปลูกสร้างมีความหนาแน่นถึง 2,397 หลังคาเรือนต่อตารางกิโลเมตร ซึ่งนับว่าเป็นชุมชนชนบทที่มีอาคารปลูกสร้างอยู่อย่างหนาแน่นเมื่อเทียบกับความหนาแน่นของครัวเรือนของกรุงเทพมหานครที่เท่ากับ 1,193 ครัวเรือนต่อตารางกิโลเมตรในปี 2542 ทั้งนี้ น่าจะเนื่องมาจากรูปแบบการขยายครอบครัวที่นิยมปลูกสร้างอาคารเพิ่มเติมหรือขยายเรือนออกไป ในแปลงที่ดินเดียวกัน ซึ่งหากขาดพื้นที่ที่สามารถรองรับการขยายตัวของประชากรก็อาจทำให้เกิดสภาพของสิ่งปลูกสร้างที่แออัดขึ้น และอาจเกิดรูปแบบอาคารพักอาศัยที่มีระดับความเข้มข้นในการใช้ที่ดินสูงเข้ามาแทนที่อันจะทำให้ชุมชนสูญเสียเอกลักษณ์ของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไป

บ้านเรือนที่มีลักษณะแบบเรือนไทยภาคกลางที่มีได้ถูกละเลยเป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคม ของเพื่อนบ้าน หรือ ญาติมิตร กระจายอยู่ทั่วทั้งชุมชน ซึ่งนับเป็นพฤติกรรมที่ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีภายในชุมชน การขยายตัวของที่พักอาศัยจะเกิดขึ้นทางด้านทิศเหนือ และ ทิศใต้ของชุมชนโดยมีเส้นทางเดินรถเป็นตัวชี้้นำให้เกิดการพัฒนาที่ดิน

3. สรุปความสัมพันธ์ของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานกับปัจจัยต่างๆ

จากการศึกษาแบบการตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏอยู่ของชุมชนบางกระดีที่สามารถสรุปปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ตามตารางด้านล่าง เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้นจึงจำแนกปัจจัยออกเป็น 1) ปัจจัยทางวัฒนธรรมของคนมอญดั้งเดิม ซึ่งเป็นปัจจัยที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม ประกอบกับการสอบถามผู้อาวุโสชาวมอญบ้านบางกระดี . ปัจจัยดังกล่าวจะถือปฏิบัติและมีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานเฉพาะผู้ที่เป็นคนมอญ ได้แก่ การมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ การมีความเชื่อเรื่องการปลูกเรือนตามตำราโลกสิทธิ์ การมีความเชื่อเรื่องทิศ 2) ปัจจัยที่มาจากวัฒนธรรมไทย-มอญ เป็นปัจจัยที่พบได้ในสังคมที่มีวัฒนธรรมร่วมไทย-มอญ ได้แก่ การมีความศรัทธาพระพุทธศาสนา การมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาก การมีโครงสร้างทางสังคมที่นิยมอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม และการอยู่อาศัยแบบครอบครัวขยาย การให้ความสำคัญกับประเพณีทางศาสนาที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อ และการดำเนินกิจวัตรประจำวันหรือกิจกรรมต่างๆ 3) ปัจจัยอื่นได้แก่ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ การหาเลี้ยงชีพ เทคโนโลยี การขยายตัวของอุตสาหกรรม แผนและนโยบาย โดยพิจารณารูปแบบต่างๆ ของการตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏในชุมชนดังนี้ 1) การวางทิศทางของบ้านเรือน 2) การมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน 3) การเกาะกลุ่มกันของ

เรือน 4) การมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตั้งอยู่หัวและท้ายหมู่บ้าน 5) การปลูกเรือนติดกับเส้นทางคมนาคมทางน้ำ 6) การมีที่ทำกินอยู่ล้อมรอบชุมชน 7) ระบบโครงข่ายทางสัญจร 8) การกระจายตัวของร้านค้าปลีก 9) ขอบเขตและการกระจุกตัวของชุมชน และ 10) การเกิดขึ้นของกิจกรรมบริการรอบศูนย์กลางชุมชน

เมื่อพิจารณาแยกปัจจัยที่มาจากวัฒนธรรมมอญดั้งเดิม พบว่าความเชื่อผีบรรพบุรุษของชุมชนแห่งนี้ส่งผลต่อการวางทิศทางของบ้านเรือนอย่างชัดเจน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการมีความเชื่อเรื่องทิศที่เป็นมงคลและอัปมงคล รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำตรงกับความเชื่อเรื่องการปลูกเรือนตามตำรา การปลูกเรือนของชาวมอญที่ต้องอยู่ใกล้แหล่งน้ำบ่งบอกถึงลักษณะวิถีชีวิตของคนมอญในอดีต ซึ่งทำให้การปลูกเรือนมีลักษณะเป็นแนวยาวตามลำน้ำ และมีคลองการขุดขอยเพื่อใช้ในการคมนาคม ส่วนความเชื่อเรื่องการปลูกเรือนตามตำราอื่นๆไม่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานอย่างเห็นได้ชัด

ปัจจัยที่มาจากวัฒนธรรมร่วมไทย-มอญ ได้แก่การที่คนในชุมชนมีความเชื่อความศรัทธาต่อพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ชาวชุมชนให้ความสำคัญกับวัดและวัดเองเป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งส่งผลให้เส้นทางสัญจรในชุมชนทุกเส้นสามารถเดินทางมายังวัดได้สะดวกด้วยการเกาะกลุ่มกันของบ้านเรือนนอกจากจะแสดงให้เห็นความผูกผันของคนในสังคมแล้ว การสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้ศูนย์กลางชุมชนจะทำให้สามารถเดินทางมาร่วมกิจกรรมทางศาสนาได้สะดวก ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้มีศาลเจ้าที่ตั้งอยู่หัวและท้ายหมู่บ้าน และมีการจัดพิธีกรรมอย่างสม่ำเสมอ ปัจจัยโครงสร้างทางสังคมและครอบครัวส่งผลต่อการวางทิศทางของบ้านเรือนและการเกาะกลุ่มกันของบ้านเรือนอย่างชัดเจนในกรณีการสร้างบ้านไม่ให้ทางบ้านพ่อบ้านแม่ การไม่สร้างบ้านแทรกระหว่างบ้านในครอบครัวเดียวกัน และการอาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชนที่มีเชื้อสายเดียวกันยังส่งผลต่อการเกาะกลุ่มกันของบ้านเรือนอย่างชัดเจน นอกจากนี้การให้ความสำคัญกับประเพณียังมีผลอย่างมากต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง การเกาะกลุ่มกันของบ้านเรือน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ส่วนปัจจัยด้านกิจกรรมต่างๆและการประกอบอาชีพ ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานเกือบทุกส่วนแต่ในระดับไม่สูงนัก ซึ่งรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นยังส่งผลกระทบกลับมาถึงกิจกรรม การที่คนในชุมชนยังพึ่งพาพื้นที่เกษตรกรรมรอบนอกชุมชนเพื่อหาเลี้ยงชีพ ทำให้ยังเห็นการสัญจรทางน้ำ รวมทั้งเกิดถนนสำหรับการเดินทางโดยรถยนต์ออกนอกชุมชน

ตาราง 4.42. แสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยทางด้านการพัฒนาธรรมมอญดั้งเดิม ปัจจัยด้านวัฒนธรรมมอญและปัจจัยอื่นๆที่ส่งผลกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน	ปัจจัย										ส่งผลชัดเจน	ชัดเจนปานกลาง	ไม่ชัดเจน	
	มอญเดิม	ไทย-มอญ					อื่นๆ							
		ผไทสมัน	มอญ	ไทย	จีน	อื่นๆ								
การวางทิศทางของบ้านเรือน	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
การมีวัดเป็นศูนย์กลาง	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
การเกาะกลุ่มของบ้านเรือน	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
การมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตั้งอยู่หัวและท้ายหมู่บ้าน	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
การปลูกเรือนใกล้แหล่งน้ำ	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
การมีที่ทำกินอยู่ล้อมรอบชุมชน	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
โครงสร้างทางสังคม	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
การกระจายตัวของร้านค้าปลีก	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
ขอบเขตและการกระจุกตัวของชุมชน	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
การเกิดขึ้นของกิจกรรมการบริการรอบศูนย์กลางชุมชน	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ผไทสมัน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	มอญ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	ไทย	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	จีน	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	อื่นๆ	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○

● ส่งผลชัดเจน
 ○ ชาติเจนปานกลาง
 ○ ไม่ชัดเจน

นอกจากนี้ปัจจัยอื่น ได้แก่ปัจจัยภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยที่ส่งผลชัดเจนต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานเนื่องจากเป็นชุมชนริมน้ำ ทำให้ทางสัญจรมีลักษณะเป็นแนวยาวไปตามสิ่งปลูกสร้างที่สร้างตามแนวคลอง และมีข้อจำกัดในเชิงพื้นที่ยังส่งต่อขอบเขตของชุมชน รวมทั้งพื้นที่เกษตรที่ติดกับชุมชนด้วย ปัจจัยทางเทคโนโลยีมีส่วนสำคัญอย่างมากโดยเฉพาะการเปลี่ยนมาให้ความสำคัญกับการเดินทางด้วยรถยนต์ทำให้มีการสร้างสะพานข้ามคลองและเส้นทางเดินรถในหมู่บ้าน ปัจจัยการขยายตัวของอุตสาหกรรมมีผลทำให้พื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีฝั่งเหนือคลองเปลี่ยนเป็นการใช้ที่ดินประเภทอื่นๆ ส่วนแผนและนโยบายก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดกิจกรรมบริการรอบศูนย์กลางชุมชนอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ ช่วงปี 2530 จนถึงปัจจุบัน สังเกตได้ว่าปัจจัยที่จะมีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแห่งนี้มาจากปัจจัยภายนอกเป็นหลัก ชุมชนแห่งนี้ได้เปลี่ยนจากการเป็นชุมชนเกษตรที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวท่ามกลางพื้นที่เกษตรกรรม กลายเป็นชุมชนที่ติดกับพื้นที่เมือง การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพโดยรอบย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งมีผลทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ส่วนหนึ่งแสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป และอาจเปลี่ยนแปลงจนแก้ไขได้ยากดังนั้นจึงได้เสนอแนวทางการพัฒนาให้รูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้คงอยู่ต่อไปดังที่จะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 5

เสนอแนะการพัฒนารูปแบบการตั้งถิ่นฐานเพื่อรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน

แม้เนื้อหาของวิทยานิพนธ์ จะนำไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ว่าด้วยรูปแบบการตั้งถิ่นฐานอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากคติความเชื่อและวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายมอญเป็นหลัก แต่จากการศึกษาที่ผ่านมาทำให้ผู้ศึกษา ได้เห็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าของชุมชนจากรูปลักษณ์ทางกายภาพต่างๆ ขององค์ประกอบการตั้งถิ่นฐาน ชนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมา รวมถึงกิจกรรมและรูปแบบการใช้ชีวิตต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามสถานที่และช่วงเวลาต่างๆ ซึ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นศักยภาพสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการพัฒนา ร่วมกับการทราบถึงข้อปัญหาต่างๆ อันสืบเนื่องมาจากการใช้สอยพื้นที่และความเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ผู้วิจัยได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล จึงสามารถนำทั้งปัจจัยในแง่บวกและลบมาสังเคราะห์เพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสม และยั่งยืน

เอกลักษณ์ของชุมชนมอญบ้านบางกระดี่

1. ด้านกิจกรรมทางวัฒนธรรม ชุมชนแห่งนี้มีความสำคัญต่อพื้นที่โดยรอบเนื่องจากเป็นที่ตั้งของวัดบางกระดี่ซึ่งเป็นสถานที่จัดงานประเพณีที่มีขึ้นตลอดทั้งปี วัดบางกระดี่ได้รับการบูรณะและผ่านการใช้งานมายาวนานกว่า 125 ปี โดยที่ยังเทคนิคและสวดศพเป็นภาษามอญอยู่ เมื่อมีการจัดงานประเพณีไม่เพียงเฉพาะคนไทยเชื้อสายมอญที่นับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดเท่านั้น แต่ชาวบ้านที่อยู่บริเวณโดยรอบต่างมาร่วมงาน การที่ชุมชนแห่งนี้ยังให้ความสำคัญกับประเพณี และการเล่นต่างๆ อย่างเหนียวแน่น ชาวบ้านเองก็แสดงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวด้วยการแต่งกายที่ฝ่ายชายจะนุ่งโจงกระเบนส่วนฝ่ายหญิงจะนุ่งผ้าถุงและมีผ้าพาดบ่าไปร่วมงาน นอกจากนี้ความเป็นศูนย์กลางของวัดบางกระดี่แล้วในชอยวัดบางกระดี่ยังมีสมาคมชาวรามัญซึ่งทุกปีในวันสงกรานต์ชาวไทย-รามัญจากชุมชนอื่นๆ เช่น จากปากเกร็ด และพระประแดงเป็นต้น ซึ่งมาชุมนุมกันเพื่อรำลึกถึงถิ่นฐานเดิมของตนในประเทศพม่าที่มีการแสดงการเล่นพื้นบ้านสร้างสีสันและความน่าสนใจให้กับผู้พบเห็น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นแบบอย่างที่ดีของการให้ความสำคัญต่อประเพณีต่างๆ และจัดเป็นศูนย์รวมในการแสดงออกร่วมกันเชิงวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยและชาวไทยทั่วไป

นอกจากนี้ แม้จะอยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร แต่ชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดียังมีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษอยู่แทบทุกครัวเรือน แสดงออกมาให้เห็น โดยการกราบไหว้ผีบรรพบุรุษ การทำและไม่ทำตามข้อห้ามต่างๆที่เป็นผลมาจากถือผี ซึ่งบ้านที่ไม่ถือผีหรือสืบทอดผีบรรพบุรุษแต่ก็ยังคงยึดถือความเชื่อเรื่องผีและไปร่วมงานเช่นไหว้ผีและรำผีของตระกูล ข้อห้ามบางอย่างยังส่งผลดีต่อการอาศัยอยู่ร่วมกัน เช่นการที่ไม่ให้ผู้ที่ใช้คนละนามสกุลนอนบนบ้านเดียวกันกับบ้านผู้ถือผี มีข้อดีคือเป็นการป้องกันการทำผิดประเพณีของหญิง-ชายในบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้การนับถือผีนั้นยังเป็นเครื่องมือในการรวมตัวกันของตระกูลในวันเช่นไหว้ผีอีกด้วย ซึ่งพิธีกรรมนี้เป็นการแสดงออกถึงความเคารพบูชาในบรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายมอญ ถือเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายมอญ การนับถือและการสืบทอดผีบรรพบุรุษของคนมอญที่แสดงออกผ่านกิจกรรมการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ และข้อห้ามที่เจ้าของบ้านและผู้ไปมาหาสู่ปฏิบัติต่อกัน เป็นการแสดงของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญเป็นรากฐานของระบบวัฒนธรรมของคนที่ย้ายในชุมชนแห่งนี้ในการอยู่ร่วมกัน

การมีความศรัทธาในพุทธศาสนาโดยให้ความสำคัญกับประเพณีต่างๆ ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอย่างสิ่งนี้ถือเป็นจุดเด่นมากของชุมชนแห่งนี้ โดยมีส่วนร่วมในงานประเพณี วันพระ สงกรานต์ อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา และออกพรรษามาก เนื่องจากชาวบ้านถือว่าวันดังกล่าวเป็นโอกาสในการได้ทำบุญกุศล ในวันดังกล่าวจะเห็นการรวมกลุ่มกันช่วยกันตระเตรียมและทำอาหารเลี้ยงพระ เข้าวัดฟังธรรม ไม่เฉพาะวันพิเศษที่ทางวัดจัดกิจกรรมขึ้นเท่านั้นแต่ในวันธรรมดา ชาวบ้านยังมีการตักบาตรในตอนเช้าในทุกวันซึ่งสามารถเห็นได้ดาษดื่นในชุมชนแม้กระทั่งครอบครัวที่มีรายได้ไม่มากนัก

2. กิจกรรมทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพตัดเย็บจากก็เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชุมชน ไบจากเป็นวัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นรอบบริเวณชุมชน และการเย็บจากถือเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นอาชีพเสริมให้กับครอบครัว แม้ว่าปัจจุบันคนหนุ่มสาวจะไม่นิยมการเย็บจาก เพราะเป็นอาชีพที่ปัจจุบันได้รายได้้น้อยมากเมื่อเทียบกับอาชีพอื่นๆ แต่สำหรับครอบครัวบางส่วนที่ไม่มีโอกาสประกอบอาชีพอื่น การเย็บจากก็ถือเป็นอาชีพที่สร้างงานและรายได้ให้กับคนในชุมชน ตอนกลางวันแม่บ้านรวมทั้งหญิงชราที่อยู่ที่บ้านจะนั่งเย็บจากอยู่ที่ลานใต้ถุนบ้านเมื่อมีเวลาว่างจากการทำงานบ้าน เป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงความเรียบง่ายของวิถีชาวบ้านที่หาพบได้ยากในเขตเมือง

3. สถาปัตยกรรม นอกจากนี้น้ำบ้านเรือนของคนไทย-มอญแห่งนี้นี้ยังมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม เป็นกลุ่มบ้านทรงไทยภาคกลางที่ทำด้วยไม้และจากเกาะกลุ่มอยู่ริมน้ำทั้งสองข้างโดยมีอาณาเขตที่ชัดเจน หากเดินทางด้วยรถยนต์เข้าไปทางซอยบางกระบือเมื่อขึ้นสะพานข้ามคลองสนามชัยมองลงไปยังหมู่บ้านตรงหน้าจะเห็นสภาพของชุมชนริมน้ำที่บ้านเรือนมีความกลมกลืนกันทั้งวัสดุที่ใช้ รูปแบบ สี และภูมิทัศน์ที่มีความสงบงดงาม หากดูได้ยากในกรุงเทพมหานคร นอกจากบ้านเรือนแล้ววัดบางกระบือที่มีเสนาหส์แสดงสัญลักษณ์อย่างชัดเจนว่าเป็นวัดของชุมชนมอญ ซึ่งมีความสวยงามไม่แพ้กัน วัดนี้จะมีกุฏิวัดเป็นเรือนหมู่อยู่ด้านหน้า มีศาลาเอนกประสงค์ และศาลาการเปรียญ สำหรับรองรับพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก ส่วนพระอุโบสถวัดจะอยู่ด้านใน รวมทั้งมณฑปของวัดที่สร้างขึ้นใหม่ด้วย ในการสร้างกุฏิวัด ศาลาต่างๆ และการปฏิสังขรณ์วัดส่วนใหญ่มาจากเงินของชาวบ้านในชุมชนที่ได้จากการทำบุญในวันสำคัญ แสดงถึงความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา ผ่านการสร้างจากฝีมือของช่างในหมู่บ้านเอง

4. ระบบนิเวศวิทยาและทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่เกษตรผืนใหญ่ที่อยู่ติดกับชุมชนแห่งนี้ มีบริเวณตั้งแต่หมู่ 8 และหมู่ 9 ลงไปทางใต้เป็นพื้นที่ป่าจากและมีบ่อเลี้ยงกุ้งเป็นบริเวณกว้างใหญ่ ป่าจากบริเวณที่เหลืออยู่ยังเป็นที่อยู่ของลิงป่าจำนวนมากด้วย คนในชุมชนแห่งนี้ส่วนหนึ่งยังประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งมีรายได้จากการทำบ่อกุ้ง และสวนจาก เป็นแหล่งผลิตอาหารให้คนในพื้นที่และนอกพื้นที่อีกด้วย

5. รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่เป็นผลมาจากปัจจัยวัฒนธรรม และธรรมชาติประกอบด้วย ทิศทางการวางตัวของบ้านเรือนที่เป็นผลมาจากการถือผี การที่มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนเป็นผลมาจากความเชื่อทางศาสนา เป็นที่ดำเนินกิจกรรมสำคัญๆ ของหมู่บ้าน การมีศาลตั้งอยู่หัวและท้ายหมู่บ้าน อันมาจากความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชุมชนแห่งนี้เป็นที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อบางกระบือและศาลเจ้าแม่หัวละหาน ศาลทั้ง 2 เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ยังคงไว้ซึ่งความศรัทธาต่อเจ้าพ่อและเจ้าแม่อย่างมาก โดยจะกราบไหว้ นำของมาถวายให้ท่านคุ้มครองดูแลบ้านและหมู่บ้านให้สงบสุข และขจัดความเดือดร้อนใจ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมทรงเจ้าทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์โดยในพิธีจะมีการเสี่ยงทายทุกขุสสุที่จะเกิดกับชุมชน เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านให้ความสนใจในการเข้าร่วมไม่ขาด

การที่หมู่บ้านตั้งอยู่ริมน้ำเป็นผลมาจากการใช้ประโยชน์จากน้ำ และความนิยมในการเลือกทำเลการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญ การที่หมู่บ้านตั้งติดพื้นที่ทำการเกษตร เป็นผลมาจากการเลือกทำเลในการตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งทรัพยากร และการประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตร การที่บ้านเรือนมีลักษณะเป็นเรือนไม้ขนาดเล็กเกาะกลุ่มและตั้งเรียงรายต่อเนื่องกัน เป็นผลมา

จากการพัฒนาวัสดุก่อสร้างจาก จากมาเป็นไม้ซึ่งสมัยก่อนมีราคาถูก และสวยงามกลมกลืนกัน ส่วนการที่บ้านเรือนมีขนาดเล็กตั้งเรียงรายต่อเนื่องกันเป็นผลมาจากการเพิ่มจำนวนครัวเรือนที่ นิยมสร้างบ้านอยู่ใกล้กันเป็นกลุ่ม ไม่นิยมสร้างบ้านสันโดด แสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดผูกพันของ คนในชุมชนเดียวกัน

แนวทางในการพัฒนาชุมชน

จากการสัมภาษณ์การถือผืนนั้น ส่งผลต่อการให้ความสำคัญต่อกิจกรรมทาง ศาสนาและประเพณี แต่เนื่องจากการถือผืนของตระกูลนั้นจะสิ้นสุดลงหากไม่มีผู้สืบสกุลเป็นชาย ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้แนวโน้มของการรักษาประเพณี และความเชื่อต่างๆเสื่อมคลายลงไป ประกอบกับการมีวิถีชีวิตมีเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมของเด็กรุ่นใหม่ที่มีความรู้มากขึ้นและไปทำงาน นอกชุมชน และใช้ชีวิตแบบคนในเมืองที่ต้องเร่งรีบและเปิดรับข้อมูลข่าวสารมากขึ้นซึ่งนอกจากจะ ทำให้คุณค่าทางสังคมของชุมชนเสื่อมสลายไปแล้วสภาพทางกายภาพก็จะเปลี่ยนแปลงไปอย่าง น่าเสียดายด้วย การปล่อยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่จะทำให้ชุมชนสูญเสียเอกลักษณ์ ที่ดั้งเดิมย่อมเป็นตัวเร่งให้เกิดความอ่อนแอในการจะธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนให้คงอยู่ มากยิ่งขึ้น การพัฒนาชุมชนไปอย่างไม่มีทิศทางทำให้คนในชุมชนขาดเป้าหมายร่วมกัน เช่น การ ปรากฏของตึกคอนกรีตภายในชุมชนเป็นต้น การปล่อยให้ผลกระทบต่างๆทำให้ชุมชนต้องสูญเสีย เอกลักษณ์ไปในที่สุดเป็นสิ่งที่ไม่ควรยอมให้เกิดขึ้น ดังนั้นการกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชน จึงเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ชุมชนคงความแข็งแกร่งและรักษาคุณค่าที่มีในด้านต่างๆไว้ได้

แม้ปัจจุบันจะมีแผนพัฒนาพื้นที่ที่ส่งผลลงถึงชุมชนในทางทฤษฎี ไม่ว่าจะเป็น ผัง เมืองรวมกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2535 หรือ แนวทางและแผนพัฒนาเขต ที่ส่วนใหญ่ยึดเอา ขอบเขตทางภูมิศาสตร์ เป็นเส้นแบ่งแนวทางการพัฒนาพื้นที่ออกจากกัน ทั้งที่ครั้งหนึ่งคลองเป็นที่ รวมให้เกิดความเป็นชุมชนขึ้น ทำให้ชุมชนขาดการพัฒนาที่เป็นเอกภาพ การพัฒนาพื้นที่ชุมชน นอกจากจะพิจารณาจากศักยภาพของพื้นที่แล้วยังต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมจากการใช้งาน อีกด้วย วิสัยทัศน์ของการพัฒนาชุมชนนอกจากจะเป็นการดำรงความเป็นชุมชนพักอาศัย ที่มี คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นแล้ว จึงเริ่มแทรกสอดเอากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จะสามารถนำ รายได้เข้าสู่ชุมชน เข้าไว้ในพื้นที่ด้วย

1. การแบ่งกลุ่มพื้นที่

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

แบ่งพื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ย่อยเพื่อนำมาพิจารณาถึงศักยภาพและปัญหาในการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่นั้นๆ ที่จะนำมาใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ในขั้นตอนต่อไป โดยมีเกณฑ์ที่จะนำมาใช้ในการแบ่งกลุ่มพื้นที่ได้แก่

1. ขอบเขตทางกายภาพ ไม่ว่าจะเป็น ลำคลอง หรือ ถนนซึ่งมนุษย์สร้างขึ้น
2. ความสอดคล้องของรูปแบบอาคาร ภายในพื้นที่
3. กิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ซึ่งทำให้สามารถแบ่งพื้นที่ศึกษาออกเป็น 11 พื้นที่ย่อย (ดูแผนที่ 5.1) ได้แก่

พื้นที่ 1 พื้นที่แรกสุดจากการเข้าถึงชุมชนด้วยการสัญจรทางบก เนื่องจากอยู่ติดถนนบางกระบือโดยตรงจึงเป็นที่ตั้งของกิจกรรมการค้าขายต่างๆ ที่รองรับการใช้งานจากคนภายในชุมชน และตอบรับกับการมีอยู่ของวัดที่เป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมทางสังคมของชุมชน มีลักษณะส่วนใหญ่เป็นตึกแถวแต่มีเรือนไทยสร้างแทรกอยู่บ้าง เนื่องจากง่ายต่อการเข้าถึงจึงได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกมากกว่าส่วนอื่นๆ ของชุมชน

พื้นที่ 2 ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 เป็นพื้นที่เพื่อการพักอาศัยเกือบทั้งหมด อาคารส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้ที่หลังคาลาดต่ำ แต่ก็มีกลุ่มเรือนริมน้ำบางกลุ่มที่เป็นเรือนไทยภาคกลางพื้นถิ่นที่มีคุณค่า เนื่องจากในทิศเหนือของชุมชนที่เป็นทิศที่มีการรุกร้าของการพัฒนาจากภายนอกชุมชน ที่ทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นไม่ไกลจากพื้นที่ ร่วมกับการมีอยู่ของอาคารพาณิชยกรรมคองกรีตสูง 4 ชั้นทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ขัดแย้งขึ้นในหมู่บ้าน

พื้นที่ 3 ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 เช่นเดียวกัน เป็นที่ตั้งของอาคารเรือนไทยภาคกลางพื้นถิ่นที่มีความสวยงามหลายหลัง แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่พัฒนาขึ้นภายหลังจึงเกิดอาคารที่มีรูปแบบขัดแย้งกันขึ้นในพื้นที่ด้วย เช่นเกิดอาคารหอพักคองกรีต ในบริเวณท้ายหมู่บ้าน และที่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนมากที่สุดได้แก่ โครงการหมู่บ้านจัดสรรขนาดกลางที่เข้ามาปลูกสร้างติดกับขอบเขตของชุมชน

พื้นที่ 4 ตั้งอยู่ในหมู่ 8 ทางทิศตะวันออกของชุมชนติดกับวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน เนื่องจากมีคลองบางกระบือขวางอยู่ทำให้การพัฒนาที่ดินในบริเวณนี้ ไม่ขยายตัวมากนัก แต่อย่างไรก็ดีการตัดถนนคองกรีตด้านข้างหมู่บ้านข้ามคลองสนามชัยทางทิศตะวันออกของชุมชนที่อาจทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้น สิ่งปลูกสร้างในพื้นที่นี้ส่วนใหญ่เป็นเรือนพักอาศัยที่คงรูปแบบเรือนไทยเครื่องสับเอาไว้ โดยเป็นแบบอย่างการวางผังที่สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับลำดับศักดิ์ของโครงสร้างครอบครัวเอาไว้อย่างครบถ้วน

พื้นที่ 5 ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของคลองบางกระดี่อยู่ใต้พื้นที่ 4 มีทางสัญจรเฉพาะของพื้นที่เป็นทางดินการเข้าถึงทำได้ไม่สะดวกและการอยู่ทางทิศใต้ทำให้ไม่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกชุมชน อาคารที่ปลูกสร้างเกือบทั้งหมด เป็นเรือนไม้พักอาศัยแต่เนื่องจากเป็นพื้นที่เพิ่งเกิดการขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างทำให้อาคารมีลักษณะเป็นแบบร่วมสมัยปะปนอยู่

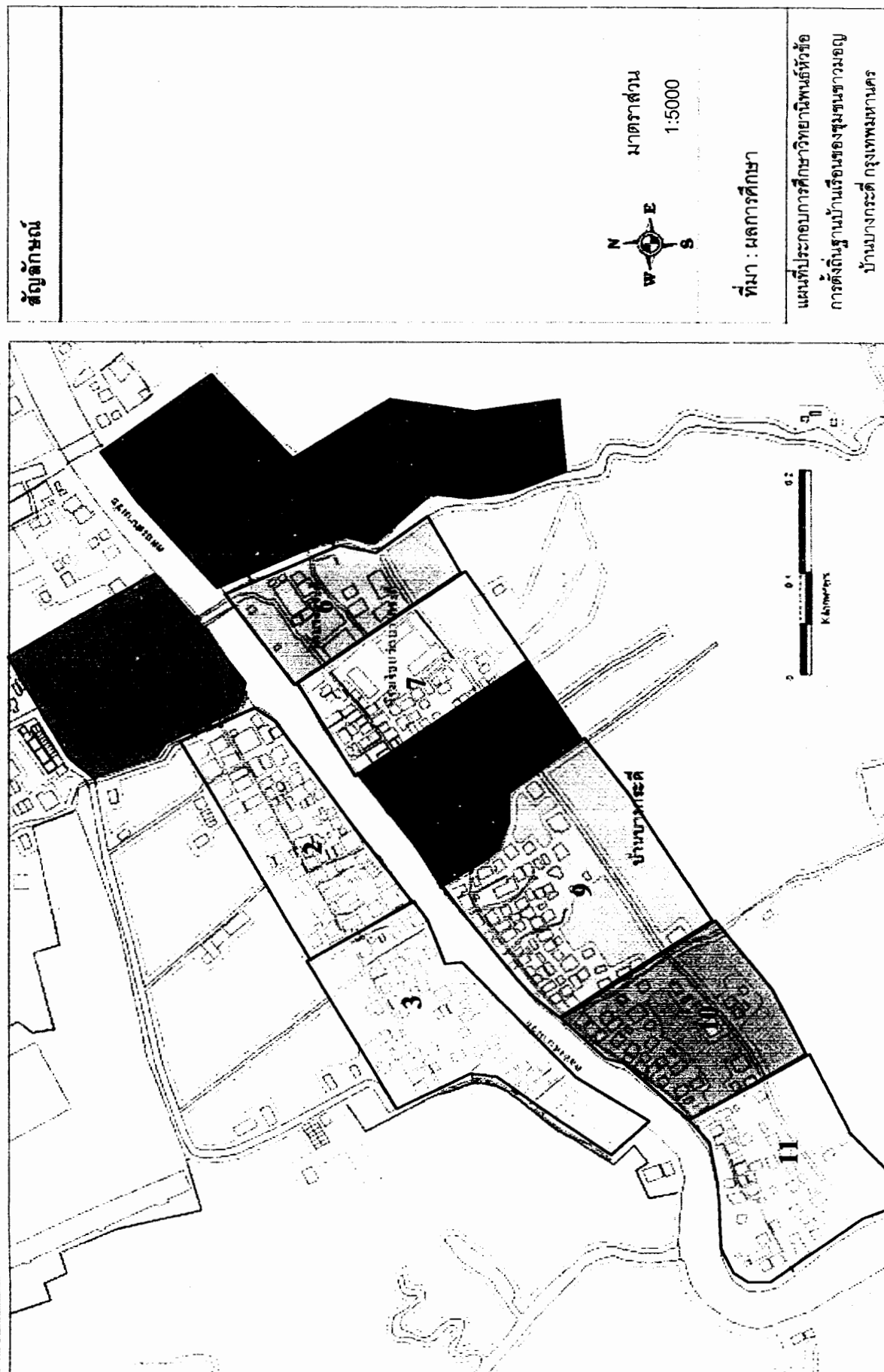
พื้นที่ 6 เป็นที่ตั้งของวัดบางกระดี่ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน จึงเกิดกิจกรรมทางด้านการบริการต่างๆขึ้นโดยรอบ อาคารแบ่งตามลักษณะทางกายภาพออกเป็น 2 ลักษณะได้แก่อาคารไม้ซึ่งเป็นกฎในเขตสังฆาวาสที่มีรูปแบบเป็นเรือนหมู่มีหลังคาคลุมในส่วนที่เป็นชานรวมของเรือน และ อาคารคอนกรีตที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่ภายหลังการบูรณะซึ่งได้แก่ส่วนที่เป็น ศาลาอเนกประสงค์ และศาลาการเปรียญ วัดถือว่าสถานที่ที่มีคุณค่าจากทั้งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์แบบมอญ และ กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่อาศัยวัดเป็นฉากที่สอดคล้องสวยงาม

พื้นที่ 7 เป็นที่ตั้งของโรงเรียนวัดบางกระดี่เป็นเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมการศึกษาที่ทำให้เกิดการรวมตัวของเยาวชนภายในชุมชน และ กิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองกำลังซื้อในพื้นที่ อาคารเรียนคอนกรีตสูง 3-4 ชั้นรูปแบบอาคารราชการที่มีรูปลักษณะไม่สอดคล้องกับชุมชนนัก นอกจากอาคารเรียนแล้วพื้นที่ยังกินบริเวณถึงอาคารพักอาศัยบางส่วนด้วย ที่โดยมากเป็นอาคารไม้ร่วมสมัยที่มีกิจกรรมการค้าและบริการแทรกสอดอยู่

พื้นที่ 8 อยู่ถัดเข้ามาจากพื้นที่สาธารณะที่เป็นศูนย์กลางชุมชนและการเข้าถึงจากบุคคลภายนอก อาคารส่วนใหญ่จึงเป็นเรือนพักอาศัยที่คงรูปแบบดั้งเดิมเอาไว้อย่างครบถ้วนทั้งรูปแบบและคติความเชื่อ มีการปลูกสร้างอาคารขึ้นใหม่ในพื้นที่บ้างแต่ไม่มากนัก ภูมิทัศน์ภายในบริเวณที่มีสายน้ำเป็นองค์ประกอบทำให้พื้นที่มีความร่มรื่น

พื้นที่ 9 เช่นเดียวกับพื้นที่ที่ 8 ที่เป็นกลุ่มเรือนพื้นบ้านที่ยังรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นเอาไว้ได้ การอยู่ลึกเข้ามาด้านในชุมชนทำให้เข้าถึงได้ลำบากกว่าแต่ก็ได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกชุมชนน้อยมาก มีภูมิทัศน์โดยรอบที่สวยงาม ร่มรื่น และยังคงกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมให้ได้เห็นกัน เช่นการนั่งเย็บจากใต้ถุนบ้าน หรือ วิถีชีวิตเรียบง่ายของคนชนบท

แผนที่ 5.1. การแบ่งเขตของพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ 10 จัดเป็นกลุ่มพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกน้อยมาก พื้นที่จึงรักษาสภาพทางกายภาพ และ รูปแบบการดำเนินชีวิตเอาไว้ได้ ทางสัญจรที่อยู่ติดกับคลองทำให้เกิดภาพทิวทัศน์ที่สวยงาม พบเรือนเครื่องผูกกระจายอยู่บ้างในพื้นที่

พื้นที่ 11 จัดเป็นพื้นที่ที่อยู่ลึกที่สุดของชุมชน ห่างออกมาจากศูนย์กลางชุมชน แต่ยังสามารถเข้าถึงได้ด้วยการเดิน มีเรือนเครื่องผูกให้พบเห็นได้หลายหลัง รวมถึงอาคารเรือนไทยภาคกลางด้วย แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นภายหลังทำให้เกิดสิ่งปลูกสร้างใหม่ที่ไม่ได้ใช้วัสดุธรรมชาติ แต่ยังไม่เกิดภาพของความแปลกแยกในพื้นที่เนื่องจากอาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารพักอาศัยขนาดเล็ก นอกจากจะพบเห็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมของชุมชนแล้ว ยังเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าแม่หัวละหาน ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาและ เป็นสถานที่เกิดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

2. การประเมินคุณค่าพื้นที่ชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

พื้นที่ย่อยที่จำแนกเป็น 11 พื้นที่ที่นอกจากจะมีลักษณะเฉพาะของพื้นที่ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ยังสามารถนำมาประเมินค่าที่เป็นปัจจัยบวกและลบต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และกำหนดแนวทางในการบรรเทาความรุนแรงของปัญหาที่มีอยู่ในพื้นที่ได้

การวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของพื้นที่ในตัวแปรต่างๆ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ มาก ปานกลาง น้อย โดยแทนคะแนน -1 คือน้อย, 0 คือปานกลาง, 1 คือมาก โดยมีปัจจัยที่นำมาพิจารณาดังต่อไปนี้

2.1. คุณค่าจากรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่นำมาให้ค่าคะแนนเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีคุณค่าและได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทั้งทางด้านวัฒนธรรมมอญเดิมและวัฒนธรรมไทยมอญ โดยให้ค่าคะแนนพื้นที่ 11 พื้นที่ ดังนี้

1) ทิศทางการวางตัวของบ้านเรือน ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องการถือผี ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดของชุมชนล้วนแต่มีการปลูกสร้างบ้านเรือนที่หันไปในทิศทางเดียวกัน มีเพียงในบริเวณที่สามารถเข้าถึงได้สะดวกที่พัฒนาเป็นอาคารร่วมสมัยซึ่งลดทอนคุณค่านี้ลงเช่น พื้นที่ย่อย 1, 2 และ 7 ส่วนพื้นที่ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ในการปลูกเรือนได้เด่นชัดได้แก่กลุ่มพื้นที่ 8, 9 และ 10 ซึ่งอยู่ลึกเข้ามาในพื้นที่ศึกษา รวมถึง พื้นที่ 5 ที่นอกจากจะแสดงความเชื่อในการปลูกสร้างบ้านตามความ

เชื่อในเรื่องทิศแล้วยังแสดงออกถึง ความเชื่อในการปลูกเรือนที่เป็นไปตามหลักอาวสุของโครงสร้างในครอบครัวอีกด้วย

2) การที่มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ที่แสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นในศาสนา บ้านบางกระดี ยึดเอาวัดเป็นศูนย์กลางในการขยายตัวของชุมชน มีเพียงการเข้าถึงทางด้านทิศเหนือของชุมชน เท่านั้นที่ส่งผลต่อการขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้าง ซึ่งลดทอนเอกลักษณ์ของชุมชนลงพื้นที่เหล่านี้ ได้แก่ พื้นที่ย่อย ที่ 1,2 และ 3

3) การมีศาลตั้งอยู่หัวและท้ายหมู่บ้าน ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้ว่าชาวบางกระดีเกือบทั้งหมดจะให้ความเคารพนับถือ เจ้าพ่อบางกระดี และ เจ้าแม่หัวละหาน แต่พื้นที่ที่มีการดำรงอยู่ของ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ยังใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อต่างๆ ใน พื้นที่ย่อยที่ 5 และ 10 ก็จัดว่าเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้านการตั้งถิ่นฐานในประเด็นนี้สูงที่สุด

4) การปลูกบ้านเรือนใกล้แหล่งน้ำ เป็นไปได้ว่าบ้านเรือนของคนมอญจะนิยมตั้งใกล้แหล่งน้ำ และได้ถือปฏิบัติมาตั้งแต่โบราณจากหลักฐานตำราการปลูกเรือนของคนมอญ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อนที่มีกิจกรรมประจำวันรวมทั้งกิจกรรมการเดินทาง การหาเลี้ยงชีพ โดยพึ่งพาลำคลอง เมื่อพิจารณาพื้นที่ทั้ง 11 พื้นที่พบว่าพื้นที่บ้านเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนเกือบทุกบริเวณสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากลำคลองได้ ยกเว้นพื้นที่หมายเลข 7 และ 1 ที่พื้นที่ส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากลำคลองได้

5) การที่หมู่บ้านตั้งติดพื้นที่ทำการเกษตรและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่แสดงให้เห็นถึงการประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตร และการเลือกทำเลในการตั้งถิ่นฐานจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ซึ่งพื้นที่ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ดังกล่าวของชุมชนได้อย่างชัดเจนได้แก่พื้นที่ที่ยังคงพบเห็นการนำวัสดุจากธรรมชาติมาแปรรูป รวมถึงพื้นที่ที่ยังมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมกันอยู่ ซึ่งได้แก่ กลุ่มพื้นที่ที่ 9,10,11 และพื้นที่ที่ 4 ส่วนพื้นที่ที่มีการปรับเปลี่ยนไปเป็นอาคารพักอาศัยเพื่อรองรับการขยายตัวของแหล่งงานข้างเคียงเช่นในพื้นที่ย่อย 1 และ 2 จึงจัดว่า ไม่ธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนไว้

6) การที่บ้านเรือนมีลักษณะเป็นเรือนไม้ขนาดเล็กเกาะกลุ่มและตั้งเรียงรายต่อเนื่องกัน แสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดผูกพันของครอบครัว และ คนในชุมชนเดียวกัน กลุ่มพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นกลุ่มเรือนที่มีความผูกพันทางสังคมได้แก่ ที่ตั้งของ บ้านเรือนไทยที่ ได้ถูกเปิดโล่ง วางตัวกันเป็นกลุ่มก้อน และยังคงปรากฏภาพของการ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันของเพื่อนบ้าน หรือ หมู่ญาติ เช่นใน หมู่ที่ 8,9 และ 10 ขณะที่ กลุ่มพื้นที่ที่ปรับเปลี่ยนกิจกรรมการใช้สอยไป

ไปสู่ กิจกรรมเชิงพาณิชย์ เช่นในพื้นที่ย่อยที่ 1,7 หรือ กลุ่มพื้นที่ที่มีความพยายามในการใช้สอยที่ดินอย่างหนาแน่นขึ้น เช่นพื้นที่ย่อย 2 หรือ 7 ก็จะลดทอนคุณค่าเหล่านี้ของชุมชนลง

ตาราง 5.1. การประเมินศักยภาพของพื้นที่จากรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

พื้นที่	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
การวางทิศทางของบ้านเรือน	-1	-1	0	1	0	0	-1	1	1	1	1
การเป็นศูนย์กลางของวัด	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	0
การมีอยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0
ความสัมพันธ์กับน้ำ	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1
ความสัมพันธ์กับพื้นที่ทำกิน	-1	-1	0	0	1	0	0	0	1	1	1
กลุ่มบ้านและความต่อเนื่อง	-1	0	1	1	0	1	-1	1	1	1	0
รวม	-2	0	2	5	3	4	-1	4	5	6	3

ที่มา : จากการวิเคราะห์

พื้นที่ที่ยังคงเอกลักษณ์ของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานเอาไว้ มักเป็นบริเวณที่ ผู้อยู่อาศัยหรือปลูกเรือนขึ้นใหม่ยังคงความเชื่อ และ ยึดมั่นในวัฒนธรรมของท้องถิ่นเอาไว้ ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปในหมู่บ้านบางกระดี่ ได้แก่ พื้นที่ 3,4,5,6,8,9,10 และ 11

2.2. ปัญหาในพื้นที่

ในการวิเคราะห์ได้พยายามประเมินคุณค่าของพื้นที่ที่ได้แบ่งกลุ่มไว้ในชั้นแรกด้วยปัจจัยอันเป็นศักยภาพที่มีส่วนหนุนนำให้เกิดการพัฒนา และรวมถึงระดับปัญหาที่จำกัดรูปแบบ และเป็นอุปสรรคส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่จะกล่าวถึงในส่วนต่อไป ซึ่งได้แก่

2.2.1. ความสามารถในการเข้าถึง

พิจารณาจากระยะเวลา และ ระยะทางที่ใช้ในการเดินทางเข้าสู่พื้นที่ พื้นที่ที่มีความสามารถในการเข้าถึงมากย่อมเอื้อให้เกิดความสะดวกในการไปมาหาสู่ ขณะที่การคมนาคมหลักได้เปลี่ยนจากการเดินทางทางน้ำเป็นการเดินทางทางบก ทำให้การเดินทางเข้าออกของชุมชนบางส่วนทำได้ยาก ได้แก่ ในพื้นที่ที่ 3 มีบ้านจำนวนหลายหลังที่ถูกตัดขาดจากการเดินทางด้วยทางเดินเท้าในขณะที่มีการสร้างหมู่บ้านจัดสรรติดกับพื้นที่หมายเลขดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ที่ 4 และ 5 ซึ่งแม้เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางชุมชนแต่จะเข้าถึงได้ต้องเดินทางข้ามคลองบางกระดี่โดยใช้สะพานทางข้าม

พื้นที่ที่มีความสามารถในการเข้าถึงมากได้แก่พื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงกับบริเวณทางเข้าชุมชน หรือ บริเวณที่อยู่ไม่ห่างจากศูนย์กลางชุมชน เช่นพื้นที่ 1 และ 6

2.2.2. ความปะปนของสิ่งปลูกสร้าง

เป็นการพิจารณาคุณค่าจากรูปลักษณะกายภาพของสิ่งปลูกสร้างเช่นเดียวกัน แต่มุ่งพิจารณาที่ความเกี่ยวพันกับองค์ประกอบโดยรอบด้วย เช่นแม้อาคารจะมีความงามตามชนบทการปลูกเรือนของชนกลุ่มหนึ่งก็อาจไม่เหมาะสมหากไปตั้งอยู่ในกลุ่มอาคารที่อยู่บนอีกบริบทหนึ่ง ความขัดแย้งที่เห็นได้ชัดเจนในพื้นที่ได้แก่ อาคารที่พักอาศัยหนาแน่นสูงคอนกรีตเสริมเหล็กที่ปลูกสร้างในบริเวณชุมชน

บริเวณที่มักจะอยู่ในส่วนกลางของชุมชน ที่มีการปลูกสร้างอาคารในแบบดั้งเดิมมาจนเต็มพื้นที่ ทำให้การปลูกสร้างอาคารร่วมสมัยขึ้นใหม่ในพื้นที่เป็นไปได้น้อย และมีพบเห็นไม่มากนัก ขณะที่พื้นที่ที่ความเจริญเข้าถึงจากถนน รวมถึง พื้นที่ที่ยังมีที่เว้นว่างสำหรับการขยายตัวของชุมชน เอื้อให้เกิดการปลูกสร้างอาคารใหม่ๆ ซึ่งมักมีรูปแบบขัดแย้งกับ รูปแบบเรือนดั้งเดิมมากกว่า ซึ่งพื้นที่ที่จัดว่ามีปัญหาความปะปนของสิ่งปลูกสร้าง ได้แก่ พื้นที่ 2 และ 7 ที่เป็นที่ตั้งของสิ่งปลูกสร้างขนาดใหญ่

2.2.3. การถูกรุกล้ำจากปัจจัยภายนอก

เป็นเงื่อนไขที่ส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถรักษาเอกลักษณ์อันมีค่าของชุมชนเอาไว้ได้ โดยเฉพาะชุมชนชานเมืองที่มีการขยายตัวของพื้นที่เมืองจากเส้นทางสัญจรอย่างต่อเนื่อง ทำให้ หากปราศจากมาตรการควบคุม ชุมชนที่เคยเจริญเติบโตอาจถูกกลืนหายไปกับเนื้อเมืองรอบๆ

การถูกรุกล้ำจากปัจจัยภายนอกเกิดขึ้นพร้อมกับความสามารถในการเข้าถึงของชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่จะเกิดขึ้นจากการเข้าถึงของเส้นทางคมนาคมเท่านั้น การกระจายตัวของรูปแบบการใช้ที่ดินที่ปราศจากการควบคุมก็เป็นมูลเหตุให้ เนื้อที่ชุมชนถูกรุกล้ำเช่นเดียวกัน พื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกพื้นที่ในระดับสูงได้แก่ พื้นที่ดินในหมู่ที่ 2 ทั้งหมด เนื่องจากอยู่ใกล้กับกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินอื่นๆข้างเคียง และ มีลำน้ำมาเป็นเส้นแบ่งกันความเชื่อมโยงกับชุมชนทางกายภาพไว้ด้วย

2.2.4. ความสะอาดและเป็นระเบียบ

การขาดความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม และส่งผลอย่างมากต่อความประทับใจของผู้มาเยี่ยมเยือนชุมชน ซึ่งพิจารณาจากปริมาณขยะปฏิกูลที่พบในพื้นที่ อย่างไรก็ตามปัญหาความสะอาดสามารถแก้ไขได้ด้วยความร่วมมือร่วมใจจากสมาชิกชุมชนทุกคน ซึ่งเป็นมาตรการเบื้องต้นที่ทำได้ในทันทีเพื่อการอนุรักษ์ชุมชน

พื้นที่ที่มีปัญหาความสะอาดได้แก่พื้นที่ซึ่งรองรับการใช้สอยของคนจำนวนมากซึ่งเป็นผู้ผลิตสิ่งของเหลือใช้ต่างๆ โดยพบเห็นพื้นที่ที่มีปัญหาดังกล่าว ในบริเวณ พื้นที่ย่อย 1,2 และ 6

2.2.5. การเข้าถึงของบริการสาธารณะ

บริการสาธารณะมาถึงพร้อมกับการเข้าถึงด้วยถนน ซึ่งอำนวยความสะดวกสบายในการใช้สอย การดำรงชีวิต โครงสร้างพื้นฐานเป็นปัจจัยเบื้องต้นในการเลือกลงทุนของกิจกรรมทางธุรกิจหลายสาขา อย่างไรก็ตาม ชุมชนไทย-มอญบ้านบางกระบือ มีการบริการจากภาครัฐที่อยู่ในข่ายที่ได้มาตรฐาน ยกเว้นเพียงกลุ่มพื้นที่ซึ่งเพิ่งมีการขยายตัวของชุมชนที่อยู่ไกลออกไป เช่น พื้นที่ย่อยที่ 5 และ 11

ตาราง 5.2. การประเมินปัญหาของพื้นที่

พื้นที่หมายเลข	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ความสามารถในการเข้าถึง	1	0	-1	0	-1	1	0	0	0	-1	-1
ความปะปนของสิ่งปลูกสร้าง	0	-1	0	0	0	0	-1	0	1	1	0
การถูกรุกล้ำจากภายนอก	-1	-1	-1	0	1	0	-1	0	1	1	1
ความสะอาดเป็นระเบียบ	-1	-1	0	1	1	-1	0	0	1	1	1
การเข้าถึงของบริการสาธารณะ	1	1	0	0	-1	1	1	0	0	0	-1
รวม	0	-2	-2	1	0	1	-1	0	3	2	0

ที่มา : จากการวิเคราะห์

จากตารางประเมินคุณค่าและปัญหาของพื้นที่ทำให้พบว่า แต่ละพื้นที่ที่นอกจากจะมีคุณลักษณะทางกายภาพและที่ตั้งที่แตกต่างแล้ว ยังมีเนื้อหาของคุณค่าและข้ออุปสรรคในการพัฒนาที่แตกต่างกันด้วย โดยพื้นที่ที่มีคุณค่าสำหรับการอนุรักษ์ในระดับสูง ได้แก่ พื้นที่ที่ 4,6,8,9 และ 10 โดยมีคะแนนรวมตั้งแต่ 4-6 คะแนน พื้นที่ที่มีคุณค่าปานกลางได้แก่ พื้นที่หมายเลข 3 4 และ 11 มีคะแนน 1-3 และพื้นที่ที่มีคุณค่าในระดับต่ำได้แก่ พื้นที่หมายเลข 1 2 และ 7 โดยมีคะแนนต่ำกว่า 1

พื้นที่ที่มีปัญหามากที่สุดได้แก่ พื้นที่ 2 3 และ 7 เป็นพื้นที่ที่มีค่าคะแนน น้อยกว่า 0 พื้นที่ที่มีปัญหารองลงมาได้แก่ พื้นที่หมายเลข 1 4 5 6 8 และ 11 เป็นพื้นที่ที่มีคะแนนระหว่าง 0 ถึง 1 ส่วนพื้นที่ที่มีปัญหาน้อยได้แก่ พื้นที่หมายเลข 9 และ 8 โดยมีคะแนน มากกว่า 1 คะแนน

ตาราง 5.3. แสดงศักยภาพในการพัฒนาของพื้นที่

พื้นที่หมายเลข	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
คะแนนรวมคุณค่าการตั้งถิ่นฐาน	-2	0	2	5	3	4	-1	4	5	6	3
คะแนนรวมปัญหา	0	-2	-2	1	0	1	-1	0	3	2	0
ศักยภาพในการพัฒนา	-2	-2	0	6	3	5	-2	4	8	8	3

วิทยานิพนธ์ : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร

จากตารางแสดงศักยภาพในการพัฒนาของพื้นที่ พื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูง ได้แก่ พื้นที่หมายเลข 4 6 9 และ 10 โดยมีคะแนนระหว่าง 5-8 พื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาปานกลาง ได้แก่พื้นที่หมายเลข 5 8 และ 11 โดยมีคะแนนอยู่ระหว่าง 1-4 และพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาต่ำได้แก่พื้นที่หมายเลข 1 2 3 และ 7 โดยมีคะแนนอยู่ระหว่าง 0 ถึง -2

3. แนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์เอกลักษณ์ของรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

พื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูง ได้แก่พื้นที่บริเวณวัดทั้งหมด และพื้นที่หมายเลข 9 ซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างหมู่ 8 และ 9 พื้นที่บริเวณวัดเป็นพื้นที่ที่ต้องปรับปรุงเรื่องความสะดวกและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหาบเร่แผงลอย ส่วนพื้นที่หมายเลข 4 และ 9 เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าสูง จึงมีความเหมาะสมจะพัฒนาเป็นจุดท่องเที่ยว และเป็นพื้นที่ที่ไม่ต้องใช้งบประมาณในการปรับปรุงพื้นที่มาก โดยควรเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงสิ่งก่อสร้างในบริเวณนี้เป็นพิเศษ ปรับปรุงทางเดินตรอกซอยให้มีความชัดเจน และให้คนในชุมชนร่วมมือกันทำหน้าบ้านให้สวยงาม รวมทั้งปรับปรุงรูปแบบบ้านเรือนในบางส่วนให้มีความกลมกลืนกัน รวมทั้งเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ป้ายบอกทาง ไฟทางเดิน พื้นที่ในชุมชน หมายเลข 9 และ หมายเลข 10 มีความเหมาะสมจะสร้างสถานที่สำหรับรองรับกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้พื้นที่บริเวณวัดควรปรับปรุงด้านภูมิทัศน์ให้มีความร่มรื่นมากยิ่งขึ้น

พื้นที่ที่มีศักยภาพปานกลาง เป็นพื้นที่ฝั่งใต้ของคลองสนามชัยได้แก่ พื้นที่หมายเลข 5 8 และ 11 พื้นที่ที่ 5 เป็นพื้นที่ที่เกิดจากการขยายตัวของชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยในช่วงหลัง และเนื่องจากไม่ได้รับอิทธิพลจากภายนอกเนื่องจากมีการเข้าถึงไม่สะดวกนักทำให้พื้นที่ดังกล่าวยังคงคุณค่าในระดับกลาง พื้นที่ดังกล่าวยังมีพื้นที่สำหรับสิ่งปลูกสร้างในอนาคตดังนั้นจึงควรขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างอย่างใกล้ชิด โดยขอความร่วมมือให้สร้างบ้านเรือนให้กลมกลืนกับบ้านเรือนส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังต้องสร้าง และปรับปรุงโครงข่ายทางเดินในบริเวณที่ขาดทางสัญจรและมีทางเดินแบบชั่วคราวโดยให้บ้านเรือนได้รับความสะดวกในการเดินทางเข้าออกด้วย

พื้นที่ที่มีศักยภาพต่ำ ได้แก่พื้นที่หมายเลข 1 2 3 และ 7 เป็นพื้นที่ที่อยู่ฝั่งเหนือคลองทั้งหมด พื้นที่โรงเรียนและพื้นที่บางส่วนของหมู่ 8 พื้นที่ดังกล่าวมีปัญหาการปะปนของสิ่งก่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่ใกล้โรงเรียนจะปรับเปลี่ยนให้สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่ด้านล่าง กล่าวคือเป็น

บ้านที่ไม่มีใต้ถุน และใช้พื้นที่ด้านล่างเป็นที่สำหรับขายของ โดยในอนาคตหากมีการซ่อมแซมปรับปรุงบ้านเรือนก็ควรให้มีความกลมกลืนกับบ้านเรือนที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้มากที่สุด ทั้งรูปแบบการวางทิศทาง การใช้สีและวัสดุ รวมทั้งให้ ส่วนพื้นที่ที่ 1 2 และ 3 แม้ที่กำลังถูกรื้อจากภายนอก แต่ยังมีบ้านเรือนที่อยู่ริมน้ำที่เป็นบ้านเก่าที่มีเอกลักษณ์ดังนั้นจึงต้องเฝ้าระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลมกลืนไปกับบ้านเรือนที่สร้างขึ้นบริเวณด้านใน อย่างไรก็ตามบริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีการสร้างอาคารที่ขัดแย้งกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในด้าน ขนาด ทิศทาง การวางตัวของอาคาร ประโยชน์ใช้สอย อย่างมาก นอกจากนี้ยังใช้วัสดุและสีที่ไม่กลมกลืนกับบ้านเรือนในชุมชนส่วนใหญ่ ดังนั้นหากยังไม่สามารถออกกฎระเบียบการสร้างสิ่งปลูกสร้างในชุมชนจึงสมควรให้มีการชะลอการปลูกสร้างขนาดใหญ่ และเป็นการสร้างเพื่อประกอบธุรกิจไว้

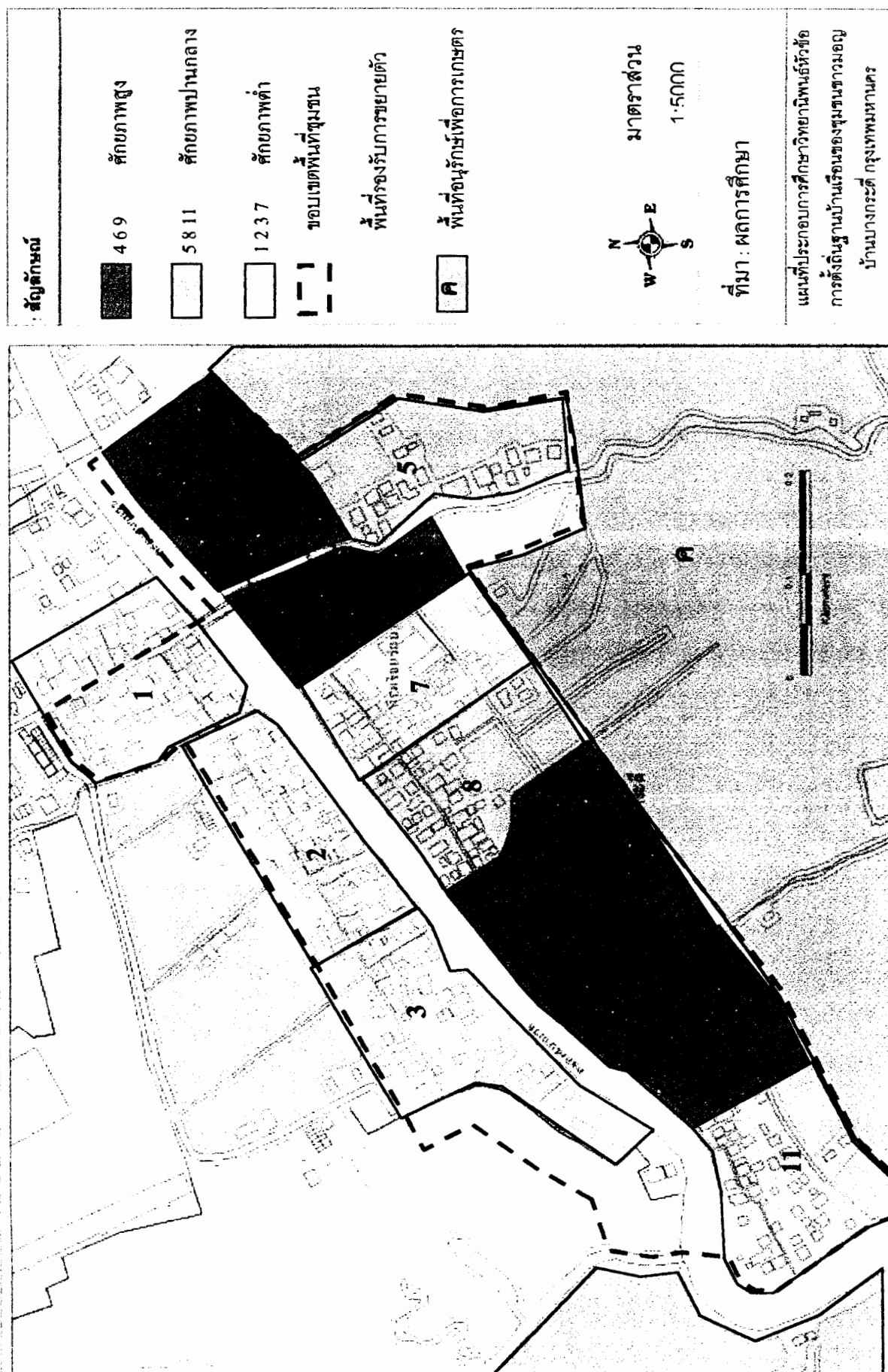
เนื่องจาก รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนส่วนหนึ่งเป็นผลมาจาก การมีความเชื่อ วิถีชีวิตที่ให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคม แนวทางเพื่ออนุรักษ์เอกลักษณ์รูปแบบการตั้งถิ่นฐานชุมชนบ้านบางกระบือดังนี้

แนวทางในการพัฒนาเพื่อดำรงเอกลักษณ์ของการตั้งถิ่นฐานมีดังนี้

3.1. การควบคุมความสูงและรูปแบบอาคาร

เป็นมาตรการเพื่อคงไว้ซึ่งคุณค่าทางความงามของชุมชน เนื่องจากการขยายตัวของเมืองทั้งแนวสูงและแนวราบก่อให้เกิดการพัฒนาอาคารที่มีรูปแบบหลากหลายตอบรับกับความต้องการทางธุรกิจ ผลลัพธ์คือภาพความขัดแย้งของธรรมชาติกับความเจริญ ซึ่งลดทอนคุณค่าความงามที่มีอยู่ของชุมชนลงดังที่เห็นได้จากการมีอยู่ของอาคารโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กสูง 4 ชั้นในหมู่ที่ 2 และอาคารที่พักสมัยใหม่ที่พบในหมู่ที่ 8 ที่ซึ่งในอนาคตก็พร้อมจะเกิดกรณีเหล่านี้ขึ้นอีกหากไม่มีการควบคุม โดยในขั้นแรกได้กำหนดของเขตของชุมชนให้ออกมาเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นพื้นที่ในการบังคับใช้ข้อกำหนดในการควบคุมรูปแบบและประเภทอาคารที่จะเกิดขึ้น รูปแบบอาคารที่กำหนดไว้เป็นไปเพื่อความสอดคล้องของลักษณะทางกายภาพของชุมชนได้แก่ การควบคุมความสูงอาคารไม่ให้เกิน 2 ชั้น ร่วมกับมาตรการในการส่งเสริมให้คนในพื้นที่ ปลูกเรือนที่มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งอาจทำได้โดยการประชาสัมพันธ์และจัดนิทรรศการให้คนในชุมชนเห็นคุณค่า นอกจากนี้ อาจหามาตรการจูงใจให้คนในชุมชนปลูกหรือปรับปรุงบ้านตามแบบบ้านต่างๆที่ออกแบบไว้ทั้งนี้ การออกแบบควรคำนึงถึงความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจด้วย ซึ่งอาจดำเนินการโดยงบประมาณจากกองทุนฟื้นฟูเมือง ของกรุงเทพมหานคร โดยอาจตั้งกรรมการของชุมชนเพื่อดูแลเรื่องสิ่งปลูกสร้างในชุมชน โดยให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะการดำเนินการต่างๆ

แผนที่ 5.2 แสดงการแบ่งกลุ่มพื้นที่พัฒนา

สำหรับพื้นที่ที่กำหนดให้มีการควบคุมความสูงและรูปแบบอาคารได้แก่ขอบเขตพื้นที่ชุมชนทั้งหมดทั้งนี้เพื่อความคงไว้ซึ่งความเป็นเอกภาพของชุมชนโดยรวม

นอกจากข้อกำหนดที่ส่งผลกับรูปลักษณะอาคารทั้งความสูงและรูปแบบอาคารดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว จำเป็นต้องกำหนดความแน่นแน่นของสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ให้เหมาะสมเนื่องจากเป็นปัจจัยทางอ้อมที่ส่งผลกับขนาดของอาคารเช่นเดียวกัน โดยเสนอแนะให้พื้นที่ดินที่จะปลูกสร้างอาคารควรจะมีสัดส่วนของพื้นที่เปิดโล่ง(OSR) มากกว่า ร้อยละ 30 และ มีค่าสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดิน (FAR) ไม่เกิน 1.5:1 เพื่อให้อาคารที่จะปลูกสร้างในชุมชน ไม่ส่งผลกระทบต่อภาพรวมของพื้นที่

3.2. การเตรียมพื้นที่เพื่อการขยายตัวของที่อยู่อาศัย

เนื่องจากปัจจุบันการเพิ่มขึ้นของสมาชิกชุมชนทำให้เกิดความหนาแน่นที่เพิ่มสูงขึ้นของทั้งประชากรในพื้นที่ และ สิ่งปลูกสร้างที่ปลูกแทรกขึ้นในที่ดินเดิมอย่างเบียดเสียดซึ่งหากขาดการชี้้นำการพัฒนาที่เหมาะสม ความหนาแน่นที่เพิ่มขึ้นนี้จะนำไปสู่ความเป็นชุมชนแออัดริมคลองในที่สุด นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของประชากรยังส่งผลให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างกระจายเข้าสู่พื้นที่สีเขียวซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรและที่ทำกินที่คงความสำคัญกับระบบนิเวศวิทยาโดยรอบ การควบคุมการขยายตัวของชุมชนนอกจากวิธีการควบคุมรูปแบบและความหนาแน่นอาคารดังที่ได้กล่าวไปแล้ว จึงจำเป็นต้องกำหนดพื้นที่สำหรับรองรับการพัฒนาเพื่อ ชี้นำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนในทิศทางที่เหมาะสม มีความพร้อมทางด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการ และ ข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่จำกัดด้วยปัจจัยทางด้านการอนุรักษ์

พื้นที่ที่เสนอแนะให้เป็นพื้นที่ในการรองรับการขยายตัวของชุมชนได้แก่ ที่ดินทางทิศเหนือของชุมชนในหมู่ที่ 2 เนื่องจากเป็นด้านที่มีความเชื่อมโยงกับกิจกรรมโดยรอบมากกว่าพื้นที่อื่นและอยู่ห่างจากพื้นที่ที่เสนอแนะให้มีการอนุรักษ์ที่อยู่ทางทิศใต้

3.3. การอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรม

หาแนวทางการจัดการสำหรับพื้นที่ที่เป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติซึ่งนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิต ของชุมชน โดยเฉพาะป่าจากที่ลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง ที่นอกจากจะเป็นแหล่งของต้นจาก ไม้ลวก ไม้กลัก แล้ว การลดจำนวนลงของ พื้นที่ป่าทำให้ สัตว์ป่าที่เคยอาศัยอยู่แต่เดิมต้องเข้ามาอยู่กันอย่างแออัดในพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่ นอกจากนี้บ่อกึ่งบ่อปลา ที่เพาะเลี้ยงกันแบบขาดหลักวิชาการหากมีการพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น ก็สามารถนำมาสร้างงานภายในชุมชนได้ และกลายเป็นวัตถุดิบที่สำคัญของอุตสาหกรรมอาหารที่อาจเกิดขึ้นทั้งในและนอกพื้นที่ ซึ่งการอนุรักษ์นั้นอาจทำได้โดยออกข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในบริเวณผืนป่าที่เหลืออยู่

ด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน เพื่อไม่ให้ลดจำนวนลง พร้อมทั้งหาทางแปรรูปผลิตภัณฑ์ จากป่าให้เกิดมูลค่าเพิ่มที่สูงขึ้น อันจะสามารถยกระดับราคาวัตถุดิบให้สูงขึ้นตามไปด้วย

3.4. จัดระเบียบพื้นที่เพื่อการพาณิชย์กรรม

พยายามจัดระเบียบย่านค้าขายให้เป็นสัดส่วน โดยการควบคุมให้อยู่ในขอบเขตและตำแหน่งที่เหมาะสม เนื่องจากการขยายตัวของสถานประกอบการทางด้านพาณิชย์กรรมจะเกิดขึ้นควบคู่กับการเติบโตของชุมชน หากไม่มีการวางแผนล่วงหน้าพื้นที่ขายที่เพิ่มขึ้นอย่างสะเปะสะปะ จะทำให้เกิดความไม่สอดคล้องของรูปลักษณะอาคาร และ ความปะปนกันของกิจกรรมการใช้สอยพื้นที่พาณิชย์กรรมที่เหมาะสมได้แก่ บริเวณปากทางเข้าชุมชนซึ่งปัจจุบันก็เป็นที่ตั้งของตลาดร้านค้า เนื่องจากโดยตำแหน่งที่ตั้งแล้วพื้นที่บริเวณดังกล่าวทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งในด้านการกิจกรรม และ การเข้าถึง แต่อย่างไรก็ดีย่านการค้ายังขาดความเป็นระเบียบสวยงาม รูปแบบการขายมีหลากหลายทั้งที่เป็นรถเข็น แผงลอย และ ขายภายในอาคาร ซึ่งทำให้เกิดทัศนียภาพที่ไม่น่าดู การปรับปรุงทำได้โดย (1)การตีเส้นกันพื้นที่สำหรับ วางหาบเร่งแผงลอย หรือแม้แต่นักค้าที่วางเกินออกมาในเขตพื้นที่สาธารณะ (2)กำหนดเขตของพื้นที่ดินที่สามารถนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ และ (3)กำหนดแนวทางของรูปแบบอาคารพาณิชย์ที่ไม่ขัดแย้งกับภาพลักษณ์ของชุมชน พร้อมทั้งเพิ่มพื้นที่สำหรับขายสินค้าที่ระลึก สำหรับรองรับผู้มาเยี่ยมเยือนที่จะเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ควรให้มีการปรับปรุงพื้นที่ขายสินค้าสำหรับนักเรียนให้เป็นสัดส่วน เนื่องจากปัจจุบันโรงเรียนมีพื้นที่จำกัด ก่อนและหลังเลิกเรียนจะมีนักเรียนจำนวนมากที่ออกันอยู่บริเวณด้านข้างโรงเรียนเพื่อซื้อขนม หรือแม้แต่อาหารเช้า ซึ่งร้านค้าที่มีลักษณะเป็นรถเข็นหรือหาบเร่งเหล่านี้ จะมาตั้งขายอยู่ข้างห้องน้ำสาธารณะในบริเวณวัด ทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบไม่สะอาดและเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นชั่วคราวในเฉพาะช่วงเช้าและเย็น จึงไม่จำเป็นต้องจัดหาพื้นที่สำหรับการขายแบบถาวร แนวทางการจัดการได้แก่ การปิดการสัญจรในบริเวณนั้น ให้ไปใช้ถนนด้านตะวันออกของวัดแทนซึ่งจะทำให้ลดความปะปนของรูปแบบการสัญจรของพื้นที่ด้านหน้าวัดและโรงเรียนลงด้วย พร้อมทั้งการจัดแบ่งพื้นที่ขายให้ชัดเจน ให้เกิดความเป็นระเบียบ

3.6. การอนุรักษ์และส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมถูกส่งผ่านมายังคนรุ่นต่อรุ่น ด้วยวิธีการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ความเชื่อ จารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี การละเล่น หรือ แม้แต่วิถีชีวิต กิจกรรมทางสังคมเหล่านี้ก็สามารถพบเห็นได้ ในชุมชนบ้านบางกระดี่แห่งนี้ ซึ่งมักจะใช้พื้นที่วัด และพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรม พร้อมกับที่ถ่ายทอด สิ่งเหล่านี้ ต่อไปยังคนรุ่นหลัง การอนุรักษ์คุณค่าทางด้าน

วัฒนธรรมเป็นไปด้วยการ รักษากิจกรรม และ ลักษณะของพื้นที่ที่ใช้สำหรับดำเนินกิจกรรมทาง วัฒนธรรมเหล่านั้นเอาไว้ โดยการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการเล่น และ กระบวนการ เรียนรู้ของเยาวชน ภายในสิ่งปลูกสร้างที่อยู่ในพื้นที่ โดยกำหนดตำแหน่งที่ชัดเจนสำหรับกิจกรรม ประเภทต่างๆ

นอกจากนี้ยังควรให้มีการอนุรักษ์รูปแบบการใช้ชีวิตดั้งเดิมของชุมชน เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่ง เอกลักษณ์ของชุมชนชนบทที่ยังคงความสัมพันธ์กับลำน้ำ และ ธรรมชาติไว้ สำหรับพื้นที่ที่ยังคงมี กิจกรรมการดำเนินชีวิตที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมของชุมชนและยังถูกรองรับด้วยสภาพแวดล้อมที่ เหมาะสม โดยจะสนับสนุนการประกอบอาชีพพื้นบ้านเอาไว้ ร่วมกับการประยุกต์ผลิตภัณฑ์ของ ชุมชนที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของตลาด ซึ่งอาจขอความ ร่วมมือไปยังสำนักพัฒนาชุมชนในเรื่อง การเงิน และ การฝึกอบรม ให้กับคนในชุมชน

3.6.1. การรวมกลุ่มกันระหว่างแม่บ้านที่เย็บจาก ทำให้สามารถต่อรอง ราคาสินค้าได้ นอกจากนี้หากสามารถคิดค้นผลิตภัณฑ์ที่ทำจากใบจากได้เพิ่มขึ้นก็จะเป็นการเพิ่ม ตลาดให้กับสินค้าอันใหม่ด้วย โดยทางภาครัฐอาจจะมีส่วนช่วยในการอบรมชาวบ้านเพื่อพัฒนา ทั้งผลิตภัณฑ์และเทคนิคการผลิต ทั้งนี้ชาวบ้านที่มีอาชีพหลักอย่างอื่นอยู่แล้วหากมีเวลาว่างเหลือ ก็สามารถเย็บจาก หรือสานจากเพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัวอีกทางหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ชุมชนแห่งนี้ เพิ่งตนเองได้มากขึ้น นอกจากนี้การมีผลิตภัณฑ์ที่ทำจากวัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นของตนยังเป็นการลดต้นทุนการผลิต และสามารถสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง

3.6.2. ปลูกจิตสำนึกให้ชาวชุมชนถึงคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความรู้สึกหวงแหนเป็นเจ้าของ และ มีความพยายามที่จะสืบทอดรักษาสืบเหล่านี้ไว้ ควบคู่กับ การแปรรูปคุณค่าเหล่านี้ให้เห็นปรากฏเป็นรูปธรรม ผ่านรายได้ที่เพิ่มสูงขึ้นของชาวชุมชน จากการพัฒนาการท่องเที่ยวในแนววัฒนธรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งมีภาครัฐเป็นจักรกลสำคัญ ในการสนับสนุนทั้งทางด้านการเงินและการประชาสัมพันธ์ รวมทั้งผลตอบแทนที่เห็นได้ อัน เนื่องมาจากผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เพิ่มมากขึ้นจากการพัฒนาด้านเทคนิคและการตลาด

3.6.3. จัดตั้งองค์การบริหารจัดการชุมชนที่เข้มแข็ง อันเป็นเรี่ยวแรง สำคัญในการพัฒนา และเกิดการประสานงานกับหน่วยงานในภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ โดย สร้างเสริมและปลูกฝังสำนึกของชาวชุมชนให้เข้าใจถึง สิทธิ และหน้าที่ที่พึงมีในฐานะสมาชิกของ ชุมชน

3.6.4. จัดทำปฏิทินวัฒนธรรมของชุมชนที่ชัดเจนทั้งกำหนดการทางด้านกิจกรรม สถานที่ และเวลา ด้วยการดึงดูดแข็งของกิจกรรมทางด้านการพัฒนาวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นในวันสำคัญเหล่านั้น มาเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจ จากประชาชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน

3.7. ปรับปรุงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมชุมชน

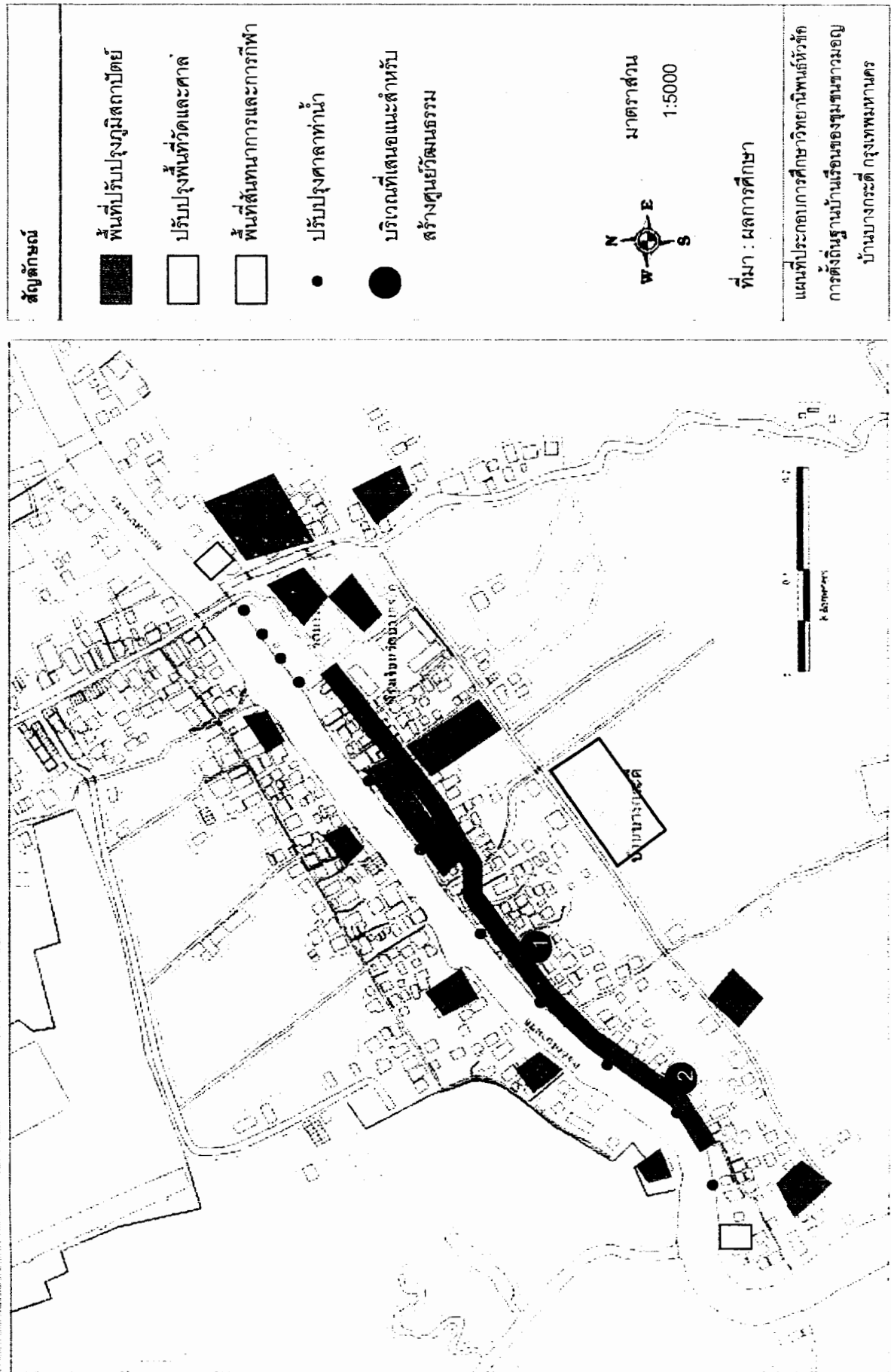
การปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมชุมชนนอกจากจะเป็นการส่งเสริมเอกลักษณ์ของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแล้ว การออกแบบและตกแต่งภูมิสถาปัตยกรรมโดยรอบให้สวยงามเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นยังทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีในการอยู่อาศัย ยังเป็นการส่งเสริมให้คนทั้งในและนอกชุมชนเห็นคุณค่าของชุมชนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ทางชุมชนอาจขอใช้เงินกองทุนฟื้นฟูเมืองกรุงเทพมหานคร โดยจัดทำเป็นโครงการเสนอต่อสำนักผังเมือง ตามระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วยกองทุนฟื้นฟูเมืองกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2544

3.7.1 พัฒนาพื้นที่บริเวณด้านข้างของทางสัญจรหลักของหมู่ 8 กับหมู่ 9 และ พื้นที่เว้นว่างที่มีกระจายอยู่ในชุมชนโดยเฉพาะในบริเวณที่มีสิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าสวยงามซึ่งอาจส่งเสริมให้จัดเป็นสวนที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาพื้นถิ่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องของพรรณไม้ หรือพืชสมุนไพร พร้อมทั้งจัดวาง ไฟฟ้าแสงสว่าง ถังขยะ แก้วน้ำ ที่มีรูปลักษณะสอดคล้องกับพื้นที่ให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม และ ทัวถึง ให้เกิดความสวยงามและ สามารถใช้งานได้จริงโดยการ

3.7.2 ให้มีการปรับปรุงศาลาริมน้ำตามเส้นทางเดินสายหลักของหมู่บ้าน ในลักษณะของอาคารทรงไทยภาคกลาง ที่อาจเป็นทั้งรูปแบบของเรือนเครื่องผูก และเครื่องลับ ให้สอดคล้องกับรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่ ดังเช่นที่พบเห็นอยู่บ้างแล้วในหมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 9 โดยมีวัตถุประสงค์ให้ใช้เป็นใช้เป็นที่นั่งเล่น พบปะสังสรรค์ ของคนในชุมชน และ ยังเป็นที่นั่งพักผ่อนสำหรับผู้มาเยี่ยมชมเยือนตามที่ระบุไว้ในแผนที่ 8.2 เนื่องจากจากการศึกษาพบว่าชุมชนยังขาดพื้นที่กลางที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งพื้นที่ที่ร่มน้ำที่ว่างอยู่ในหลายพื้นที่ที่ยังขาดการพัฒนาทั้งที่มีสภาพแวดล้อมที่สวยงามและร่มรื่น

3.7.3 ปรับปรุงพื้นที่วัดให้สะอาดร่มรื่น เนื่องจากแม้ปัจจุบันวัดจะเป็นศูนย์รวมในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา และประเพณีต่างๆ แต่หากไม่ใช้วันสำคัญวัด กลับดูแยกห่างออกจากคนในชุมชน อาจเนื่องเพราะลักษณะทางกายภาพของวัดที่มีการบูรณะจากอาคารไม้แบบเดิมเป็นอาคารคอนกรีตขนาดใหญ่ ซึ่งแม้จะวิจิตรสวยงาม แต่ก็ดูขาดความอ่อนโยนและไม่เป็นมิตรเท่าที่ควร การปรับปรุงพื้นที่และลักษณะทางกายภาพของวัด ทำได้โดยให้มีการ

แผนที่ 5.3. แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม

จัดการด้านความสะอาดของพื้นที่สาธารณะภายในวัด จัดหาที่ทิ้งขยะ จำกัดพื้นที่ของสุนัขจรจัดที่อยู่อาศัยในวัด ปรับพื้นที่คอนกรีตที่ดูแข็งในบางส่วน ให้เป็นพื้นหญ้าหรือสวนหย่อมที่ให้ความสดชื่น ปลุกไม้ยืนต้นและไม้พุ่มแทรกไว้ภายในวัดเพื่อให้เกิดร่มเงา

3.7.4 พัฒนาพื้นที่บริเวณศาลเจ้าให้มีที่ว่างสำหรับประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมได้ เนื่องจากในปัจจุบัน แม้ทั้งศาลเจ้าพ่อบางกระบือ และ ศาลเจ้าแม่หัวละหาน ที่มีอยู่ในหมู่บ้านจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ และ เดินทางมาสักการะตามโอกาสสำคัญต่างๆ แต่จากสภาพพื้นที่ที่จำกัดและขาดความสะดวกเนื่องจากตั้งอยู่ในที่ส่วนบุคคลห่างไกลจากการเข้าถึง ทำให้พื้นที่ต่างๆ เหล่านี้อาจลดความสำคัญลงตามเวลาที่เปลี่ยนไป การพัฒนาพื้นที่บริเวณศาลเจ้า ไม่ได้มุ่งให้เกิดความเชื่อฝังใจในเรื่องไสยศาสตร์ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่เป็นความพยายามในการอนุรักษ์ กิจกรรมที่เป็นมรดกของชุมชนซึ่งส่วนหนึ่งเป็นคุณค่าทางสังคม ที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มหรือความเคารพต่อจารีตของชุมชน พร้อมกับการเป็นคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่หาชมได้ยากในปัจจุบัน การพัฒนาพื้นที่ให้สวยงามและมีลักษณะสอดคล้องกับกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นการรำมอญหรือรำผี จะทำให้เกิดเวทีและฉากที่กลมกลืนกันและช่วยเน้นให้กิจกรรมเหล่านั้น เพิ่มคุณค่าขึ้น

3.7.5 จัดหาสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมและถ่ายทอดประเพณีการเล่นของชาวมอญ ซึ่งต้องเป็นสถานที่ที่มีสภาพแวดล้อมอันเป็นฉากที่เหมาะสมกับกิจกรรมประเภทนี้ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ประเพณีการเล่นแบบมอญให้ตกทอดเป็นมรดกกับคนรุ่นหลัง รวมถึง ยังใช้เป็นกิจกรรมที่ทำร่วมกันภายในสังคมที่อาจก่อให้เกิดความสนุกสนานสำหรับคนทุกเพศทุกวัย และ เป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับผู้มาเยี่ยมชมมาเยือน สถานที่ที่เหมาะสมได้แก่ เรือนไม้ทรงไทยที่มีความสมบูรณ์ขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมพอสมควร โดยอยู่ในบริเวณที่มีสภาพแวดล้อมสวยงาม และอยู่ไม่ไกลจากศูนย์กลางชุมชน สถานที่ดังกล่าวอาจใช้เป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับแสดงคุณค่าในด้านต่างๆ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ศิลปวัตถุ หรือ โบราณวัตถุ ซึ่งปัจจุบันมีอยู่แล้ว แต่ยังสามารถพัฒนาขึ้นไปได้อีก รวมถึง คุณค่าทางด้านวัฒนธรรมอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นประเพณีการเล่น สถาปัตยกรรม หรือ รูปแบบการดำเนินชีวิต ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษา วัฒนธรรมของชาวมอญที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในประเทศไทย และ ประโยชน์ทางอ้อมในการเป็นที่ดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยี่ยมชม

3.7.6 พัฒนาพื้นที่โล่งสำหรับเล่นกีฬาและการกีฬาภายในชุมชน เนื่องจากปัจจุบันเยาวชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่หรือเรียนที่โรงเรียนวัดบางกระบือยังขาดสนามกีฬาที่ขนาดกว้างเพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นภายในโรงเรียนหรือในชุมชนก็ตาม แม้จะมีลานโล่งแต่ก็เป็นพื้นที่ของ

วัดซึ่งไม่อนุญาตให้เข้าไปใช้ พื้นที่ว่างอื่นในชุมชนก็มีขนาดแปลงไม่ใหญ่และเป็นที่มิเจ้าของทั้งสิ้น หรือบางแห่งก็ยิ่งขาดการพัฒนาแม่น้ำท่วมขังทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ พื้นที่ที่จะนำมาพัฒนาเป็นที่ว่างสำหรับสันหนากการ ได้แก่พื้นที่ซึ่งเป็นแปลงที่ดินขนาดใหญ่พอสมควรที่ยังขาดการใช้ประโยชน์ และ อยู่ไม่ไปปะปนกับพื้นที่พักอาศัยอันจะก่อให้เกิดการรบกวนกัน ซึ่งน่าจะได้แก่ที่ว่างทางทิศใต้ของหมู่บ้าน

3.7.7 ปรับปรุงพื้นที่ขายสินค้าสำหรับนักเรียนให้เป็นสัดส่วน เนื่องจากปัจจุบันโรงเรียนมีพื้นที่จำกัด ก่อนและหลังเลิกเรียนจะมีนักเรียนจำนวนมากที่ออกันอยู่บริเวณด้านข้างโรงเรียนเพื่อซื้อขนม หรือแม้แต่อาหารเช้า ซึ่งร้านค้าที่มีลักษณะเป็นรถเข็นหรือหาบเร่เหล่านี้ จะมาตั้งขายอยู่ข้างห้องน้ำสาธารณะในบริเวณวัด ทั้งที่เป็นผวจจรที่มีรถยนต์ผ่านไปมาบ้าง ทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบไม่สะดวกและเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นชั่วคราวในเฉพาะช่วงเช้าและเย็น จึงไม่จำเป็นต้องจัดหาพื้นที่สำหรับการขายแบบถาวร แนวทางการจัดการได้แก่ การปิดการสัญจรในบริเวณนั้น ให้ไปใช้ถนนด้านตะวันออกของวัดแทนซึ่งจะทำให้ลดความปะปนของรูปแบบการสัญจรของพื้นที่ด้านหน้าวัดและโรงเรียนลงด้วย พร้อมทั้งการจัดแบ่งพื้นที่ขายให้ชัดเจน ให้เกิดความเป็นระเบียบ

3.8 พัฒนาโครงข่ายทางสัญจร

การพัฒนาโครงข่ายทางสัญจรในชุมชนนอกจากจะทำให้ชุมชนน่าอยู่ และได้รับความสะดวกในการเดินทางไปมาหาสู่กันในชุมชนบางส่วนที่มีการเข้าถึงลำบากแล้ว โครงข่ายทางสัญจรยังสามารถช่วยชี้นำการขยายตัวของชุมชนอีกทางหนึ่ง ทั้งนี้อาจประสานงานไปยังฝ่ายโยธาสำนักงานเขตกรุงเทพมหานครให้เข้ามาเป็นผู้จัดหาดูแล

3.8.1 ปรับปรุงทางเดินทำให้มีสภาพสวยงามและใช้งานได้สะดวกยิ่งขึ้น เนื่องจากการเดินเท้าเป็นรูปแบบการสัญจรหลักของหมู่บ้านที่มีปริมาณการใช้งานสูง เหมาะสมกับขนาดของชุมชน เส้นทางเดินเท้าในปัจจุบันโดยเฉพาะในหมู่ที่ 8 และ 9 ก็มีความสวยงามร่มรื่นเพราะวางตัวขนานไปกับแนวคลองสนามชัยและขนานด้วยเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นที่เรียบง่ายเป็นกันเอง การปรับปรุงทำโดยการวางโครงข่ายทางเดินเท้าให้เชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างครอบคลุมทั่วถึงในทุกพื้นที่ของชุมชน ปรับปรุงทางเดินที่ทำจากไม้เดิมให้เป็นทางเดินที่สร้างจากวัสดุที่คงทนถาวรขึ้น และมีขนาดความกว้างที่ได้มาตรฐานปรับสภาพผิวถนนให้ได้ระดับ และ เพิ่มเติม ไฟฟ้าแสงสว่าง และ ไฟฟ้าทางเดิน เพื่อให้เกิดความปลอดภัย นอกจากนี้ขอยที่เล็กและแคบที่มีไว้

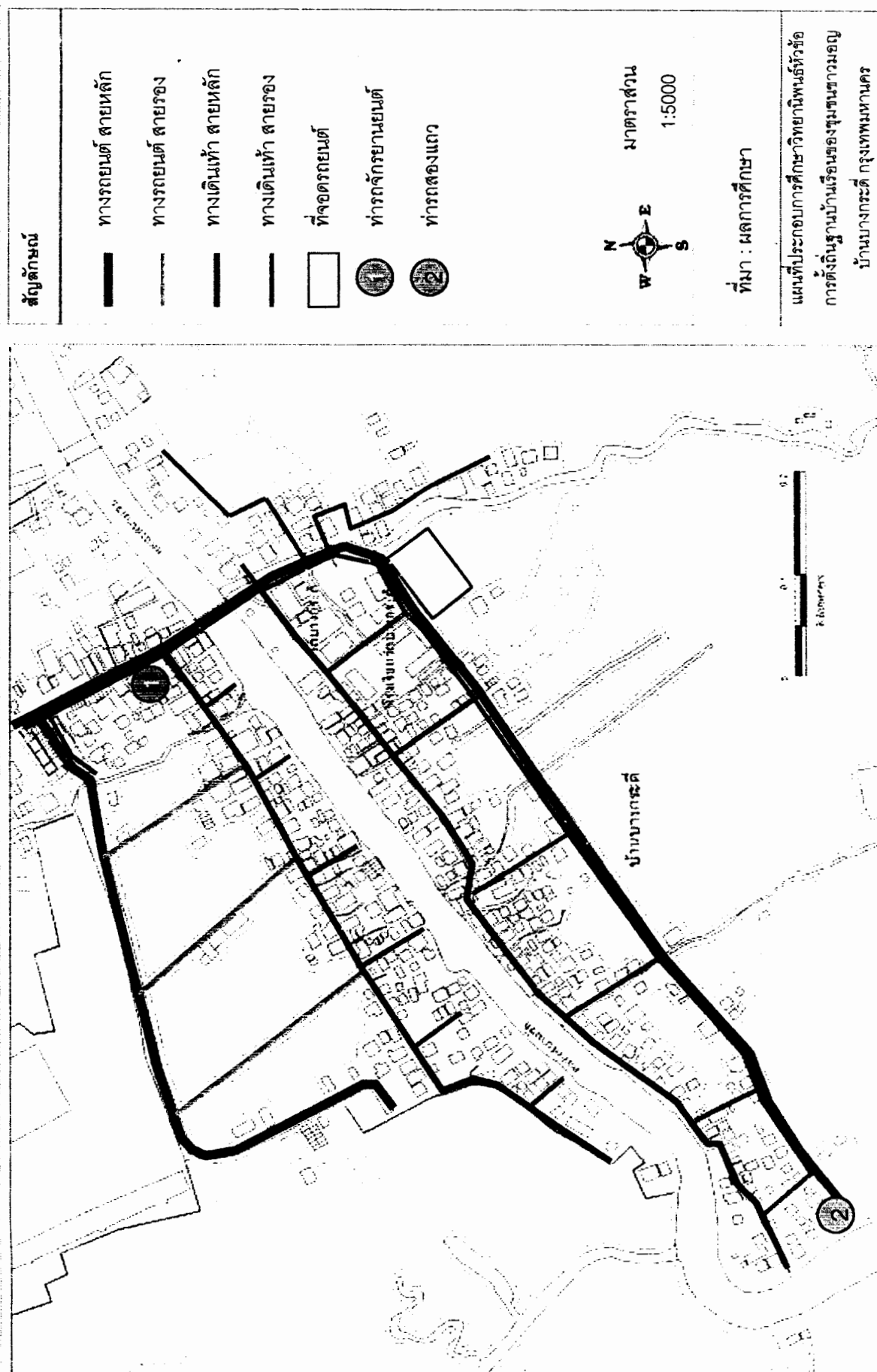
สำหรับคนเดินเท่านั้นถูกใช้เป็นทางรถจักรยานยนต์เป็นการสร้างปัญหาให้กับคนที่ใช้เส้นทางเดินเท้าในหมู่บ้าน ส่วนผู้ที่ใช้รถยนต์ก็ขับบนทางรถวิ่งซึ่งเป็นทางที่คนเดินเท้าก็ใช้ด้วย สิ่งเหล่านี้สร้างความไม่ปลอดภัยให้กับคนเดินเท้าในหมู่บ้านดังนั้นจึงเสนอแนะว่าควรมีป้ายบอกกฎการใช้ เช่น การลดความเร็ว การห้ามใช้จักรยานในตรอกซอย รวมทั้งการทำทางเดินเท้าบนทางที่รถวิ่งให้มีขอบเขตที่ชัดเจนเป็นต้น

3.8.2 ปรับปรุงถนนสำหรับรถยนต์ และ จักรยานยนต์ ให้ สามารถใช้งานได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น โดยพัฒนาแนวถนนเดิมที่เป็นเส้นถนนสายหลักในหมู่ที่ 8 ฝั่งวัดบางกระดี่ ให้มีความกว้าง 6 เมตรเพื่อให้รถยนต์สามารถขับสวนกันได้ เมื่อแล้วเสร็จจึงสามารถปิดการจราจรบริเวณที่ว่างระหว่างวัดกับโรงเรียนที่ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของหาบเร่และรถเข็นที่เข้ามาขายขนมให้กับนักเรียนโรงเรียนวัดบางกระดี่ ซึ่งทำให้เกิดเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ และการเข้าไปรบกวนพื้นที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ในวัด รวมถึงมีการแบ่งแยกการใช้ยานพาหนะออกจากเส้นทางเดินเท้าอย่างชัดเจน เพื่อลดการเกิดอุบัติเหตุและความไม่สะดวกในการเดินเท้า ซึ่งปัจจุบันมีเส้นทางเดินรถที่ค่อนข้างชัดเจนอยู่แล้วในหมู่ที่ 8 ด้านวัดบางกระดี่ และหมู่ที่ 2 ที่เป็นถนนของหมู่บ้านสิรินดา ทางด้านทิศเหนือของชุมชน จึงสามารถออกข้อกำหนดควบคุมไม่ให้มีการนำรถยนต์หรือจักรยานยนต์เข้าไปวิ่งในทางเดินเท้าได้

3.8.3 จัดหาพื้นที่จอดรถรวมของหมู่บ้านเพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของยานพาหนะในชุมชน ช่วยลดการเข้าไปปะปนของยานพาหนะในพื้นที่ชุมชน และเป็นการลดปัญหาความหนาแน่นที่อาจเกิดขึ้นภายในชุมชน โดยกำหนดให้พื้นที่สำหรับจอดรถอยู่ในบริเวณด้านหลังของวัดซึ่งอยู่ไม่ห่างจากทางเข้าชุมชนซึ่งสามารถเข้าถึงได้สะดวกและไม่เข้าไปรบกวนกับพื้นที่ที่ใช้ในการอยู่อาศัยด้านใน ตามที่แสดงไว้ในแผนที่ 5.4 รวมทั้งสามารถใช้เป็นที่จอดรถสำหรับผู้เยี่ยมเยียนได้ด้วย รูปแบบของสิ่งปลูกสร้างที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นรั้วหรือหลังคา กันแดด จะต้องมียุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่โดยรอบ

3.8.4 จากการที่ชุมชนเปลี่ยนรูปแบบการเดินทางจากทางน้ำมาเป็นทางบกประกอบกับการเลิกใช้น้ำในคลองในการอาบ ต้ม และกินทำให้การตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำลดความสำคัญลงไป ทำให้ละเลยการดูแลความสะอาดคลองดังนั้นควรจัดกิจกรรมให้ชาวบ้านตระหนักถึงการรักษาความสะอาดของคลองเพื่อความน่าอยู่ของชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงความสะอาดในพื้นที่อื่นๆของชุมชนด้วย

แผนที่ 5.4. แนวทางการพัฒนาโครงข่ายเส้นทางสัญจร

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาประวัติความเป็นมา สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชุมชนมอญบ้านบางกระบือพบว่า

คนไทยเชื้อสายมอญในชุมชนเชื่อกันว่าชุมชนแห่งนี้เริ่มก่อตั้งขึ้นแต่สมัยรัชกาลที่ 2 แต่จากการสำรวจไม่พบหลักฐานทางสถาปัตยกรรมที่สร้างสมัยรัชกาลที่ 2 เนื่องจากบ้านเรือนที่สร้างในชุมชนในช่วงแรกๆ ได้จากเป็นวัสดุในการก่อสร้างทำให้พังไปตามกาลเวลา เมื่อพิจารณาจากอายุของวัดบางกระบือที่สร้างเมื่อปี 2420 จนถึงปัจจุบัน มีอายุ 125 ปี ประกอบกับการสัมภาษณ์ชาวบ้านเกี่ยวกับบรรพบุรุษทำให้เชื่อได้ว่าชุมชนแห่งนี้มีอายุไม่น้อยกว่า 4 รุ่น

อาชีพหลักในสมัยก่อนคือ การทำนา แต่เนื่องจากชาวบ้านประสบปัญหาดินเค็ม ชาวบ้านจึงหันมาทำจากเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากมีป่าจากขึ้นตามธรรมชาติและอยู่ใกล้กับที่อยู่อาศัย ต่อมาแผ่นจากขายไม่ได้ราคาจึงเปลี่ยนมา ทำวังกุ้ง คำขาย รับจ้าง และรับราชการ ในปัจจุบันยังมีครอบครัวส่วนหนึ่งที่พึ่งพารายได้จากการเย็บจากและทำวังกุ้งอยู่ โดยส่วนใหญ่ต้องเช่าเพราะไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเองต้องเช่า และการทำจากต้องซื้อวัตถุดิบจากเจ้าของสวนที่ยังเหลืออยู่ โดยทั่วไปคนในชุมชนยังมีความเป็นอยู่แบบชนบท อยู่กันอย่างประหยัด ส่วนคนวัยส่วนหนุ่มสาวที่ปัจจุบันมักนิยมไปทำงานโรงงานที่อยู่ในซอยซึ่งได้ค่าแรงสูงกว่าการเย็บจาก อย่างไรก็ตามชาวบ้านที่นี่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย และมีตลาดที่สามารถซื้อของอุปโภค บริโภคได้ในราคาถูกอยู่ไม่ไกลจากชุมชน บุตรหลานของคนในชุมชนนิยมให้เรียนที่วัดบางกระบือ และภายในชุมชนยังมีสถานอนามัย 2 แห่งซึ่งคิดค่ารักษาพยาบาลในราคาถูก

แม้ว่า ปัจจุบันสภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อก่อนคือพึ่งพากันน้อยลง และต่างคนต่างทำงานเพื่อความอยู่รอด แต่เพราะคนในหมู่บ้านนี้ส่วนมากจะมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ร่วมกันแม้ว่าจะไม่ได้อยู่ที่ดินบริเวณเดียวกัน ทำให้มีการไปมาหาสู่กันเสมอ และเมื่อเวลาว่างงานก็จะมาช่วยกันทำอาหาร และเตรียมงานไม่ว่าจะเป็นงานระดับชุมชนหรืองานระดับครอบครัวก็ตาม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางให้คนมาพบปะพูดคุยทำกิจกรรมร่วมกัน

ชาวบ้านที่หมู่บ้านนี้มีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามากโดยจะนิยมทำบุญตักบาตร เข้าร่วมงานที่ทางวัดจัดขึ้น และทำบุญเพื่อให้วัดนำเงินไปปรับปรุงวัด สร้างมณฑป

นอกจากนี้คนในชุมชนยังมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านนั่นก็คือ เจ้าพ่อบางกระดี และ เจ้าแม่หัวละหาน โดยมีการไหว้ บ่น และทรงเจ้า นอกจากนี้คนในหมู่บ้านนี้ยัง ถือผีบรรพบุรุษ การถือผีเป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เป็นสิ่งที่คนในหมู่บ้านเข้าใจตรงกันโดยทั่วไปในเรื่องของข้อห้ามต่างๆ และการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ความเชื่อต่างๆเหล่านี้แสดงออกมาให้เห็นในวิถีชีวิต ผ่านกิจกรรม รวมทั้งยังส่งผลต่อรูปแบบสิ่งปลูกสร้างในชุมชนด้วย ความเชื่อต่างๆของคนในหมู่บ้านส่งผลต่อวิถีชีวิตและสิ่งปลูกสร้างและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนสิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่ทำให้ชุมชนนี้แตกต่างจากชุมชนทั่วไป และสะท้อนความเป็นชุมชนไทย-มอญออกมา

จากการศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญบ้านบางกระดีพบว่า

ตั้งแต่อดีตมาคนไทย-มอญจะนิยมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม อาจมีสาเหตุมาจากการปักหลักตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ต้นที่ชาวมอญที่อพยพมาได้รับพระราชทานที่บริเวณให้อยู่ในประเทศไทยตามที่ต่างๆและยังคงสืบลูกหลานมาจนถึงปัจจุบันและความรู้สึกผูกพันกลมเกลียวในเชื้อชาติเดียวกันทำให้ในปัจจุบันยังสามารถพบเห็นหมู่บ้านหรือบริเวณที่เป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทย-มอญได้อย่างชัดเจน เช่นที่ อำเภอปากเกร็ด อำเภอสามโคก อำเภอบ้านโป่ง อำเภอสังขละบุรี เป็นต้น

การที่บ้านเรือนในชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่ริมน้ำนั้นเป็นเพราะคนมอญให้ความสำคัญกับน้ำดังปรากฏในตำราการปลูกบ้านของมอญโบราณที่ให้ความสำคัญกับการปลูกบ้านใกล้แหล่งน้ำ ประกอบกับในสมัยก่อนมีการใช้ประโยชน์จากน้ำทั้งในเรื่องการขนส่ง และการใช้อาบ ต้ม ซึ่งวิถีชีวิตของคนมอญจะผูกพันกับน้ำ และใช้ลำคลองเป็นในการสัญจร มีการว่ายน้ำ และ แข่งเรือ ที่คลองสนามชัย การวางตัวของบ้านเรือน มาจากความเชื่อความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกบ้าน การที่บ้านวางตัวตามตวันนั้นมาจากความเชื่อเรื่องการถือผี ซึ่งจะไปสัมพันธ์กับเรื่องระบบสังคมครอบครัว กล่าวคือการถือผีทำให้ต้องมีเสาผี ซึ่งเป็นเสาที่เอาไว้เก็บผีบรรพบุรุษ เป็นเสาต้นแรกที่อยู่ทางตะวันออก บ้านของในชุมชนนี้จึงวางตัวไปในทิศทางดังกล่าวซึ่งเป็นผลลัพธ์ของการถือผี ห้องที่อยู่เหนือเสาผีเป็นห้องที่สำคัญที่สุด ใช้เป็นห้องนอนของเจ้าของบ้าน ส่วนความเชื่อในการปลูกบ้านก็แสดงออกมาให้เห็นทั้งเรื่องของตำแหน่งของบ้าน และทิศทางการวางตัว เรื่องตำแหน่งของบ้าน ชาวมอญที่นี่จะไม่ปลูกบ้านแทรกกระหว่างบ้านที่เป็นครอบครัวเดียวกัน ส่วนในเรื่องการวางตัวพบว่ามีบางเรือนที่มีลักษณะปลูกขวางตวันขัดกับเรือนอื่นนั้นเพราะคนไทย-มอญที่นี่จะไม่ปลูกเรือน “แทงพ่อ แทงแม่” หรือปลูกหันหน้าจั่วไปตรงหน้าจั่วของบ้านบิดา มารดาของตน นอกจากนี้การสร้างบ้านของรุ่นลูกมีข้อห้ามว่าห้ามสร้างเหนือ

นอนของพ่อแม่ ดังนั้นการสร้างบ้านของรุ่นลูกในบริเวณที่ดินพ่อแม่แน่นอนหากที่ดินมีจำกัดจะนิยมต่อเรือนออกไปจากเรือนเดิม

อย่างไรก็ตามการปลูกเรือนตามความเชื่อในในอดีตสามารถเป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากกว่าปัจจุบัน เนื่องจากในอดีตชุมชนแห่งนี้ไม่อยู่กันหนาแน่นมาก แต่ละบ้านพอจะมีบริเวณให้ลูกหลานไว้ปลูกเรือน แต่ปัจจุบันที่ดินถือเป็นสมบัติที่มีราคาแพง ประกอบกับสภาพหมู่บ้านในปัจจุบันอยู่กันอย่างหนาแน่นมากขึ้น การปลูกบ้านในปัจจุบันจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมาเกี่ยวข้อง

ตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้านที่ยูริมน้ำที่เป็นทั้งเส้นทางคมนาคม และเป็นขอบเขตจำกัด จึงทำให้การขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างเป็นไปตามปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติที่มี นอกจากจะส่งผลกับรูปแบบอาคารบ้านเรือนในชุมชนแล้ว ยังเป็นปัจจัยพื้นฐานของการทำกินและการเลือกรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ปัจจัยทางภูมิศาสตร์จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมีลักษณะที่ถูกโอบล้อมด้วยพื้นที่ธรรมชาติซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อกิจกรรมการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

วิถีชีวิต เป็นผลมาจากคติความเชื่อในเรื่องของชีวิต และพฤติกรรมที่คนในชุมชนถือปฏิบัติกันผ่านช่วงเวลาจนกลายเป็นระเบียบ ทั้งกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกวันๆที่เรียกว่ากิจวัตร หรือ กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีจนกลายเป็น ประเพณี ซึ่งกิจกรรมต่างๆเหล่านี้ล้วนต้องการการรองรับด้วยมิติของเวลาและสถานที่ที่แตกต่างกัน ในอดีต คนในชุมชนจะมีการใช้พื้นที่ของชุมชนมากกว่า เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร ต่อมาคนในชุมชนออกไปทำกิจกรรมนอกชุมชนมากขึ้น ทั้งการหาเลี้ยงชีพ การพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งปัจจุบันประเพณีและการเล่นบางอย่างจะจัดให้มีเฉพาะวันสำคัญเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมต่างๆเกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป รูปแบบการใช้พื้นที่ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเกิดขึ้นมาก็เพื่อรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั่นเอง แต่มีกิจกรรมบางอย่างที่คนในชุมชนเลิกทำ ก็ส่งผลให้พื้นที่เปลี่ยนไป เช่น การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ลานดินหน้าวัดเป็นต้น

รูปแบบของสิ่งปลูกสร้างและการตั้งถิ่นฐานในบางส่วนจึงเป็นผลมาจาก กิจกรรมที่เกิดขึ้นด้วย ดังเช่นกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นที่วัดก็มีส่วนทำให้การขยายตัวของชุมชนยึดเอาวัดเป็นศูนย์กลาง และ ขนาดพื้นที่ของวัดก็เป็นไปตามปริมาณการใช้งานของสมาชิกชุมชน การมีสิ่งศักดิ์ตั้งอยู่หัวและท้ายหมู่บ้าน การมีที่ทำกินรอบชุมชน โครงข่ายทางสัญจร การกระจายตัวของร้านค้าปลีก การกระจุกตัวของชุมชน การเกิดขึ้นของกิจกรรมบริการต่างๆ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงของสังคมผ่านกระบวนการทำให้ทันสมัย ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ และคนในชุมชนอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การพัฒนาเทคโนโลยีส่งผลให้มีการเปลี่ยนรูปแบบของสังคมชนบทที่ค่อนข้างปิดอันเนื่องมาจากข้อจำกัดของระยะทางให้กลายเป็นสังคมเปิดที่ส่วนหนึ่งก็ได้เปิดรับผลกระทบจากความเจริญของพื้นที่เมืองที่ขยายตัวตามเส้นทางคมนาคม ซึ่งสามารถเห็นความแตกต่างของบ้านเรือนระหว่างฝั่งเหนือคลองกับฝั่งใต้คลอง ความเจริญซึ่งมาทางทิศเหนือ ด้านเหนือคลองมีผลทำให้ชุมชนที่อยู่ฝั่งเหนือคลองมีการเปลี่ยนแปลงเร็วกว่าไม่เฉพาะแต่บริเวณที่เป็นที่ทำกินเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสิ่งปลูกสร้างที่ขัดกับสิ่งปลูกสร้างที่มีอยู่เดิมที่ปัจจุบันกำลังเริ่มก่อตัวขึ้น

นอกจากนี้ผลที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้คนในชุมชนมีโอกาสติดต่อกับปะปนกันจากชุมชนอื่น อาจเป็นผลทำให้ทัศนคติ ความเชื่อเสื่อมคลายลงได้ประกอบกับ ความเชื่อถือเรื่องผีที่ส่งผลต่อรูปแบบบ้านเรือน นั้นมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากข้อปฏิบัติเรื่องการถือผีที่ให้ลูกชายเป็นผู้สืบทอดเท่านั้น ซึ่งแท้จริงความเชื่อดังกล่าวส่งผลต่อความรู้สึกร่วมกันเนื่องจากการมีข้อยึดถือ และประเพณีปฏิบัติที่เหมือนกัน อย่างไรก็ตามหากมีมาตรการในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในด้านอื่นมาใช้ก็น่าจะมีส่วนช่วยให้ประเพณีและเอกลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้คงอยู่ต่อไป

แม้จะมีนโยบายและแผนจากภาครัฐมาควบคุมแนวทางการพัฒนาอย่างหลวมๆ ไม่ว่าจะเป็น ผังเมืองรวมหรือแผนพัฒนาเขต แต่แนวทางการพัฒนาที่มองในภาพรวมทำให้ขาดการคำนึงถึงชุมชนหน่วยเล็กๆ ของสังคมซึ่งอาจเป็นทรัพยากรที่มีค่าของชาวบ้านบางกระดี่หรือของประเทศ การกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนที่สนองตอบกับแนวคิดหลักของการพัฒนาในภาพรวมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น

เนื่องจากความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนมอญบางกระดี่ไม่แตกต่างจากคนไทยอย่างเห็นได้ชัด ทำให้รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏให้เห็นจึงมาจากวัฒนธรรมผสมระหว่างไทยและมอญ เป็นหลัก แต่จากการศึกษาที่ผ่านมาทำให้ผู้ศึกษา เล็งเห็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าของชุมชนจาก ภูมิปัญญาทางกายภาพต่างๆ ขององค์ประกอบการตั้งถิ่นฐาน ชนบทธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมา รวมถึงกิจกรรมและรูปแบบการใช้ชีวิตต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามสถานที่และช่วงเวลาต่างๆ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นศักยภาพสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการพัฒนา ร่วมกับการทราบถึงข้อปัญหาต่างๆ อันสืบเนื่องมาจากการใช้สอยพื้นที่และความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ที่ผู้วิจัยได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล จึงสามารถนำทั้งปัจจัยในแง่บวกและลบมาสังเคราะห์ เพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสม และยั่งยืน

การเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาชุมชนเพื่อการอนุรักษ์จากรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน 6 ประการ ได้แก่ 1) การวางทิศทางของบ้านเรือน ซึ่งเป็นได้รับอิทธิพลจากการมีความเชื่อผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความเชื่อของคนมอญโดยเฉพาะ 2) การมีวัดเป็นศูนย์กลาง 3) การเกาะกลุ่มกันของบ้านเรือน 4) การมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตั้งอยู่หัวและท้ายหมู่บ้าน 5) การปลูกเรือนใกล้แหล่งน้ำ 6) การมีพื้นที่ทำกินอยู่บริเวณโดยรอบ

พื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูง ได้แก่พื้นที่บริเวณวัดทั้งหมด และพื้นที่หมายเลข 9 ซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างหมู่ 8 และ 9 พื้นที่บริเวณวัดเป็นพื้นที่ที่ต้องปรับปรุงเรื่องความสะดวกและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหาบเร่แผงลอย ส่วนพื้นที่หมายเลข 4 และ 9 เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าสูง จึงมีความเหมาะสมจะพัฒนาเป็นจุดท่องเที่ยว และเป็นพื้นที่ที่ไม่ต้องใช้งบประมาณในการปรับปรุงพื้นที่มาก โดยควรเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงสิ่งก่อสร้างในบริเวณนี้เป็นพิเศษ ปรับปรุงทางเดินตรอกซอยให้มีความชัดเจน และให้คนในชุมชนร่วมมือกันทำน้าบ้านให้สวยงาม รวมทั้งปรับปรุงรูปแบบบ้านเรือนในบางส่วนให้มีความกลมกลืนกัน รวมทั้งเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกเช่น ป้ายบอกทาง ไฟทางเดิน พื้นที่ในชุมชน หมายเลข 9 และ หมายเลข 10 มีความเหมาะสมจะสร้างสถานที่สำหรับรองรับกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้พื้นที่บริเวณวัดควรจะปรับปรุงด้านภูมิทัศน์ให้มีความร่มรื่นมากยิ่งขึ้น

พื้นที่ที่มีศักยภาพปานกลาง เป็นพื้นที่ฝั่งใต้ของคลองสนามชัยได้แก่ พื้นที่หมายเลข 5 8 และ 11 พื้นที่ 5 เป็นพื้นที่ที่เกิดจากการขยายตัวของชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยในช่วงหลัง และเนื่องจากไม่ได้รับอิทธิพลจากภายนอกเนื่องจากการเข้าถึงไม่สะดวกนักทำให้พื้นที่ดังกล่าวยังคงคุณค่าในระดับกลาง พื้นที่ดังกล่าวยังมีพื้นที่สำหรับสิ่งปลูกสร้างในอนาคตดังนั้นจึงระวังการขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างอย่างใกล้ชิด โดยขอความร่วมมือให้สร้างบ้านเรือนให้กลมกลืนกับบ้านเรือนส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังต้องสร้าง และปรับปรุงโครงข่ายทางเดินในบริเวณที่ขาดทางสัญจรและมีทางเดินแบบชั่วคราวโดยให้บ้านเรือนได้รับความสะดวกในการเดินทางเข้าออกด้วย

พื้นที่ที่มีศักยภาพต่ำ ได้แก่พื้นที่หมายเลข 1 2 3 และ 7 เป็นพื้นที่ที่อยู่ฝั่งเหนือคลองทั้งหมด พื้นที่โรงเรียนและพื้นที่บางส่วนของหมู่ 8 พื้นที่ดังกล่าวมีปัญหาการปะปนของสิ่งก่อสร้าง บ้านเรือนที่อยู่ใกล้โรงเรียนจะปรับเปลี่ยนให้สามารถใช้ประโยชน์จะพื้นที่ด้านล่างกล่าวคือเป็นบ้านที่ไม่มีได้ถู และใช้พื้นที่ด้านล่างเป็นที่สำหรับขายของ โดยในอนาคตหากมีการซ่อมแซมปรับปรุงบ้านเรือนก็ควรให้มีความกลมกลืนกับบ้านเรือนที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้มากที่สุด ทั้งรูปแบบการวางทิศทาง การใช้สีและวัสดุ รวมทั้งให้ ส่วนพื้นที่ที่ 1 2 และ 3 แม้ที่กำลังถูกรุกจากภายนอก แต่ยังมีบ้านเรือนที่อยู่ริมน้ำที่เป็นบ้านเก่าที่มีเอกลักษณ์ดังนั้นจึงต้องเฝ้า

เกิดการเปลี่ยนแปลงกลมกลืนไปกับบ้านเรือนที่สร้างขึ้นบริเวณด้านใน อย่างไรก็ตามบริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีการสร้างอาคารที่ขัดแย้งกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอย่างมาก ในด้าน ขนาด ทิศทาง การวางตัวของอาคาร และประโยชน์ใช้สอย นอกจากนี้ยังใช้วัสดุและสีที่ไม่กลมกลืนกับบ้านเรือนในชุมชนส่วนใหญ่ ดังนั้นหากยังไม่สามารถออกกฎระเบียบการสร้างสิ่งปลูกสร้างในชุมชน จึงสมควรให้มีการชะลอการปลูกสร้างขนาดใหญ่และสิ่งปลูกสร้างเพื่อประกอบธุรกิจไว้

เมื่อพิจารณารูปแบบการตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ประกอบกับ ปัญหาเชิงพื้นที่ของพื้นที่ย่อย 11 พื้นที่ จึงเสนอแนวทางในการพัฒนารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน 7 ข้อ ได้แก่ 1) การควบคุมความสูงและรูปแบบอาคาร 2) การเตรียมพื้นที่เพื่อการขยายตัวของชุมชน 3) การอนุรักษ์พื้นที่เกษตร 4) การจัดระเบียบพื้นที่เพื่อการพาณิชย์กรรม 5) การอนุรักษ์และส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม 6) การปรับปรุงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม 7) การพัฒนาโครงข่ายทางสัญจร ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวข้างต้นจะสำเร็จได้ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานพบว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญบ้านบางกระบือเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม และขยายตัวตามแนวเส้นทางคมนาคมทางน้ำและทางบกตามลำดับ ซึ่งการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มนี้จะมี ความสัมพันธ์กับปัจจัยทางธรรมชาติเช่น บริเวณแม่น้ำ การตั้งถิ่นฐานแบบนี้ทำให้คนในชุมชนต้องเดินทางไปยังที่ทำงานซึ่งอาจจะทำให้ดูแลผลิตได้ไม่ดีเท่าที่ควร แต่จะได้ผลทางจิตใจ คือทำให้คนในชุมชนมีความใกล้ชิดและอบอุ่น การขยายตัวไปตามเส้นทางคมนาคมทางน้ำในระยะเริ่มแรกนั้นเป็นเพราะน้ำจากธรรมชาติมีความสำคัญต่อชีวิตตามแนวคิดของ Fairchild อย่างไรก็ตามชุมชนแห่งนี้มีวัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมที่สำคัญ โดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนา การตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับวัดย่อมทำให้เกิดความสะดวกในการเดินทางไปร่วมกิจกรรมที่วัด เมื่อมีถนนเกิด การเปลี่ยนวิธีการเดินทางทำให้เกิดการขยายตัวของบ้านเรือนตามแนวถนน โดยหันหน้าออกสู่ถนน นอกจากจะเดินทางสะดวกแล้วยังสามารถทำการค้าได้ด้วย

อย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ที่ด้านทิศตะวันตกติดกับคลองสนามชัย ส่วนด้านตะวันออกก็มีคลองบางกระบือทำให้บ้านเรือนในชุมชนแห่งนี้ยังคงเกาะกลุ่มกันอย่างเห็นได้ชัดแม้จะมีการเปลี่ยนวิธีการเดินทาง และด้วยข้อจำกัดนี้ทำให้เกิดขยายตัวภายในชุมชน

กล่าวคือไม่ขยายไปตามแนวยาวทำให้บ้านเรือนที่แห่งนี้ค่อนข้างหนาแน่น พื้นที่ว่างน้อย และด้วยความนิยมของคนในชุมชนที่นิยมอยู่เรือนไม้ทำให้การปลูกเรือนใหม่สอดคล้องกับเรือนเก่า เกิดเป็นเอกลักษณ์ของบ้านเรือนของชุมชนแห่งนี้กล่าวคือบ้านส่วนมากเป็นบ้านไม้หลังไม่ใหญ่โต ไม่มีบริเวณบ้านโดยรอบ ปลูกใกล้ๆกัน

จากการศึกษาพบว่าลักษณะการตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือนไทย-มอญที่ปรากฏให้เห็นนี้มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ดักกลาส ฟราเซอร์ เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านในโลกยุคหินที่เขาสรุปว่า ปัจจัยทางภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการเลือกทำเลที่ตั้งของแคมป์และหมู่บ้าน จากนั้นความสัมพันธ์ทางสังคมจะเป็นสิ่งที่กำหนดการวางผัง นอกจากนี้ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ทำให้ชาวมอญนิยมตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำแล้ว ชาวมอญที่นี้ยังใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีรอบหมู่บ้าน นอกจากนี้งานวิจัยนี้ยังพบว่าปัจจัยภูมิศาสตร์ยังส่งผลกระทบต่อการขยายตัวของชุมชนด้วย

ในเรื่องบ้านเรือนผลการศึกษาที่พบว่าชุมชนมอญส่วนมากจะตั้งอยู่ติดริมน้ำแต่ไม่พบความสัมพันธ์เรื่องการวางตัวของบ้านและน้ำ ทิศทางการวางตัวของบ้านขึ้นอยู่กับทิศทางการวางเสาเอกของเรือนซึ่งสอดคล้องกับ ผลการศึกษาเรื่องเรือนพื้นถิ่นไทยมอญของ ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์ และสอดคล้องกับการศึกษาเรื่องชุมชนมอญในพื้นที่อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการที่พบว่าการวางตัวของบ้านในชุมชนมอญพระประแดงส่วนมากจะวางตัวตามตะวัน

จากการศึกษายังพบว่านอกจากเหตุทางความเชื่อแล้วยังมีเหตุจากสังคมของคนในชุมชนที่จะไม่ปลูกบ้านแทงพ้อมซึ่งเป็นผลให้พบบ้านบางหลังที่ไม่ปลูกตามตะวันเนื่องจากปฏิบัติตามความเชื่อดังกล่าว และพบว่าการขยายต่อเรือนออกไปจากเรือนเดิมเป็นผลมาจากข้อจำกัดทางที่ดินที่มีอยู่ของครอบครัวและจากความเชื่อข้างต้น ซึ่งหากครอบครัวใดมีที่ทางเหลือเมื่อลูกหลานออกเรือนก็จะปลูกบ้านใหม่บนที่ดินเดิมหรือบนที่ดินในชุมชน ส่วนหากที่ดินที่เหลืออยู่ไม่สามารถเอื้อต่อการปฏิบัติตามความเชื่อในการปลูกบ้านก็ทำให้เกิดการจะขยายเรือนออกไปจากเรือนเดิม

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1. ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกถึงความเชื่อต่างๆของชาวมอญ ในตอนต้นอาจยังไม่ได้รับความกระจ่างในสิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์อธิบาย เนื่องจากมีรายละเอียดทางวัฒนธรรมที่ผู้สัมภาษณ์ไม่ทราบมาก่อน และข้อมูลบางอย่างอาจต้องทำการสืบค้นเพิ่มเติม ดังนั้นจึงอาจต้องกลับไปสอบถามให้เข้าใจตรงกันอีกครั้ง ทั้งนี้ควรเก็บประเด็นคำถามที่สำคัญต่อผลการวิจัยไปสัมภาษณ์บุคคลอื่นๆ เพื่อให้แน่ใจว่าผู้ให้สัมภาษณ์ปราศจากอคติ

2. ในกรณีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกควรจดประเด็น และคำถามให้ชัดเจนโดยเป็นคำพูดที่เข้าใจง่าย เพื่อป้องกันการสับสนในระหว่างทำการสัมภาษณ์

3. ในกรณีที่ชาวบ้านใช้คำพูดที่ไม่คุ้นหู ควรถามให้แน่ใจว่าหมายถึงอะไร ไม่ควรตีความเองเนื่องจากอาจทำให้เข้าใจผิดได้

4. ในการสำรวจภาคสนามควรมีการเตรียมการให้พร้อม จุดสิ่งที่ต้องสำรวจ ควรทำหัวข้อรายละเอียดที่ต้องสำรวจให้ชัดเจน และควรจดบันทึกที่ตั้งของสิ่งที่สำรวจ และเวลาที่ทำการสำรวจ

5. หากจะต้องเข้าไปสังเกตการณ์ประเพณีหรือกิจกรรมต่างๆ ควรทราบเวลาของการจัดงานล่วงหน้า

รายการอ้างอิง

1. Lozano, Eduarado E. Community Design and the culture of cities : The crossroad and the wall, pp. 37-38. New York : Cambridge,1990.
2. UN Department of Economic and Social Affairs. Human Settlements : The Environmental Challenge. Paris : A compendium of UN Papers for the Stockholm Conference on the Human Settlement, 1972.
3. Emrys, Jones. Human Geography: An introduction to man and his world, pp. 9-10. New York : Frederick A. Praeger,1964.
4. Chorley, Richard J. and Haggett, peter, (Eds). Models in Geography, pp. 22-27. New York : Methuen,1967.
5. Broek, Jan O.M., and Webb, John W.A. Geography of mankind, pp.17-34. New York: McGraw-Hill, 1968.
6. Tietze, W. Current tasks of Settlement Geography in view of total urbanization. Geoforum 3 : 39-46.
7. UN Department of Economic and Social Affairs. Human Settlements: The Environmental Challenge. Paris : A compendium of UN Papers for the Stockholm Conference on the Human Settlement, 1972.
8. Doxiasdis, C.A. Action for Human Settlements, pp.60-62. Greece : Athens Center of Ekistecs, 1976.
9. Boyden, Stephen. An iterative ecological approach to the study of human settlements. MAB Technical Notes(Paris) 12 (1972) : 37.
10. Dansereau, Pierre. An ecological grading of human settlements. Geoforum 9 : 161-210.
11. Hurford, K.; Masters, J.; Zuris, M.; and Cagney, M. The American Heritage Dictionary Version 3.5 [CD-ROM]. CA : SoftKey International Inc. [Distributor], 1994.

12. Johnson E. Fairchild. Principles of Geography. New York : Holt Rinehart and Winston, 1964.
13. จัตรชัย พงศ์ประยูร, การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. หน้า42. ม.ป.ท. : 2536.
14. Vernor C. Finch and Glenn T. Trewartha, Element of Geography : Physical and Cultural, pp. 550-552. New York : Mcgraw-Hill, 1949.
15. Rubinstein, James M. Introduction to Human Geography, pp.475-477. New jersey: Prentice Hall, 1996.
16. Daniel, Peter and Hopkinson, Michael. The Geography of Settlement : Conceptual Framework in Geography, pp.13. London: Oliver & Boyd,1989.
17. ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม, หน้า 234-243. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
18. เรื่องเดียวกัน, หน้า 245-251.
19. ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา, หน้า 15-16. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
20. Askew, Marc and Logan, William S. Introduction: urban tradition and transformation, In Marc Askew and William S. Logan (eds.), Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia, pp.6. Australia : Deakin Press, 1944.
21. Ibid, pp.10-11.
22. สุพิศวง ธรรมพันทา. มนุษย์กับสังคม, หน้า30. กรุงเทพฯ : ดีดีบุ๊คส์ไตร์, 2540.
23. เรื่องเดียวกัน, หน้า30.
24. เรื่องเดียวกัน, หน้า56-85.
25. Strauss, Claude Levi. Structural Anthropology, pp.143-147. London : Penguin,1968.
26. Rubinstein, James M. Introduction to Human Geography, pp.259-260. New jersey : Prentice Hall, 1996.
27. Rapoport, Amos. Humanity Culture and Social Life, In Tim Ingold (ed.), Companion Encyclopedia of Anthropology, pp. 460-497. Newyork : Routledge, 1994.
28. Rapoport, Amos. The Meaning of the Built Environment : A Nonverbal Communication Approach, pp. 87-122. London Sage : publications, 1982.

29. Zeisel, John. Inquiry by Design: Tools for Environment-Behavior Research, pp. 123-136. London : Cambridge, 1984.
30. Boyden, Stephen. An iterative ecological approach to the study of human settlements. MAB Technical Notes (Paris) 12 (1972) : 37.
31. Rapoport, Amos. . Humanity Culture and Social Life, In Tim Ingold (ed.), Companion Encyclopedia of Anthropology, pp. 460-497. Newyork : Routledge, 1994.
32. Golledge, Reginald G. and Stinson, Robert J. Spatial Behavior : A Geograhic Perspective, pp. 267-268. New York : The Guilford Press, 1997.
33. Ibid, pp. 289-290.
34. Jacobs, Allan B. Looking at the Cities, pp.30-83. London : Harvard University Press, 1985.
35. Ibid, pp. 99-107.
36. Fraser, Douglas. Village Planning in Primitive World. London: Studio Vista, 1968.
37. Spencer, J.E. and Thomas, W.L. Introducing Cultural Geography, pp.164-165. Network : John Wiley, 1978.
38. อรศิริ ปาณินท์. เรือนพื้นบ้านไทย-มอญ. นครปฐม: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.
39. อะระโท โอชิมา. ชีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญในเมืองไทย : กรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536
40. ผุสดี ทิพาพัล และ ผ.ศ. สุวัฒนา ธาดานิติ, การศึกษาชุมชนมอญในพื้นที่อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. (ม.ป.ท.), 2532.
41. สรัชชา เวชพฤติ. เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรมและกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ ตำบลทรงคะนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
42. ศิริรัตน์ แอดสกุล. รายงานผลการวิจัย เรื่อง การสำรวจเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนมอญบ้านม่วง. (ม.ป.ท.), 2542.

43. ทศพร สัยพันธุ์. เรือน-ชุมชนมอญ. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.
44. Rapoport, Amos. . Humanity Culture and Social Life, In Tim Ingold (ed.), Companion Encyclopedia of Anthropology, pp. 460-489. Newyork : Routledge, 1994.
45. Askew, Marc and Logan, William S. Introduction: urban tradition and transformation, In Marc Askew and William S. Logan (eds.), Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia, pp.10-11. Australia : Deakin Press, 1944.
46. ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา, หน้า 15-16. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
47. ประกาศกรุงเทพมหานคร. ราชกิจจานุเบกษา(24 ธันวาคม 2540) : 122-126.
48. สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, โครงการจัดทำแผนและผังพัฒนาเขตกรุงเทพมหานคร : เขตบางขุนเทียน, หน้า 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
49. เรื่องเดียวกัน, หน้า 22
50. เรื่องเดียวกัน, หน้า 14
51. เรื่องเดียวกัน, หน้า 18
52. เรื่องเดียวกัน, หน้า 67-68
53. เรื่องเดียวกัน, หน้า 68
54. เรื่องเดียวกัน, หน้า 93
55. เรื่องเดียวกัน, หน้า 100
56. เรื่องเดียวกัน, หน้า 123
57. เรื่องเดียวกัน, หน้า 127
58. เรื่องเดียวกัน, หน้า 133
59. เรื่องเดียวกัน, หน้า 135
60. สำนักงานเขตบางขุนเทียน. มอญบางกระบือ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเขตบางขุนเทียน, (ม.ป.ป.). (อัดสำเนา)
61. พิศาล บุญผูก. สงกรานต์รามัญบางกระบือ : บ้านบางกระบือ, หน้า 11-15. กรุงเทพฯ: ธีรพงศ์การพิมพ์, 2537.

63. ลำรวย จันทรหอม. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2544.
64. ประสงค์ นาคนุช. สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2544.
65. แต่งอ่อน สังข์ทอง. สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2543
66. ประสงค์ นาคนุช. สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2544.
67. วิชัย คงสมนึก. สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2544.
68. ทองสุข เตียเปิล. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2544.
69. ลำรวย จันทรหอม. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2544.
70. บุญธรรม เตชะสมุทร. สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2543.
71. ชนิดา นุ่มสกุล. สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2543.
72. แต่งอ่อน สังข์ทอง. สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2543.
73. ทะแยมมอญเป็นเพลงประกอบการกับการรำ การร้องรำต้องมีผู้แสดงอย่างน้อย 2 คนคือฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงซึ่งจะต้องผลัดกันร้องรำ แก่หรือตอบโหวทของฝ่ายตรงข้าม เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบด้วยซอสามสาย, จะเข้, ซอด้วง, กลอง และฉิ่ง กลองและฉิ่ง (สุเอ็ด คชเสนี 2527: 63)
74. ทองสุข เตียเปิล. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2544.
75. บุญธรรม เปี้ยมาลัย. สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2544.
76. จำเนียร ลินทรัพย์อุดม. สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2544.
77. ทองสุข เตียเปิล. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2544.
78. สุเอ็ด คชเสนี. เมืองโบราณ, หน้า 53-56. ม.ป.ท., 2527.
79. Foster, Brian L. Ethnicity and Economy : The case of the Mons in Thailand, pp. 13-16. University of Michicgan, 1972.
80. Halliday, R. The mons in Siam, JBS, XII (1922a) : 75-76.
81. จวน เครือวิชฌยาจารย์. ประเพณีมอญที่สำคัญ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2543.
82. เรื่องเดียวกัน, หน้า 52-53.
83. เรื่องเดียวกัน, หน้า 80-90.
84. เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.
85. จวน เครือวิชฌยาจารย์. วิถีชีวิตชาวมอญ. พระนคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2537.

84. เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.
85. จวน เครือวิชฌยาจารย์. วิถีชีวิตชาวมอญ. พระนคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2537.
86. อรศิริ ปาณินท์. เรือนพื้นบ้านไทย-มอญ. นครปฐม: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.
87. ดั้วด นะยัณ. สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2543.
88. แม้น สมนาม. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2544.
89. ดั้วด นะยัณ. สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2543.
90. ลำดวน เตียเปิน. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2544.
91. วิชัย คงสมนึก. นายแพทย์ประจำอนามัย. สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2544.
92. Owen, Wilfred. Strategy for mobility : Transportation for the developing Countries, pp. 80. Honolulu : East West Center Press, 1964.
93. สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, โครงการจัดทำแผนและผังพัฒนาเขตกรุงเทพมหานคร : เขตบางขุนเทียน, หน้า 145. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
94. บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบกฎกระทรวงฉบับที่ 414 (พ.ศ.2542) ออกตามความในพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518
95. เสาโบ เนียมศรี. สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2544.
96. อรศิริ ปาณินท์. เรือนพื้นบ้านไทย-มอญ. นครปฐม: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.
97. กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติวัดที่วราชอาณาจักร เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2526.
98. สุจิตต์ วงษ์เทศ. แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : มติชน, 2530.
99. ทองสุข เตียเปิล. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2544
100. แดงอ่อน สังข์ทอง. สัมภาษณ์. 21 มิถุนายน 2544
101. มั่น เขาแก้ง. สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2544.
102. ลำรวย จันท์หอม. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2544
103. วิชัย คงสมนึก. แพทย์ประจำศูนย์บริการสาธารณสุข. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2544
104. เรืองพจน์ ม่วงประเสริฐ. สัมภาษณ์, 1 กรกฎาคม 2544
105. ดั้วด พุรัตกรุด. สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2544

-
110. เฉลียว แก้วนิล. สัมภาษณ์, 1 กรกฎาคม 2544.
 111. ประสงค์ นาคนุช. สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2544.
 112. แดงอ่อน สังข์ทอง. สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2544.

ภาคผนวก

แบบสอบถามลำดับที่.....

- 1.หมู่บ้าน ☐ หมู่2 ☐ หมู่8 ☐ หมู่9
- 2.เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
- 3.เชื้อชาติ ☐ มอญแท้ ☐ พอมอญ ☐ แม่มอญ ☐ ไทย ☐ อื่นๆ.....(ระบุ)
- 4.อายุ ☐ ต่ำกว่า 15 ปี ☐ 16-30 ปี ☐ 31-60 ปี ☐ มากกว่า 60 ปี
- 5.อาชีพ ☐ นักเรียน ☐ งานโรงงาน ☐ รับราชการ ☐ แม่บ้าน ☐ รับจ้างทั่วไป
- ☐ เย็บจาก ☐ วั่งกึ่ง ☐ ค้าขาย ☐ ไม่มี ☐ อื่นๆ.....(ระบุ)
- 6.การถือผี ☐ ถือ ☐ ไม่ถือ

การมีส่วนร่วมในประเพณีดังต่อไปนี้หรือไม่

- 7.วันพระ ☐ ไปบ้าง ☐ ไปบ่อย ☐ ไม่เคยขาด
- 8.วันสงกรานต์ ☐ ไปบ้าง ☐ ไปบ่อย ☐ ไม่เคยขาด
- 9.วันอาสาฬหบูชา ☐ ไปบ้าง ☐ ไปบ่อย ☐ ไม่เคยขาด
- 10.วันเข้าพรรษา ☐ ไปบ้าง ☐ ไปบ่อย ☐ ไม่เคยขาด
- 11.วันออกพรรษา ☐ ไปบ้าง ☐ ไปบ่อย ☐ ไม่เคยขาด
- 12.วันปีใหม่ ☐ ไปบ้าง ☐ ไปบ่อย ☐ ไม่เคยขาด
- 13.งานสมมาคมชาวรามัญ ☐ ไปบ้าง ☐ ไปบ่อย ☐ ไม่เคยขาด
- 14.วันลอยกระทง ☐ ไปบ้าง ☐ ไปบ่อย ☐ ไม่เคยขาด

ท่านประกอบกิจกรรมในวันสุดสัปดาห์ดังต่อไปนี้บ่อยแค่ไหน

- 15.การซื้อของภายในชุมชน ☐ นานๆที ☐ ทุกเดือน ☐ ทุกสัปดาห์
- 16.การซื้อของภายนอกชุมชน ☐ นานๆที ☐ ทุกเดือน ☐ ทุกสัปดาห์
- 17.การไปเที่ยวนอกชุมชน ☐ นานๆที ☐ ทุกเดือน ☐ ทุกสัปดาห์
- 18.การทำงานบ้าน ☐ นานๆที ☐ ทุกเดือน ☐ ทุกสัปดาห์
- 19.การพักผ่อนอยู่กับบ้าน ☐ นานๆที ☐ ทุกเดือน ☐ ทุกสัปดาห์
- 20.การสังสรรค์กับเพื่อน ☐ นานๆที ☐ ทุกเดือน ☐ ทุกสัปดาห์
- 21.การทำงานนอกเวลา ☐ นานๆที ☐ ทุกเดือน ☐ ทุกสัปดาห์

ท่านทำกิจวัตรเหล่านี้ในเวลาใด

- 22.เริ่มงาน ☐ เช้า ☐ สาย ☐ บ่าย ☐ เย็น ☐ ไม่ทำ
- 23.เลิกงาน ☐ เช้า ☐ สาย ☐ บ่าย ☐ เย็น ☐ ไม่ทำ
- 24.ตักบาตร ☐ เช้า ☐ สาย ☐ บ่าย ☐ เย็น ☐ ไม่ทำ
- 25.ทำงานบ้าน ☐ เช้า ☐ สาย ☐ บ่าย ☐ เย็น ☐ ไม่ทำ
- 26.จ่ายตลาด ☐ เช้า ☐ สาย ☐ บ่าย ☐ เย็น ☐ ไม่ทำ
- 27.คุยกับเพื่อน/ญาติต่างหมู่ ☐ เช้า ☐ สาย ☐ บ่าย ☐ เย็น ☐ ไม่ทำ
- 28.คุยกับเพื่อน/ญาติหมู่เดียวกัน ☐ เช้า ☐ สาย ☐ บ่าย ☐ เย็น ☐ ไม่ทำ
- 29.นอนเล่น ☐ เช้า ☐ สาย ☐ บ่าย ☐ เย็น ☐ ไม่ทำ
- 30.เดินเล่น ☐ เช้า ☐ สาย ☐ บ่าย ☐ เย็น ☐ ไม่ทำ

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาว จริยาพร รัศมีแพทย์ เกิดวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2519 จบปริญญา
บัณฑิตสาขาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีพ.ศ. 2541